

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS

Andrejs Vasks. Kāstuve, deglis vai ogļu trauks? • Anita Čerpinska. Krustvecāku izvēle Rīgas pārcēlāju amata locekļu bērniem 18./19. gadsimta mijā • Dangirs Mačulis. Lietuvas sūtniecība Latvijā un Latvijas lietuviešu kopiena 1926.–1940. gadā • Dzintars Ērglis. Pareizticība Ziemeļkurzemē: Kolkasraga draudze (1918–1934)/ • Zinātnes dzīve • Recenzijas

---

2018

1

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS

DIBINĀTS 1936. GADĀ
ATJAUNOTS KOPŠ 1991. GADA DECEMBRA
IZNĀK TRĪS REIZES GADĀ

Žurnāls sagatavots LU Akadēmiskās attīstības projekta
“Zinātniskā periodiskā izdevuma “Latvijas Vēstures Institūta
Žurnāls” sagatavošana un izdošana 2018. gadā”
(vad. Guntis Zemītis) ietvaros

Rīga, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

Dibinātājs
LATVIJAS UNIVERSITĀTES LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTS
Reģistrācijas apliecība nr. 1651
lvi@lza.lv

Atbildīgā redaktore *Dr. hist.* Kristīne Ante
kristine.ante@lu.lv

Redkolēģija:

Asoc. prof. Ph. D. KARI ALENIUSS (*Kari Alenius*), Oulu Universitāte, Somija; Asoc. prof. Dr. hist. DAINA BLEIERE, Rīgas Stradiņa universitāte, LU Latvijas vēstures institūts; Asoc. prof. Hum. m. dr. AUDRONE BLIUJIENE (*Audronė Bliujiene*), Klaipēdas Universitātes Baltijas jūras reģiona vēstures un arheoloģijas institūts, Lietuva; Prof. Ph. D. LAZARS FLEIŠMANS (*Lazar Fleishman*), Stenforda Universitāte, ASV; Prof. Ph. D. JERGS HAKMANS (*Jörg Hackmann*), Ščecinas Universitāte, Polija; Ph. D. MAGNUSS ILMJERVS (*Magnus Ilmjärv*), Tallinas Universitātes Vēstures institūts, Igaunija; Prof. Dr. hist. ALEKSANDRS IVANOVŠ, Daugavpils Universitāte; Prof. Dr. hist. ĒRIKS JĒKABSONS, Latvijas Universitāte; D. Phil. METJŪ KOTS (*Matthew Kott*), Upsalas Universitāte, Zviedrija; Vēst. zin. kand., doc. MIHAILS KOVAĻEVŠ, Saratovas Valsts tehniskā universitāte, Krievija; IMANTS LANCMANIS, Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis, Baltijas vēstures komisijas (Getingenē) korespondētājloceklis; Prof. Ph. D. ĒRO MEDIJAINENS (*Eero Medijainen*), Tartu Universitātes Vēstures un arheoloģijas institūts, Igaunija; Prof. emer., Ph. D. ANDREJS PLAKANS, Aiovas Valsts universitāte, ASV; Vēst. zin. kand., doc. TAMĀRA PUŠKINA, Maskavas Valsts universitāte, Krievija; Prof. Dr. hist. h. c., Dr. habil. chem. JĀNIS STRADIŅŠ, Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis, Baltijas vēstures komisijas (Getingenē) korespondētājloceklis, LU Filozofijas un socioloģijas institūts; Prof. Dr. habil. hist. AIVARS STRANGA, Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis, Latvijas Universitāte; Hum. m. dr. ŽILVĪTIS ŠAKNIS (*Žilvytis Šaknys*), Lietuvas Vēstures institūts, Lietuva; Doc. Ph. Dr. LUBOŠŠ ŠVECS (*Luboš Švec*), Kārļa Universitātes Starptautisko studiju institūts, Čehija; Asoc. prof. Ph. D. IEVA ZAĶE, Rovana Universitāte, ASV; Dr. hist. GUNTIS ZEMĪTIS, LU Latvijas vēstures institūts

Žurnālā ievietotie zinātniskie raksti ir recenzēti
Articles appearing in this journal are peer-reviewed

No 2012. gada "Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls" ir iekļauts EBSCO datubāzē
Academic Search Ultimate.

From 2012, "Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls" has been included in the EBSCO
database *Academic Search Ultimate*.

Redakcijas adrese
Kalpaka bulv. 4, 126. ist., Rīgā, LV-1050, tālr. 26556776

Redaktore:
Antra Legzdīņa (angļu val.)
Ināra Stašulāne (latviešu val.)
Māksliniece *Ināra Jēgere*
Maketētāja *Margarita Stoka*

Iespiests SIA "EIRO PRINT"
Reģ. Nr. LV 40003309979

SATURS/CONTENTS

ZINĀTNISKIE RAKSTI/SCIENTIFIC ARTICLES

- Andrejs Vasks. Kāstuve, deglis vai ogļu trauks?/
Andrejs Vasks. Colander, Burner, or Container
for Embers? . . . . .* 5
- Anita Čerpinska. Krustvecāku izvēle Rīgas pārcēlāju
amata locekļu bērniem 18./19. gadsimta mijā/
Anita Čerpinska. Choice of Godparents for Riga
Ferryman Children at the Turn of the 19th Century. . . . .* 23
- Dangirs Mačulis. Lietuvas sūtniecība Latvijā un
Latvijas lietuviešu kopiena 1926.–1940. gadā/
Dangiras Mačiulis. Lithuanian Legation in Latvia and
Lithuanian Community in Latvia, 1926s–1940s . . . . .* 65
- Dzintars Ērglis. Pareizticība Ziemeļkurzemē:
Kolkasraga draudze (1918–1934)/
Dzintars Ērglis. The Orthodoxy in the Northern
Courland: the Kolkasrags Parish (1918–1934) . . . . .* 93

ZINĀTNES DZĪVE/SCIENTIFIC LIFE. 143

RECENZIJAS/REVIEWS

- Inesis Feldmanis (zin. red.). 15. maija Latvija.
Rīga: AS Latvijas Mediji, 2017 (aut. Kaspars Zellis) . . . . .* 164
- David J. Smith (ed.). Latvia – A Work in Progress?:
100 years of state- and nation-building. Stuttgart:
Ibidem-Verlag, 2017 (aut. Edgars Engīzers) . . . . .* 171
- Sheila Fitzpatrick. Mischka's War: A Story of Survival
from War-Torn Europe to New York. London; New York:
I. B. Tauris, 2017 (aut. Matthew Kott) . . . . .* 183

AUTORI/AUTHORS 190

ZINĀTNISKIE RAKSTI

KĀSTUVE, DEGLIS VAI OĢĻU TRAUKS?*

Andrejs Vasks

Dr. habil. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta vadošais pētnieks.

Zinātniskās intereses: Latvijas aizvēsture, arheoloģija, bronzas un senākais dzelzs laikmets.

Arheoloģiskajos izrakumos nereti gadās atrast priekšmetus, kuru funkcionālā nozīme ne vienmēr ir skaidra. Pie šādiem atradumiem pieskaitāmi keramikas cilindri ar caurumotām sienām, kuru lauskas Latvijā ir atrastas 23 vietās. Līdzīgi atradumi zināmi arī citās Eiropas zemēs, kur tie atrasti kontekstos sākot ar neolītu/eneolītu līdz pat vikingu laikmetam. Par šo caurumotās keramikas izstrādājumu nozīmi izteikti atšķirīgi viedokļi. Latvijas arheoloģijā tos nosacīti sauc par kāstuvēm piena produktu pārstrādei. Rakstā aplūkotas vairākas iespējas šo keramikas izstrādājumu izmantošanai un konstatēts, ka Latvijas atradumi, visticamāk, izmantoti kā oģļu saglabāšanas ierīces pavardā. Tomēr netiek izslēgti arī citi skaidrojumi.

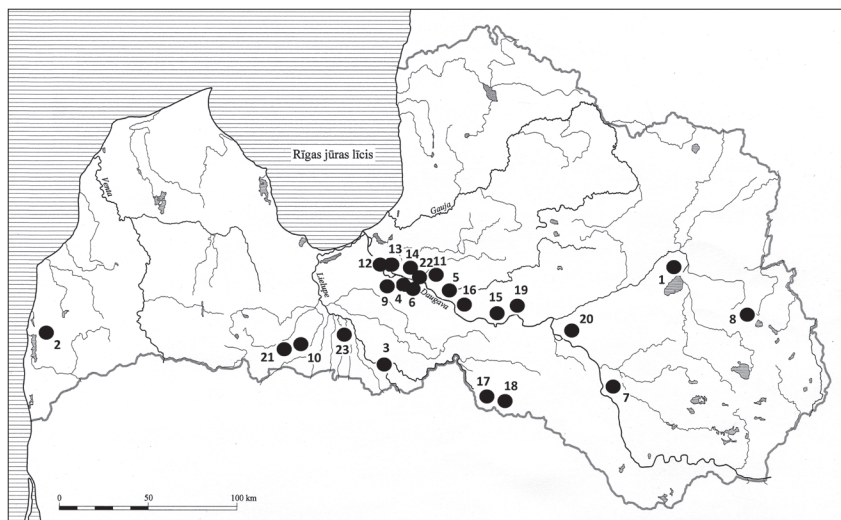
Atslēgas vārdi: caurumotais keramikas cilindrs, kāstuve, deglis, oģļu trauks, vēlais bronzas laikmets, agrais dzelzs laikmets, Latvijas teritorija.

ATRADUMI LATVIJĀ UN TO KONTEKSTS

Arheoloģiskajos izrakumos nereti gadās atrast priekšmetus, kuru funkcionālā nozīme ne vienmēr ir skaidra vai arī noprostama tikai aptuveni. Parasti tad tiek meklētas analogijas etnogrāfijā, bet, ja tādas nav atrodamas, priekšmetiem tiek pierakstītas domājamās funkcijas, kas balstītas pētnieka praktiskās dzīves pieredzē. Pie šādiem atradumiem pieder māla trauki ar perforētām sienām, bet bez dibena. Šīs pazīmes dēļ tos īsti nevar var saukt par traukiem – drīzāk tie atgādina cilindrus, taču arī nosacīti, jo augšējā atvēruma diametrs ir mazāks par

---

* Raksts izstrādāts pētniecības programmas “Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām” ietvaros.

1. att. Caurumotās keramikas atradumi Latvijas teritorijā (atradumu vietu numerāciju sk. tabulā)

apakšējo. Pirms apdedzināšanas cilindru sienās no ārpuses izdurti zīmuļi, bet dažkārt tikai sērkokociņa resnuma caurumi.

Pavisam Latvijas teritorijā šādu caurumotu priekšmetu lauskas atrastas 23 vietās (1. att.).¹ Visvairāk to ir pilnībā izpētītajā Ķivutkalna pilskalnā (137), apmēram 30 fragmenti konstatēti Kļauņģukalnā, bet pārējās vietās – pa vienai vai dažām lauskām (sk. tabulu). Šie priekšmeti ir raksturīgi dzīvesvietām. Atradumi kapulaukos visdrīzāk saistāmi ar gadījumiem, kad kapi ierīkoti senākas dzīvesvietas teritorijā un lauskas apbedījumos nonākušas, pārrokot apmetnes kultūrslāni, tātad nejauši. Izņēmums varbūt ir Ķivutkalna kapulauks, kur viena šāda lauska atrasta 70. kapa bedres aizbērumā.

Latvijā pirmoreiz šādu caurumotu priekšmetu, ko varēja restaurēt, tā iegūstot priekšstatu par tā izskatu, atrada Kļauņģukalnā kādā pavardā.² Ķivutkalnā atrastās lauskas ļāva restaurēt vēl divus šādus priekšmetus, taču atšķirībā no Kļauņģukalna to saistība ar konkrētiem celtniecības objektiem (celtņu vietām,

Tabula

CAURUMOTO LAUSKU ATRADUMI LATVIJAS TERITORIJĀ

1	Aboras apmetne	1
2	Atkalni Grobiņā	1
3	Bauskas pils	3
4	Daugmales pilskalns	1
5	Dievukalns Lielvārdē	vairākas
6	Jaunlīves apmetne	4
7	Jersikas kapulauks	1
8	Kivtu apmetne	4
9	Klaņģukalna pilskalns	~ 30
10	Klosterkalna pilskalns	1
11	Ķentes pilskalns	1
12	Ķivutkalna kapulauks	1
13	Ķivutkalna pilskalns	137
14	Laukskola, 202. kapa aizbērumā	1
15	Lejasziedu pilskalns	1
16	Lielvārdes pārceltuves kapulauks	1
17	Margaskalna pilskalns	1
18	Melderišķu kapulauks	1
19	Mūkukalna pilskalns	1
20	Oglenieku kapulauks	1
21	Tērvetes pilskalns	4
22	Vampeniešu kapulauks	1
23	Vedgu apmetne	1

pavardiem) nebija nosakāma. Mazākā caurumotā cilindra augstums bija 9 cm, diametrs pie pamatnes 10 cm, bet augšējam atvērūmam 7 cm (2. att.). Izmēru ziņā tas bija līdzīgs restaurētajam Klaņģukalna atradumam. Lielākā cilindra augstums bija 16 cm, diametrs pie pamatnes 12 cm, bet augšējam atvērūmam 9 cm. Cilindrus, līdzīgi kā māla traukus, gatavoja no zvīrgzdaiņas veidmasas uz līdzenas pamatnes, par ko liecināja apakšējās malas šķautnes noplacinājums, savukārt augšējās malas šķautne

2. att. Caurumotais cilindrs no Ķivutkalna pilskalna (LNVM, VI 120: 825).
Andreja Vaska foto

bija noapaļota. Izrakumu vadītājs Rauls Šnore Klaņģukalna izrakumiem veltītajā rakstā to nodēvēja par kāstuvi,³ tomēr viņa izrakumu piezīmēs pie šī apzīmējuma ir jautājuma zīme. Šādam skaidrojumam vēlāk pievienojās arī Jānis Graudonis, tomēr pieļaujot arī citādu šo priekšmetu izmantošanu.⁴ Lai gan šāds skaidrojums iesakņojās Latvijas arheoloģiskajā literatūrā, tomēr palika arī šaubas, tāpēc dažreiz, lietojot šo vārdu, to papildināja ar apzīmētāju “tā sauktās” kāstuves.⁵

Uz šo atradumu hronoloģiju norāda atrašanas apstākļi – vairumā gadījumu tie nāk no bronzas un senākā dzelzs laikmeta pilskalniem, kur tie datējami ar 1. gadu tūkstoši pr.Kr.

Vairākos gadījumos caurumoto cilindru lauskas atrastas arī lauku apmetnēs, kas apdzīvotas agrajā dzelzs laikmetā un vidējā dzelzs laikmeta pirmajā pusē, t.i., laikā no 1. līdz 6. gadsimtam. Tāda ir Kivtu apmetne, kur atrastas četras caurumotas lauskas. Apmetne, kā to liecina atrastie akmens cirvji un vairāki kaula riki, bija apdzīvota kopš bronzas laikmeta beigām. Tomēr šim laikam raksturīgā švīkātā keramika veidoja tikai 0,4% no visas atrastās, kas neliecina par apmetnes intensīvu apdzīvotību laikā pirms Kristus dzimšanas. Galvenais apmetnes apdzīvotības posms attiecināms uz 1.–6. gadsimtu.⁶ Domājams, ka caurumotās lauskas saistāmas tieši ar šo posmu. Vairākas caurumotās lauskas atrada arī Jaunlīves apmetnē, kur vāja apdzīvotība konstatēta jau 1. gadu tūkstoši pr.Kr., tomēr galvenais apmetnes apdzīvotības laiks bija 1. gadu tūkstoša pirmajā pusē pēc Kr., īpaši 3.–5. gadsimtā.⁷ Tāpēc arī Jaunlīvē minētās lauskas, visticamāk, attiecas uz šo laiku.

Igaunijā divi fragmenti atrasti Asvas apmetnē Sāmsalā, bet Lietuvā tādi zināmi kādās 10 vietās. Līdzīgi atradumi pazīstami arī citās Eiropas valstīs, kur tie datēti, sākot no neolīta līdz pat migrāciju periodam. Latvijas atradumi attiecināmi uz vēlo bronzas un senāko dzelzs laikmetu, varbūt vēl agro dzelzs laikmetu. Latvijas neolīta dzīvesvietās tādi nav atrasti, taču šādu perforētu lauku atradumi Kubileļu vēlā neolīta apmetnē Lietuvas Aiznemunē⁸ neizslēdz šādu iespēju arī Latvijas teritorijā.⁹

CAURUMOTO CILINDRU IZMANTOŠANAS PROBLĒMA

Par šo priekšmetu funkciju ir domājuši arī citi pētnieki, kuriem nācies saskarties ar līdzīgiem atradumiem. Sāksim ar uzskatu par kāstuvēm, kas visumā pieņemts arī Latvijas arheoloģijā. Šī versija ir plaši izplatīta, lai gan arī kritizēta un noraidīta. Salīdzinoši nesen – 2013. gadā grupa pētnieku no Bristoles,

Prinstonas, Gdaņskas, Poznaņas un Lodzas publicēja rakstu žurnālā "Nature", kurā aplūkoja līniju keramikas kultūras astoņās apmetnēs Polijas centrālajā daļā atrastās caurumotās keramikas paraugus. Publicētajā attēlā daļēji rekonstruētajām divām kāstuvēm bija zvanveida forma ar izliektām sienām. Vienai no tām augšējais atvērums bija ap 13 cm, bet apakšējais, spriežot pēc sienu izliekuma, ievērojami mazāks. Otrai kāstuvei rekonstruēts apakšējais atvērums, kura diametrs 3 cm. Pētot nogulumus uz šo lausku iekšējām sienām, Bristoles un Prinstonas universitātēs tika veiktas hromatogrāfiskās, spektrometriskās un izotopu analīzes. Konstatēja piena tauku un bišu vaska pēdas. Autori secināja, ka tās ir kāstuves siera pagatavošanai. Vaska pēdas viņi saistīja vai nu ar nepieciešamību piesūcināt kāstuves sienas ūdens caurlaidības novēršanai, vai arī ar medus atdalīšanu no šūnām.¹⁰

Par to, ka caurumotie keramikas izstrādājumi izmantoti līdzīgi mūsdienu gāzes jeb t.s. Bunzena degļiem, ar kuriem laboratorijās iegūst vienmērīgu gāzes liesmu, iestājās angļu arheoloģe Džekija Vuda (*Jacqui Wood*). 1998. gadā Itālijā Ledro bronzas laikmeta ezermītnes muzejā viņai parādīja keramikas kolekciju, kurā bija trīs priekšmeti, nosaukti par zvanveida formas sietiem resp. kāstuvēm siera gatavošanai. Taču iekšpusē redzamās lielas karsēšanas pazīmes, pat stiklveida pārklājums, kāds nereti raksturīgs tīģeļiem, radīja šaubas par šādu interpretāciju. Sākumā Vudai radās doma, ka minētie priekšmeti ir izmantoti kā gaismekļi. Lai pārlicinātos, tika veikti eksperimenti. Kurināmajam izmantoja izkaltētu niedru mizas, piesūcinātas ar dzīvnieku taukiem vai bišu vasku. Kad bļodā aizdedzinātajam kurināmajam virsū uzlika šo t.s. kāstuvi, sekas bija neparastas: uz augšu ar šņakoņu uzšāvās ap 20 cm gara zīmuļveida liesma, gluži kā lodlampai. Ja uz atveres uzlika akmeni, liesma noplaka, ja atkal noņēma – liesma atjaunojās. Pēc eksperimenta autores domām, šo ierīci senatnē izmantoja lodēšanai,

arī emaljas kausēšanai. Viņa izmēģināja arī siera resp. biezpiena gatavošanu. Repliku izklāja ar audumu, uzlika uz šķīvja un iekšā ielēja uzkarsētu rūgušpienu. Sūkalas tomēr ļoti maz nāca laukā pa sānu caurumiem, bet galvenokārt pa apakšējo atvērumu un sakrājās uz šķīvja. Tāpēc siera gatavošana tika noraidīta.¹¹

Līdzīgu keramikas izstrādājumu nozīmi mēģinājis noskaidrot arī vācu arheologs Erhards Kozaks (*Erhard Cosack*), norādot vairākas vietas Vācijā, kur atrasti šādi ar romiešu dzelzs laikmetu un migrāciju periodu datēti zvanveida formas priekšmeti gan ar, gan bez caurumiem sienās.¹² Viņš izgatavoja divas replikas un ievietoja tās atklāta pavarda karstajos pelnos un oglēs, bet augšējo atveri, lai mazinātu gaisa pieplūdi, aizsedza ar poda lausku. Otrā dienā kvēlojošas ogles traukā vēl bija saglabājušās. Atlika tikai noņemt augšējo atveri sedzošo lausku, lai rastos vilkme, ogles iekvēlotos un, piemētot kurināmo, rastos liesma. Tiesa, izgatavotās replikas, atdarinot oriģinālos atradumus, bija bez caurumiem sienās, tāpēc paliek jautājums: vai līdzīgas zvanveida formas priekšmeti ar caurumiem kalpoja tam pašam uzdevumam – ogļu saglabāšanai? Pēc Kozaka domām, caurumu esamība ir tikai ogļu saglabāšanas trauku modifikācija gaisa vilkmes nodrošināšanai. Tāpat kā Vuda, Kozaks noraida šo caurumoto trauku izmantošanu piena produktu pārstrādei.¹³

Šo priekšmetu pielietojumu eksperimentāli mēģināja noskaidrot zviedru pētnieki Andešs Lindāls (*Anders Lindahl*) un Pauls Eklevs Petešons (*Paul Eklöv Pettersson*) no Lundas Universitātes. Par izgatavoto repliku prototipiem viņi izvēlējās caurumoto cilindru atradumus četrās Zviedrijas dzelzs laikmeta apmetnēs. Divās no tām atrasto cilindru augstums bija 16,7 un 14,5 cm, bet diametrs augšmalā, kas bija nedaudz ieliekta uz iekšu, bija attiecīgi 13,7 un 13 cm. Dedzinot kokogles, tika sasniegta ap 1100 °C augsta temperatūra. Pārējās divās apmetnēs atrastajiem caurumotajiem priekšmetiem bija zvanveida resp.

koniska forma. Pēc to parauga izgatavotajās replikās varēja sasniegt tikai ap 800 °C augstu temperatūru, un tāpēc tālākajos eksperimentos tās neizmantoja. Autori secināja, ka caurumotie cilindri izmantoti karstumprasīgā amatniecībā (angl. *heat-demanding crafts*). Viņuprāt, sasniegtā temperatūra bija pietiekama dzelzs kalšanai, tomēr cilindru nelielie izmēri uzlika ierobežojumus amatnieka apstrādājamās dzelzs izmēriem. Tāpat sasniegtā temperatūra bija pietiekama stikla kreļļu izgatavošanai, taču Skandināvijā stikla amatniecība parādījās tikai 6.–7. gadsimtā, tātad vēlāk par abu apmetņu pastāvēšanas laiku. Metālu (bronza, sudrabs, zelts) kausēšana gan eksperimentāli netika veikta, tomēr, pēc autoru domām, tāda ir pieļaujama, tāpat šos cilindrus varēja izmantot lejamveidņu sakarsēšanai, pirms tajās tika ieliets metāls.¹⁴

Līdzīgās domās ir dāņu arheoloģe Inga Merките, kura savā monogrāfijā 2005. gadā, analizējot Ligas eneolīta apmetnes materiālus Bulgārijā, aplūkoja arī tur atrasto keramiku. Starp atradumiem bija divi caurumoti zvanveida formas trauki bez dibena. Tā kā šos priekšmetus atrada celtnēs blakus pavardam, autore, atsaucoties arī uz Erhardu Kozaku, saista tos ar kvēlojošu ogļu saglabāšanu pavardā pa nakti. Šajā apmetnē atrastas arī trīs māla bļodiņas ar caurumiem, kuras autore uzskata par kāstuvēm.¹⁵ Zviedrijas bronzas un dzelzs laikmeta apmetnēs un apbedījumu vietās atrasto caurumoto keramiku aplūkojis arī Ūle Stilborgs (*Ole Stilborg*). Viņš to iedalīja divās grupās – caurumotos traukos un cilindros. Attiecībā uz pēdējiem viņš pieļauj šo izstrādājumu izmantošanu gan metālapstrādē, gan kā kvēpināmos traukus reliģiskos nolūkos, tomēr atzīmē, ka iespējami arī citi izmantošanas veidi.¹⁶

Lai gūtu labāku priekšstatu par šo cilindrveidīgo caurumoto keramikas priekšmetu iespējamo izmantošanu, raksta autors veica šādus eksperimentus. Ņemot par paraugu vienu Kļauģukalnā un divus Ķivutkalnā atrastos māla caurumotos cilindrus,

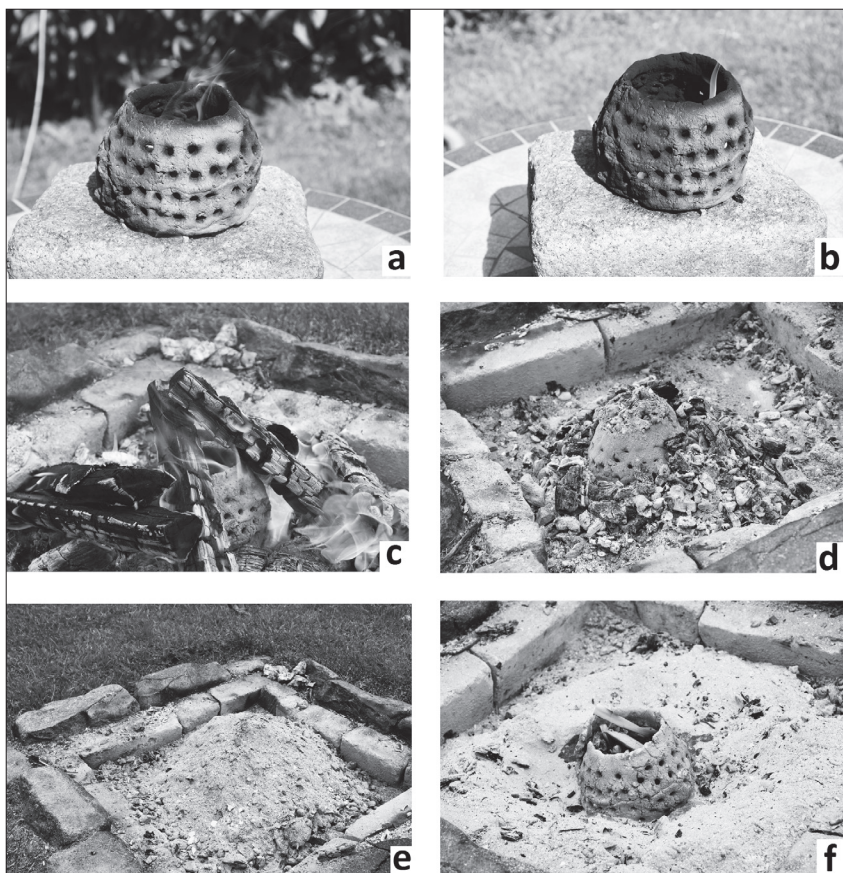
no zvirgzdainas māla veidmasas tika izgatavota līdzīga replika. Mālam pievienoto 0,5–4 mm lielo zvirgzdu apjoms bija ap 20–25% no kopējā veidmasas tilpuma. Cilindra augstums bija 9 cm, augšējā atvēruma diametrs 8 cm, apakšējā – 10 cm. Pēc cilindra stāva izgatavošanas tā virsmā no ārpuses tika izdurti caurumi 5 mm diametrā. Pēc vairāku dienu apžāvēšanas replika divas stundas tika apdedzināta 275 °C temperatūrā.

Pirmā eksperimenta mērķis bija pārlicināties, vai caurumotie cilindri varēja kalpot kā degļi. Eksperiments tika veikts 2017. gada 7. jūlijā. Āra temperatūra bija +18 °C, laiks saulains, vēja ātrums 1–2 m/sek, gaisa mitrums 74%. Par kurināmo tika izmantoti 6–8 cm gari priedes koka skaliņi, kas bija izmērcēti parafinā. Tie tika salikti nelielā kaudzītē uz plakanas akmens virsmas un aizdedzināti. Kad tie bija aizdegušies un liesmas sasniedza 15–20 cm augstumu, tiem virsū uzlika caurumoto cilindru. Liesmas augstums nemainījās, vienīgi tā tika virzīta augšup (3. att.: a).

Degšana turpinājās kādas 10 minūtes, tad liesmas noplaka, jo kurināmais bija sadedzis. Degšanas laikā parādījās arī dūmi, ko sekmēja parafīns. Dūmi radīja cilindra iekšējās virsmas nokvēpumu, kā arī nokvēpumu cilindrā izdurtajos caurumos, vietām arī uz ārējās virsmas. Eksperiments tika atkārtots, izmantojot skaliņus bez parafīna. Viss bija tāpat kā iepriekš – dūmi un nokvēpums uz cilindra iekšējās un daļēji uz ārējās virsmas (3. att.: b).

Secinājums: caurumotais cilindrs (bez mākslīgi radītas gaisa plūsmas) nespēja radīt deglim līdzīgu liesmas intensitāti. Dzejēja Vuda savā eksperimentā izmantoja caurumotas ierīces, kurām bija zvanveida forma. To augstums bija 7–11 cm, bet ierīces galu atvērumu diametru attiecības bija 3: 8, 3: 10, 4: 10 cm. Mūsu gadījumā Ķivutkalna cilindriem šī attiecība bija 9: 12, 7: 10 cm un vizuāli tie nesaistās ar zvanveida/piltuvveida formām. Tātad Vudas replikām augšējais atvērums bija

3. att. Eksperimenti ar caurumotā cilindra repliku (sīkākus paskaidrojumus sk. raksta tekstā)

apmēram trīs reizes, bet Ķivutkalna atradumiem tikai 1,3–1,4 reizes mazāks salīdzinājumā ar apakšējo atvērumu.

Otrā eksperimenta mērķis bija noskaidrot caurumoto cilindru piemērotību kvēlojošu ogļu saglabāšanai. Atklātā pavardā tika dedzināta priežu, egļu malka. Ugunskurā tika ievietots caurumotais cilindrs (3. att.: c). Kad ugunskurs izdega, bija izveidojušies pelni un kvēlojošas ogles. Pelnus atvirzīja uz pavarda malām, ogles atstājot centrā. Tām virsū uzlika cauru-

moto cilindru un līdz augšai piepildīja ar ārpus cilindra pali-kušajām oglēm (3. att.: d). Pēc tam cilindru pilnībā apbēra ar pelniem (pelni atsevišķā tilpnē bija saglabāti no agrākām pavarda kurināšanas reizēm, jo eksperimenta kurināšanas reizē to daudzums nebija pietiekams) (3. att.: e). Pēc 15 stundām cilindram uzbērtos pelnus atkal atvirzīja uz pavarda malām. Daļa ogļu cilindrā bija pārpelnojušās, tomēr dziļāk vēl bija arī kvēlojošas ogles. Ieliekot cilindra atvērumā dažus sausus skalus un uzpūšot, parādījās dūmi un liesmiņas – pavardu varēja turpināt kurināt (3. att.: f). Cilindru pirms skalū nolikšanas uz oglēm varēja arī noņemt, tomēr tas netika darīts uzskatāmības labad. Secinājums: caurumotais cilindrs ir noderīgs kvēlojošu ogļu ilgākai saglabāšanai pavardā. Caurumi cilindrā nodrošina minimālu gaisa pieplūdi cauri sedzošajam pelnu slānim, kas neļauj oglēm izdzist.

DISKUSIJA UN SECINĀJUMI

Pastāvot atšķirīgiem viedokļiem par caurumotās keramikas pielietojumu, to kontekstā aplūkosim Latvijas atradumus.

1) Hipotēze par kāstuvēm piena pārstrādei. Šaubas par šo priekšmetu izmantošanu par kāstuvēm biezpiena, respektīvi, siera gatavošanai raisa to nelielie izmēri, kā arī tas, ka tiem nav dibena. Dažādās Eiropas eneolīta un vēlāku periodu apmetnēs par kāstuvēm uzskatītajiem traukiem parasti ir bļodveida forma (piemēram, jau pieminētajā Ligas apmetnē, arī Kukuteni–Tri-poljes kultūras apmetnēs Moldovā¹⁷ u.c.). Nosēdumi resp. pievārijumi uz iekšējām sienām, kā tas dažkārt vērojams neolīta podiem, mūsu atradumiem nav konstatēti. Iespējams, ka, izmantojot analītiskās metodes, kā tas tika darīts ar Polijas līniju keramikas paraugiem, varētu gūt lielāku skaidrību par varbūtējiem lipīdiem cilindru iekšpusē. Jāņem gan vērā, ka Polijā atrastajam caurumotajam priekšmetam, spriežot pēc publicētās

rekonstrukcijas, bijusi zvanveida forma ar 3 cm lielu atvērumu. Mūsu caurumotajiem traukiem tie ir 7 un 9 cm un to forma drīzāk atgādina cilindru.

2) Hipotēze par caurumotajiem priekšmetiem kā degļiem. Džekija Vuda atzīmē, ka Itālijā atrastajiem priekšmetiem iekšpusē redzamas lielas karsēšanas pēdas, pat karstumā izveidojies stiklveida pārklājums. Nav mazsvarīgi arī tas, ka atšķirībā no Latvijas cilindrveidīgajiem priekšmetiem Vuda izmantoja caurumotas replikas, kurām bija zvanveida forma, kādas Latvijā nav konstatētas. Nevienam Latvijas atradumam stiklveida pārklājuma pazīmes nav vērojamas. Bronzas kausēšanas tehnoloģija bija pietiekami standartizēta. Tāpēc, ja šie cilindri būtu izmantoti bronzas priekšmetu apstrādes procesā, tad to lauskām būtu jābūt visur tur, kur bronzas apstrāde ir konstatēta. Taču šādas sakritības nav. Piemēram, Brikuļu pilskalnā bronza tika apstrādāta ļoti plaši, taču caurumota keramika tur nav atrasta. Tāpat tas ir arī Ikšķiles Vīnakalnā, Skrundas Krievu kalnā, Ķenteskalnā, Asotes un Dignājas pilskalnā. Savukārt Kivtu apmetnē atrasti 4 caurumoto cilindru fragmenti, bet bronzas apstrāde vēlajā bronzas un senākajā dzelzs laikmetā tur nav konstatēta, tāpat kā Lejasziedu pilskalnā, kur atrasts viens caurumots fragments. Līdzīga aina ir Lietuvā – bronzas apstrāde konstatēta sešos pilskalnos,¹⁸ taču caurumotās keramikas lauskas uzietas tikai vienā no tiem – Narkūnu pilskalnā Utenas tuvumā.¹⁹ Atkrīt arī emaljas kausēšanas iespējamība, jo rotas ar emalju Latvijā parādījās tikai romiešu dzelzs laikmetā, turklāt nav liecību, ka emaljēšana tolaik būtu veikta Latvijas teritorijā. Tātad degļa versija mūsu gadījumā neattiecinājas, ko apliecināja arī eksperiments. Tāpat atkrīt stikla krellju izgatavošanas variants, jo apmetnēs, kurās atrastas caurumotās keramikas lauskas, nav ne stikla krellju, nedz arī jebkādu liecību par stikla apstrādi.

3) Hipotēze par caurumotajiem cilindriem kā pavarda pelnos kvēlojošu ogļu saglabāšanas ierīci. Netieši uz to norāda

fakts, ka pirmais šāds restaurētais priekšmets no Kļauņukalna tika atrasts tieši pavadā. Uguns iegūšana senatnē atšķirībā no modernajiem laikiem nebija nemaz tik vienkāršs process. Svarīgi bija uzšķilt dzirksteles un tās novirzīt viegli uzliesmojošā materiālā. Tā kā tas prasīja zināmu laiku un iemaņas, tad racionālāk bija censties saglabāt jau esošu uguni, respektīvi, kvēlojošas ogles pavadā.

Uz ogļu saglabāšanu varētu norādīt šo atradumu krāsa – tie ļoti bieži ir bēša vai gaiši pelēkā krāsā, kas radusies, cilindram ilgstoši atrodoties karstumā. Caurumoto cilindru piemērotību ogļu saglabāšanai pavados apliecināja arī mūsu eksperiments. Tiesa, pārdomas raisa tas, ka daudzās vēlā bronzas un senākā dzelzs laikmeta dzīvesvietās, kur, protams, bija pavardi, caurumotā keramika nav atrasta. Jo galu galā kvēlošas ogles jau varēja saglabāt, tās vienkārši apberot ar pelniem. Tāpēc iespējams, ka šādu caurumotu cilindru izmantošana bija lokāls, no citurienes ienācis racionāls uguns saglabāšanas paņēmieni apvidos, kas bija vairāk iesaistīti starpreģionālajos sakaros. Kā redzams caurumoto lausku izplatības kartē (1. att.), pārsvarā šie atradumi biežāk sastopami ūdensceļu tuvumā (pie Daugavas, Lielupes baseinā).

Mūsu caurumotās ierīces ir tuvākas cilindram, bet Bulgārijā, Vācijā, Itālijā, Polijā atrastajām vairāk raksturīga bumbierveida vai zvanveida forma. Iespējams, tas izskaidrojams ar atšķirīgām keramikas trauku formu tradīcijām. Kā zināms, Austrumbaltijā māla traukiem vairāk raksturīgas cilindriskas, resp., spaiņveida, bet pieminētajās zemēs dažādas profilētas formas. Taču iespējams arī, ka pēc formas atšķirīgajiem caurumotajiem darinājumiem bija atšķirīgas funkcijas, varbūt pat tādas, par kādām neviens līdz šim nav iedomājies. Ievērojot visu iepriekš minēto, varam izdarīt vairākus secinājumus:

- 1) Latvijā atrastie caurumotie keramikas izstrādājumi nav saistāmi ar piena produktu pārstrādi, resp., biezpiena/

siera izgatavošanu. Tāpēc tie nebūtu saucami par kāstuvēm, bet par caurumotiem keramikas cilindriem.

- 2) Šie izstrādājumi ir saistīti ar uguni.
- 3) Uzskats, ka tie būtu gāzes degļi, Latvijas materiālā nerod apstiprinājumu.
- 4) Visticamāk, šie priekšmeti tika izmantoti kvēlojošu ogļu saglabāšanai pavarda pelnos.

Kā jau tas arheoloģijā mēdz būt, sniegt viennozīmīgu atbildi uz arheoloģiskā materiāla uzdotajiem jautājumiem izdodas reti. Arī mūsu gadījumā droši vien iespējami vēl citi skaidrojumi, tāpēc punkta vietā te būtu liekama daudzpunkte ...

SAĪSINĀJUMI

- AE – *Arheoloģija un etnogrāfija*. Rīga, 1957–...
- LNVM – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs
- SM – *Senatne un Māksla*. Rīga, 1936–1940

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Esmu pateicīgs LNVM Arheoloģijas departamenta darbiniekiem Jānim Ciglim, Baibai Dumpei un Normundam Grasim, kas norādīja vairākas man nezināmas atradumu vietas.
- ² Rauls Šnore (1936). Izrakumi Doles pag. Kļauņu pilskalnā. *SM*, 1, 64. lpp.
- ³ Turpat.
- ⁴ Ianis Graudonis (1967). *Latvija v epokhu pozdnei bronzy i rannego zheleza*. Rīga: Zinatne, s. 112.
- ⁵ Māris Atgāzis (1994). Par Jaunlīves apmetni un tajā atklāto dzelzs ieguves krāsni. *AE*, 16. laid., 82. lpp.
- ⁶ Elvira Šnore (1978). Celtniecības liecības Kivtu apmetnē. *AE*, 12. laid., 63., 69. lpp.
- ⁷ Atgāzis. Par Jaunlīves apmetni un tajā atklāto dzelzs ieguves krāsni, 85.–90. lpp.
- ⁸ Vygandas Juodagalvis (1992). Kubilēliu vēlyvojo neolito gyvenvietė. *Lietuvos archeologija*, 8. Vilnius: Mokslas, p. 52, pav. 25.
- ⁹ Latvijas neolīta apmetnē Sārnatē A mītnē tika atrasts pods ar caurumiņiem, kas izurbti jau apdedzinātā traukā un ko izrakumu vadītāja Lūcija

- Vankina uzskatīja par kāstuvī (Lutsiia Vankina (1970). *Torfianikovaia stonanka Sarnate*. Rīga: Zinatne, s. 116, tabl. LVII: 2). Tomēr par to ir izteiktas arī šaubas (Valdis Bērziņš (2008). *Sārnate: living by a coastal lake during the East Baltic Neolithic*. (Acta Universitatis Ouluensis. B Humaniora 86). Oulu: Oulu University Press, pp. 215–216). Ievērojot to, ka Sārnates S veida formas trauka nosmailinātajā dibenā izveidots caurums, Vankinas versija šķiet pamatota. Iespējams, par kāstuves fragmentu var uzskatīt poda apakšējo daļu ar neapdedzinātā mālā izveidotiem caurumiem Šventojas 1 B apmetnē Lietuvā (Rimute Rimantienē (1979). *Šventoji. Narvos kultūros gyvenvietės*. Vilnius: Mokslas, p. 129, pav. 105). Tomēr minētie atradumi pieskaitāmi pie podiem, bet ne cilindriem.
- ¹⁰ Melanie Salque, Peter I. Bogucki, Joanna Pyzel, Iwona Sobkowiak-Tabaka, Ryszard Grygiel, Marzena Szmyt, Richard P. Evershed (2013). Earliest evidence for cheese making in the sixth millennium BC in northern Europe. *Nature*, 493, 24 January 2013, pp. 522–525.
- ¹¹ Jacqui Wood (2006). Bunsen burners or cheese moulds? Pieejams: <http://www.online-archaeology.co.uk/contribute/archaeologyarticles/tabid/85/pageid/138/articleid/13/articletype/articleview/default.aspx> (skatīts 24.07.2017.).
- ¹² Erhard Cosak (1994). Vorgeschichtliche Feuerstülpfen. *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 24, S. 319–323.
- ¹³ Turpat.
- ¹⁴ Anders Lindahl, Paul Eklöv Pettersson (2011). Perforated ceramic cylinders for heat-demanding crafts. *Lund Archaeological Review*, 17, pp. 49–59.
- ¹⁵ Inga Merkyte (2005). *Liga: Copper Age Strategies in Bulgaria*. (Acta Archaeologica, vol. 76, no.1). København: Blackwell Munksgaard, pp. 91–92, fig. III. 13: 1, plate 17: 1.
- ¹⁶ Ole Stilborg (2006). Holes: a review of the interpretation of vessels with one or more extra holes from the Late Bronze Age and Iron Age in South Scandinavia. In: Alex Gibson (ed.). *Prehistoric Pottery: Some Recent Research*. (BAR International Series 1509). Oxford: Archaeopress, pp. 79–88.
- ¹⁷ V. M. Masson, N. Ia. Merpert (red.) (1982). *Eneolit SSSR*. (Arkheologija SSSR). Moskva: Nauka, tabl. LIII: 16, 31.
- ¹⁸ Andrejs Vasks (2007). Bronze-working centres in the system of social relations in the territory of Latvia during the Early Metal Period. In: Algimantas Merkevičius (ed.). *Colours of Archaeology. Material Culture and the Society*. (Interarchaeologia, 2). Vilnius – Helsinki – Riga – Tartu, fig. 1.
- ¹⁹ Pranas Kulikauskas (1982). *Užnemunė piliakalniiai I–XIII amžiuje*. Vilnius: Mokslas, p. 81.

COLANDER, BURNER, OR CONTAINER FOR EMBERS?

Andrejs Vasks

Dr. habil. hist., senior researcher, Institute of Latvian History, University of Latvia.

Research interests: prehistory and archaeology of Latvia, Bronze Age, Earliest Iron Age.

In the course of archaeological excavation, objects are recovered from time to time whose functional significance is unclear. Such finds include ceramic cylinders with perforated walls, sherds of which have been found on 23 sites in Latvia. Similar finds are known from other countries of Europe, where they occur in contexts starting from the Neolithic/Eneolithic right up to the Viking Age. Various opinions have been expressed as to the role of these perforated ceramic items. In Latvian archaeology they are tentatively referred to as colanders for processing dairy products. The article examines several possibilities for the use of these ceramic objects, and it is concluded that the finds from Latvia most probably served to preserve embers in the hearth. However, other potential interpretations are not excluded.

Keywords: perforated ceramic cylinder, colander, burner, container for embers, Late Bronze Age, Early Iron Age, territory of Latvia.

Summary

In the course of archaeological excavation, objects are recovered from time to time whose functional significance is unclear. Such finds include clay vessels with perforated walls but with no base. In view of these characteristics, they cannot really be called vessels: rather, they resemble cylinders, although they are not actually cylindrical, since the opening at the top exceeds the size of the opening at the base. Before firing, perforations the diameter of a pencil, or sometimes only the diameter of a match, were made in the walls of the cylinders. Sherds from such ceramic cylinders have been found on 23 sites (Fig. 1). They are represented in greatest number on the completely excavated Ķīvutkalns hill-fort (137), followed by Kļauģukalns with about 30 fragments, while the other sites have produced only one or a few examples (Table 1). These objects are characteristic of living sites. Finds from burial sites can most probably be accounted for through the establishment of burial

sites in the territory of earlier living sites, the sherds ending up in graves through disturbance of the settlement cultural layer, i.e. by accident. The sherds from Ķivutkalns permit the restoration of two such items. The smallest of these was 9 cm high, with a basal diameter of 10 cm and an opening of 7 cm diameter at the top (Fig. 2). The largest cylinder had a height of 16 cm, a basal diameter of 12 cm and a diameter at the top of 9 cm. The cylinders, like pottery vessels, were made of fabric tempered with crushed rock. In the Latvian archaeological literature, these cylinders, although with some doubts, are referred to as colanders for dairy products. The chronology of these objects is indicated by the find context: most come from hill-forts of the Bronze and Earliest Iron Age, where they are dated to the 1st millennium BC. In several cases, sherds of perforated cylinders also occur on open settlements inhabited in the Early Iron Age and in the first half of the Middle Iron Age, i.e. in the period from the 1st to 6th century AD. The function of these objects has been considered by researchers who have come across similar finds, and experiments have been conducted. There are three main views on the function of these cylinders: a) they are colanders for making cheese, b) they are burners for metalworking, and c) they were used to preserve burning embers in the hearth. In order to obtain a clearer understanding of the potential use of these cylindrical perforated ceramic items, the author undertook experiments. A replica was made after the restored finds of such cylinders in Latvia. The first experiment showed that the replica is not suitable for obtaining a flame corresponding to that of a burner (Fig. 3: a, b). The second experiment established that the perforated cylinder could be used to maintain burning embers in the ashes of a hearth (Fig. 3: c–f). The author reached the following conclusions:

1) the perforated ceramic items found in Latvia do not relate to the processing of dairy products, i.e. cheesemaking;

2) these objects relate to fire;

3) the view that they were gas burners finds no support in the Latvian material;

4) the objects were most probably used to retain burning embers in the ashes of the hearth.

In archaeology it is rarely possible to give an unequivocal answer to the questions posed by the archaeological material. In the present case, too, other interpretations are probably possible; accordingly, rather than being resolved, the question remains somewhat open...

FIGURE CAPTIONS

Fig. 1. Distribution of perforated ceramics in the territory of Latvia

Fig. 2. Perforated cilinder from Ķivutkalns

Fig. 3. Experiments on replica of perforated cilinder (see detailed explanations in the text)

KRUSTVECĀKU IZVĒLE RĪGAS PĀRCĒLĀJU AMATA LOCEKĻU BĒRNIEM 18./19. GADSIMTA MIJĀ*

Anita Čerpinska

Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta pētniece.
Zinātniskās intereses: Rīgas 18.–19. gs. vēsture.

Rakstā aplūkoti pārcēlāju ģimeņu krustvecāku izvēles principi un mēģināts atklāt pārcēlāju sabiedrības sociālās komunikācijas telpu. Rīgas pārcēlāji dzīvoja Daugavas salās un Pārdaugavā, apmeklēja vienu draudzi. Hronoloģiskie ietvari aptver laika posmu, kad pārcēlāju amats sasniedza turības augstāko pakāpi un piedzīvoja ekonomisko krīzi. Aplūkotas vairāk nekā 50 ģimenes ar dažādu bērnu skaitu, pārticības līmeni un sociālo pozīciju. Pētījuma gaitā atklātas dažādas krustvecāku izvēles stratēģijas – tuvu radnieku, augstāka sociālā slāņa pārstāvju, ļoti šauras vai plašas cilvēku grupas iesaiste atkarībā no ģimenes izdarītās izvēles. Atklāti arī kopienā ļoti pieprasīti krusttēvi un krustmātes. Pārcēlāji bijuši cieši saistīti ar citiem uz ūdeņiem strādājošiem amatiem – zvejniekiem, koku šķīrotājiem, enkurniekiem, bet daudz mazāk ar preču nesējiem un pārvadātājiem sauszemē.

Atslēgas vārdi: Rīgas pārcēlāji, krustvecāki, Pārdaugava 18. un 19. gadsimta mijā.

KRUSTVECĀKU INSTITŪCIJAS IZVEIDOŠANĀS UN NOZĪME

Ar kristības sakramentu cilvēks iesāka savu kristieša ceļu, savukārt baznīca pieņēma jaunus locekļus. Viduslaiku gaitā pakāpeniski attīstījās priekšstati par kristības dibinātu “garīgo

---

* LETONIKA Raksts izstrādāts Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Valsts pētījumu programmas “Letonika” projekta Nr. 2 “Latvijas vēsture: kultūrvēsturiskā vide un sociālpolitiskās norises Baltijas jūras reģiona kontekstā” ietvaros.

radniecību” ar krustvecākiem un visiem pārējiem kristiešiem – Dieva bērniem. Krustvecāki saistījās saitēm ne tikai ar krustbērnu, bet arī ar viņa vecākiem, tādēļ savstarpējās attiecības ietvēra veselu pienākumu kompleksu. Kāda cilvēka izvēlēšanās par krustvecāku bija izteismīga simboliska rīcība, ar kuru vecāki izrādīja labvēlīgu attieksmi pret konkrēto personu. Kristības ar publiska rituāla palīdzību nostiprināja jau izveidojušos sociālos kontaktus, apliecinot ģimeņu solidaritāti un sadarbību.¹

No praktiskās puses krustvecāku institūcija tika izmantota dažādu funkciju īstenošanai: bērna socializācijai, dažādu sociālo slāņu cilvēku sasaistīšanai, palīdzības sniegšanai grūtā brīdī utt. Tomēr garīgās radniecības koncepts ir un paliek abstrakcija. Etnologs Kristians Alvarado Leitons (*Cristian Alvarado Leyton*) analizējis sociālantropologa Kloda Levi-Strosa (*Claude Lévi-Strauss*, 1908–2009) pieeju krustvecāku institūcijai kā “mākslīgai” jeb “rituālai” radniecībai pretstatā asinsradniecībai. Leitons uzsver, ka jebkura radniecība nav statisks modelis ar skaidri noteiktu izpausmes programmu, kas dotu automātiskus rezultātus.² Lai cilvēks sajustu krustvecāku saites, tās jāiemieso sociālajā jomā, un tikai tad tām ir piešķirts saturs. Lielākā daļā sabiedrību krustvecākus neieceļ automātiski, bet gan veic izvēli, ievērojot zināmas normas un dodot kādam priekšroku.³ Jaunajos laikos radnieku un citu veidu attiecības bija svarīgas, lai palīdzētu cits citam piekļūt materiāliem resursiem un stiprinātu sociālās saites. Līdz ar to krustvecāku kopas veidošanu pieņemts uzskatīt par mērķtiecīgu rīcību, kas, pēc vācu vēsturnieces Kristīnes Fertigas (*Christine Fertig*) un Luidži Bokoni universitātes profesora Gvido Alfani (*Guido Alfani*) domām, nezaudēja savu lomu jauno laiku gaitā, tikai piedzīvoja transformāciju.⁴ Tādējādi krustvecāku izvēles pētījumi var atsegt rakstītajos avotos grūti uzaustāmas sabiedrības locekļu savstarpējās attiecības.

PĒTĪJUMA OBJEKTS UN HRONOĻĢISKIE IETVARI

Pētījuma centrā ir vecāki un viņu izvēle. Līdz ar to runa vairāk būs nevis par ģimeni, bet par tās attiecībām ar apkārtējiem. Par pētāmo sabiedrības grupu izvēlēts viens no Rīgas tirdzniecības palīgamatiem. Pārcēlāji bija Jelgavas jeb Trešās priekšpilsētas iedzīvotāju kopienas daļa. Priekšpilsēta bija izvietota uz Daugavas salām un Pārdaugavā. Tur dzīvoja galvenokārt Rīgas ne-birģeri. Pārdaugavas teritorija piedzīvoja uzplaukumu 18. gadsimta gaitā, kad pēc plostu tilta pastāvīgas uzstādīšanas un ceļu sakārtošanas bija nodrošināta regulāra satiksme ar Daugavas labo krastu. Tieši zvejnieku un dažādi tirdzniecību apkalpojošie amati sākotnēji veidoja Pārdaugavas iedzīvotāju pamatmasu, ko aizvien vairāk papildināja strādnieki, daļu no kuriem nodarbināja minētie amati. Tikai 18. gadsimta otrajā pusē Pārdaugavā sāka apmesties krievu sīktirgotāji un ienācēji no Polijas un Lietuvas zemēm.⁵

Līdzīgi kā attiecīgā laika amatnieku brālības, arī pārcēlāji bija konservatīvs amats. Tajā esošie locekļi nāca no Pārdaugavas vai Daugavas salu iedzīvotāju ģimenēm (lielākā daļa dzīvoja Bieķensalā, Torņakalnā un Āgenskalnā) un piederēja pie Sv. Jāņa draudzes. Brālības locekļi pētāmajā periodā pelnīja galvenokārt ar preču pārvadāšana no un uz tirdzniecības kuģiem, kamēr cilvēku pārcelšana pāri Daugavai bija tikai papildnodarbošanās. Lai iekļūtu amatā, kandidātam bija jāpieder vismaz vienai laivai un jāmāk ar to apieties, bet aptuveni trešdaļai pārcēlāju bija divas vai vairākas laivas, uz kurām strādāja viņu pašu, nevis amata algoti cilvēki. Daļa no viņiem kopā ar ģimenēm dzīvoja darba devēja mājsaimniecībā. Nepieredzējušajiem bija vairākus gadus jāstrādā pie zvejnieka vai pārcēlāja, lai apgūtu darbības pamatprincipus. Līdz ar to priekšrocības bija zvejnieku un pārcēlāju dēļiem, kuri pierada pie darba specifikas, palīdzot tēviem.

Jau 18. gadsimta vidū pārcēlāji starp citiem amatiem izcēlās ar labklājību, tādēļ ne tikai pārcēlāju dēļiem varēja būt interese iekļūt amatā.⁶ Nav tik viegli pasakāms, vai 18. un 19. gadsimta mijā pie amatu kopienas nepiederošajiem vairs nebija vēlēšanās vai arī pārcēlāji pielietoja kādus slēptus paņēmienus, lai atlasītu kandidātus uz vakantām vietām. Ja arī amatā kādreiz parādās svešāds uzvārds, tas parasti tikpat ātri pazūd, kas nozīmē, ka ienācējs nevarēja vai negribēja iedzīvoties šajā kopienā. Pārdaugavā dzīvoja ienācēji no Polijas un Vācijas zemēm, kuri strādāja Rīgā kā bordingu (nelielu kuģu) vadītāji pie pārcēlājiem vai tirgotājiem un nemaz necentās tikt amatā.

Pārcēlāju izvēlēto krustvecāku kopas apzināšana ir veikta ar mērķi identificēt to cilvēku grupu, ar kuru pārcēlāji izvēlējās uzturēt ciešākas saites, publiski tās apliecinot, un vienlaikus mēģināt identificēt tos, ar kuriem šīs saites varēja tikt uzturētas, bet tomēr netika.

Par pētniecības periodu izvēlēts laika posms no 1785. līdz 1815. gadam, jo historiogrāfijā tas atzīts par “sevišķu pacēluma laiku” Rīgas tirdzniecības palīgamatu dzīvē.⁷ Pēc 1787. gada, kad pārcēlājiem atļāva turēt ne tikai laivas, bet arī bordingus, viņu saimnieciskā rosība un turība auga, kas ievērojami cēla pārcēlāju pašapziņu. Līdz ar to periods ietver gan ražīgos, gan neražīgos gadus – Napoleona blokādes un kara laiku (1810–1815), kad visa veida tirdzniecība bija būtiski traucēta. Arī pārcēlāju amatā bija vērojama krīze, ko izraisīja aizvien lielāka tirgotāju vēlēšanās pašiem pārvadāt preces. Līdz ar to loģisks ir arī pārcēlāju skaita un ienākumu kritums. Saskaņā ar reglamentu pārcēlāju skaits nedrīkstēja pārsniegt 100. 1795. gadā amatā bija 49 pilntiesīgie brāļi, ieskaitot atraitnes, kā arī pierakstīti 48 viņu dēli. 1801. gadā amatā bija 32–33 aktīvie locekļi (neskaitot atraitnes un nespējniekus), bet 1819. gadā – 12.⁸ Līdz ar to arī kristāmo bērnu skaits 18. gadsimta pēdējos 15 gados bija uz pusi lielāks nekā 19. gadsimta pirmajos 15 gados. 19. gadsimta

vidū pārcēlāju amatu likvidēja un to bagātākās ģimenes distancējās no agrākās sociālās vides, cenšoties kļūt par tirgotājiem un kristīt bērnus vācu draudzēs.

Kā redzams 1. tabulā, no pētījuma lokā nonākušajām ģimenēm vairāk nekā pusei noteiktajā periodā kristīts viens vai divi bērni. Tik mazam jaundzimušo skaitam var būt vairāki iemesli. Reizēm cilvēki neiedzīvojās pārcēlāja profesijā un izstājās no amata vai cieta smagus zaudējumus tiesas prāvās un bija spiesti izstāties, citi gāja bojā nelaiemes gadījumos. Vēl citi aplūkotajā periodā bija jau cienījamus gadus, tādēļ pētījumā iekļautie kristītie ir tikai daži no viņu bērniem. Ir arī tādi amata locekļi, kuriem kaut kādu apstākļu dēļ nebija bērnu, bet kuri tika aicināti par krustvecākiem. Vairāk informācijas var apkopot par tām ģimenēm, kuras kristījušas vismaz trīs bērnus, jo tad iespējams izsekot krustvecāku izvēles principiem.

1. tabula

KRISTĪTO BĒRNU SKAITS PĀRCĒLĀJU ĢIMENĒS NO 1785. LĪDZ 1815. GADAM⁹

	Pārcēlāja vārds, dzīves dati, izcelšanās	Pārcēlāja sievas vārds, dzīves dati, izcelšanās	Bērnu kristīšanas laiks	Kristīto bērnu skaits pētāmajā periodā	Dzīvesvieta
1	Daniels Nariņš, 1748–1803, zvejnieka dēls	Anna, ap 1749–?, dzim. Kaula, zvejnieka meita	1785–1788	2	Zunds
2	Jānis Spiriņš, 1745–?, pārcēlāja dēls	Anna, dzim. Sproģe, pārcēlāja meita	1785–1786	2	Torņakalns
3	Jānis Siliņš, ?– miris pirms 1795	Anna, dzim. Dāle, kalpone	1785–1786	2	nav zināma
4	Jānis Dāle, 1762–1808, zvejnieka dēls	Anna Doroteja, dzim. Dreimane, mucu koku šķīrotāja meita	1785–1806	12	Lielā Kliversala, Torņakalns

	Pārcēlāja vārds, dzīves dati, izcelšanās	Pārcēlāja sievas vārds, dzīves dati, izcelšanās	Bērnu kristīšanas laiks	Kristīto bērnu skaits pētāmajā periodā	Dzīvesvieta
5	Jānis Liepa	Katrīne, ap 1760–1794	1785–1792	2	Āgenskalns
		Elizabete, dzim. Miķelsone, istabene	1805	1	
6	Simanis Gribulis, 1741–1789	Katrīne, dzim. Roze, pārcēlāja meita	1785–1788	2	nav zināma
7	Vilhelms Šluns, 1745–?, pārcēlāja dēls	Magdalēna, ?–1825, dzim. Vāvere, pārcēlāja Jēkaba Daibiņa atraitne	1785–1790	3	Bieķensala
8	Jānis Lapiņš, ap 1739–1831	Elizabete Helēna, 1761–1799, dzim. Ozoliņa, pārcēlāju eltermaņa meita	1785–1796	6	Bieķensala
		Doroteja Bērziņa, kalpone	1798–1806	3	
9	Jēkabs Kazāks, 1750–1808, pārcēlāja dēls	Helēna Ozoliņa, 1761–1791, pārcēlāja meita	1785–1789	3	Torņakalns
		Anna Marija Šulca, ?	1793–1803	6	
10	Martins Kazāks, ap 1739–1803	Elizabete Ozoliņa, ap 1734–?	1785–1788	2	Torņakalns
11	Jēkabs Bļodnieks, 1754–1787	Anna Marija, dzim. Vampe, mucu koku šķīrotāja meita	1785–1786	2	nav zināma

	Pārcēlāja vārds, dzīves dati, izcelšanās	Pārcēlāja sievas vārds, dzīves dati, izcelšanās	Bērnu kristīšanas laiks	Kristīto bērnu skaits pētāmajā periodā	Dzīvesvieta
12	Juris Briedis, ?–1785	Anna	1785	1	nav zināma
13	Jēkabs Kalniņš, 1751–pazudis pēc 1816	Elizabete, ap 1750–1786, dzim. Dāle, pārcēlāju eltermaņa Matīsa Skujas atraitne	1786	1	Torņakalns
		Elizabete, dzim. Dumpe, ligēra meita	1787–1797	5	
		Anna Barbara Kaselovska, ap 1779–?, kalpone	1800–1812	6	
14	Juris Dāle, 1751–1831, zvejnieka dēls	Anna Ģertrūde, 1768–[pēc 1834], dzim. Sola, enkurnieku eltermaņa meita	1786–1805	9	Torņakalns
15	Pēteris Svikulis, 1743–1795	Anna Doroteja Skuja, ap 1746–?	1786–1790	2	Bieķensala
16	Jēkabs Ozoliņš, ?–1791	Marija Barbara, ap 1770–?, dzim. Kalniņa, ligēra meita	1788–1791	3	Bieķensala
17	Juris Brīze, ap 1740–1793	Angeta, ap 1751–1790, dzim. Sprūde, kalpone	1788	1	nav zināma
		Anna, dzim. Vigande, ormaņa meita	1793	1	
18	Jēkabs Sproģis	Anna	1788	1	nav zināma
19	Jānis Nīburs (Jaunzems), ap 1745–1791, bijis zvejnieks	Magdalēna, 1753–?, dzim. Kazāka, pārcēlāju eltermaņa meita	1786–1788	2	atraitne Bieķensalā

	Pārcēlāja vārds, dzīves dati, izcelšanās	Pārcēlāja sievas vārds, dzīves dati, izcelšanās	Bērnu kristīšanas laiks	Kristīto bērnu skaits pētāmajā periodā	Dzīvesvieta
20	Juris Resnis, 1758–1791, pārcēlāja dēls	Anna Margarita, dzim. Ozoliņa, pārcēlāja meita	1789–1791	2	nav zināma
21	Ansis Kalniņš, ap 1750–?	Anna Helēna, 1754–1819, dzim. Šluna, Jāņa Ozoliņa atraitne	1789	1	Torņakalns
22	Georgs Semeskovskis, ap 1753–?, no Kurzemes	Margarita, ap 1773–?, dzim. Lautā	1790–1794	2	Ķīpsala, Āgenskalns
23	Jēkabs Dumpis, ap 1731–1797	Elizabete	1790–1792	2	nav zināma
24	Jānis Strazdiņš, ap 1765–1843	Anna Karolīna, ap 1769–1791, dzim. Dirde, sālsnesēja meita	1791	1	Lielā Kliversala
		Margarita, ap 1740–1826, dzim. Nībura, liģera Vāvera atraitne	nav	0	
25	Miķelis Ozoliņš, ap 1758–pazudis	Katrīne, 1754–1796, dzim. Roze, pārcēlāja Sīmaņa Gribuļa atraitne	1791–1795	2	Āgenskalns
		Anna, ap 1765–1806, dzim. Žagare, kalpone	1798–1801	2	
26	Heinrihs Persons	Katrīna Helēna, dzim. Cipule	1792–1804	4	nav zināma
27	Ansis Priede, 1765–1800	Hedviga, ap 1771–1855, dzim. Lesiņa, istabene	1792–1799	4	Bieķensala, Mūksala, atraitne Torņakalnā

	Pārcēlāja vārds, dzīves dati, izcelšanās	Pārcēlāja sievas vārds, dzīves dati, izcelšanās	Bērnu kristīšanas laiks	Kristīto bērnu skaits pētāmajā periodā	Dzīvesvieta
28	Georgs Dāvids Raņķis, 1765–1836, pārcēlāja dēls	Anna Ģertrūde, 1775–1823, dzim. Reņģīte, zvejnieka meita	1792–1809	13	Kobronskansts
29	Mārtiņš Dumpis, ap 1750–?	Anna, ap 1755–?, dzim. Dāle, pārcēlāja Jāņa Siliņa atraitne	1792	1	Bieķensala
30	Jēkabs Muiželis, 1761–1813, pārcēlāja dēls	Ģertrūde Elizabete, ap 1768–?, dzim. Salmiņa	1792–1797	4	Zunds
31	Kārlis Roze, 1770–1806, pārcēlāja dēls	Katrīna, dzim. Vāvere, ap 1775–1795, liģera meita	1793	1	Zunds
		Anna Margarita, dzim. Veingarte, kalpone	1799–1805	6	
32	Tomass Sēlis, 1763–1830, kaņepju kulstītāja dēls	Marija Magdalēna, 1765–1833, dzim. Ozoliņa, zvejnieka Mārtiņa Raņķa atraitne	1793–1798	4	Mūksala
33	Johans Heinrihs Raņķis, 1764–1805, pārcēlāja dēls	Anna Sofija, 1777–1805, dzim. Stare, loča meita	1794–1805	4	Kobronskansts
34	Jēkabs Raņķis, 1769–1807, pārcēlāja dēls	Doroteja Elizabete, dzim. Ūdre, šķirta Lediņa	1795–1800	4	Kobronskansts

	Pārcēlāja vārds, dzīves dati, izcelšanās	Pārcēlāja sievas vārds, dzīves dati, izcelšanās	Bērnu kristīšanas laiks	Kristīto bērnu skaits pētāmajā periodā	Dzīvesvieta
35	Jānis Mednis, ap 1764–1825	Elizabete, ap 1770–1837, dzim. Žagare	1796–1807	4	Ķīpsala
36	Jānis Briedis, ap 1768–1816	Anna Doroteja Elizabete, 1769–?, dzim. Vampe, mucu koku šķirotāja meita	1796–1810	7	Bieķensala, Torņakalns
37	Pēteris Ozoliņš, ap 1767–?	Margarita Elizabete, dzim. Saule	1796–1800	4	Bieķensala
38	Andrejs Rungainis, 1761–1840, zvejnieka dēls	Anna (Marija) Ģertrūde, 1767–1805, dzim. Vampe, pārcēlāja Bļodnieka atraitne	1796–1801	9	Zunds
39	Mārtiņš Roze, 1767–1825, pārcēlāja dēls	Anna Kristiāna, ap 1769–1826, dzim. Šmita, istabene	1797–1814	6	Āgenskalns
40	Jānis Peiksts, 1771–1814, enkurnieka dēls	Ģertrūde, pārcēlāja Mārtiņa Dumpja pameita	1798–1808	5	nav zināma
41	Jānis Bergs, ap 1770–1831	Hedviga Elizabete, ap 1781–?, dzim. Ozoliņa, pārcēlāja Anša Kalniņa pameita	1799–1811	6	Torņakalns, Mūksala
42	Melherts Lablaiks, 1774–?, zvejnieka dēls, bijis stūrmanis	Anna Marija, dzim. Valtere, Kirjes atraitne	1799	1	Lielā Klīversala

	Pārcēlāja vārds, dzīves dati, izcelšanās	Pārcēlāja sievas vārds, dzīves dati, izcelšanās	Bērnu kristīšanas laiks	Kristīto bērnu skaits pētāmajā periodā	Dzīvesvieta
43	Mārtiņš Vilde	Anna Elizabete, dzim. Skuja	1800	1	Bieķensala
44	Šimanis Ozoliņš, ap 1773-?	Anna, dzim. Teriške, šķirusies Senkeviča	1800-1801	3	Bieķensala
45	Miķelis Kazāks, 1770-1812, pārcēlāja dēls	Anna Sofija, dzim. Sproģe, kaņepju kulstītāja meita	1802-1803	2	Bieķensala
46	Miķelis Garoza, 1773-?, pārcēlāja dēls	Marija, dzim. Klāse, kalpone	1807-1810	3	nav zināma
47	Indriķis Garoza, 1773-pazudis pēc 1816, pārcēlāja dēls	Anna Margarita, ap 1780-?, dzim. Veingarte, pārcēlāja Rozes atraitne	1808-1810	3	Mazā Kliversala
48	Frīdrihs Priede, ap 1778-?	Margarita, dzim. Stālberga, sāls un labības mēritāja meita	1804	1	Bieķensala
49	Juris Siliņš	Hedviga, dzim. Sape, Salas muižas kalpone	1808	1	nav zināma
50	Jānis Balks, ap 1786-1848	Katrīna, ap 1789-?, dzim. Šreka, kalpone	1813-1816	3	Mūksala
51	Mārtiņš Nariņš, 1776-1811, pārcēlāja dēls	Elizabete Ģertrūde, dzim. Vampe, mucu koku šķirotāja meita	1810	1	Āgenskalns

	Pārcēlāja vārds, dzīves dati, izcelšanās	Pārcēlāja sievas vārds, dzīves dati, izcelšanās	Bērnu kristīšanas laiks	Kristīto bērnu skaits pētāmajā periodā	Dzīvesvieta
52	Matiss Siliņš	Anna, dzim. Spuņģe, no Salas muižas	1811	1	nav zināma
53	Jānis Grebзде	Helēna Ģertrūde, dzim. Linde, sālsnesēja meita	1812	1	nav zināma
54	Simanis Eihe	Sofija	1812	1	nav zināma
55	Jēkabs Jankovskis, ap 1778–1831	Anna Doroteja, ap 1791–?, dzim. Kūle, Vējzaķsalas iedzīvotāja meita	1813	1	Mazā Klīversala
56	Frīdrihs Bergs	Hedviga	1813	1	nav zināma

Vidzemes guberņā tobrīd funkcionējošais no zviedru laikiem saglabātais Evaņģēliski luteriskās baznīcas Nolikums (*Allerhöchst bestätigte allgemeine liturgische Verordnung für die evangelisch-lutherischen Gemeinden im Russischen Reiche*, 1805) noteica, ka saskaņā ar senām kristīgām tradīcijām krustvecākus aicina kā lieciniekus kristību norisei. Par tādiem drīkstēja kļūt tai pašai konfesija piederīgie, pilngadīgie un tie, kas apguvuši katehismu. Aizliegts kļūt par krustvecākiem bija tiem, kuriem “piemita redzami netikumi vai kuri pastrādājuši nelabus darbus”,¹⁰ tādēļ vecākiem bija laicīgi jāziņo mācītājam, kuri cilvēki ir izvēlēti par lieciniekiem, lai tad, “kad cilvēki sanāks baznīcā, nerastos nebūšanas”.¹¹

Lai atklātu to cilvēku loku, ar kuru uzturēja kontaktus pārcēlāju ģimenes, apskatāmajā periodā uzskaitītas arī visas tās reizes, kad pārcēlāji aicināti par krustvecākiem pie citu amatu locekļiem vai ar viņu darbību cieši saistītiem cilvēkiem – kuģu būvmeistariem, stūrmaņiem un bordingu vadītājiem. Stūrmaņi un bordingu vadītāji nebija vienkārši algoti strādnieki. Pārcēlāji

viņiem uzticēja savas laivas. Ja pārcēlājam piederēja vairākas laivas vai viņš bija ievēlēts kādā amatā, piemēram, par eltermani, viņš visos pārvadājumos nevarēja piedalīties, tādēļ bija jāpaļaujas uz stūrmaņiem vai vadītājiem.¹² Ja radās neskaidrības ar pārvadājumu, atalgojumu vai nelaimes gadījumi, tirgotāji sūdzēja tiesā laivas īpašnieku – pārcēlāju. Toties pētījumā nav iekļauti gadījumi, kad pārcēlāji aicināti par krustvecākiem pie tām sabiedrības grupām, pie kurām nevēlējās tikt pieskaitīti, – strādniekiem un zemniekiem.¹³ Neviens pārcēlājs nekad neaicināja bērniem par krustvecākiem strādniekus vai zemniekus, tātad tie neietilpst pētījuma galvenajā uzmanības lokā – pārcēlāju izvēlēto krustvecāku grupā.

AVOTI

Par pamatu raksta tapšanai izmantoti Sv. Jāņa baznīcas kristīto reģistri, kuros fiksēti kristāmo krustvecāki.¹⁴ Baznīcu grāmatas ir vecākais avots krustvecāku izvēles lokālo tradīciju noskaidrošanai.¹⁵ Attiecīgajā laika periodā ierakstu kvalitāte ir mainīga. Pilnīgākajos ierakstos norādīts krustvecāku vārds, uzvārds, amats, bet sievietei – vīra amats. Tomēr visnotaļ bieži tikai aiz vairākiem cilvēkiem norādīts – no pārcēlāju un/vai zvejnieku amata. Reti sniegta papildus informācija, piemēram, radniecība ar kristāmbērnu vai tā vecākiem, sieviešu pirmslaulības uzvārds, ģimenes stāvoklis “atraitne” vai vīriešiem pozīcija amatā, kā “vecākais” un “eltermanis”. Ir gadījumi, kad aiz vairāku vārdu un uzvārdu rindas nav nekādu norāžu, pārsvarā krustmātēm.

Katram bērnam doti pieci krustvecāki, trīs no bērna dzimuma un divi – no pretējā, reti – četri. Izņēmums ir gadījumi, kad tūlīt pēc dzemdībām notikušas ārkārtas kristības, baidoties par bērna dzīvību. Tādās reizēs var būt divi krustvecāki, katrs no sava dzimuma.

Darbu ar baznīcu grāmatām apgrūtinātas, ka pirms 1770. gada Sv. Jāņa draudzei nav saglabājušies laulību reģistri, kas traucē izsekot pārcelāju radniecības saitēm. Līdz 1770. gadam kristīto bērnu reģistrā mātēm gandrīz nekad nenorāda pirmslaulības uzvārdu. Trūkst arī apbedīto reģistrs pirms 1770. gada un par periodu no 1805. līdz 1813. gadam – Āgenskalna kapsētā apglabāto reģistrs.

Vārdu došana bērnam bija nesaraujami saistīta ar krustvecākiem, jo gandrīz visos gadījumos krustbērna un pirmā krustvecāka vārdi sakrīt. Vienādie vārdi un uzvārdi apgrūtinā dzimtas koku izveidošanu un neļauj precīzi sagrupēt krustvecākus. No apskatītajām 56 ģimenēm 14 (25%) pārcelāji – tēvi bija Jāņi (avotos *Johann, Jann, Jahn*), deviņi (16%) – Jēkabi (*Jacob, Jekab, Jakob*) un septiņi (12,5%) – Juri (*Jurr, Georg*). Sieviešu vidū pastāv vēl lielāka vienveidība. Pētījumā iekļauta 61 pārcelāju sieva. 26 (42,6%) no viņām bija Annas, pa sešām (9,8%) – Katrīnas un Elizabetes. Tas rada krustvecāku uzskaites problēmas, jo, piemēram, trim pārcelājiem Raņķiem un diviem pārcelājiem Dālēm sievas bija Annas.¹⁶ Tas liedz iespēju atšķirt, kura no sievietēm kurā gadījumā ir krustmāte. Lai gan daudziem pārcelājiem un viņu sievām bija otri vārdi, avotos tie ne vienmēr lietoti.

Neiespējami veikt aprēķinus ir par Ozoliņu ģimenēm, jo pie tām piederīgos nav iespējams atšķirt citu no cita. 18. gadsimta otrajā pusē zvejnieku amatā iestājušies septiņi Ozoliņi. Trīs pārcelāji Ozoliņi nav bijuši populārāko krusttēvu rindās, savukārt krustmātes Ozoliņas nav iespējams identificēt, jo zvejnieku un pārcelāju amatos vienlaikus ir vairākas Katrīnas, Margaritas un Annas Ozoliņas.¹⁷

Saistībā ar pārcelājiem jāatzīmē, ka Georgs Dāvids Raņķis (vai Ranks, *Ranck*, 1765–1836) un Andrejs Rungainis (*Rungain*, 1761–1840) sākotnēji bijuši zvejnieku amatā, bet vēlāk iestājušies pārcelājos. Visdrīzāk, viņi ilgāku laiku atradušies abos ama-

tos vienlaicīgi, jo pārcēlāju reglaments liedza būt kādā citā ar tirdzniecību saistītā amatā, bet ne zvejnieku.¹⁸ 18. gadsimta 80. gadu un dažos 90. gadu sākuma dokumentos abi minētie brīžiem saukti par zvejniekiem, bet 1795. gada revīzijas materiālos – par pārcēlājiem. Nav iespējams precīzi noteikt, kurā gadā viņi iestājušies pārcēlājos, jo par attiecīgo laika posmu nav saglabājušies ieraksti. Ir zināms, ka Rungaiņu un Raņķu dzimtas locekļi bijuši zvejnieku amatā jau kopš 18. gadsimta 30. gadiem.¹⁹ Abi minētie vēl 1824. gadā veica biedru iemaksas zvejnieku amatā.²⁰ Raņķis 1791. gadā laulību ierakstā baznīcas grāmatā reģistrēts kā pārcēlājs, 1836. gadā – apbedīts kā pārcēlājs. Rungainis laulību ierakstā 1788. gadā minēts kā zvejnieks, bet apbedīšanas ierakstā fiksēts, ka 58 dzīves gadus viņš bijis zvejnieku amatā, 36 – pārcēlāju amatā, bet pēdējos 20 gadus nav bijis pārcēlājs, kas liecina, ka aptuveni no 1785. līdz 1820. gadam Rungainis darbojies pārcēlāju amatā.²¹ Ņemot vērā šos apstākļus, visi attiecīgajā periodā dzimušie Raņķa un Rungaiņa bērni un to krustvecāki iekļauti pētījumā.

Kā izņēmums jāmin pārcēlājs Heinrihs Pešs (*Pesch*, arī *Paesch*, *Päsch*, *Pehsch*, ?–1813), kurš dzīvoja Katrīnas dambja rajonā Daugavas labajā krastā un kristīja bērnus Daugavgrīvas baznīcā. Viņa izvēlētie krustvecāki iekļauti pētījumā kā vienīgie no citas draudzes.²²

Kā palīgmateriāli izmantoti Pārdaugavas iedzīvotāju saraksti policijas apgaitas grāmatās un dvēseļu revīziju materiālos, lai redzētu pārcēlāju un viņu bērnu krustvecāku ģeogrāfisko izvietojumu.²³ Apskatāmajā periodā notikušas vairākas revīzijas – 1782. (nepilnīgi saglabājusies), 1795., 1811. (skaitīti tikai vīrieši) un 1816. gadā. Šie dokumenti ir būtisks palīgs darbam ar pārcēlāju ģimeņu vēsturi, jo bieži sniedz informāciju par pārcēlāja sievas pirmslaulības uzvārdu, par bērnu skaitu ģimenē un saimniecības lielumu un modeli (t.i., vai mājsaimniecībā telpas tiek atvēlētas pie pārcēlājiem strādājošajiem laiviniekiem, izīrētas

ciem iedzīvotājiem vai tajās pietiek vietas tikai nukleārai ģimenei (vecāki un neprecētie bērni) ar vai bez kalpiem). Ja māj-saimniecībā dzīvo kāds no ģimenes galvas radniekiem, tas pa-rasti ir norādīts. Dažreiz var izsekot arī to, kur paliek pārcēlāja atraitne ar bērniem pēc ģimenes galvas nāves vai bāreņi pēc abu vecāku nāves, kas palīdz saprast, cik šādās situācijās liela loma ir bērna krustvecākiem. Galvenais avotu bāzes trūkums ir tas, ka tā lielākoties neļauj novērtēt krustvecāku nozīmi konkrētajā kopienā.

Revīziju materiāli pēc iespējas izmantoti no Rīgas nodokļu pārvaldes (1394.) fonda, kur glabājas pirmreizējās kvartālu uz-raugu veiktās uzskaites, kas nedala cilvēkus pa nodokļu maksā-tāju grupām, tādēļ ir redzama visa māj-saimniecības kopaina vienuviet, nevis izkaisīta vairākās grāmatās, kā tas ir Kamerāl-valdes (77.) un Vidzemes revīziju sarakstu (199.) fondos. Kvar-tālu uzraugi mēdza pievienot ziņas par gruntsgabala īpašnieku, iedzīvotāju ieņemamajiem amatiem, izcelšanās vietām utt. Ap-kopojošajos sarakstos šāda tipa informācija tika izlaista. Jā-atzīmē gan, ka informācijas daudzums revīzijās ir atšķirīgs. Visplašākais papildmateriāls pieejams 1795. gada revīzijas sa-rakstos, kur atraitnēm norādīts mirušais vīrs un viņa miršanas gads. Nevar nepieminēt revīziju materiālu galveno trūkumu – cilvēku vecums mēdz būt norādīts neprecīzi, tādēļ pēc iespējas tas ir jāsalīdzina ar baznīcu grāmatu ierakstiem. Pārcēlāju īpa-šumu precīzākai uzskaitē izmantojami arī kases kolēģijas mate-riāli, jo tā uzraudzīja gruntsgabalu nodokļu nomaksu.²⁴

Pārcēlāju darba ikdienas un amata funkcionēšanas izpratnei noder Rīgas ķemerejas tiesas (1382. fonds) protokolu grāmatas, jo šī tiesa uzraudzīja amata darbību, jaunu pārcēlāju un stūr-manu zvērināšanu, piedalījās konfliktu risināšanā starp amatu, rāti un tirgotājiem. Diemžēl šīs tiesas materiāli par pētāmo pe-riodu nav pilnībā saglabājušies. Galvenokārt tas traucē noskaid-rot katra pārcēlāja iestāšanās laiku amatā.

HISTORIOGRĀFIJA

Par Rīgas tirdzniecības palīgamatu locekļu dzīvi ārpus darba vides rakstījusi vēsturniece Melita Svarāne (1916–2011) un Alvils Zauers.²⁵ Melita Svarāne, kura ilgus gadus pētījusi Rīgas vēsturi dažādos arhīva fondos, ieskaitot bāriņtiesas, amatu tiesas un landfogta tiesas materiālus, daudzos rakstos ir atklājusi Pārdaugavas amata locekļu dzīves un darba daudzšķautņainību. Noderīgi ir 20. gadsimta 90. gados publicētā skolotāja un etnogrāfa Johana Kristofa Broces (*Johann Christoph Brotze*, 1742–1823) “Zīmējumu un aprakstu” 2. sējuma Latvijas vēstures institūta darbinieku sagatavotie Pārdaugavas karšu, plānu un zīmējumu komentāri, jo tie saistīti arī ar pārcēlāju dzīves un darba vietām.²⁶

Vēsturniece Meta Taube (1914–1996) monogrāfijā par tirdzniecības palīgamatiem izvairījusies no “preču transportā pa ūdeni nodarbinātajiem”, kuri, pēc autore domām, veido īpašu grupu. Citu viņu īpašumu kā vien mastu šķirotāju strādāšanu ar zelliem un turīgumu gan autore nenorāda.²⁷ Līdz ar to vienīgais specializētais pētījums par tirdzniecības palīgamatiem, ieskaitot to sociālo un materiālo stāvokli, palicis bez svarīgas palīgamatu daļas – enkurniekiem, koku šķirotājiem, ločiem un arī pārcēlājiem. Protams, runājot par darba pienākumiem, amatus var nodalīt citu no cita, bet, runājot par to sabiedriskiem pienākumiem, strīdiem ar tirgotājiem par dažādām tiesībām un arī par amatu veidoto sociālo vidi, ir lietas, kas caurauž visu amatu vēsturi kopumā, un preču transportā pa Daugavu nodarbināto izslēgšana no pētījuma neļauj pilnībā izprast šos procesus. Atsevišķi pētījumi par tirdzniecības norisi Rīgā arīdzan skar pārcēlāju profesionālās darbības jautājumus, bet neko vairāk.²⁸

Rīgas jauno laiku vēstures izpētē līdz šim kopumā trūkst pētījumu, kas skartu iedzīvotāju sociālo struktūru jebkurā no sabiedrības slāņiem, ieskaitot tirgotājus un rātskungus. Rītas

Brambes (dz. 1939) monogrāfija par Rīgas iedzīvotājiem balstīta padziļinātos revīziju materiālu pētījumos. Tajā autore iezīmējusi dažādu sociālo slāņu dalījumu pa priekšpilsētām.²⁹ Labāks stāvoklis izpētes ziņā ir tikai laikmetā pēc 19. gs. vidus, tomēr tā gandrīz visās jomās – iedzīvotāju sastāva, pārvaldes un ekonomikas ziņā – ir citādāka pilsēta.³⁰

Gvido Alfani pētījumi rāda, ka pat ģeogrāfiski tuvām kopienām varēja būt ļoti atšķirīgas krustvecāku izvēles tradīcijas, kas padara jebkuru kopienu par interesantu izpētes objektu attiecīgā jomā. Nemaz nerunājot par dažādu konfesiju tradīcijām, kas laika gaitā mainījušās.³¹ Deivida Frika (*David Frick*, dz. 1955) nesen iznākusi monogrāfija par dažādu konfesiju, sociālās un etniskās piederības grupu sadzīvošanas īpatnībām 17. gadsimta Viļņā pierāda, ka Baltijas reģions ir aktuāls pētniecības lauks šajā jomā un ka kaimiņattiecības un kopienu veidošanās, ieskaitot krustvecāku izvēli, pilsētas kvartālu ietvaros un pārsniedzot tos ir jauno laiku pilsētu pētniecības organiska sastāvdaļa. Interesants ir Frika secinājums, ka krustvecāku izvēlē ne vienmēr dominēja konfesionālā piederība. Svarīgas bija kaimiņattiecības, profesionālie un sociālie kontakti.³²

ĢIMENES LOCEKĻI KĀ KRUSTVECĀKI

Tuvu radu – jaundzimušā vecvecāku vai vecāku brāļu un māsu – izvēle par krustvecākiem nostiprina radniecības saiknes un no jauna apstiprina ģimenes locekļu savstarpējo solidaritāti un sadarbību. Tai ir ģimenes saites vienojoša funkcija radnieku grupā. Asins un laulību ceļā veidotās saiknes tika stiprinātas ar reliģiskajām.³³ Jau minētās Kristīnes Fertigas pētījumi liecina, ka aptuveni puse krustvecāku atsevišķās kopienās varēja būt izraudzīti no radu vidus un ka kopš 19. gadsimta radniekiem kā krustvecākiem tiek dota aizvien lielāka priekšroka, padarot kristības ne tik daudz par kopienas, cik par ģimenes lietu.³⁴

Tas, ka no ģimenes vidus varēja nākt diezgan liels skaits krustvecāku, vislabāk redzams pārcēlāju ģimenēs ar kuplu locekļu skaitu. Piemēram, triju brāļu Georga Dāvida, Jēkaba (1769–1807) un Johana Heinriha Raņķu (1764–1805) gadījumā.³⁵ No 13 Georga Dāvida bērniem deviņiem pirmie krustvecāki nāca no tuvākajiem vīra vai sievas radiem. Katram bērnam vismaz divi, trīs vai pat četri krustvecāki bija no ģimenes loka. Brāļiem Raņķiem kopā pētāmajā periodā bija jāizvēlas 105 krustvecāki. No tiem 50, tāpat gandrīz puse, nāca no Raņķu (30) vai citām tuvo radu ģimenēm. Vienīgi Jēkaba dzīvesbiedre Doroteja netika aicināta nevienu reizi ne pie abiem brāļiem Raņķiem, ne pie kāda cita pārcēlāja. Iespējams, tas noticis tādēļ, ka Doroteja pirms tam bija precējusies ar loci Jāni Lediņu (*Leding*) un viņu laulība šķirta ar tiesas lēmumu.³⁶

Liela daļa to Raņķu izvēlēto krustvecāku, kuri nebija viņu radinieki, nāca no citām Pārdaugavā vairākās paaudzēs dzīvojušām dzimtām – Dālēm, Reņģītēm, Dammraušiem u.c. Aicinātas pārsvarā pārcēlāju, retāk zvejnieku ģimenes. Vieni un tie paši cilvēki lūgti atkārtoti. Piemēram, brāļu Raņķu tēvocis Sīmanis Raņķis bijis krusttēvs sešiem Georga Dāvida, visiem četriem Jēkaba un diviem no četriem Johana Heinriha bērniem.

Ne visi pārcēlāji deva priekšroku radus integrējošam krustvecāku izvēles modelim, neskatoties uz to, ka tas bija iespējams. Piemēram, Jānis Dāle (*Dahl*, 1762–1808) un viņa sieva Anna Doroteja (1768–?) apskatāmajā laika periodā kristījuši 12 bērnus, bet tuvākos radus – savus vecākus, māsas, brāļus un viņu laulātos draugus – aicinājuši salīdzinoši reti: septiņas reizes (11,6% no visiem 60 krustvecākiem), no tām četras – kā pirmos krustvecākus.³⁷ Nekad nebija aicināts Jāņa Dāles brālis pārcēlājs Daniēls Dāle, tāpat arī sievas brālis mastu šķīrotājs Matiss Dreimanis (*Dreimann*). Toties kūmu izvēlē redzama liela daudzveidība. Jāņa Dāles tēvs bija zvejnieks, viņa sievas Annas

Dorotejas tēvs – mucu koku šķirotājs. Ģimene centās uzturēt saikni ar pārstāvjiem no dažādiem amatiem, aicinot par krustvecākiem zvejniekus, pārcēlājus, mucu koku un mastu šķirotājus un reti kuru atkārtoti. Izņēmumu veido Šlunu dzimtas pārstāvji, kuri kopumā aicināti 11 reizes (18,3% no visiem). Enkurnieku eltermanis Jānis Šluns (*Schlun, Sluhn*) bija precējies ar Jāņa Dāles māsu Annu, bet pārējie aicinātie Šluni bija eltermaņa brālēni un viņu sievas, kas neietilpst tuvo radnieku lokā.

Nav izdevies noskaidrot, vai un kāda radniecība saista Jāni Dāli ar pārcēlāju Juri Dāli (1751–1831), kurš aicināts pie Jāņa divas reizes, bet Juris Dāle aicinājis Jāni vienu reizi. Abi ir zvejnieka Jāņa Dāles dēli, bet tie ir divi dažādi cilvēki, kuru radniecība nav noskaidrojama, jo tobrīd Pārdaugavā mīt vairāki Jāņi Dāles. Jura Dāles ieskaitīšana radnieku lokā tikai nedaudz palielinātu aicināto radu rādītāju Jāņa Dāles gadījumā. Jura Dāles aicināto cilvēku kopa būtiski atšķiras no Jāņa izvēlēm, kas liek domāt, ka viņi uzturēja attiecības ar dažādu cilvēku loku. Juris Dāle, salīdzinot ar viņa uzvārda brāli, bijis noslēgtāks krustvecāku izvēlē savām deviņām atvasēm. No 44 krustvecākiem 10 (22,7%) pārstāvēja Raņķu dzimtu, lai gan ar to nesaistīja tuva radniecība, bet piecas reizes aicināts pārcēlāju eltermanis Tomass Sēlis (*Sehl*, 1763–1830) vai viņa sieva Marija Magdalēna (sk. sadaļā “Visbiežāk aicinātie”).³⁸ Viņi arī nebija rados ar Juri Dāli. Iespējams, ka bērnu kristīšanas laikā tuvie radnieki vairs nebija starp dzīvajiem, bet ar tālākiem netika uzturētas tik ciešas saites, lai viņus izvēlētos par krustvecākiem.

Katrai ģimenei krustvecāku izvēles principi varēja būt atšķirīgi. Piemēram, pārcēlāju eltermanis Tomass Sēlis izvēlējās krustvecākus no ļoti šaura personu loka.³⁹ Nācis no kaņepju kulstītāja ģimenes, Tomass Sēlis bija ilgstoši strādājis pie citiem pārcēlājiem, lai varētu atļauties iestāties amatā.⁴⁰ Pakāpeniski viņš kļuva par vienu no bagātākajiem un ietekmīgākajiem cilvēkiem amatā, gandrīz 30 gadus ieņemot amata vadītāja pos-

teni. 18. gadsimta 90. gados Tomass Sēlis kristīja četrus bērnus, tātad izvēlējās 20 krustvecākus diviem dēliem un divām meitām. Pirmdzimtais nosaukts Tomasa tēva Niklasi vārdā, un pēdējais aicināts arī par krusttēvu, tāpat kā otrajam dēlam Jānim, kura pirmais krusttēvs bija Sēļu kaimiņš un darba kolēģis pārcēlājs Jānis Šluns (1738–ap 1806). Tomass Sēlis bija apņēmis par sievu Raņķu ģimenē ieprecējušos un agri par atraitni kļuvušo Mariju Magdalēnu Ozoliņu (*Osoling, Osoliņ, Osling*, 1765–1833). Raņķu ģimenes pārstāvji aicināti sešas reizes un ir bijuši par krustvecākiem visām Sēļu atvasēm. Divas reizes aicināts pārcēlājs Daniēls Nariņš (*Narring, Narriņ*, 1748–1803) un viņa sieva Anna, kura bija jaunākās Sēļu meitas pirmā krustmāte. Kopā Raņķu un Nariņu ģimenes veido pusi no visiem Sēļu izvēlētajiem krustvecākiem, bet viņiem nav tuvu radniecīgu saišu. Arī pārcēlāja Heinriha Peša sieva Margarita (1775–1808) aicināta divas reizes un vecākajai no Sēļu meitām – par galveno krustmāti. Iespējams, ka tā ir bijusi Marijas Magdalēnas māsa Margarita, kura apprecējusi pārcēlāju Pešu, bet droši to nevar noskaidrot Ozoliņu uzvārda popularitātes dēļ. Pēc Pešu pāra nāves visi trīs viņu bērni uzauga Sēļu ģimenē.⁴¹ Šis apstāklis varētu liecināt par labu hipotēzei, ka Margarita Peša bijusi Marijas Magdalēnas māsa.

Neskatoties uz savu popularitāti un cienījamo sociālo un materiālo stāvokli, Tomass Sēlis saviem bērniem izvēlējās ļoti šauru un slēgtu krustvecāku loku, atsakoties no augstāka sociālā slāņa krustvecākiem (tirgotājiem vai ierēdņiem) un no birģeros tikušajiem Pārdaugavas latviešu kopienas locekļiem. Arī savu brāli Mārtiņu (1774–?) Tomass nebija aicinājis.⁴²

Kā secināms no iepriekš minētajiem piemēriem, tuvie radnieki varēja veidot lielu daļu krustvecāku, bet tas nav vērojams visās ģimenēs. Visdrīzāk radu izvēlēšanās par krustvecākiem prevalēja ģimenēs ar ciešām savstarpējām saitēm, kamēr citās ģimenēs radi veidoja mazāko daļu no krustvecākiem, bet

priekšroka dota kolēģiem vai draugiem. Britu pētnieks Deivids Kresijs (*David Cressy*, dz. 1946) norādījis, ka jaunajos laikos ārpus nukleārās ģimenes esošā radnieku grupa veidoja būtisku sistēmu, kurā cilvēki bija piesaistīti cits citam ar simpātijām un pienākumiem, pat ja tie pavadīja kopā maz laika un saskārās reti. Viņus saistīja savstarpējās atkarības un pienākumu sistēma, kas varēja nebūt aktīvi lietota līdz brīdim, kad to kāds izmantoja.⁴³ Krustvecāku izvēle bija viens no instrumentiem šīs radniecības solidaritātes publiskai un privātai apliecināšanai.

VISBIEŽĀK AICINĀTIE

Tā kā jaundzimušajam parasti bija pieci krustvecāki, tad ilgākā laika periodā gandrīz katrs pārcēlājs kļuva par krusttēvu vairākiem bērniem. Pārcēlāju vidū bija personas, kuras par krusttēviem aicināja daudz biežāk nekā citus. Viens no viņiem bija Sīmanis Raņķis (1743–1814) – zvejnieku amata eltermanis, pārcēlājs, Torņakalna kapu pārzinis, vairāku nekustamo īpašumu un ūdens transportlīdzekļu īpašnieks.⁴⁴ Viņa priekšteči vairākās paaudzēs bija zvejnieki. Rakstā apskatītā laika posma ietvaros no 1785. līdz 1808. gadam, tātad 23 gados viņš aicināts par krusttēvu 79 bērniem no pārcēlāju (34), zvejnieku (27) un citu amatu locekļu ģimenēm. 20 bērniem viņš bija pirmais krusttēvs, tātad tie saukti viņa vārdā. Aplūkotā perioda sākumposmā Sīmanis kā krusttēvs piedalījies 6–8 kristībās gadā, bet tuvāk vecumam aicinājumu skaits samazinājās.

Lai gan amata vadītāja posteņa ieņemšana un zināma pārticība, salīdzinot ar citiem kopienas locekļiem, varēja būt iemesls biežākai cilvēka izvēlei par krusttēvu, tomēr, iespējams, tie nebija vienīgie faktori, kas padarīja Sīmani Raņķi tik populāru, jo citi pārtikušie amatu eltermaņi nebūt nebija tik pieprasīti. Amata eltermaņa vieta bija vēlēta, un ik pēc četriem gadiem amata biedri varēja izvēlēties citu personu, tādēļ ilgstoša atraša-

nās amatā norāda uz cilvēka spējām līdzsvarot dažādās amata locekļu intereses.

Spilgts piemērs tam ir Tomass Sēlis, kurš bija ilggadējs pārcēlāju amata eltermanis. Viņam piederēja vairāki nekustamie īpašumi un transportlīdzekļi. Viņš ilgstoši aizstāvēja pārcēlāju intereses pret tirgotāju vēlmēm samazināt viņu ienākumus un privilēģijas. Tomass aicināts par krusttēvu 46 reizes laika posmā no 1790. līdz 1814. gadam, tostarp 31 reizi – pie pārcēlājiem. Deviņiem no šiem bērniem viņš bijis pirmais krusttēvs.⁴⁵

Tāpat kā divi iepriekš minētie, arī pārcēlājs Jānis Šluns bija bieži aicināto vidū. Viņš kādu laiku bija strādājis par zvejnieku, pēc tam pārmaiņus par pārcēlāju amata eltermani un vecāko, Āgenskalna kapu pārzini, vietniecības laikā ievēlēts pilsētas domē, vienu no saviem īpašumiem atvēlējis latviešu skolai un precējies ar tirgotāja no pārcēlāju ģimenes Albrehta Muižēļa (*Muischul, Muischel, Muyschel, 1747–1821*) māsu Annu (ap 1754–?).⁴⁶ Jānis Šluns laika posmā no 1785. līdz 1806. gadam, tātad 16 gados aicināts par krusttēvu 39 dažādu amatu pārstāvju bērniem, no tiem 26 pārcēlāju ģimenēs. Trim bērniem viņš bijis pirmais krusttēvs.

Tik bieža aicināšana norāda uz cieņu un atzinību no kopienas puses. Pārticība vien nebija tā, kas mudināja vecākus izvēlēties konkrētos cilvēkus, jo, piemēram, Georgs Dāvids Raņķis bija viens no bagātākajiem pārcēlājiem Pārdaugavā, tomēr aicinājumu biežuma ziņā ar 27 krustbērniem palicis tālu aiz sava vienaudža Tomasa Sēļa. Arī citi relatīvi pārtikuši pārcēlāji neizcēlās ar lielu krustbērnu skaitu. Padsmits uz personu bija vidējs pārcēlāja krustbērnu skaits.

Sieviešu vidū nav krustmāšu ar tik lielu krustbērnu skaitu, jo par krustmātēm retāk aicinātas vienas un tās pašas sievietes. Jāņem vērā arī jau minētais apstāklis par vārdu un uzvārdu vienveidību, kas kavē statistisko datu apkopošanu. Vienīgais izņēmums ir Tomasa Sēļa sieva Marija Magdalēna, kura no 1785.

līdz 1809. gadam kļuvusi par krustmāti 29 bērniem, no tiem 11 meitenēm – pirmā krustmāte. Tomēr grūti pateikt, cik lielā mērā tas bija vīra un cik lielā mērā viņas pašas popularitātes dēļ. Ja salīdzina ar citiem populārajiem krusttēviem, tad Sīmaņa Raņķa kundze Anna Barbara (1777–1859) laikā no 1801. līdz 1814. gadam aicināta vismaz pie 19 bērniem (no tiem septiņiem – pirmā krustmāte). Viņu biežāk iespējams atšķirt no pārējām Annām Raņķēm, jo viņa apzīmēta kā zvejnieku eltermaņa sieva. Toties Jāņa Šluna sieva Anna, lai gan nāca no Muižeļu ģimenes, aicināta tikai sešās kristībās.

Krustmāšu loma ir sliktāk dokumentēta ne tik precīzo baznīcas grāmatu ierakstu dēļ, līdz ar to grūtāk izpētāma. Sievietēm varēja atšķirties krustmāšu izvēles principi savām meitām no krusttēvu izvēlēm dēļiem. Piemēram, sieviete savai meitai par krustmāti varēja izvēlēties savu māsu vai māti, lai nostiprinātu radnieciskās saites, kas vājinājušās pēc sievietes izešanas pie vīra.⁴⁷ Grūtāk izsekot sieviešu aicināšanai ir tāpēc, ka jaunas atraitnes bieži apprecējās vēlreiz, bet ne vienmēr avotos iespējams izsekot visām laulībām un uzvārdu maiņām. Turklāt, stājoties laulībā, sieviete nomainīja dzīvesvietu un dažkārt piedēriību amatam, kā arī nonāca vīra ģimenes kontaktu lokā, kas varēja būtiski mainīt viņas prioritātes krustvecāku izvēlē un citu cilvēku interesi aicināt viņu.

KRUSTVECĀKI NO CITIEM SOCIĀLAJIEM SLĀŅIEM

Profesors Gvido Alfani rakstījis, ka 19. gadsimta vidū tirgotāju ģimenes varēja izmantot krustvecāku un, protams, arī laulības saites, lai dibinātu un nostiprinātu savam ģimenes uzņēmumam nepieciešamās komercattiecības.⁴⁸ Pārcēlāji pārvadāja tirgotāju preces uz un no kuģiem, tādēļ krustvecāku izvēles kontekstā būtiski noskaidrot, vai un cik lielā mērā, izmantojot

bērnu kristīšanas rituālu, pārcēlāji vēlējās nostiprināt komercattiecību ceļā veidojušās saites ar citiem tirdzniecības procesos iesaistītajiem.

No 56 pētījumā iekļautajām ģimenēm 26 (46%) vismaz vienu reizi bija aicinājušas par krustvecākiem cilvēkus no augstāka sociālā slāņa nekā viņi paši. Pārsvārā krustvecāki bijuši tirgotāji un ierēdņi vai viņu sievas, pa reizei – amatnieka, fabrikanta, virsnieka vai skolotāja sieva. Aicināšanas biežums bijis vienmērīgs visā apskatāmajā periodā. 21 reizi aicinātie ir vīrieši, 26 – sievietes. 29 reizes aicinātais izvēlēts par bērna pirmo krusttēvu vai krustmāti.⁴⁹

Ar īpašu aktivitāti šajā jomā izcēlās divi pārcēlāji. Ansis Priede (*Preede*, 1765–1800) 18. gadsimta 90. gados kristījis četrus dēlus un visiem par krusttēviem aicinājis tirgotājus, pie tam trim – no angļu tirgotāju Kamingu (*Cumming*) ģimenes.⁵⁰ 2. tabulā redzams, ka pārējo krustvecāku izvēlē Priede bieži devis priekšroku eltermaņu ģimenēm. Viena no retajām reizēm, kurā rakstītajos avotos atklājas bērnu vecāku un krustvecāku savstarpējās attiecības, ir Anša Priedes piemērs. Pēc pārcēlāja nāves atklājās, ka viņš vairākiem cilvēkiem palicis parādā nozīmīgas summas. Lai gan tiesa nodeva ūtrupē visu Anša Priedes mantu, bija skaidrs, ka tās vērtība spēs segt vien nelielu daļu no kreditoru prasībām. Šajā situācijā kompānija “Cumming, Fenton & Co” apmaksāja Anša Priedes apbedīšanas un bērnu rikošanas izdevumus, neskatoties uz to, ka Ansis Priede bija aizņēmis no kompānijas naudu un palicis tai parādā. Tiesas un ūtrupes laikā atraitnes Hedvigas Priedes intereses aizstāvēja pārcēlāju amata ieceltie padomnieki – Tomass Sēlis un Kristians Martens, abi aicināti pie Priedēm par krusttēviem.⁵¹

2. tabula

ANŠA UN HEDVIGAS PRIEDES BĒRNU KRUSTVECĀKI⁵²

Dzimšanas gads	Bērna vārds	Krustvecāki	Piezīmes
1792	Johans	Johans Bertolds Brūns (<i>Bruhns</i>)	1. ģildes tirgotājs no Lībekas
		Matīss Krūmiņš (<i>Kruhming</i>)	pārcēlājs
		Sīmanis Raņķis	zvejnieku amata eltermanis
		Anna Rungaine	pārcēlāja Andreja Rungaiņa sieva
		Magdalēna Sēle	pārcēlāju eltermaņa Tomasa Sēja sieva
1794	Patriks Pēteris	Patriks Kamings	skotu izcelsmes tirgotājs, tirdzniecības nama "Cumming, Fenton & Co" līdzīpašnieks, reformātu draudzē
		Kārlis Krese	no pārcēlāju vidus nācis tirgotājs
		Tomass Sēlis	pārcēlāju amata eltermanis
		Magdalēna Krūmiņa	pārcēlāja Matisa Krūmiņa sieva
		Elizabete Bērziņa (<i>Bersing</i>)	visdrīzāk pie pārcēlājiem strādājoša laivinieka sieva
1796	Vilhelms Martins	Vilhelms Kamings	tirgotāja Patrika Kaminga brālis, strādāja brāļa uzņēmumā
		Margarita Strazdiņa	pārcēlāja Jāņa Strazdiņa sieva
		Sofija Krūze	nezināma
		Ansis Kalniņš	pārcēlājs
		Jānis Bergs	sālsnesējs

Dzimšanas gads	Bērna vārds	Krustvecāki	Piezīmes
1799	Johans Georgs	Džons Kamings	tirgotājs, Patrika Kaminga brālis, "Cumming, Fenton & Co" līdzīpašnieks
		Jēkabs Raņķis	tobrīd pārcēlāju amata eltermanis
		Kristians Martens	bordinga vadītājs
		Margarita Elizabete Peša	pārcēlāja Heinriha Peša sieva, Daugavgrīvas draudzē
		Anna Ģertrūde Dāle	pārcēlāja Jura Dāles sieva

Savukārt Miķelis Garoza (*Garros*) 19. gadsimta pirmajā desmitgadē kristījis trīs dēlus un katram no viņiem vismaz divi krustvecāki nākuši no tirgotāju vai ierēdņu ģimenēm. Visiem trim dēliem vismaz viens krustvecāks saistīts ar muitnieka Gotliba Rīmana (*Riemann*) ģimeni.⁵³ Tā aicināta arī pie Georga Dāvida Raņķa.

Citi pārcēlāji nav bijuši tik aktīvi un aicinājuši krustvecākus no citiem sociālajiem slāņiem tikai vienam vai maksimums diviem bērniem. Nav arī izteikta tendence, ka bagātākie un vēlētajos amatos strādājošie pārcēlāji aicinātu tirgotājus biežāk nekā pārējie pārcēlāji. Tirgotāju un muitnieku izvēle norāda uz profesionālo kontaktu dominēšanu krustvecāku atlases procesā. Lai gan pārcēlāji mitinājās strādnieku un zemnieku apdzīvotā priekšpilsētā, tomēr šīs iedzīvotāju grupas nekad nebija aicinātas uz pārcēlāju bērnu kristībām.

NEAICINĀTIE

Lai gan bērni pārcēlājiem un radniecīgo amatu pārstāvjiem dzima un tika kristīti regulāri, tātad pēc krustvecākiem bija pastāvīgs pieprasījums, tomēr ir pārcēlāju ģimeņu locekļi, kuri no vispārējā savstarpējā aicināšanas tīklojuma bija pilnībā vai gandrīz izstumti. Šeit nav runa par tiem, kas pārcēlāju amatā nostrādājuši īsu laiku un to pametuši. Protams, rakstītajos avotos reti parādīsies pamatoti šādas izslēgšanas iemesli, tādēļ tos var tikai minēt un tie vienmēr paliks tikai minējumi, jo ir nerakstīti apstākļi, kas varēja izraisīt šādu attieksmi, – cilvēka rakstura īpatnības, reputāciju graužošs atgadījums vai kaitīgi un sabiedrības acīs peļami ieradumi. Tomēr, tāpat kā ar populārākajiem krustvecākiem, tā nevarētu būt bijusi tikai sakritība.

Viens no uzskatāmiem neaicināšanas piemēriem ir pārcēlāja Jāņa Spiriņa dēls pārcēlājs Jānis Spiriņš (*Spirring*, 1745–?) un viņa sieva Anna, dzimusi Sproģe, kura arīdžan nāca no pārcēlāju ģimenes. Viņi bija apprecējušies 1772. gadā, dzīvoja savā namā Torņakalnā, un viņu ģimenē piedzima vairāki bērni. Standarta rādītājos vidusmēra pārcēlāja ģimene, tomēr Anna bija aicināta par krustmāti tikai vienu reizi 1798. gadā pie zvejnieka Pētera Grāvera, kurš bija precējies ar Katrīnu Spiriņu, iespējams, kādu Jāņa Spiriņa radnieci.⁵⁴ Savukārt pats Jānis bija aicināts par krusttēvu 1802. un 1811. gadā pie kāda loča un matroža, bet citi pārcēlāji viņus nav izvēlējušies. Vienīgais avotos redzamais apstāklis, kas varēja liecināt par “sliktu” Jānim Spiriņam, bija tas, ka 18./19. gadsimta mijā viņš bija viens no nedaudzajiem pārcēlājiem, kuriem nepiederēja neviena laiva, tātad viņš, lai gan bija amatā, visdrīzāk strādāja pie citiem pārcēlājiem. Tobrīd 55 gadu vecumā viņu vēl it kā nevarētu būt piemeklējis vecuma vājums, lai gan nav izslēdzamas slimības vai nelaiemes gadījumi. 1795. gada revīzijā viņa mājā nav pierakstīta neviena kalpa, kas nav tipiski pārcēlājiem. Tātad Spiriņš

neizcēlās ar pārticību, tomēr diez vai tas bija vienīgais faktors, kas atbaidīja potenciālos krusttēvu meklētājus, jo nabadzīgākie pārcēlāji aicināja cits citu.

Līdzīgi dati ir par pārcēlāju Jāni Liepu (*Leep*) un viņa sievu Katrīnu, kuri 18. gadsimta 80. un 90. gados parādās avotos kā vecāki un bērnu kristītāji, arī 1806. gada policijas uzskaitē kā Āgenskalna iemītnieki, bet neparādās kā krustvecāki ne pie viena pārcēlāja vai saistītā amata, izņemot 1808. gadu, kad Jānis Liepa aicināts pie kāda ligēra. Jānim Liepam, tāpat kā Jānim Spiriņam, gadsimtu mijā nebija nevienas laivas.⁵⁵

Laivu trūkums nevarēja būt vienīgais apstāklis, kas noteica izstumšanu no krustvecāku lomas. Vilhelms Šluns (1745–?) bija pārticis pārcēlājs otrajā paaudzē, vismaz trīs desmitus gadu bija pārcēlāju amatā par biedru, bet par krusttēvu uzaicināts tikai vienu reizi.⁵⁶

Kā redzams no iepriekš minētajiem piemēriem, pārcēlāju vidū bija cilvēki, kurus lielajā krustvecāku klāstā nav vai gandrīz nav iespējams atrast. Kas īsti pamudināja citus kopienas locekļus neizvēlēties šos cilvēkus, paliek atklāts jautājums. Viņi saviem bērniem aicināja par krustvecākiem un pie viņiem nāca dažādu pārcēlāju un zvejnieku ģimeņu locekļi, bet viņi paši nebija aicināti.

Jāatzīmē, ka pie neaicinātajiem nav pieskaitīts Heinrihs Pešs, jo viņš dzīvoja Daugavas labajā krastā un piederēja Daugavgrīvas draudzei. Tikai diviem no četriem bērniem viņš aicināja par krustvecākiem kādu no pārcēlāju amata un pats visā pētāmajā periodā ne pie viena pārcēlāja nebija aicināts, bet to var skaidrot ar viņa attālo dzīvesvietu un no tā izrietošo atšķirīgo kaimiņu loku.⁵⁷

3. tabula

23 PĀRCĒLĀJU ĢIMENŪ KRUSTVECĀKU IZVĒLE PA
DESMITGADĒM⁵⁸

		1785–1794	1795–1804	1805–1815	Kopā
	Kristīto bērnu skaits	36	67	34	137
Krustvecāku grupa	Radi	19 (11%)	61 (19%)	17 (10%)	97
	Savs amats	85 (48%)	148 (45%)	81 (50%)	314
	Citi amati	63 (35%)	94 (29%)	45 (27%)	202
	Augstāks sociālais slānis	9 (5%)	15 (5%)	17 (10%)	41
	Nezināmie	2 (1%)	8 (2%)	5 (3%)	15
	Kopā krustvecāki	178	326	165	669

SECINĀJUMI

Bieži vien literatūrā Rīgas tirdzniecības palīgamati skatīti kā vienots kopums, tomēr, to pētot, var secināt, ka starp amatiem un starp amata locekļiem pastāvēja lielas atšķirības izcelšanās, pārticības un interešu jomā. Piemēram, pārcēlājs Juris Dāle nāca no lielas zvejnieku dzimtas, dzīvoja savā namā un bija precējies ar enkurnieku eltermaņa Jēkaba Soles meitu Annu. Viņiem bija vairāki kalpi un kalpones. Pārcēlājs Jānis Balks (*Balck*, ap 1786–1848) uzauga un dzīvoja Tomasa Sēļa namā un pie viņa strādāja, kamēr varēja pats atļauties kļūt par pārcēlāju un apprecēt kalponi Katrīnu Šreku (*Schreck*).⁵⁹ Krustvecāku tīklojuma izpēte dod iespēju ielūkoties pārcēlāju savstarpējās attiecības un amata locekļu attiecībās ar citām sabiedrības grupām.

Krustvecāku izpētes gaitā galvenais pētnieka jautājums paliek: “Kāpēc izvēlējās tieši šos cilvēkus”? Kopumā var secināt, ka pārcēlāji, līdzīgi citām kopienām, pētāmā periodā par krust-

vecākiem aicināja citus precētus cilvēkus vai atraitņus. Gandrīz nekad vienam bērnam par krustvecākiem neaicināja vienlaikus abus dzīvesbiedrus.

Kam tas bija iespējams un netraucēja kādi attiecību samezļojumi, par krustvecākiem aicināja tuvus radus, bet tā nebija vienota tendence visās ģimenēs. Atšķirībā no citām kopienām amatu locekļi pārsvarā nāca no Pārdaugavā dzīvojošām ģimenēm un ierašanos uz kristībām netraucēja ceļošanas grūtības. Ne visus radus pētāmajā periodā iespējams identificēt, sevišķi tas attiecas uz sievietēm. 3. tabulā redzams, ka gan uzplaukuma gados, gan krīzes apstākļos radi veidoja 10–19% no krustvecāku kopskaita, tomēr daļa radu palika neidentificēti un pievienoti sava vai citu amatu grupām. Un otrādi. Visi pārcēlāju aicinātie radi piederēja amatu locekļu ģimenēm, tādēļ nav pilnībā nodalāmi no sava un citu amatu locekļu grupām tabulas ietvaros.

Nenoliedzama saikne krustvecāku izvēles ziņā redzama starp amatiem, kuru darbs saistīts ar Daugavu, – pārcēlājiem, mastu šķirotājiem, ločiem, enkurniekiem un zvejniekiem. Pārcēlāji bieži izvēlējās par dzīvesbiedrēm sievietes no šo amatu ģimenēm, tāpēc loks kļuva vēl ciešāks. No zvejnieku ģimenēm nākušie pārcēlāji, kā Daniels Nariņš, Juris Dāle, Andrejs Runģainis, saglabāja ciešu saikni ar zvejnieku kopienu un par krustvecākiem aicināja zvejnieku ģimeņu locekļus, tomēr tas nav raksturīgi visiem pirmās paaudzes pārcēlājiem, kuri auguši zvejnieku ģimenēs.

Daudz mazāka saikne vērojama ar citiem amatiem – mērītājiem, liģeriem, kaņepju kulstītājiem, vīna un sāls nesējiem, kuri tikai retumis parādās starp pārcēlāju bērnu krustvecākiem un otrādi. Jāņem vērā apstākļi, ka liģeri, ormaņi, dažādi nesēji un mērītāji dzīvoja izkaisīti, tai skaitā labā krasta priekšpilsētās, toties daļa loču dzīvoja Daugavgrīvas apkārtnē un piederēja turienes draudzei.

Trijās desmitgadēs (1785–1815) aptuveni puse krustvecāku noturīgi izvēlēti no pārcēlāju amata. Tas liecina par brālības iekšienē valdošo savstarpējo solidaritāti. Lai gan katrs pārcēlājs strādāja ar privātā īpašumā esošām laivām un patstāvīgi algo tiem strādniekiem, bija jautājumi, ko pārcēlāji risināja kopā, – apmaksas likmes, darba nosacījumi sliktos laika apstākļos, dīkstāves apmaksā, sabiedriskie pienākumi pilsētas labā u.c. Amati nebija tikai saimnieciskas organizācijas, daļa sabiedriskās dzīves pārcēlājiem norisa amata ietvaros un personīgā telpa nebija pilnībā nošķirta no sabiedriskās, tāpat kā tā laika ģildēm un cunftēm.⁶⁰ Viena vai abu vecāku nāves gadījumā par atraitni vai bāreņiem rūpes uzņēmās amats, jo tas bija saistīts ar mirušā pārcēlāja laivu izmantošanu pārvaldījumos. Līdz ar to arī rūpes par bērnu īpašumu apsaimniekošanu un bērnu aprūpi bija neatraujami saistītas gan ar amata lietām, gan radniekiem. Pārcēlāju bērnu krustvecāku aktīva iesaistīšanās tieši šajos procesos nav novērojama, bet iespējams, ka krustvecāki sniedza citāda veida atbalstu, kas nav fiksēts tiesu vai baznīcu materiālos. Tiesāšanās procesos starp pārcēlājiem un tirgotājiem nebija reti gadījumi, kad uz tiesu par lieciniekiem aicināja citus pārcēlājus vai amata vecākos un eltermani. Visu minēto apstākļu kontekstā ir saprotams, kādēļ krustvecāku izvēlē priekšroka bieži piešķirta amata biedriem.

Spriežot pēc krustvecāku izvēles, lielās, vairākās paaudzēs Pārdaugavā dzīvojošās dzimtas aktīvi kontaktējās cita ar citu – Raņķi, Dāles, Rungaiņi, Nariņi, Kazāki utt. Viņi bija savstarpēji saradojušies un veidoja ciešu kopienu, kurai visdrīzāk pieslēgās vai centās pieslēgties pārējie. Vecāku uzkrāto mantojušie dēli ieguva pamatu tālākai ekonomiskai izaugsmei, tādēļ pārcēlāju vidū bija tādi, kuri dzīves stilā tuvojās birģeru kopienai.⁶¹ Turīgākie, sabiedriskos vai vēlētos amatus ieņēmušie pārcēlāji bija populārākie krusttēvi – Sīmanis Raņķis, Tomass Sēlis, Jānis Šluns, Georgs Dāvids Raņķis un Juris Dāle. Pārcēlājus par

krustvecākiem mēdza aicināt stūrmaņi un bordingu vadītāji, bet gandrīz nekad – otrādi. Pārdaugavā dzīvoja arī viesnīcnieki, krodzinieki, kurpnieki un citi sabiedrības locekļi, ar kuriem pārcēlāju ģimeņu locekļi nonāca lielākā vai mazākā saskarē, tomēr kopienas tradīcija viņus neieklāja potenciālo krustvecāku kategorijā.

Šveiciešu vēsturnieka Sandro Guci-Hēba (*Sandro Guzzi-Heeb*, dz. 1960) pētījumi rāda, ka 18. un 19. gadsimtā krustvecāku izvēle pārgāja no vertikālām patronu un klientu attiecībām uz horizontālām saitēm starp radniekiem vai to pašu sociālo grupu, ko var interpretēt kā cenšanos pāriet uz personiskākām un intīmākām attiecībām ar krustvecākiem.⁶² Šajā kontekstā lielā mērā iederas arī Rīgas pārcēlāju krustvecāku izvēles modelis. Mainoties apstākļiem, vecāki nākamajiem pēcnācējiem varēja izvēlēties attiecīgā brīdī aktuālus līdzcilvēkus, bet pārcēlāju vidū redzams arī ilglaicīgu attiecību noturīgums vairākkārtējas cilvēku aicināšanas gadījumos. Liela daļa krustvecāku nāca no vecāku sociāli ekonomiskā statusa grupas. Ja krustvecāku izvēle tika izmantota kā sociālais rīks savstarpējo attiecību paplašināšanai un nostiprināšanai, tad pārcēlāju vidū viennozīmīgi jūtama horizontāla sociālā stratēģija. Viņi izvēlējās par bērnu krustvecākiem radus, kaimiņus un darba kolēģus, tādējādi stiprinot kopienas solidaritāti, bet reti mēģinot to izplest ārpus ierastās vides.

Protams, krustvecāku izvēle ir tikai neliela daļa no sociālo attiecību kompleksa, un 18. un 19. gadsimta mijas avotu ziņas par Rīgas iedzīvotāju veiktajām izvēlēm neļauj pilnībā rekonstruēt šo attiecību kopumu, tādēļ nepieciešamas plašākas rīdziņu ģimeņu un priekšpilsētu attīstības vēstures studijas.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Guido Alfani, Vincent Gourdon (2012). Spiritual kinship and godparenthood: an introduction. In: Guido Alfani, Vincent Gourdon (eds.). *Spiritual Kinship in Europe, 1500–1900*. London: Palgrave Macmillan, pp. 4, 17, 21; Will Coster (2002). *Baptism and Spiritual Kinship in Early Modern England*. Burlington: Ashgate, p. 275; Lieven A. Vandekerckhove (1981). The Role of Godparents: On the Integration of a Non-Familial Role in the Structure of the Kinship System. *Journal of Comparative Family Studies*, 12 (1), pp. 139–149, here pp. 139, 143.
- ² Cristian Alvarado Leyton (2007). Intendierte Machtallianzen. Lévi-Strauss' Allianzbegriff und die Kritik "künstlicher" Verwandtschaft. *Anthropos*, 102 (1), pp. 169–185, here pp. 169, 181; David Gaunt (2001). Kinship: Thin Red Lines or Thick Blue Blood. In: David I. Kertzer, Marzio Barbagli (eds.). *The History of the European Family. Vol. 1. Family Life in Early Modern Times 1500–1789*. London: Yale University Press, pp. 257–287, here p. 283.
- ³ Louis Haas (1995). Il Mio Buono Compare: Choosing Godparents and the Uses of Baptismal Kinship in Renaissance Florence. *Journal of Social History*, 29 (2), pp. 341–356, here pp. 341, 343; Edward H. Tebbenhoff (1985). Tacit Rules and Hidden Family Structures: Naming Practices and Godparentage in Schenectady, New York 1680–1800. *Journal of Social History*, 18 (4), pp. 567–585, here pp. 575–576; Stephen Gudeman (1975). Spiritual Relationships and Selecting a Godparent. *Man, New Series*, 10 (2), pp. 221–237, here pp. 221, 225.
- ⁴ Christine Fertig (2009). Rural Society and Social Networks in Nineteenth-Century Westphalia: The Role of Godparenting in Social Mobility. *The Journal of Interdisciplinary History*, 39 (4), pp. 497–522, here pp. 498, 499, 512; Alfani, Gourdon. Spiritual kinship and godparenthood, p. 1.
- ⁵ Erich Seuberlich (1914). Die Entstehung und Entwicklung der Mitauer Votstadt bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. In: *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1913*. Riga: W. F. Häcker, S. 238–254, hier S. 241, 247.
- ⁶ Turpat, 243., 244., 246. lpp.
- ⁷ Melita Svarāne (1980). Pārcēlāju amats Rīgā feodālisma beigu posmā – 18. gs. beigās un 19. gs. pirmajā pusē. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 8, 44.–58. lpp., šeit 47. lpp.; Melita Svarāne (2001). Par ko parakstījās Rīgas latvieši 18. gadsimtā. *Latvijas Arhīvi*, 3, 36.–62. lpp., šeit 37. lpp.
- ⁸ Pārcēlāju amata reglaments [vācu val.], 05.1798. *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (Rīga, turpmāk: LNA-LVVA), 1382–2–2167, 29. lp.; Kopija no Valdošā Senāta pavēles pēc Imperatora rikojuma Vidzemes kamerālvaldei par zvejnieku un pārcēlāju amatu locekļu iekļaušanu nodokļu maksātāju grupās [vācu val.], 24.12.1800. LNA-LVVA, 673–1–565a, 59. lp. 1816. gada revīzijā kā pārcēlāji sarakstos reģistrēti 34 cilvēki, tomēr jāņem vērā, ka revīzijās pie pārcēlājiem mēdza pieskaitīt viņu algotos bordingu vadītājus un stūrmaņus.

- ⁹ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par pārcēlāju bērnu kristīšanu, 1785–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 352.–826. lpp.; Tas pats, 1811–1815. *LNA-LVVA*, 1428–1–5, 1.–116. lpp.; 4. dvēseļu revīzijas Daugavas salu iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 23.03.1782. *LNA-LVVA*, 1394–1–1287; 4. dvēseļu revīzijas Rīgas 3. priekšpilsētas iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 29.03.1782. *LNA-LVVA*, 1394–1–1286; 5. dvēseļu revīzijas Rīgas 3. priekšpilsētas iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 05.1795. *LNA-LVVA*, 1394–1–1292; Policijas apgaitas grāmata Pārdaugavā [vācu val.], 1806. *LNA-LVVA*, 1394–1–1331; 6. dvēseļu revīzijas birģeru nodokļus maksājošo iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 1811. *LNA-LVVA*, 199–2–26. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/13/ie/5513/book/30497.html> (skatīts 10.10.2017.); 7. dvēseļu revīzijas Rīgas 3. priekšpilsētas iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 01.1816. *LNA-LVVA*, 1394–1–1387 un 1388.
1. tabulā iekrāsotas tās ģimenes, kuru krustvecāku izvēle iekļauta 3. tabulā. Ja pie dzīves datiem norādīts “ap”, tad vairākās dvēseļu revīzijās personai norādīts atšķirīgs vecums un to nav bijis iespējams precizēt baznīcu grāmatās.
- ¹⁰ Kirchenrecht für Livland. In: *Sammlung der Gesetze, welche das heutige livländische Landrecht enthalten, kritisch bearbeitet*. Bd. 2., Abt. 2. Rīga: W. F. Häcker, (1821), S. 1757.
- ¹¹ Turpat.
- ¹² Pārcēlāju amata reglaments [vācu val.], 05.1798. *LNA-LVVA*, 1382–2–2167, 30. lp.
- ¹³ Anita Čerpinska (2016). Raņķu dzimta Rīgas 18. gadsimta otrās puses un 19. gadsimta sākuma vēstures kontekstā: birģeru tiesību iegūšanas aspekts. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 5.–34. lpp., šeit 16. lpp.
- ¹⁴ Rīgas Sv. Jāņa baznīcas grāmata [vācu val.], 1744–1769. *LNA-LVVA*, 1428–1–3. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/238/book/5855.html>; Tas pats [vācu val.], 1770–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/238/book/5853.html>; Tas pats [vācu val.], 1811–1830. *LNA-LVVA*, 1428–1–5. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/238/book/5849.html>.
- ¹⁵ Alfani, Gourdon. Spiritual kinship and godparenthood, p. 7.
- ¹⁶ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par pārcēlāju bērnu kristīšanu, 1785–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 352.–826. lpp.; Tas pats, 1811–1815. *LNA-LVVA*, 1428–1–5, 1.–116. lpp.
- ¹⁷ Turpat; Noraksts no Trīnes Muiželes laulības līguma ar zvejnieku Indriķi Ozoliņu, 24.01.1762. *LNA-LVVA*, 1380–5–563, 441.–444. lpp.; Zvejnieka Indriķa Ozoliņa mantojuma sadales lieta, 1783–1786. *LNA-LVVA*, 1380–1–3500, 5.–7. lp.; Zvejnieka Jēkaba Ozoliņa mantojuma sadales lieta, 1792. *LNA-LVVA*, 1380–1–3505, 1.–4. lp.; Pārcēlāja Jāņa Ozoliņa mantojuma uzskaitījums, 28.09.1787. *LNA-LVVA*, 1380–1–5171, 1. lp.; Pārcēlāja Miķeļa un Katrīnas Ozoliņas kustamā īpašuma uzskaitījums, 20.01.1797. Turpat, 18.–19. lp.; Mantojuma sadales līgums starp zvejnieku Jāni Ozoliņu un viņa meitām, 13.06.1801. Turpat, 35.–36. lp.

- ¹⁸ Pārcēlāju amata reglaments [vācu val.], 1798. *LNA-LVVA*, 4038–2–1084, 3.–9. lp.; Ieraksts zvejnieku amata grāmatā par Georga Dāvida Raņķa uzņemšanu, 01.09.1791. *LNA-LVVA*, 4038–2–2150, 127. lp.; Tas pats, par Andreja Rungaiņa uzņemšanu, 11.07.1788. Turpat, 124. lp.
- ¹⁹ Ieraksti Rīgas zvejnieku amata grāmatā par biedru veiktajām iemaksām [vācu val.], 1734. *LNA-LVVA*, 4038–2–2149, 22. lp.
- ²⁰ Ieraksti Rīgas zvejnieku amata ienākumu grāmatā par biedru veiktajām iemaksām [vācu val.], 29.09.1824. *Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs*, VRVM, 158 445, 2.–3. lp.
- ²¹ Ieraksts Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par G. D. Raņķa precībām ar Annu Reņģīti [vācu val.], 31.08.1791. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 1138. lpp.; Ieraksts Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par Andreja Rungaiņa precībām ar Annu Vampi [vācu val.], 13.08.1788. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 1134. lpp.; Ieraksts Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par Andreja Rungaiņa nāvi [vācu val.], pēc 15.11.1840. *LNA-LVVA*, 1428–1–14, 62. lpp. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/2/ig/1/ie/238/book/5841.html>; Paziņojumi par apbedītajiem Rīgas kapsētās. *Rīgasche Stadtblätter*, 11.11.1836., Nr. 45, S. 376.
- ²² Ieraksts Daugavgrīvas baznīcas grāmatā par Heinriha Peša dēla Jēkaba kristīšanu, 26.10.1797. *LNA-LVVA*, 235–3–44, 150. lp.; Ieraksts Daugavgrīvas baznīcas grāmatā par Heinriha Peša bērnu kristīšanu, 1801–1805. *LNA-LVVA*, 235–3–44, 29., 79., 95. lp.
- ²³ 4. dvēseļu revīzijas Daugavas salu iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 23.03.1782. *LNA-LVVA*, 1394–1–1287; 4. dvēseļu revīzijas Rīgas 3. priekšpilsētas iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 29.03.1782. *LNA-LVVA*, 1394–1–1286; 5. dvēseļu revīzijas Rīgas 3. priekšpilsētas iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 05.1795. *LNA-LVVA*, 1394–1–1292; Policijas apgaitas grāmata Pārdaugavā [vācu val.], 1806. *LNA-LVVA*, 1394–1–1331; 6. dvēseļu revīzijas birģeru nodokļus maksājošo iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 1811. *LNA-LVVA*, 199–2–26. Pieejams: <http://www.lvva-raduraksti.lv/lv/menu/lv/13/ig/13/ie/5513/book/30497.html> (skatīts 10.10.2017.); 7. dvēseļu revīzijas Rīgas 3. priekšpilsētas iedzīvotāju saraksti [vācu val.], 01.1816. *LNA-LVVA*, 1394–1–1387 un 1388.
- ²⁴ Kases kolēģijas ekonomiskās ekspedīcijas Pārdaugavas gruntsgabalu uzskaitē [vācu val.], 1798–1790. *LNA-LVVA*, 1392–1–6, 62.–77. lp.; Uzmērīto gruntsgabalu grāmata [vācu val.], 1813–1832. *LNA-LVVA*, 1392–1–32.
- ²⁵ Melita Svarāne (2001). Par ko parakstījās Rīgas latvieši 18. gadsimtā un 19. gadsimta pirmajā pusē. *Latvijas Arhīvi*, 3, 36.–62. lpp.; Melita Svarāne (1975). Tirdzniecības palīgamati un to nozīme latviešu topošās buržuāzijas veidošanās procesā Rīgā 18. gs. pēdējā ceturksnī un 19. gs. pirmajā pusē. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 6, 89.–103. lpp.; Melita Svarāne (1982). Jāņa Šteinhouera prāvas pret Rīgas privileģētajiem namniekiem Rīgas un Pēterburgas tiesās 18. gs. *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 10, 15.–34. lpp.; Alvilis Zauers (2014). *Šteinhoueri un viņu laiks*. Rīga: Biznesa augstskola Turība.

- ²⁶ Teodors Zeids (red.) (1996). *Johans Kristofs Broce. Zīmējumi un apraksti*. 2. sēj. Rīga: Zinātne.
- ²⁷ Meta Taube (1980). *Rīgas latviešu tirdzniecības palīgamati 17.–18. gs.* Rīga: Zinātne, 6. lpp.
- ²⁸ Ilga Grasmane (1973). *Daugava un Rīgas eksports XVIII gs. beigās un XIX gs. pirmajā pusē*. Rīga: Zinātne, 158.–194. lpp.; Velta Pāvulāne (1975). *Rīgas tirdzniecība ar meža materiāliem XVII–XVIII gs.* Rīga: Zinātne, 125.–146. lpp.
- ²⁹ Rita Brambe (1982). *Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās. 18. gs. beigās – 19. gs. pirmā puse*. Rīga: Zinātne, 153.–159. lpp.
- ³⁰ Kristīne Volfarte, Ervīns Oberlenders (2004). *Katram bija sava Rīga*. Rīga: AGB.
- ³¹ Alfani, Gourdon. Spiritual kinship and godparenthood, pp. 7, 9.
- ³² David Frick (2013). *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno*. NY: Cornell University Press, p. 16, pp. 131–135.
- ³³ Vandekerckhove. The Role of Godparents, p. 147; Tebbenhoff. Tacit Rules and Hidden Family Structures, p. 576.
- ³⁴ Fertig. Rural Society and Social Networks, p. 513; Alfani, Gourdon. Spiritual kinship and godparenthood, p. 30.
- ³⁵ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par Jēkaba, Johana Heinriha un Georga Dāvida Raņķa bērnu kristīšanu, 1785–1809. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 472.–783. lpp.; Ieraksti Rīgas policijas apgaitas grāmatā par Jēkaba, mirušā Johana Heinriha un Georga Dāvida Raņķa dzīvesvietām Kobronskanstī, 1806. *LNA-LVVA*, 1394–1–1327, 105.–108. lpp.
- ³⁶ Bekanntmachungen. *Rigasche Anzeigen*, 13.03.1794., Nr. 11.
- ³⁷ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par Jāņa Dāles bērnu kristīšanu, 1785–1806. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 357.–724. lpp.; Ieraksts III priekšpilsētas revīzijas sarakstos par Jāņa Dāles dzīvesvietu, 1795. *LNA-LVVA*, 1394–1–1292, 23. lp.
- ³⁸ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par Jura Dāles bērnu kristīšanu, 1786–1805. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 377.–702. lpp.; Ieraksts III priekšpilsētas revīzijas sarakstos par Jura Dāles dzīvesvietu, 1795. *LNA-LVVA*, 1394–1–1292, 72. lp.; Ilģuciema skats pie Spilves 1791. gadā. No: Zeids (red.). *Johans Kristofs Broce. Zīmējumi un apraksti*, 2. sēj., 315. lpp.
- ³⁹ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par Tomasa Sēļa bērnu kristīšanu, 1793–1798. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 484.–569. lpp.; Ieraksts Rīgas policijas apgaitas grāmatā par Tomasa Sēļa dzīvesvietu, 1806. *LNA-LVVA*, 1394–1–1331, 2. lp.
- ⁴⁰ Ieraksts Rīgas pārcēlāju uzrauga protokolu grāmatā par Tomasa Sēļa uzņemšanu amatā [vācu val.], 08.06.1781. *LNA-LVVA*, 1382–2–205, 147.–151. lpp.
- ⁴¹ Dvēseļu revīzijas saraksts par Mūksalā Nr. 8 un 9 dzīvojošajiem cilvēkiem [vācu val.], 1816. *LNA-LVVA*, 77–14–21, 257. lp.; Tas pats, 1816. *LNA-LVVA*, 1394–1–1386, 2.–3. lp.; Ieraksts bāriņtiesas protokolu grāmatā par

- pārcēlāja Heinriha Peša bērnu aizgādņu nozīmēšanu [vācu val.], 22.11.1813. *LNA-LVVA*, 1380–5–216, 491. lpp.
- ⁴² Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par Tomasa Sēļa bērnu kristīšanu, 1793–1798. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 484.–569. lpp.
- ⁴³ David Cressy (1986). Kinship and Kin Interaction in Early Modern England. *Past & Present*, 113 (1), pp. 38–69, here pp. 41, 42, 47, 49.
- ⁴⁴ Izraksti no Rīgas ķemerejas tiesas protokoliem saistībā ar pārcēlāju atteikšanos strādāt tirgotāju veidotas komitejas vadībā, laivu īpašnieku saraksti [vācu val.], 30.01.1802. *LNA-LVVA*, 1382–2–209, 28. lp.; Pārdaugavas gruntsgabalu nodokļa maksas grāmata [vācu val.], 1790.–1840. gadi. *LNA-LVVA*, 1390–4–659, 204. lpp.
- ⁴⁵ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par pārcēlāju bērnu kristīšanu, 1785–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 352.–826. lpp.; Tas pats, 1811–1815. *LNA-LVVA*, 1428–1–5, 1.–116. lpp.
- ⁴⁶ Ieraksts zvejnieku amata grāmatā par Jāņa Šluna uzņemšanu, 29.09.1762. *LNA-LVVA*, 4038–2–2150, 112. lp.; Skats Zundā, Pārdaugavā, lejpus Rīgas, 1794. gadā. No: Zeids (red.). *Johans Kristofs Broce. Zīmējumi un apraksti*, 2. sēj., 287. lpp.
- ⁴⁷ Haas. Il Mio Buono Compare, pp. 347–348; Anne C. Woodrick (1995). Mother-Daughter Conflict and the Selection of Ritual Kin in a Peasant Community. *Anthropological Quarterly*, 68 (4), pp. 219–233, here pp. 219, 221, 231.
- ⁴⁸ Alfani, Gourdon. Spiritual kinship and godparenthood, pp. 33–34.
- ⁴⁹ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par pārcēlāju bērnu kristīšanu, 1785–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 352.–826. lpp.; Tas pats, 1811–1815. *LNA-LVVA*, 1428–1–5, 1.–116. lpp.
- ⁵⁰ Ieraksti par Anša Priedes bērnu kristīšanu Rīgas Sv. Jāņa draudzes baznīcas grāmatā, 04.04.1792., 06.08.1794., 09.11.1796., 01.05.1799. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 469., 505., 539., 580. lpp.
- ⁵¹ Kopija no Anša Priedes parādzīmes kompānijai “Cumming, Fenton & Co”, uz kuras veiktas piezīmes par skaidras naudas izmaksām no šīs kompānijas Anša Priedes bērnu izdevumu segšanai [vācu val.], 15.03.1798., 09.01.1800. *LNA-LVVA*, 1380–5–1952, 34. lp.
- ⁵² Ieraksti par Anša Priedes bērnu kristīšanu Rīgas Sv. Jāņa draudzes baznīcas grāmatā, 04.04.1792., 06.08.1794., 09.11.1796., 01.05.1799. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 469., 505., 539., 580. lpp.
- ⁵³ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par Miķeļa Garozas bērnu kristīšanu, 1807–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 736.–815. lpp.
- ⁵⁴ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par pārcēlāju bērnu kristīšanu, 1785–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 352.–826. lpp.; Tas pats, 1811–1815. *LNA-LVVA*, 1428–1–5, 1.–116. lpp.; Ieraksts par Jāņa Spiriņa laulībām ar Annu Sproģi Sv. Jāņa baznīcas grāmatā, 16.12.1772. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 1104. lpp.; Ieraksts Torņakalna nodokļu maksātāju grāmatā par Jāņa Spiriņa maksāto gruntsnomu, 1775–1809. *LNA-LVVA*, 1390–4–663, 6. lp.

- ⁵⁵ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par pārcēlāju bērnu kristīšanu, 1785–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 352.–826. lpp.; Tas pats, 1811–1815. *LNA-LVVA*, 1428–1–5, 1.–116. lpp; Policijas apgaitas grāmata Pārdaugavā [vācu val.], 1806. *LNA-LVVA*, 1394–1–1331.
- ⁵⁶ Ieraksti Sv. Jāņa baznīcas grāmatā par pārcēlāju bērnu kristīšanu, 1785–1810. *LNA-LVVA*, 1428–1–4, 352.–826. lpp.; Tas pats, 1811–1815. *LNA-LVVA*, 1428–1–5, 1.–116. lpp.; Pārcēlāju amata iesniegums Rīgas ķemerejas tiesai par pārcēlāju laivu stāvokli, 18.04.1801. *LNA-LVVA*, 673–1–822, 54. lp.
- ⁵⁷ Ieraksts Daugavgrīvas baznīcas grāmatā par Heinriha Peša dēla Jēkaba kristīšanu, 26.10.1797. *LNA-LVVA*, 235–3–44, 150. lp.; Ieraksts Daugavgrīvas baznīcas grāmatā par Heinriha Peša bērnu kristīšanu, 1801–1805. *LNA-LVVA*, 235–3–44, 29., 79., 95. lp.
- ⁵⁸ Tabulā iekļautas 23 ģimenes, kurām izdevās rekonstruēt dzimtas koku tādā apmērā, lai varētu konstatēt radu klātbūtni krustvecāku lokā.
- ⁵⁹ Ieraksts 7. dvēseļu revīzijas sarakstos par Jāņa Balka ģimeni, 1816. *LNA-LVVA*, 1394–1–1386, 2. lp.
- ⁶⁰ Christiana Niemann (2012). *Iustitia enim immortalis est. Justitia-Darstellungen in Ostwestfalen-Lippe in der Frühen Neuzeit*. Bremen: Europäischer Hochschulverlag, S. 93.
- ⁶¹ Jānis Straubergs (1936). *Rīgas latviešu pirmās nacionālās cīņas 18. gs.* Rīga: A. Gulbis, 207. lpp.; Čerpinska. Raņķu dzimta Rīgas 18. gadsimta otrās puses un 19. gadsimta sākuma vēstures kontekstā, 5.–34. lpp.
- ⁶² Sandro Guzzi-Heeb (2012). Spiritual kinship, political mobilisation and social cooperation: a Swiss Alpine valley in the eighteenth and nineteenth centuries. In: Guido Alfani, Vincent Gourdon (eds.). *Spiritual Kinship in Europe, 1500–1900*. London: Palgrave Macmillan, pp. 183–203, here pp. 195–196.

CHOICE OF GODPARENTS FOR RIGA FERRYMEN CHILDREN AT THE TURN OF THE 19TH CENTURY

Anita Čerpinska

Dr. hist., Institute of Latvian History at the University of Latvia, researcher.
Research interests: history of Riga in the 18th and 19th centuries.

The article deals with the strategies of ferryman families for choosing godparents and attempts to reveal the social communication space of the ferryman community. Ferryman lived on the islands of Daugava and in Pārdaugava and belonged to the same parish. During the selected research period,

ferryman craft experienced the highest degree of wellbeing as well as an economic crisis. More than 50 families with a varying number of children, level of wellbeing and social position have been analysed. The study reveals different strategies for choosing godparents – depending on the choice of the family close relatives, representatives of a higher social group, a very narrow or wide group of people could be involved. The study also highlights the godfathers and godmothers that have been in high demand. Ferryman have been in close contacts with representatives of other crafts working on water – fishermen, timber graders, anchormen; less so with those working on land, like cargo workers and carriers.

Keywords: Riga ferrymen, godparents, Pārdaugava at the turn of the 19th century.

Summary

For the Christian Church, the sacrament of baptism was the way of taking in new members. At the dawn of the history of the Christian Church, godparents served as a guarantee that the baptised would be integrated into the religious-social system by introducing them to the values of the Church. Godparents soon lost this role but the institution remained although it had no clearly defined functions in the society. The choice of someone as godparent had an explicit symbolic value and was a way of demonstrating benevolent attitude towards the person. The choice of godparents can be considered as a strategic behaviour which underwent transformation but did not lose its meaning in the course of the Early Modern period.

In the particular research period, the basic source of income for the members of ferrymen craft was transportation of goods from ships and to them. Ferrymen were a fairly conservative craft. Its members came from the families of Pārdaugava or the islands of Daugava and belonged to St. John's parish. In order to be admitted to the craft one had to spend several years working for a fisherman or ferryman to acquire the basics of the craft. Years 1785–1815 were chosen as the research period because this time has been recognised in the historiography as “a period of upswing” in the life of Riga trade auxiliary crafts. It includes both productive and unproductive years – the time of the Napoleonic Continental Blockade and war time (1810–1815) when trade entered a crisis period. The ferrymen craft also underwent crisis caused by the growing desire of merchants to transport their goods by themselves.

In literature, trade auxiliary crafts are often viewed as a homogeneous body. However there were major differences between crafts and members of each craft in terms of origin, prosperity, and interests. The principal question of interest for a researcher in relation to the choice of godparents is: Why were these particular people chosen? Traditionally, ferrymen picked as godparents other married individuals or widows/widowers; elderly people were seldom chosen. Hardly ever spouses were asked to become godparents to the same child.

Whenever possible and not precluded by complicated relations, relatives were chosen as godparents. In the Early Modern period, the group of relatives outside the nuclear family formed a significant system where people were bound together by sympathies and commitments. They were tied together by a system of interdependence and obligations, latent until activated. The choice of godparents was one of the instruments for acknowledging kin solidarity both in public and in private.

In the choice of godparents, there existed an obvious link among the crafts whose job was related to Daugava – ferrymen, timber graders, pilots, anchormen, and fishermen. Ferrymen often married into families of these crafts thereby making the circle even tighter. The link with other crafts (like measurers, cargo workers, hemp scutchers and carriers) was a lot weaker; representatives of these crafts only seldom appear among the godparents of ferrymen's children or have ferrymen as godparents for their children.

From the choice of godparents it is evident that the large extended families living in Pārdaugava for several generations (Ranck, Dahl, Rungain, Narring, and others) maintained close contacts. They had become related through marriages and formed a close-knit community. People who were less popular, less prosperous or newcomers to the area often tried to align with this community. Some people were often chosen as godparents, others were not chosen at all.

Ferrymen who had originated from fishermen families (Daniel Narring, Georg Dahl, Andreas Rungain) maintained close contact with the fishermen community and often invited members of fishermen families as godparents. Still, this is not characteristic to all the first-generation ferrymen coming from fishermen families.

Often godparents came from the same social-economic group as the parents although in some cases ferrymen picked godparents among

merchants or civil servants. Interestingly, merchants Muischel and Kress who also came from Pārdaugava were not picked as godparents more often in comparison with regular ferrymen. If choice of godparents was seen as a social instrument for expanding and strengthening contacts and relations, ferrymen clearly applied horizontal social strategy. They chose as godparents their relatives, neighbours and colleagues thereby strengthening the solidarity of the community and hardly ever trying to expand these relations beyond their community. In most cases godparents came from the same parish and from the nearest neighbourhood. Although ferrymen families came in contact also with other people living in Pārdaugava, community traditions did not include them in the range of potential godparents.

Research shows that in the course of the 18th and 19th centuries the choice of godparents shifted from vertical patron–client relations to horizontal relations between relatives or the same social group. The pattern of godparents' choice for many Riga ferrymen fits with this context.

It is clear that the choice of godparents is only a small piece in the puzzle of social relations and the condition of the sources on the choices of Riga inhabitants will not permit reconstruction of these relations, therefore more extensive studies of the history of Riga inhabitants' families are required.

LIETUVAS SŪTNIECĪBA LATVIJĀ UN LATVIJAS LIETUVIEŠU KOPIENA 1926.–1940. GADĀ*

Dangirs Mačulis

Dr. hist., Lietuvas Vēstures institūta 20. gadsimta vēstures nodaļas pētnieks.
Zinātniskās intereses: Lietuvas 20. gadsimta vēsture, Lietuvas kultūras vēsture 20. gadsimtā, kolektīvā atmiņa.

Lietuvas varas iestāžu rūpes par ārvalstīs esošām lietuviešu kopienām jūtami palielinājās pēc tam, kad pēc 1926. gada 17. decembra valsts apvērsuma izveidojās un vēlāk nostiprinājās Antana Smetonas politiskais režīms. Visā starpkaru periodā Latvijā dzīvojošo lietuviešu skaits svārstījās 25 tūkstošu robežās. Lietuvas sūtniecība Latvijā kā vienu no saviem svarīgākajiem uzdevumiem formulēja tautiešu etniskās identitātes aizstāvību – tās bija galvenās Lietuvas sūtniecības Latvijā rūpes. Šī raksta mērķis ir atklāt, kāda bija Lietuvas sūtniecības loma Latvijas lietuviešu kopienas dzīvē. Uzmanība koncentrēta uz laika posmu no 20. gs. 20. gadu beigām līdz 40. gadu sākumam, kad Lietuvas varas iestādes pievērsās lietuviešu diasporai.

Atslēgas vārdi: Latvijas un Lietuvas attiecības, lietuviešu minoritāte Latvijā.

Lietuvas valdība par lietuviešu kopienām ārzemēs, arī Latvijā, iespēju robežās rūpējās no tā laika, kad pārņēma savās rokās valsts stūri. Taču Lietuvas varas iestāžu rūpes par ārvalstīs esošām lietuviešu kopienām jūtami palielinājās pēc tam, kad pēc 1926. gada 17. decembra valsts apvērsuma izveidojās Antana Smetonas (*Antanas Smetona*) politiskais režīms. Jaunā vara vadījās pēc nacionālisma ideoloģijas, bet tās piemērošanu valsts iekšpolitikā un ārpolitikā varam identificēt kā Rodžera

---

* Pētījums veikts Lietuvas Zinātnes padomes grantā (Nr. LIP-097/2016) ietvaros.

Brubeikera (*Rogers Brubaker*) definēto valsts “nacionalizējošo nacionālismu”, kurš 20. gs. starpkaru posmā spilgti izpaudās visā Austrumeiropā.¹ Lietuviskais “nacionalizējošais nacionālisms” samērā maz atšķīrās no citiem līdzīga tipa nacionālismiem: lietuviešu tauta tika uzskatīta par vienīgo likumīgo valsts saimnieci, bet pati valsts pirmām kārtām – par paredzētu lietuviešu tautas ģēnija popularizēšanai. Vara, kas atzina nacionālisma ideālu, sludināja, ka tās pienākums ir ar “ārējās vēsturiskās dzimtenes” tiesībām vērot apstākļus, kādos ārpus valsts robežām dzīvo tās etnolingvistiskie pilsoņi, atbalstīt viņu darbību un aizstāvēt intereses. Īsi sakot, rūpes par valsts pilsoņiem pavirzījās malā, tā vietā stājās rūpes par etnolingvistiskajiem tautiešiem. “Ārējās vēsturiskās dzimtenes” tiesības tika uzticēts aizstāvēt Lietuvas diplomātiskajam dienestam, kurš ar savu sūtniecību un konsulātu starpniecību rūpējās par lietuviešu kopienām ārvalstīs.

Kā jau tika minēts, Lietuvas vara par lietuviešu kopienām rūpējās no paša neatkarīgas valsts izveidošanas brīža, taču pēc 1926. gada, kad politiskais režīms par oficiālo kursu izvēlējās to, kas tiek saukts par “nacionalizējošo nacionālismu”, lietuviešu kopienām ārzemēs veltītā uzmanība manāmi pieauga – emigrantus it kā atrada no jauna. Tas savukārt autoru mudināja izpētīt, ko šī pievēršanās lietuviešu diasporas problēmām nozīmēja Latvijā dzīvojošiem lietuviešiem. Jāuzsver, ka šis jautājums historiogrāfijā līdz šim nav pētīts. Lietuviešu diasporas Latvijā historiogrāfija nav liela, taču jāmin Aldonas Gaigalaites (*Aldona Gaigalaitė*) pārskata rakstura raksts “Latvijas lietuviešu organizācijas un to atbalstīšana 1919.–1940. gadā”,² kurā ne tikai analizēts Lietuvas valsts atbalsts lietuviešu kopienai, bet vienlaikus arī sniegts šīs diasporas sociālais un kultūras portrets, raksturotas spilgtākās lietuviešu kopienas personības. Līdz šim detalizētāko pētījumu par Latvijas lietuviešu kopienu ir uzrakstījis latviešu vēsturnieks Ēriks Jēkabsons.³ Pētnieks ir sniedzis kopienas

demogrāfisko, sociālo un kultūras portretu, aplūkojis lietuviešu skolu un organizāciju darbību, lietuviešu piedalīšanos Latvijas valsts politiskajā un kultūras dzīvē. Taču minētajos darbos tikai epizodiski skarta Lietuvas sūtniecības Latvijā (vienlaikus arī Lietuvas valsts) loma Latvijas lietuviešu kopienas dzīvē. Šī raksta mērķis – mēģināt aizpildīt šo nezināmo lappusi un atklāt, kāda bija Lietuvas sūtniecības loma Latvijas lietuviešu kopienas dzīvē. Uzmanība galvenokārt tiks pievērsta laika posmam no 20. gs. 20. gadu beigām līdz 40. gadu sākumam, kad Lietuvas varas iestādes pievērsās lietuviešu diasporai.

* * *

Lietuvas sūtniecība Rīgā darbojās kopš 1919. gada, pirmais pārstāvis bija Jons Šļūps (*Jonas Šliūpas*), no 1920. gada sūtnis bija Dovs Zauņus (*Dovas Zaunius*), no 1923. gada – Jons Aukštolis (*Jonas Aukštuolis*), no 1927. gada – Kazis Bizausks (*Kazys Bizauskas*), no 1928. gada – Bronūs Dailide (*Bronius Dailidė*), no 1933. gada – Jozs Urbšis (*Juozas Urbšys*), no 1934. gada – Vītauts Vileišis (*Vytautas Vileišis*), no 1937. gada – Jurģis Savickis (*Jurgis Savickis*), 1939. gadā – Kazis Bizausks un 1939.–1940. gadā – Prans Dailide (*Pranas Dailidė*). Sūtniecībai bija pakļautas Lietuvas konsulārās pārstāvniecības, no 1919. gada rudens darbojās konsulāts Liepājā, vēlāk tika izveidoti konsulāti Rīgā un Daugavpilī, un šīs pārstāvniecības strādāja līdz 1940. gadam, neilgu laiku – 1921.–1924. gadā strādāja konsulāts Bauskā. Jāatzīmē, ka Lietuvas konsulāro pārstāvju darbība neaprobežojās ar konsulārajām funkcijām, viņiem bija ievērojama loma arī vietējo lietuviešu kopienu dzīvē – konsuli ne vien vērīgi sekoja stāvoklim kopienā un ziņoja par to sūtniecībai, bet arī tiešā veidā risināja daudzas lietuviešu kopienas problēmas.

Pēc Latvijas Republikā 1920. gadā veiktās tautas skaitīšanas datiem, Latvijā dzīvoja 25 538 lietuvieši. Kā apgalvo

Ē. Jēkabsons, 1935. gadā oficiālās Latvijas statistikas sniegtais lietuviešu skaita samazinājums līdz 22 843 liecināja nevis par reālu lietuviešu skaita samazināšanos, bet gan par Latvijas varas centieniem parādīt mazāku lietuviešu tautības iedzīvotāju skaitu Ilūkstes apriņķī. Domājams, ka visā starpkaru periodā Latvijā dzīvojošo lietuviešu skaits svārstījās to pašu 25 tūkstošu robežās.⁴

1928. gadā lietuviešu nedēļas laikraksts “Rygos balsas” [Rīgas Balss], analītiski lūkodamies uz Latvijā dzīvojošiem lietuviešiem, iedalīja viņus divās grupās: pilsētās dzīvojoši lietuviešu emigranti, kuriem Latvijā nav sakņu, jo viņi, viņu vecāki vai vecvecāki šeit ieceļoja no Lietuvas, un lietuvieši, kuri kopš seniem laikiem dzīvo “savu tēvu un sentēvu zemē” Lietuvas pierobežā.⁵ Šajās divās grupās samērā līdzīgi sadalījās Latvijā dzīvojošo lietuviešu kopiena. Kopš seniem laikiem Latvijā dzīvojošie lietuvieši koncentrējās Zemgales reģionā, savukārt “emigranti” bija koncentrējušies Rīgā un Liepājā. Starpkaru Latvijā lielākā lietuviešu koncentrācija bija trijās vietās – Rīgā, Liepājā un Lietuvas pierobežas Zemgales reģionā – tiesa gan, pēdējie nebija tik teritoriāli lokalizēti kā viņu tautieši, kuri dzīvoja lielajās pilsētās. Šo triju lielāko lietuviešu koncentrācijas vietu situācija savstarpēji atšķirās tā, kā atšķirās dažādu Latvijas pilsētu un reģionu stāvoklis – specifiskās reģiona problēmas neizbēgami skāra tajos dzīvojošo lietuviešu kopienu. Latvijā dzīvojošo lietuviešu kultūras centrs kopš seniem laikiem bija Rīga. Tur vienkopus bija koncentrējusies vislielākā lietuviešu kolonija, pulcējās lielākā daļa lietuviešu inteliģences, darbojās ietekmīgākās lietuviešu biedrības, strādāja lietuviešu nedēļas laikraksta redakcija un darbojās lietuviešu ģimnāzija. Visbeidzot – tur bija arī Lietuvas sūtniecība, kuras uzmanības tautiešiem netrūka.

Neraugoties uz reģionu specifiku, kas savdabīgi skāra lietuviešu koloniju pastāvēšanu vienā vai otrā Latvijas reģionā, Lie-

tuvas diplomāti 20. gs. 20. gados vienbalsīgi norādīja uz galveno, visai lietuviešu diasporai Latvijā kopīgo problēmu – pastāvošajiem asimilēšanās (pārtautošanās) draudiem, kurus Lietuvas konsuls Rīgā 1928. gadā nosauca par “aktuālāko dienas jautājumu”.⁶ Viņam pat likās, ka neviena cita Latvijas mazākumtautība neparādīja “tādu noslieci izzust par labu latviešiem kā lietuvieši”. Viņš pievērsa uzmanību, ka šī problēma skar gan kopš seniem laikiem Latvijā dzīvojošus lietuviešus, gan sezonas darbiem Latvijā no Lietuvas ieradušos strādniekus.⁷ Taču lietuviešu sezonas strādnieku Latvijā asimilēšanās problēma Lietuvas diplomātiem bija drīzāk ikdienas mestais izaicinājums – aktuāla, taču ne tik vitāli svarīga problēma kā tradicionāli izveidojušās lietuviešu kopienas Latvijā asimilācija, kuru sekmēja: lietuviešu diasporas sociālās problēmas, lietuviešu skolu trūkums, neliels inteligences skaits un pašas kopienas nepietiekama organizētība vienotai savu interešu aizstāvēbai.

Lietuvas sūtniecība Latvijā kā svarīgāko vietējās lietuviešu kopienas problēmu nosauca tās locekļu etniskās identitātes aizstāvēbu – tās bija galvenās Lietuvas sūtniecības Latvijā rūpes. Tāpēc modri tika reaģēts uz katru zīmi par lietuviešu kopienas asimilēšanos vai sociālajām izmaiņām, kuras, sūtniecības acīm raugoties, skāra vai grasījās skart etnisko identitāti.

1927. gadā par Lietuvas konsulu Daugavpilī strādāt sākušais Povils Gaučis (*Povilas Gaučys*) no Lietuvas sūtņa Latvijā Kaža Bizauska uzzināja, ka sūtnis viņa darbu diplomātiskajā dienestā vērtēs pēc tā, kā viņš “sevi apliecinās lietuviskajā darbā” – kā viņam veiksies rūpēties par lietuviešu kopienas lietām. Tāda pati bija arī Broņus Dailides, kurš nomainīja K. Bizausku sūtņa postenī, nostāja.⁸ Tas bija raksturīgs skatījums uz lietuviešu diplomāta misiju un uzdevumiem starpkaru Latvijā, kur viena no darbības prioritātēm bija vietējo lietuviešu kopienas problēmu risināšana un centieni nosargāt tās locekļu tautisko identitāti. Par lietuviešu diasporas Latvijā tautiskās identitātes aizsardzību

rūpējās, ne tikai atbalstot lietuviešu biedrības vai lietuviešu skolu izveidi,⁹ bet arī konsolidējot lietuviešu kopienu.

Latvijā dzīvojošo lietuviešu neorganizētība, precīzāk – tas, ka nebija likumīgas oficiālas savas mazākumtautības pārstāvniecības, kura būtu pilnvarota runāt visu Latvijā dzīvojošu lietuviešu vārdā un aizstāvēt viņu intereses, bija nopietns šķērslis, aizstāvot mazākumtautības kopienas tiesības, – to atzina gan Latvijas lietuviešu darbinieki, gan Lietuvas sūtniecība Rīgā (sūtniecība ne pilnībā pamatoti uzskatīja, ka vācu, ebreju, krievu un poļu minoritātēm ir organizācija, kura pārstāv konkrētās minoritātes intereses). No 20. gadu sākuma Rīgas lietuviešu darbinieki ne reizi vien mēģināja nodibināt centru, kas apvienotu visus Latvijas lietuviešus, taču pūles bija nesekmīgas – par šķērslī kļuva gan nesamierināmas pasaules uzskatu atšķirības, gan kopienas darboņu personiskās ambīcijas. 1927. gadā Latvijas lietuviešu kopienas vienošanas iniciatīvu uzņēmās Lietuvas sūtniecība Rīgā, šim nolūkam nežēlojot ne laiku, ne pūles. Lietuviešu nedēļas laikraksts “Rygos balsas”, kuru tajā laikā izdeva Rīgā (domājams, pēc Lietuvas diplomātu iniciatīvas), vēlreiz ierunājās par vitālu nepieciešamību “izveidot vienu tautisku organizāciju visā Latvijā, kura apvienotu visas biedrības un visas lietuviešu kolonijas”.¹⁰

Lietuvas sūtniecība, cenšoties Latvijā dzīvojošos lietuviešus pārvērst par konsolidētu tautisku kopienu, nolēma izmantot lietuviešu kopienas darbinieku politiskās ambīcijas. Uzsvērsim, ka starpkaru Latvijā vienu otru lietuvieti varēja sastapt gandrīz visu tālaika politisko partiju sarakstos – no pašiem radikālākajiem kreisajiem līdz pašiem radikālākajiem labējiem. Tajā pašā laikā lietuviešu diasporas Latvijā darbinieki, kuriem bija politiskas ambīcijas, kopienas vārdā pretendēja uz Latvijas Saeimas mandātu cerībā, ka, kļuvuši par parlamentāriešiem, iegūs daudz vairāk iespēju kalpot savas tautas kopienas interesēm. Taču neuzticēšanās saviem spēkiem lietuviešu darboņus mudināja at-

rast vēlēšanu kampaņas partneri, bet lietuviešu konfesionālā identitāte determinēja tā izvēli – par to mēdza kļūt ar Latvijas Katoļu baznīcu saistītā Katoļu partija. Šī politiskā partnerība praksē ietekmēja to, ka 1922. un 1925. gada Saeimas vēlēšanās Latvijas lietuvieši pēc būtības spēlēja tikai Katoļu partijas elektorāta lomu.

Tuvojoties 1928. gada Latvijas Saeimas vēlēšanām, Lietuvas diplomāti izvirzīja mērķi panākt, ka Latvijas lietuvieši, iedami uz vēlēšanām ar patstāvīgu kandidātu sarakstu, izcīna Saeimas deputāta mandātu. Tādā veidā vēlējās sasniegt vairākus mērķus vienlaikus – vispirms cerēts, ka pārstāvi parlamentā ieguvuši Latvijas lietuviešu kopiena jūtami nostiprinās savas sabiedriskās pozīcijas un, pateicoties lobistiskajai Saeimas deputāta darbībai, vieglāk risinās savas kopienas problēmas birokrātijas labirintos, bet Lietuvas vara iegūs iespēju ar parlamentāriešu lietuviešu starpniecību no Latvijas Saeimas tribīnes runāt par jautājumiem, kuri tai svarīgi. Turklāt uz pašu vēlēšanu kampaņu Lietuvas diplomāti lūkojās arī kā uz instrumentu, kurš varētu īpaši kalpot lietuviešu diasporas Latvijā konsolidēšanai – jau tika minēts, ka Lietuvas sūtnis nežēloja pūles, lai apvienotu Latvijā dzīvojošos lietuviešus vienā organizācijā. Lietuvas diplomāti kopienas apvienošanas darbu nolēma sākt ar Rīgā dzīvojošiem lietuviešiem. Mēģinājumi Rīgas lietuviešus apvienot vienā organizācijā bija arī agrāk, taču nesekmīgi, un Lietuvas konsuls Rīgā minēja šādu neveiksmju iemeslu: “Lietuvieši Rīgā ir vai nu pavisam tautiski neapzinīgi, vai saskaldījušies nesamierināmās grupās, kurām ir stingri aizspriedumi vienai pret otru atbilstoši politiskajiem uzskatiem.” 1927. gadā nācās saskarties ar tām pašām problēmām. Katrā ziņā tā gada rudenī, pateicoties Lietuvas konsula Rīgā pūlēm, izdevās spert pirmo soli, vienojot Latvijas lietuviešus, – vienā Latvijas lietuviešu skolotāju biedrībā apvienot nelielu Latvijā strādājošu lietuviešu skolotāju kopienu, kura jau bija paguvusi sadalīties divās konkurējošās biedrībās.¹¹

Bija cerība, ka skolotāju apvienošanās vienā organizācijā kalpos par paraugu arī citu radniecīgu lietuviešu organizāciju (piemēram, jauniešu) savstarpējai apvienošanai, taču toreiz cerības nepildījās. 1928. gada 3.–5. februārī Rīgā notikušajā Lietuvas konsulu Latvijā apspriedē tika izvirzīts stratēģiskais mērķis – konsolidēt Latvijas lietuviešus vienā organizācijā, kas pārstāvētu visu lietuviešu diasporu. Tajā pašā laikā tika nolemts veikt pasākumus, lai apvienotu saskaldījušās lietuviešu organizācijas, kurām nav nekādas ietekmes, ierosināt lietuviešu lauksaimnieku un amatnieku ekonomisko biedrību dibināšanos un censties, lai tās dibinātu sakarus ar līdzīgām organizācijām Lietuvā.¹²

1928. gadā, tuvojoties Latvijas Saeimas vēlēšanām, Lietuvas diplomātiem beidzot izdevās lietuviešu organizācijas sapulcināt pie viena galda, lai kopīgi spriestu par parlamenta vēlēšanām. Taču tā bija tikai puse no visa darba, jo vēl vajadzēja lietuviešu kopienas darbiniekus mudināt uz politisko emancipāciju – pārliecināt nepalikt tikai par Kristīgo zemnieku un katoļu partijas elektorātu, bet vēlēšanās izvirzīt patstāvīgu lietuviešu sarakstu. Vienlaikus lietuviešu darbiniekus nodarbināja dilemma: no vienas puses, bija vilšanās par sadarbību ar Katoļu partiju, kas neko nedod, no otras puses, mocīja šaubas par saviem spēkiem vēlēšanās.¹³ Tikai pēc ilgām lietuviešu kopienas darbinieku diskusijām un neveiksmīgām sarunām ar Katoļu partiju (kad tā noraidīja lietuviešu piedāvāto sadarbības shēmu, kura veiksmīgu vēlēšanu gadījumā garantētu lietuviešu kandidātam mandātu)¹⁴ – 1928. gada 12. jūlijā lietuvisko Rīgas organizāciju apspriedes laikā tika pieņemts lēmums Latvijas Saeimas vēlēšanās piedalīties ar savu atsevišķu sarakstu.¹⁵ Šajā “vēlēšanu emancipācijas” gadījumā, domājams, izšķirošu lomu spēlēja stingra Lietuvas sūtniecības pozīcija. Tā neatlaidīgi mudināja kopienas darbiniekus paļauties uz saviem spēkiem un vēlēšanās piedalīties patstāvīgi.¹⁶

Stimulēdama lietuviešu “vēlēšanu emancipāciju”, Lietuvas sūtniecība ne tikai, kā pati domāja, radīja visus priekšnoteikumus, lai Latvijas lietuviešiem izdotos izcīnīt Saeimas deputāta mandātu, bet arī pašu vēlēšanu kampaņu gribēja izmantot kā savdabīgu instrumentu, vienojot Latvijā dzīvojošos lietuviešus. Sprototams, tajā laikā otrais mērķis tikai papildināja pirmo, taču Lietuvas sūtniecībai, kura alka konsolidēt lietuviešu diasporu, tas bija ne mazāk svarīgi.

Nolēmuši patstāvīgi izcīnīt Latvijas Saeimas deputāta mandātu, Latvijas lietuvieši reģistrēja “Kopīgo lietuviešu un katoļu sarakstu”. Nosaukums liecina, ka tika apelēts pie vēlētāja lietuvieša – katoļa. Katoliskās identitātes uzsvēršana elektorātam uzskatīta par ļoti svarīgu – šim nolūkam kandidātu sarakstā pat gribēja iekļaut lietuviešu garīdzniecības pārstāvi, taču Rīgas arhibīskaps garīdzniekiem aizliedza piedalīties vēlēšanās. Tiesa, Rīgas arhibīskaps apstiprināja lietuviešu vēlēšanu sarakstu, tāpēc par katolisku tas tika saukts ne bez pamata.¹⁷ Lietuviešu vēlēšanu saraksta, kura priekšgalā bija laikraksta “Rygos balsas” redaktors Augustins Vronevskis (*Augustinas Vronevskis*), kandidāti apliecināja centienus iesaistīt visu lietuviešu organizāciju, kas darbojās Latvijā, ietekmīgākos pārstāvjus.¹⁸ Lietuviešu politiskā emancipācija – atteikšanās no Katoļu partijas aizbildnības – jūtami sakaitināja šīs partijas darboņus. Laikraksts “Māras Vēstnesis” lietuviešus pat nosauca par katoļu vienības grāvējiem. Lietuviskais “Rygos balsas” uz to atcirta, ka lietuvieši vienkārši izmanto savas pilsoņu tiesības un neviens nevar prasīt, lai viņi akli balsotu,¹⁹ bet kopiena tika mudināta cīnīties arī par savām tautiskajām tiesībām Baznīcā, uzsverot: “Katoļticība mūs vieno, tautība šķir.”²⁰

Lietuvas sūtniecība Rīgā kļuva par neoficiālu lietuviešu vēlēšanu kampaņas štābu, bet lietuviešu diplomāti nežēloja laiku, mēģinādami vēlēšanu priekšvakarā tuvināt dažādām politiskajām kustībām simpatizējošu lietuviešu grupas, kurām bija grūti

vienoties savā starpā. Lietuvas konsuls Rīgā Vītauts Gīlis (*Vytautas Gylys*) spēlēja savdabīgu vēlēšanu kampaņas koordinatora lomu. Gandrīz atklāta lietuviešu diplomātu piedalīšanās vēlēšanu kampaņā lika satraukties pat Lietuvas Ārlietu ministrijai (ĀM). Tā sāka bažīties, ka tas var tikt vērtēts kā iejaukšanās Latvijas iekšpolitikajā dzīvē, tāpēc Lietuvas sūtniecība saņēma norādījumu, ka vēlēšanu kampaņā “vajadzētu izvairīties formāli piedalīties, tikai vadīt to no malas”.²¹

Konkrētas politiskas programmas “Kopīgajam lietuviešu un katoļu sarakstam” nebija. Lietuviešu kandidāti vienkārši solīja aizstāvēt tautiskās kopienas intereses un mēģināja skart sava elektorāta, kuram “dārga dzimtā valoda un ticība”, tautiskās jūtas.²² Vēlēšanu aģitācijas laikā tika apelēts pie lietuviešu nacionālajām jūtām, uzsverot valodisko un konfesijālo kopību – lietuviskās identitātes komponentus, kuri lietuviešu diasporu vienoja un atšķīra to no citām.²³

Lietuvas sūtniecība un Latvijas lietuviešu darbinieki vislielākās cerības lika uz Zemgales reģionu, kur dzīvoja visvairāk lietuviešu, tāpēc tur arī reģistrēja lietuviešu vēlēšanu sarakstu. Turklāt tika nolemts šajā vēlēšanu apgabalā balsojošo lietuviešu skaitu palielināt ar citur pastāvīgi dzīvojošu lietuviešu balsīm – Latvijas vēlēšanu likumi atļāva vēlētajam balsot tur, kur viņam ērtāk.²⁴ Tāpēc Saeimas vēlēšanu dienā bija nodomāts sarīkot lietuviešu vēlētajū masveida “ekskursijas” uz Jelgavu no Rīgas un Liepājas, lai lietuvieši balsotu tieši šajā vēlēšanu apgabalā. No Rīgas uz Jelgavu plānoja sarīkot ekskursiju 1000 lietuviešiem. Turklāt bija plānots, ka no Liepājas ieradīsies ap 100, bet no Daugavpils ap 200 lietuviešu.²⁵

Lietuvas varas iestādes būtībā finansēja visu lietuviešu vēlēšanu kampaņu – piešķīra arī 6000 latu, lai apmaksātu “ekskursantu” braucienus uz Jelgavu.²⁶ Kopienas sapulcināšana parlamenta vēlēšanu kampaņai prasīja daudz Lietuvas diplomātu pūļu – kā apgalvo Lietuvas konsuls Rīgā, tikai ar lielām pūlēm

izdevās nosargāt diasporas vienotību vēlēšanu kampaņas laikā, bet šī vienība bija trausla. Neskatoties uz visām pūlēm, Saeimas mandāts netika iegūts. Pēc neveiksmīgajām vēlēšanām lietuviešu organizācijas, vainodamas cita citu, itin asi saķīldojās, un Lietuvas diplomātiem pat likās, “ka nākotnē lietuvieši Rīgā jau nevarēs strādāt kopā”.²⁷

Neskatoties uz negatīvo iznākumu, 1928. gada vēlēšanu kampaņas pieredze nebija veltīga. Lietuvas diplomātiem vēlēšanu kampaņa palīdzēja izveidot objektīvāku priekšstatu par pašu Latvijas lietuviešu kopieni – “atrast” arī lietuviešus, kuri dzīvo ārpus Rīgas. Gūtā pieredze lika Lietuvas diplomātiem aizdomāties, vai nevajadzētu mainīt taktiku – pārcelt kopienas konsolidēšanas centru no Rīgas uz Latvijas provinci. Līdz šim īpaša uzmanība tika pievērsta lietuviešu kopienai Rīgā, cerot to pārvērst par kopienas konsolidēšanas kodolu.²⁸

1929. gada sākumā Lietuvas konsuls Rīgā, atskatīdamies uz neveiksmīgo vēlēšanu kampaņu un savām neauglīgajām pūlēm 1928. gadā ar Rīgas lietuviešu palīdzību konsolidēt Latvijas lietuviešu kopieni, pārskatā rakstīja: “Nākas izdarīt skumju secinājumu, ka līdz šim iztērētie līdzekļi – laiks, nerunājot jau par darbu, rīdzinieku atbalstīšanai un organizēšanai deva salīdzinoši maz labuma. Tāpēc nākotnē vajadzētu vairāk uzmanības pievērst laukiem. Pirmām kārtām – uzņemt lietuviešu ģimnijā lauksaimnieku bērnus, izaudzināt jaunus skolotāju un inteliģentu kadrus, kuri būtu ar mieru strādāt Latvijas provincē. Rīgas jaunieši, ieguvuši izglītību, cenšas braukt uz Lietuvu vai atrast sev darbu tepat pilsētā. Lauku intereses tiem nerūp.” Tā dzima Lietuvas diplomātu piedāvājums pēc būtības mainīt Lietuvas ĀM darbības programmu saistībā ar Latvijā dzīvojošajiem lietuviešiem, apgalvojot, ka “tautiskās apziņas modināšana Lietuvas pierobežā mūsu nākotnei būs daudz lietderīgāka nekā hroniska rīdzinieku atbalstīšana”.²⁹ Lietuvas diplomāti patiešām pievērsās Latvijas provincē dzīvojošiem lietuviešiem.

Kā jau minēts, pēc neveiksmes vēlēšanu kampaņā trauklā lietuviešu kopienas vienība izjuka, taču lietuviešu diplomāti nepadevās. 1929. gada pavasarī par lietuviešu kopienas Latvijā pulcināšanu personīgi sāka rūpēties Lietuvas sūtnis Prans Dailide, mēģinot lietuviešu organizācijas vienot ap vecāko pašpalīdzības organizāciju – Rīgas lietuviešu palīdzības biedrību, kura darbojās Rīgā, taču nekas no tā neiznāca. Neko nedeva arī Lietuvas sūtņa iecere Jelgavā vai kaut kur citur provincē dibināt biedrību “Zemgalē”, kura savu darbību attīstītu visā Latvijā un tādā veidā beidzot visas lietuviešu organizācijas pamudinātu pievienoties jaunajai lielajai biedrībai.³⁰

Mēģinot samierināt lietuviešu kolonijas pretējās puses, kuras nekādi nevarēja rast kopīgu valodu, Lietuvas diplomātiem nācās balansēt it kā starp nokaitētiem poliem. 1929. gada rudenī uz Rīgu strādāt par ziņu aģentūras “Elta” korespondentu atsūtīto Vincu Kemēži (*Vincas Kemėžys*) Lietuvas ĀM pavēlošā tonī brīdināja: “Lietuviešu kolonijas attiecības ir samērā samudžinātas un bieži vien rupjas, tāpēc, lai neapgrūtinātu savu darbu un neiesaistītos vietējo grupu cīņās, Jums jāuzvedas ļoti uzmanīgi un nav jājaucas vietējo lietuviešu strīdos un cīņās. Iejaukšanās šajās cīņās no vienas vai otras puses Jūs padarītu nepopulāru pretējā pusē un kaitētu Jūsu darbam.”³¹

Kaut gan visas Latvijas lietuviešu biedrības pēc būtības atbalstīja ideju dibināt orgānu, kurš vienotu lietuviešu diasporu, taču nekādi nevarēja vienoties par formu un funkcijām: vienas piedāvāja dibināt visu pastāvošo organizāciju savienību ar valdi, padomi, revīzijas komisiju un juridiskās personas tiesībām (turpmāk to sauksim par Latvijas lietuviešu apvienību), citām likās, ka pietiktu izveidot pastāvošo organizāciju centru (turpmāk to sauksim par Organizāciju centru), kurš tiktu sasaukts tikai tad, ja rastos nepieciešamība risināt konkrētus visiem lietuviešiem kopīgus jautājumus, un kuram nebūtu tiesību runāt visas lietuviešu kopienas vārdā un oficiāli rūpēties par visiem

lietuviešu kopienai aktuāliem jautājumiem.³² Pēc Lietuvas diplomātu, kuri aktīvi piedalījās lietuviešu organizāciju apspriedēs un bieži tās vadīja, domām, aiz šiem strīdiem slēpās jautājums, kas iegūs noteicošo ietekmi lietuviešu kopienas pārstāvniecībā. Biedrības, kuras iestājās par Organizāciju centra dibināšanu (galvenokārt tās, kurās izteikti dominēja katoļu garīdznieku ietekme), bažījās, ka, nodibinot visas lietuviešu biedrības vienojošu orgānu, tās vienkārši pazudīs Latvijas lietuviešu apvienībā, zaudēdamas savu ietekmi.³³

Lietuvas sūtniecība tiecās nodibināt Latvijas lietuviešu apvienību – orgānu, kurš būtu pilnvarots runāt visu Latvijas lietuviešu vārdā un kura lēmumi būtu obligāti visām lietuviešu biedrībām.³⁴ Šo ideju atbalstījušām lietuviešu organizācijām Lietuvas sūtniecība pat paklusām apsoliya atbalstu, taču baumas par to drīz vien sasniedza citas organizācijas, tādējādi izraisīdamas to neapmierinātību. Tā, kārodami pēc iespējas ātrāk sapulcināt Latvijā dzīvojošos lietuviešus vienā organizācijā, Lietuvas diplomāti neviļus paši nesaskaņu ugunī ielēja eļļu.

Lietuvas diplomātu mēģinājums izmantot Rīgas lietuviešu kopienu par visas diasporas vienojošu kodolu iestrēga, un tad viņi pievērsa skatu Latvijas provincei. 1930. gada vasarā, meklēdami izeju no organizatoriskā strupceļa, lietuviešu diplomāti pievērsās Austrumlatvijai un nolēma lietuviešu diasporas konsolidēšanas centru no Rīgas vismaz uz laiku pārcelt uz Daugavpili. Pēc Lietuvas konsula Daugavpilī Aleksandra Polišaiša (*Aleksandras Polišaitis*) iniciatīvas 1930. gada 19. jūlijā Daugavpilī notika Austrumlatvijā esošo lietuviešu kopienu un tur pastāvošo lietuvisko sabiedrisko organizāciju pārstāvju kongress.³⁵ Kongresa aizkulišu “arhitekti” bija lietuviešu diplomāti, taču oficiālais iniciators bija Daugavpils lietuviešu biedriba, bet priekšgalā – baznīckungs Stanislovs Kurļandskis (*Stanislovas Kurliandskis*). Lietuviešu diplomāti cerēja, ka, garīdzniekam kļūstot par diasporas vienošanas kustības līderi, iespējamie

Organizāciju centra dibinātāju klerikāļu pārmetumi par dibināmās Latvijas lietuviešu apvienības “kreiso novirzienu” kļūs par tukšiem vārdiem. Pats mācītājs S. Kurļandskis no savas puses nežēloja kritiku Rīgas lietuviešu katoļu darbiniekiem, kuri uzskatīja, ka katoliskās ievirzes organizācijām nepiestāv sadarboties ar kreisās orientācijas lietuviešu biedrībām.³⁶ Jāuzsver, ka šis garīdznieks savos uzskatos bija tuvs Lietuvā pie varas esošajai politiskajai tautininku kustībai. Daugavpils kongresā vienbalsīgi tika nolemts visu Austrumlatvijas lietuviešu biedrību (kongresā piedalījās Daugavpils lietuviešu biedrības un biedrību “Šviesa”, “Vytis”, “Rūta” nodaļu pārstāvji) vietā nodibināt vienu kopīgu Latvijas lietuviešu savienību, kas apvienotu visu lietuviešu diasporu Latvijā.³⁷

Tādējādi kongress Daugavpilī mēģināja Rīgas lietuviešu darboņus nostādīt notikuša kopienas apvienošanas fakta priekšā – tika uzskatīts, ka, nonākušas Latvijas lietuviešu apvienības dibināšanas fakta priekšā, tajā iekļausies pat šai idejai oponentojošas Rīgas lietuviešu biedrības. Taču notika pretēji – biedrības, kas atbalstīja Organizāciju centra ideju un nepiekrita iecerei, spēra atbildes soli un 1930. gada 17. septembrī Rīgā pierēģistrēja jaunu biedrību – Lietuviešu organizāciju centru, kurš apvienoja Latvijas lietuviešu vecāku biedrību, Latvijas lietuviešu katoļu jauniešu biedrību “Šviesa”, lietuviešu sieviešu “Šv. Zitos” biedrību un Latvijas lietuviešu teātra biedrību.³⁸ Organizāciju centra dibināšanas iniciatoru mēģinājums apsteigt Daugavpils iniciatīvu un lietuviešu organizācijas par katru cenu sapulcināt Lietuviešu organizāciju centrā iestrēga – neizdevās piesaistīt Lietuviešu skolotāju savienību, lietuviešu studentu biedrību “Viltis”, Liepājas lietuviešu biedrību “Rūta”.³⁹

Tā 1930. gada rudenī Latvijā izveidojās divi visus šajā valstī dzīvojošos lietuviešus gatavi apvienot centri – Latvijas lietuviešu apvienība un Latvijas lietuviešu organizāciju centrs.⁴⁰ Lietuvas sūtniecība pilnībā atbalstīja Latvijas lietuviešu apvienību, kuras

statūti tika reģistrēti 1930. gada 19. novembrī. Grūti pateikt, vai Lietuvas sūtniecība būtu atbalstījusi Latvijas lietuviešu organizāciju centra pretenzijas stāties lietuviešu kopienas priekšgalā, pat ja tās nostāja kopienas konsolidēšanas jautājumā būtu sakritusi ar sūtniecības pozīciju. Lietuvas sūtniecība negribēja, ka kopienas konsolidēšanu uzņemtos izteikti katoļticīgi angažēta biedrība un tās darbinieks – bija bažas, ka tas no apvienošanās atbaidīs liberālākas un kreisajam novirzienam simpatisējošas biedrības un tā tiks darīts gals visas diasporas konsolidēšanai.

Domājams, bija bažas arī par to, ka katoliski angažēta biedrība kādu dienu var salīgt mieru ar Katoļu partiju un tādējādi tās politiskajā klēpī atgriezt lietuviešu kopienu. Turklāt tajā laikā Lietuvas varas iestāžu nesaskaņu ar Katoļu baznīcu atskanās no Lietuvas pārcēlās arī Latvijas lietuviešu kopienas telpā, tāpēc tautininki negribēja, lai Lietuvas klerikāļi radītu savu sabiedroto bastionu aiz robežas – Latvijas lietuviešu kopienā. Lietuvas sūtniecībai, kura tiecās pēc kopienas konsolidēšanas un politiskās emancipācijas, kā arī dominējošās ietekmes kopienas iekšējā dzīvē, tādi notikumu scenāriji nebija pieņemami. Tajā pašā laikā Lietuvas Kristīgo demokrātu partija jau demonstrēja atbalstu Organizāciju centra dibinātājiem, savā partijas dienas laikrakstā “Rytas” [Rīts] Latvijas lietuviešu apvienības dibinātājus nodēvēdama par kreisajiem, liberāļiem, kuri dzīvo “sociālistiskā garā”. Šis laikraksts saviem lasītājiem apgalvoja, ka Latvijas kopienā notiek cīņa starp “katoļiem – tautininkiem” un “liberāļiem – sociālistiem”.⁴¹ Tāds laikraksta “Rytas” nosauktais ideoloģiskais pretstatījums bija no pirksta izzīsts, jo tā drīzāk bija cīņa starp “katoļiem” un “tautininkiem”, kaut gan arī šāds salīdzinājums ar alūziju uz Lietuvas iekšpolitisko dzīvi būtu pārāk kategorisks.

1930. gada rudenī Latvijas lietuviešu organizāciju centrs un Latvijas lietuviešu apvienība, kurām bija vienādas ambīcijas apvienot un pārstāvēt visu lietuviešu kopienu, kā prazdamas tiecās

piesaistīt savā pusē diasporas vairākumu. Tās ķērās pie kongresu organizēšanas, mēģinot tos pārvērst par instrumentiem, lai piesaistītu savas lietuviskās organizācijas. 1930. gada 28. novembrī Rīgā notika Latvijas lietuviešu apvienības dibināšanas sapulce, kurā piedalījās lietuviešu studentu biedrība “Viltis”, sporta biedrība “Vytis”, Rīgas lietuviešu palīdzības biedrība, jauniešu biedrība “Rūta”. Sapulcē tika ievēlēta pagaidu valde, kurai tika uzdots janvārī Rīgā sasaukt Pirmo Latvijas lietuviešu kongresu. Nākamajā dienā pēc šīs sapulces laikraksts “Rygos balsas” rakstīja: “Latvijas lietuvieši, liekas, vēl nekad nebija tik ļoti attālinājušies cits no cita, tik saskaldījušies kā šajā momentā.”⁴² Pēc šīs sapulces Rīgā izplatījās baumas, ka Latvijas lietuviešu apvienība sāksot pat izdot jaunu lietuvisku laikrakstu. Tas vēl vairāk uzbudināja saskaldījušos kopienus, bet “Rygos balsas” redakcija, novērtējusi to kā mēģinājumu ieogrūst postā tās laikrakstu, pastīdzās izteikt stingru protestu.⁴³ Jauns lietuviešu laikraksts Rīgā patiešām drīz vien parādījās – Latvijas lietuviešu apvienība sāka izdot “Latvijos lietuvīs” [Latvijas Lietuvietis] – pirmais numurs iznāca 19. decembrī. Šis laikraksts nebūtu radies, ja “Rygos balsas” redakcijā nebūtu noticis “klusss apvērsums” – redaktora A. Vronevska atkāpšanās no amata, pēc kuras laikraksts no Latvijas lietuviešu apvienības atbalstītāja kļuva par tās oponenta – Latvijas lietuviešu organizāciju centra – ruporu.

Savukārt Organizāciju centra pagaidu valde 1930. gada 21. decembrī Rīgā, lietuviešu ģimnāzijas telpās, sarīkoja Latvijas lietuviešu organizāciju kongresu.⁴⁴ Šī kongresa organizatori cerēja, ka piedalīsies vairums lietuvisko organizāciju, taču Organizāciju centram neizdevās apvienot vairākumu lietuviešu biedrību. Jāatzīmē, ka paši Organizāciju centra darbinieki ar tik lielu optimismu (kura netrūka agrāk) par savas apvienības nākotni jau vairs neizcēlās. Pēdējie jau bija paguvuši pārliecināties, ka Lietuvas varas iestādes atbalsta un atbalstīs nevis viņus, bet Latvijas lietuviešu apvienību, bet tas nozīmē, ka arī finan-

siālo palīdzību saņems tikai tā. Kongresā pat izskanēja desperātisks mudinājums, neskatoties uz cieņu pret Lietuvas valdību, stingri iestāties pret Lietuvas varas iejaukšanos vietējās kopienas iekšējā dzīvē – “pretoties tam, ka tās pilnvarotie ņemas diriģēt lietuviešu iekšējo dzīvi Latvijā”.⁴⁵ Šā vai tā, līdz tam stingrā Organizāciju centra darbinieku pozīcija, cenšoties kļūt par orgānu, kurš pārstāvētu diasporu, kongresā jūtami sašķobījās.⁴⁶ Apziņa, ka, zaudējot Lietuvas varas iestāžu atbalstu, tās darbošanās iespējas kļūs visai miglainas, Organizāciju centra darbiniekus atskurbināja un rosināja meklēt kompromisu. Kļuva skaidrs, ka Organizāciju centra dienas jau skaitītas. Lietuvas sūtnis 1931. gada 1. janvārī, apsteidzot notikumus, Lietuvas ĀM pasteidzās paziņot, ka, tuvojoties vēlēšanām Latvijas parlamentā, lietuviešu kopienas konsolidēšanu “nācās īpaši stingri pavirzīt uz priekšu” un lietuviešus izdevās “sadzīt visus vienā organizācijā” – Latvijas lietuviešu apvienībā. Viņš optimistiski paziņoja: kaut vēl “grāvēji nerimst”, taču uz vēlēšanām lietuviešus “izdosies izvest apvienojušos un puslīdz organizētus”.⁴⁷ Patiesībā apvienošanās notika vēlāk, bet Organizāciju centra pretošanās jau patiešām bija salauzta.

1931. gada 18.–19. janvārī notikušajā Latvijas lietuviešu apvienības sarīkotajā Pirmajā Latvijas lietuviešu kongresā piedalījās 56 delegāti no Rīgas un provinces. Tie pārstāvēja par Latvijas lietuviešu apvienības dibinātājiem kļuvušās organizācijas. Kongresā ieradās arī Organizāciju centra delegācija, kura apmaiņā pret iestāšanos Latvijas lietuviešu apvienībā mēģināja izcīnīt organizatorisko autonomiju apvienības ietvaros un mēģināja savās rokās sakoncentrēt lietuviskās preses monopolu. Šīs prasības tika noraidītas, un Lietuviešu organizāciju centrs Latvijā visbeidzot piekrita, ka tam piederīgās biedrības iestātos Latvijas lietuviešu apvienībā vispārīgā, statūtos paredzētā kārtībā, bet Organizāciju centrs pārtrauktu savu darbību. Saistībā ar presi tika panākts kompromiss – nolemts “Rygos balsas” un

“Latvijos lietuvīs” vietā izdot jaunu laikrakstu. Kongresā tika ievēlēta apvienības vadība: par priekšsēdētāju kļuva prelāts Daniels Jasinskis (*Danielius Jasinskis*).⁴⁸ Būtībā diasporas konsolidēšanās vienā visus lietuviešus vienojošā un visu kopienu pārstāvošā Latvijas lietuviešu savienībā notika. Jāpiebilst, ka kongresā tika panākta tikai principiāla vienošanās par apvienošanos, bet sarunas par “tehniskiem” apvienošanās momentiem turpinājās tālāk – slīpējot statūtus, saskaņojot pozīcijas par jauna nedēļas laikraksta izdošanu u.tml.⁴⁹ Jaunā Latvijas lietuviešu laikraksta “Lietuvių balsas” [Lietuviešu Balss] pirmajā numurā, kurš iznāca 1931. gada 27. februārī, publicēti Latvijas lietuviešu apvienības un Organizāciju centra priekšsēdētāju paziņojumi par notikušo galīgo apvienošanos.

Aizsteidzoties priekšā, jāpiebilst, ka nesaskaņas starp Latvijas lietuviešu apvienības un Organizāciju centra darbiniekiem, kā arī starp viņu pārstāvētajām organizācijām neizzuda, taču šā vai tā lietuviskā diaspora ieguva vienotu pārstāvniecības orgānu, bet Lietuvas sūtniecība galu galā sasniedza mērķi, uz kuru gāja jau sen, – apvienoja Latvijas lietuviešu kopienu, un tā vienotā frontē varēja stāties vēlēšanu cīņā par mandātiem.

1931. gada rudenī notika vēlēšanas pēdējā starpkaru perioda Latvijas Saeimā. Tāpat kā iepriekšējās vēlēšanās, lietuvieši mēģināja laimi Zemgales vēlēšanu apgabalā, kur, pēc viņu domām, būtu visvairāk iespēju izcīnīt Saeimas deputāta mandātu. Tikai šoreiz lietuvieši apvienoja spēkus ar baltkrieviem un vēlēšanu apgabalā reģistrēja “Lietuviešu katoļu un baltkrievu kandidātu sarakstu”. Pēc lietuviešu un baltkrievu vienošanās Saeimā iekļuvušais lietuvietis uzņemtus pienākumu aizstāvēt baltkrievu tiesības.⁵⁰

1931. gada oktobrī notikušajās parlamenta vēlēšanās tika atkārtota jau izmēģinātā taktika – par lietuviešu vēlēšanu sarakstu atdoto balsu skaitu mēģināts palielināt ar “ekskursantu” palīdzību. Tiesa gan, šoreiz Lietuvas diplomāti jau neticēja, ka lietu-

viēšu, kuriem jāizmanto šāda vēlēšanu taktika, izredzes lielas, taču tajā pašā laikā domāja, ka pieliktās pūles un izdevumi jūtami atmaksājas, jo vēlēšanu kampaņa pašai kopienai “dod ļoti daudz tautiskai apziņai”.⁵¹ Atkārtojās arī vēlēšanu fināls – izcīnīt Saeimas deputāta mandātu neizdevās, kaut par lietuviešu sarakstu atdoto balsu skaits bija pieaudzis – Zemgales vēlēšanu apgabalā balsoja ap 1300 “ekskursantu”.⁵² Pēc Lietuvas diplomātu apgalvojuma, vēlēšanu “ekskursijā” no Liepājas uz Jelgavu piedalījās 300 personas.⁵³

Pēc neveiksmes vēlēšanās, kuras kļuva par pēdējām vēlēšanām Latvijas Saeimā starpkaru periodā (1934. gadā, izveidojoties autoritārajam K. Ulmaņa režīmam, parlamentārisma attīstība Latvijā pārtrūka), Lietuvas sūtnis mierināja sevi ar to, ka lietuviešu vēlēšanu kampaņa ļoti labi kalpoja tautiskās pašapziņas stiprināšanai un lietuviešu diasporas konsolidēšanai – par to esot liecinājusi balsošanas statistika: 1928. gada vēlēšanās lietuvieši ieguva 2200 balsis, bet 1931. gada vēlēšanās par lietuviešu sarakstu balsojušo skaits izauga līdz 3200.⁵⁴ Viņam piekrita cits Lietuvas diplomāts Jozs Jovarausks (*Jouzas Jovarauskas*), kurš konstatēja: “Kaut netika uzvarēts, daudz līdzekļu izdots šai lietai, bet no audzināšanas, tautiskās apziņas viedokļa tam, ka mūsējie piedalījās vēlēšanās Saeimā ar savu sarakstu, ir liela nozīme.”⁵⁵

1932. gada sākumā Lietuvas diplomātu skatījumā lietuviešu sabiedriskā dzīve Rīgā bija pamirusi: katras biedrības darbības aprobežojās ar viena vakara (“arī tad ar deficītu”) un pāris sapulču gadā sarīkošanu. Diplomātiem likās, ka 11 lietuviešu biedrību Rīgā bija vienkārši par daudz. Tika apgalvots, ka aktīvi no tām darbojas tikai viena – Sieviešu komiteja pie Lietuviešu skolotāju biedrības, kas ik gadus vasarā Rīgas jūrmalā sarīko nabadzīgiem lietuviešu bērniem nometni (1931. gadā tādā nometnē atpūtās 100 bērnu). Konstatēts: ja citas biedrības izrādītu kaut pusi tādas aktivitātes, ar kādu izceļas Sieviešu komiteja,

lietuviešu sabiedriskā kustība sasniegtu “lielus rezultātus”. Tiesa gan, tajā pašā laikā skats nākotnē bija optimistisks, cerot, ka “pēc kāda laika vietējās lietuviešu sabiedrības dzīve jūtami uzlabosies, jo tagad jau tāda uzlabošanās pamanāma, un kultūras darbs dos labākus rezultātus”.⁵⁶

It kā apliecinot šos diplomātu vārdus, 1932. gada februārī notikušajā Otrajā Latvijas lietuviešu kongresā kā pilntiesīgi kongresa locekļi jau piedalījās Organizāciju centram piederīgas biedrības – vienošanās lietā tika pielikts punkts. Lietuvas sūtniecības atbalstītajai Latvijas lietuviešu apvienībai izdevās apvienot būtībā visu lietuviešu diasporu.

Taču Latvijas lietuviešu apvienības darbība nebija tik raita – organizācijas vidū starp kopienas darbiniekiem netrūka strīdu – domājot par to, 1934. gadā Latvijā par sūtni kļuvašais Vītauts Vileišis rakstīja: “personīgās nesaskaņas, politisko uzskatu atšķirības, daļas katoļu garīgā politika”. Tāpēc viņam pēc ierašanās Rīgā nācās uzņemties kopienas samierinātāja misiju. Droši vien vēlēdamies izvairīties no savstarpējo nesaskaņu padziļināšanas, V. Vileišis 1936. gada februārī notikušajā lietuviešu biedrību pārstāvju apspriedē pat piedāvāja atteikties rīkot kārtējo Latvijas lietuviešu kongresu, bet ievēlēt jaunu Latvijas lietuviešu apvienības Centra valdi, ko veidotu plašāku sabiedrības slāņu pārstāvji. Apspriede šo nodomu atbalstīja. Par apvienības valdes priekšsēdētāju kļuva prelāts D. Jasinskis, par līdzpriekšsēdētājiem – A. Vronevskis un A. Buivīds (*A. Buivydas*).⁵⁷

1936. gadā Latvijā darbojās 17 lietuviešu organizācijas (četras no tām bija dibinātas vēl pirms Pirmā pasaules kara) – pēc lietuviešu diplomātu domām, to bija acīmredzami par daudz. Konstatēts, ka dažu biedrību darbība aprobežojas tikai ar vienas pilnsapulces un viena vakara sarīkošanu gada laikā.⁵⁸ Tāpēc sūtniecība diasporas darbiniekiem piedāvāja biedrības palielināt, apvienojot radniecīgas biedrības. Šo domu atbalstīja arī jaunā apvienības valde, kura turpināja kursu uz kopienas kon-

solidāciju, mudinādama radniecīgas organizācijas apvienoties. Būtu jāuzsver, ka viens no svarīgiem stimuliem, kāpēc Latvijas lietuviešu apvienība 1936. gadā aktīvi atbalstīja Lietuviešu nama iegādāšanās/būvniecības ideju, arī bija saistīta ar kopienas konsolidēšanu. Tiesa gan, šī ideja bija veca, to diktēja reāla vajadzība. 1932. gadā nodibinātā jauniešu biedrība “Laisvē” [Brīvība] 1935. gadā pie savas biedrības izveidoja “Lietuviešu nama komiteju” un izsludināja ziedojumu vākšanu. 1936. gadā šo iniciatīvu pārņēma Latvijas lietuviešu apvienība, pasludinādama, ka tādu namu var iegādāties tikai ar kopīgām visas lietuviešu kopienas pūlēm un tas ir tās tiešais uzdevums – tā pie Latvijas lietuviešu apvienības tika nodibināta “Lietuviešu nama komiteja”.

1936. gadā Lietuvas sūtnis V. Vileišis apgalvoja, ka ar pūlēm, pateicoties Latvijas lietuviešu apvienībai, sasniedzot lietuviešu diasporas vienību, nākamajam uzdevumam būtu jābūt atsevišķu radniecīgu organizāciju apvienošanai – “nenormāla lieta, ka, piem., Rīgā ir piecas jauniešu organizācijas”, jo tāda sašķelšanās “vājina sabiedrību un tās organizācijas”. Pēc sūtņa domām, lietuviešu organizāciju konsolidēšanai traucēja tas, ka dažas no tām materiālo atbalstu no Lietuvas saņēma tiešā ceļā, tāpēc tās arī “neuzskatīja par vajadzīgu klausīties padomus”. Lai savaldītu “nepaklausīgās” organizācijas, V. Vileišis Lietuvas ĀM ieteica visus pabalstus lietuviešu organizācijām, kuras darbojas Latvijā, turpmāk piešķirt nevis tieši, bet tikai caur Latvijas lietuviešu apvienību. Domājams, ka tikai tā būs iespējams “šīs organizācijas ietekmēt un piespiest labāk sakārtoties, samazinot to skaitu”.⁵⁹

Nav zināms, vai paguva iedarboties Lietuvas sūtņa piedāvātais variants, taču 1936. gada beigās dažas Latvijas lietuviešu organizācijas: lietuviešu jauniešu biedrība “Rūta”, lietuviešu sporta biedrība “Vytis” pārtrauca savu patstāvīgo darbību, un to biedri iekļāvās Latvijas lietuviešu apvienības rindās. Spert šādu soli gatavojās arī Rīgas lietuviešu ģimnāzijas abiturientu biedrība.⁶⁰

Pēc Lietuvas sūtņa Latvijā Jurģa Savicka domām, 1938. gada rudenī Latvijas lietuvieši jau bija “samērā labi organizējušies”, jo Latvijas lietuviešu apvienībai izdevās apvienot atsevišķi darbojušās biedrības Rīgā. Tādējādi, viņa vārdiem runājot, vairs nebija “agrāk Rīgā manītās mūsu atsevišķo biedrību sacensības, tik kaitīgas pašām biedrībām un Lietuvas vārdam”. Tikai jauniešu biedrībai “Laisvē” vēl “neesot zudusi vēlēšanās izcelties citu starpā”. Šīs biedrības dumpīgo izturēšanos diplomāts skaidroja ar “jauneklīgā elementa” vēlēšanos “darboties un izrādīties pasaulei”. Pēc J. Savicka domām, šīs biedrības biedrus vajadzēja vienkārši “radināt pie kopīga darba”, bet, ja tie gribētu darboties atsevišķi no Latvijas lietuviešu apvienības, viņiem vajadzētu zaudēt atbalstu. Pēc sūtņa ziņām, “Laisvē” saņēma atbalstu no tautininku organizācijām, kuras darbojās Kauņā, tāpēc viņš, pievērsdam uzmanību, ka dotais atbalsts “labu mērķi nesasniedz”, mudināja uz atbalsta piešķiršanu paraudzīties kritiskāk.⁶¹ Tā J. Savickis, tāpat kā viņa priekštecis V. Vileišis, kopienas apvienošanai piedāvāja izmantot finansiālā atbalsta sviru.

Lietuvas diplomāti ne reizi vien Lietuvas ĀM sūdzējās par Latvijas lietuviešu apvienības darbību – gribēja, lai tā būtu daudz aktīvāka. 1938. gada rudenī J. Savickis apgalvoja, ka kopumā lietuviešu kopienai raksturīgs “sastingums un cerību zudums”. Kopiena esot liela, taču tai trūkst aktīvu un iniciatīvas bagātu darbinieku. Tāpēc sūtnis ļoti priecājās, ka Lietuvas ĀM atbalstīja teātra režisora Konstantina Glinska (*Konstantinas Glinskis*) vizīti pie Latvijas lietuviešiem, uzsverot, ka pat īsa viņa vizīte atstāja “ļoti dziļu iespaidu uz vietējiem darbiniekiem un uz vietējo jaunatni”. J. Savickis sprieda, ka, ņemot vērā K. Glinska kā teātra režisora pieredzi, šī persona, bez šaubām, derētu kopienas vienotāja lomai, bet kopienas organizēšana varētu notikt, viņam attīstot lietuviešu pašdarbnieku teātri, tāpēc piedāvāja režisoru uz Latviju atsūtīt ilgākam laikam. Pēc sūtņa J. Savicka domām, ja Lietuvas ĀM līdzās tādām organizatoram

kā K. Glinskis vēl atrastu cilvēku, kurš varētu profesionāli rediģēt nedēļas laikrakstu “Lietuvių balsas”, lietuviešu kopiena Latvijā “kultūrāli būtu pilnībā nodrošināta”.⁶² Nepagāja ne mēnesis, kad J. Savickis vēlreiz mudināja meklēt cilvēku, kurš varētu uzņemties Rīgā iznākošā “Lietuvių balsas” rediģēšanu, jo piemērota cilvēka kopienā nav. Mudinādams risināt redaktora jautājumu, viņš ieteica uz Rīgu norīkot “Eltas” vai “Lietuvos aidas” korespondentu, kurš gan Lietuvas sabiedrību informētu par kaimiņvalsti, gan vienlaikus varētu parūpēties par “Lietuvių balsas” rediģēšanu.⁶³ Šie sūtņa ieteikumi liecina par pastāvīgām diplomātu pūlēm darboties, lai vienotu lietuviešu kopienu un šim nolūkam meklētu visdažādākās formas.

1940. gada 21. janvārī Rīgā bija jānotiek Latvijas lietuviešu apvienības kongresam, kura laikā bija jāievēlē jaunā apvienības vadība. Agrākā apvienības priekšsēdētāja prelāta D. Jasinska nāve un tuvojošās jauna priekšsēdētāja un valdes vēlēšanas organizācijas iekšienē radīja konkurenci un nesaskaņas. Tikai Lietuvas diplomātu iejaukšanās kongresa priekšvakarā novērsa šo nesaskaņu padziļināšanos un nodrošināja korektas apvienības vadības vēlēšanas. Par jauno priekšsēdētāju kļuva A. Vronevskis – ilggadējais kopienas darbinieks un savos uzskatos Lietuvā pie varas esošajiem tautinīkiem tuvs cilvēks.⁶⁴

SECINĀJUMI

Lietuvas sūtniecība Latvijā kā svarīgāko vietējās lietuviešu kopienas problēmu redzēja tās locekļu etniskās identitātes aizsardzību – tā bija arī viena no galvenajām Lietuvas sūtniecības Latvijā rūpēm. Šīs rūpes izpaudās, ne tikai atbalstot lietuviešu biedrības vai dibinot lietuviešu skolas, bet arī cenšoties Latvijā dzīvojošos lietuviešus pārvērst par saliedētu nacionālu kopienu – diasporas konsolidēšana tika uzskatīta par būtisku priekšnoteikumu etniskās identitātes saglabāšanai. Nevar

noliegt pašas lietuviešu kopienas centienus apvienoties vienā organizācijā, kas pārstāvētu visu lietuviešu diasporu, taču to izdevās panākt tikai tad, kad par to sāka tieši rūpēties Lietuvas sūtniecība. Lai konsolidētu kopienu, tā izmantoja visus līdzekļus – pat lietuviešu centienus izcīnīt Latvijas Saeimas deputāta mandātu pārvērta par kopienu mobilizējošu kampaņu. Tikai jūtot stingru Lietuvas sūtniecības aizmuguri un tās mudināti, lietuviešu kopienas darbinieki uzdrošinājās spert politiskās emancipācijas soli un atbrīvoties no Katoļu partijas aizbildnības. Lietuvas sūtniecībai Latvijas lietuviešu kopienas dzīvē bija savdabīga katalizatora loma – pastiprinādama un paātrinādama procesus, kuri varēja palīdzēt nodrošināt lietuviešu etniskās identitātes aizsardzību, Lietuvas sūtniecība darbojās kā kolonijas vienotības un ilgtspējības garants.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ “Nacionalizējošā nacionālisma” un “ārējās vēsturiskās dzimtenes” nacionālisma jēdzienus ieteica Rodžers Brubeikers, kurš pētīja pēcpadomju nacionālismu Austrumeiropā. Pēc viņa domām, “nacionalizējošā nacionālisma” tips ir izteikts starpkaru un pēcpadomju Austrumeiropā. Plašāk par to sk.: Rodžers Brubeiker (2000). *Mify i zabluzhdeniia v izuchenii natsionalizma. Ab Imperio*, 1–2.
- ² Aldona Gaigalaitė (1996). Latvijos lietuvīu organizācijās ir jų šelpimas 1919–1940 metais. *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*. Vilnius, 98.–113. lpp.
- ³ Ēriks Jēkabsons (2003). *Lietuvieši Latvijā*. Rīga: Elpa, 55 lpp.
- ⁴ Turpat.
- ⁵ A. L. Po Latvija (Tenai, kur lietuviai šneka). *Rygos balsas*, 17.11.1928., 2. lpp.
- ⁶ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (Lietuvas Centrālais Valsts arhīvs, turpmāk – LCVA), 383–7–799, 172. lp.
- ⁷ Turpat.
- ⁸ Povilas Gaučys (1992). *Tarp dviejų pasaulių*. Vilnius: Mintis, 118.–120. lpp.
- ⁹ Plašāk par Lietuvas valsts atbalstu Latvijas lietuviešu organizācijām sk.: Gaigalaitė. Latvijos lietuvīu organizācijās ir jų šelpimas 1919–1940 metais, 98.–113. lpp.
- ¹⁰ I. Š. Opiausīų Latvijos lietuvīų reikalų. *Rygos balsas*, 10.09.1927.
- ¹¹ LCVA, 383–7–799, 156.–157. lp.

- ¹² Turpat, 182. lp.
- ¹³ A. J. Latvijas Seimas ir lietuviai. *Rygos balsas*, 23.06.1928.
- ¹⁴ Lietuvas konsula Rīgā 06.1928. ziņojums Lietuvas ĀM. LCVA, 383-7-798, 67.-74. lp.; Ī Latvijos lietuvius! *Rygos balsas*, 07.07.1928.; St. Lauksodietis. Mes ir latviai katalikai. *Rygos balsas*, 14.07.1928.
- ¹⁵ Lietuvas konsula Rīgā 06.1928. ziņojums Lietuvas ĀM. LCVA, 383-7-798, 67.-74. lp., 44.-46. lp.; Ī Latvijos lietuvius! *Rygos balsas*, 07.07.1928.; St. Lauksodietis. Mes ir latviai katalikai. *Rygos balsas*, 14.07.1928.; Lietuvas konsula Rīgā 13.07.1928. ziņojums Lietuvas ĀM. LCVA, 383-7-798, 44. lp.
- ¹⁶ Turpat, 44.-46. lp.
- ¹⁷ Rinkimū Ī Seimā reikalū. *Rygos balsas*, 11.08.1928.
- ¹⁸ Lietuviai ir katalikai! *Rygos balsas*, 25.08.1928., 1. lpp.
- ¹⁹ A. Lauksodietis. Kovoje už savo teises. *Rygos balsas*, 02.02.1929.
- ²⁰ S. Sužiedēlis. Lietuviai, latviai ir lenkai. *Rygos balsas*, 23.02.1926.
- ²¹ LCVA, 383-7-798, 43. lp.
- ²² Turpat.
- ²³ Ko mums trūksta ir ko mes siekiam? *Rygos balsas*, 08.09.1928.
- ²⁴ Latvijos lietuvīu organizacijoms, veikējams ir visuomenei! *Rygos balsas*, 18.08.1928.
- ²⁵ LCVA, 383-7-798, 38. lp.
- ²⁶ Turpat, 35. lp.
- ²⁷ LCVA, 383-7-881, 27.-29. lp.
- ²⁸ Turpat, 28.-31. lp.
- ²⁹ Turpat.
- ³⁰ LCVA, 383-7-1051, 16. lp.
- ³¹ LCVA, 383-7-872, 4. lp.
- ³² LCVA, 383-7-1051, 16.-17. lp.
- ³³ Turpat.
- ³⁴ LCVA, 383-7-1038, 19. lp.
- ³⁵ LCVA, 383-7-1046, 4. lp.
- ³⁶ Pikulis. Rytū Latvijos lietuvīu suvažiavimas Daugpilyje. *Lietuvos aidas*, 24.07.1930.
- ³⁷ Lietuvīu draugijū atstovū ir visuomenēs darbuotojū suvažiavimas. *Rygos balsas*, 26.07.1930.
- ³⁸ Latvijos lietuvīu vienybēs reikalū. *Rygos balsas*, 27.09.1930.
- ³⁹ Latvijos lietuvīu vienybēs reikalū. *Rygos balsas*, 09.10.1930.
- ⁴⁰ Latvijos lietuviai kuria du centru. Nejaugi visos pastangos suburti lietuvius vienon organizacijon nueis vėjais? *Rygos balsas*, 15.11.1930.
- ⁴¹ S.A. Latvijos lietuvīu centras. *Rytas*, 23.10.1930.
- ⁴² Kol. Narys. Apie vienybēs cementą arba vienybē galima tik vienijamū daiktū. *Rygos balsas*, 29.11.1930.
- ⁴³ Redakcija. Gandai ar baidymas? *Rygos balsas*, 13.12.1930.
- ⁴⁴ V. G. Kongreso belaukiant. *Rygos balsas*, 13.12.1930.
- ⁴⁵ Mūsū uždaviniai. *Rygos balsas*, 03.01.1931.

- ⁴⁶ Du Vėju. Latvijos lietuvių organizacijų kongresas. *Rygos balsas*, 03.01.1931.
- ⁴⁷ *LCVA*, 383–7–1038, 34. lp.
- ⁴⁸ Latvijos lietuvių susitarimo pagrindai. *Latvijos lietuvis*, 23.01.1931.; Latvijos lietuviai – vieninga šeima. Kaip praėjo Latvijos lietuvių sąjungos suvažiavimas. *Latvijos lietuvis*, 23.01.1931.; *LCVA*, 383–7–1277, 10.–11. lp.
- ⁴⁹ Pasitarimas Seimo rinkimų klausimu. *Lietuvių balsas*, 26.06.1931.
- ⁵⁰ *LCVA*, 383–7–1110, 16. lp.
- ⁵¹ Studentas. Rinkimams pasibaigus. *Lietuvių balsas*, 30.10.1931.
- ⁵² *LCVA*, 383–7–1888, 451. lp.
- ⁵³ *LCVA*, 383–7–1110, 11.–12. lp.
- ⁵⁴ *LCVA*, 383–7–1888, 452. lp.
- ⁵⁵ *LCVA*, 383–7–1277, 11. lp.
- ⁵⁶ *LCVA*, 383–7–1336, 27.–29. lp.
- ⁵⁷ Turpat, 26. lp.
- ⁵⁸ Turpat, 30.–31. lp.
- ⁵⁹ Na-ras. Latvijos lietuviai jungia savo jėgas vienybėn. *Lietuvos aidas*, 06.12.1936.
- ⁶⁰ *LCVA*, 383–7–1336, 55.–57. lp.
- ⁶¹ Turpat, 57.–58. lp.
- ⁶² *LCVA*, 383–7–2031, 3. lp.
- ⁶³ *LCVA*, 383–7–1888, 550.–551. lp.

LITHUANIAN LEGATION IN LATVIA AND LITHUANIAN COMMUNITY IN LATVIA, 1926s–1940s

Dangiras Mačiulis

Dr. hist., researcher at the Department of the 20th Century History, Institute of the History of Lithuania.

Research interests: history of Lithuania in the 20th century, history of Lithuanian culture in the 20th century, collective memory.

Lithuanian government's attention concerning the Lithuanian community living abroad noticeably increased, when after the coup of 17 December 1926 the authoritarian regime of Antanas Smetona was entrenched. In the interwar period of the 20th century, around 25 thousands of Lithuanians were living in Latvia. The Lithuanian Legation in Latvia saw as the main task protection of the Lithuanian community members' ethnic identity. The aim of the article is to clarify the role of the Lithuanian Legation in the life

of the Lithuanian community. The author's attention is most focused on the 1930s and early 1940s, when the Lithuanian government started to take care of the Lithuanian community in emigration.

Keywords: relations between Latvia and Lithuania, Lithuanian minority in Latvia.

Summary

The article focuses on the relationship between the Lithuanian Legation in the interwar period, 1926s–1940s, in Latvia and the local Lithuanian community. The aim of the article is to clear up the role of the Lithuanian Legation in the 20th century interwar period in the life of the Lithuanian community in Latvia.

The Lithuanian government took care of the Lithuanian community from the beginning of the independence. Lithuanian government's attention concerning the Lithuanian community living abroad noticeably increased, when after the coup of 17 December 1926 the authoritarian regime of Antanas Smetona was entrenched. This political regime adhered to the nationalism ideology and declared commitment for "the historical motherland", paying attention to conditions in which the ethnolinguistic citizens live. The Lithuanian diplomatic service devoted more attention to the Lithuanian community abroad.

The first Republic of Latvia population census in the 1920s showed that in Latvia there lived 25 538 Lithuanians. It is thought that during the whole interwar period in the 20th century around 25 thousands of Lithuanians were living in Latvia. In interwar Latvia the three biggest sites of concentration of Lithuanians were in Riga, Liepāja, and in the Zemgale (Semigallia) region, at the Lithuania frontiers, where the localisation of Lithuanians was not so definitely marked as that of their countryman living in the abovementioned big cities of Latvia. Historically in Latvia a considerable number of Lithuanians lived in Zemgale villages, while emigrants flew to Riga and Liepāja. Situation adjustments in the abovementioned sites of large concentration of Lithuanians were different, and specific regional problems in various Latvia's cities and regions necessarily affected also the Lithuanian community who lived here.

The Lithuanian Legation in Latvia saw protection of the Lithuanian community members' ethnic identity as the main task. There was

sensitive response to any sign of assimilation of the Lithuanian community, or social changes (as perceived by the Lithuanian Legation) which affected the ethnic identity of the Lithuanian community in Latvia. Lithuanian ethnic identity protection was a matter of priority care by the Lithuanian Legation in Latvia. This care was not only directed for support of the Lithuanian society or establishing a Lithuanian school, but also aimed at the consolidation of the Lithuanian community.

The Lithuanian Legation noticed that Lithuanians living in Latvia did not have an official national minority agency that would be authorized to address all Lithuanians living in Latvia and protect their interests. The Lithuanian Legation in Riga considered diaspora consolidation as the main prerequisite for ethnic identity protection.

The Lithuanian Legation in Riga made every effort for consolidation of the Lithuanian community – in 1928 and 1931, the Lithuanian diplomats even strove to win Latvian parliament member mandates making a community consolidation campaign. Sensing of the firm support of the Lithuanian Legation encouraged Lithuanian community members to political emancipation from the patronage of the political Latvian Catholics party.

Having a view at the Lithuanian press in Latvia in the 1920s–1930s one may see that the support of the Lithuanian Legation was felt by Lithuanians of Latvia, the Legation performed the catalyst role for the Lithuanian community living in Latvia, strengthening and hastening process that could help in the protection of Lithuanian ethnic identity.

PAREIZTICĪBA ZIEMEĻKURZEMĒ: KOLKASRAGA DRAUDZE (1918–1934)*

Dzintars Ērglis

Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta pētnieks.
Zinātniskās intereses: padomju un nacistu režīma represijas Latvijā, nacionālās pretošanās kustības organizācija “Latvijas Centrālā padome”, holokausti, Dundagas novada vēsture.

Rakstā Latvijas pareizticības vēstures kontekstā aplūkota Kolkasraga Kristus Piedzimšanas pareizticīgās draudzes dzīve laika posmā no 1918. līdz 1934. gadam. Tas bija sarežģīts un neviennozīmīgi vērtējams laiks, ko raksturoja saimnieciskas grūtības un bieža garīdznieku nomaiņa. Reliģiskās kopienas pastāvēšana vienā no nabadzīgākajiem Ziemeļkurzemes reģioniem bija grūta, un pašas draudzes eksistences nodrošināšanai bija nepieciešams pastāvīgs Latvijas Pareizticīgās Baznīcas centrālo iestāžu atbalsts. Pētījums balstīts uz lielu apjomu nekad zinātniskajā aprītē neizmantoju Latvijas Pareizticīgās Baznīcas dokumentu un ir pirmā daļa no paredzētās rakstu sērijas.

Atslēgas vārdi: Latvijas Pareizticīgā Baznīca, Kolkasraga Kristus Piedzimšanas pareizticīgā draudze, Dundagas novads, lībieši.

IEVADS

Kolka nesaraujami saistīta ar Dundagas novadu, un tās vēsture ir daļa no lībiešu tautas vēstures. Dundagas novada vēsturē neizzinātu jautājumu joprojām ir daudz, savukārt t.s. Lībiešu krasta vēsture pēdējo 30 gadu laikā tikusi detalizēti pētīta, un sabiedrības interese par to ir liela. Tomēr līdz šim brīdim nav neviena zinātniska raksta par pareizticības izplatību lībiešu ciemos, kas vislielākā bija tieši Kolkā.

---

* Raksts izstrādāts pētniecības programmas “Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām” ietvaros.

Pētījums par Kolkasraga pareizticīgo draudzi lielā apjoma dēļ sadalīts divās daļās, respektīvi: no 1918. līdz 1934. gadam un no 1935. līdz 1945. gadam. Šī raksta hronoloģiskie ietvari sakrīt ar Latvijas Republikas parlamentārās iekārtas posmu, bet attiecībā uz Latvijas Pareizticīgās Baznīcas (turpmāk – LPB) vēsturi – par noslēgumu kalpo Rīgas un Latvijas arhibīskapa Jāņa (Pommera, 1876–1934, arhibīskaps no 1921. līdz 1934. gadam) noslepkavošana 1934. gadā. 1935. gads, kas kā robežšķirtne atbilst arī pašlaik pieņemtajai LPB starpkaru perioda hronoloģijai,¹ Kolkasraga draudzes dzīvē bija zīmīgs tādēļ, ka šajā gadā par tās priesteri kļuva Dundagas pagastā dzimušais Jānis Tonis (1876–1936). Viņš bija pirmais, kurš mērķtiecīgi kļuva par priesteri, lai kalpotu tieši Kolkasraga draudzē, un arī pēdējais priesteris, kurš dzīvoja turpat Kolkā uz vietas.

Aplūkojamā laika posmā Kolkas ciema pareizticīgo draudze oficiāli tika dēvēta par Kolkasraga, nevis Kolkas draudzi, tāpēc šis nosaukums lietots arī rakstā. Arhīvu dokumentos sastopami vēl šādi draudzes nosaukumi: “Kolkuraga”, “Kolku raga”, “Kolku-raga”, “Kolku-Raga”, “Kolkaraga”, “Kolka raga”, “Kolkas raga” un “Kolkas” draudze. Uz draudzes apaļā baznīcas zīmoga, ko lietoja priesteri, lieliem drukātiem burtiem lasāms: “KOLKURAGA PAREIZTICĪGA BAZNĪCA”. Protams, vēl ilgu laiku pēc Pirmā pasaules kara LPB dokumentos figurēja arī Krievijas impērijas laikā lietotais vāciskais un krieviskais senais Kolkasraga un attiecīgi arī tās draudzes nosaukums “Domesnes” (*Domesnes*).

Raksts ir pirmais no iecerētās sērijas par pareizticību Ziemeļkurzemē (precīzāk – bijušā Ventspils un Talsu apriņķa teritorijā) laika periodā no 1918. līdz 1945. gadam.

AVOTI UN HISTORIOGRĀFIJA

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva (turpmāk – LVVA) 7469. fondā “Latvijas Pareizticīgās Baznīcas Sinode” atrodamas piecas Kolkasraga draudzes lietas.² Tās satur draudzes locekļu kopsapulču un padomes sēžu protokolus, budžeta projektus, darbības pārskatus, saraksti ar Jelgavas iecirkņa prāvestu, LPB Sinodes (turpmāk – Sinode) priekšrakstus par garīdznieku iecelšanu, amatpersonu apstiprināšanu u.c. jautājumiem laika posmā no 1923. līdz 1945. gadam. Īpaši izdalāmi dokumenti par Kolkasraga baznīcas un draudzes nekustamo īpašumu juridiskajiem aspektiem. Nopietnu problēmu rada tas, ka arhīva avotu materiāls acīmredzami jau sākotnēji ir nonācis glabāšanā nepilnīgā veidā. Visticamāk, šeit vainojamas lietvedības specifiskās īpatnības, dažreiz nesaglabājot pat potenciāli svarīgus dokumentus, uz ko arī tiek norādīts Kolkasraga baznīcas 30. gadu lietišķajā sarakstē.³ Šī iemesla dēļ nav atrodami uz Kolkasraga draudzi attiecināmi dokumenti par periodu no 1918. līdz 1923. gadam un iztrūkumi konstatējami arī 20. gadu otrās puses arhīvu avotu materiālā. Jānorāda, ka avotos redzamas to sastādītāju literārā stila īpatnības, kas izriet no viņu izglītības līmeņa un pasaules uzskata. Tāpēc dokumentiem bieži raksturīgs lakoniski konspektīvs izteiksmes veids, darot zināmu tikai vissvarīgāko, ar sarakstes tēmu tieši saistīto informāciju.

Bez iepriekš minētajām piecām lietām nosauktajā LVVA fondā papildus informācija par Kolkasraga draudzi atrodama arī Sinodes sarakstē ar Jelgavas iecirkņa prāvestu, Sinodes sēžu protokolos, LPB draudžu budžetu kopprojektos un darbības pārskatos, iestāžu, amatpersonu un draudžu locekļu sarakstos, Talsu un Dundagas draudzes lietās, priesteru un psalmotāju personīgajās lietās u.c.⁴

LVVA esošajās Ventpils apriņķa Dundagas pagasta valdes iedzīvotāju reģistrācijas kartītēs par laika posmu no 30. gadu

vidus līdz 1945. gadam lielākajai daļai personu atzīmēta arī ticība.⁵ Tomēr, tā kā Dundagas pagasta teritorijā bija divas pareizticīgo draudzes – Dundagas un Kolkasraga, tad ne vienmēr iespējams atšifrēt, pie kuras no tām katrs cilvēks piederēja.

Savukārt Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva (turpmāk – LVA) fondos atrodas divu represēto bijušo Kolkasraga draudzes priesteru lietas: Pētera Gredzena 1941. gada 14. jūnija izsūtīšanas lieta⁶ un 1947. gadā arestētā Romana (citos dokumentos arī Romāna) Bērziņa krimināllieta.⁷ Ņemot vērā, ka šo izmeklēšanas lietu konkrētais mērķis bija apsūdzību izvirzīšana arestētajiem, abu priesteru iepriekšējā reliģiskā kalpošana atsevišķās draudzēs padomju represīvo iestāžu darbiniekiem likās mazsvarīga. Tāpēc arī P. Gredzena lieta satur ļoti maz ziņu par viņa darbību Kolkasraga draudzē, bet R. Bērziņa lietā tā nav pat minēta.

Pareizticīgo žurnāls (garīgs un sabiedriska mēnešraksts) “Ticība un Dzīve”, kas iznāca no 1923. līdz 1931. un no 1934. līdz 1940. gadam,⁸ nereti savās lappusēs rakstīja arī par Kolkasraga draudzes aktuālajām problēmām.⁹ 20. gados žurnāla redakcijas interese par Kolkasraga draudzi bija niecīga, taču draudzei veltīto rakstu skaits strauji palielinājās pēc tam, kad Sinode 1933. gada decembrī par žurnāla izdevēju un redaktoru apstiprināja sabiedriski aktīvo virspriesteri P. Gredzenu. Jāatzīmē, ka 1932. un 1933. gadā “Ticība un Dzīve” līdzekļu trūkuma dēļ neiznāca.¹⁰ Savukārt no 1921. līdz 1945. gadam iznākušais Ventspils apriņķa laikraksts “Ventas Balss” nepublicēja gandrīz nekādu informāciju par Kolkasraga pareizticīgo baznīcu un draudzi.

Latvijas pareizticības vēsturei veltītajā literatūrā pagaidām ir maz pētījumu par atsevišķām draudzēm Kurzemē vai arī daļā darbu to vēsture aplūkota tikai epizodiski kā mazāk nozīmīga blakusproblēma.¹¹ Arī informācija par Kolkasraga draudzi dažāda veida publikācijās ir ļoti fragmentāra, turklāt ar bieži sastopamām neprecizitātēm.

Kolkasraga draudzes vēsture par laika periodu līdz Pirmajam pasaules karam konspektīvā veidā izklāstīta izziņu krājumā par pareizticīgo baznīcām un draudzēm Latvijas teritorijā no 13. līdz 21. gadsimtam, taču draudzes dzīve 20. gadsimta 20.–30. gados tajā nav atspoguļota. Neatsverams palīgs LPB vēstures pētniekiem ir gandrīz katras draudzes, to skaitā arī Kolkasraga, apskata nobeigumā pievienotais saraksts, kurā hronoloģiskā secībā uzskaitīti visi krājuma autoriem zināmie priesteri un psalmodāji, kā arī viņu dzīves un kalpošanas gadi.¹² Nozīmīgākajā pētījumā par Kolkas ciemu – Baibas Šuvcānes 2010. gadā iznākušajā grāmatā “Senais lībiešu ciems Kolka” – vienā no apakšno- daļām aplūkota arī vietējā pareizticīgo baznīca no tās pirmsākumiem līdz pat mūsdienām.¹³ Veidojot grāmatu, B. Šuvcāne apstrādājusi milzīgu avotu materiālu daudzumu un tādēļ ne vienmēr spējusi pilnā mērā pārbaudīt tā kvalitāti un novērst citu autoru pieļautās kļūdas, tāpēc arī sniegtajā informācijā ieviesušās dažas sikas neprecizitātes, piemēram, priesteris Georgijs Varfolomejevs ierakstīts kā “G. Bartolomejs”.¹⁴ Kolkasraga draudzes vēstures vispārējam apskatam vienu nodaļu savā grāmatā “Process” veltījis Jānis Kalniņš, kurš 20. gadsimta 90. gadu sākumā pats bija minētās draudzes priesteris. Diemžēl ziņas par 20.–30. gadiem tajā ir fragmentāras. No pētījuma tēmas viedokļa svarīgākais publicētais avots J. Kalniņa darbā ir P. Gredzena 1921. gada 25. augusta vēstule Sinodei par stāvokli Kolkasraga draudzē.¹⁵ Vadošā Latvijas pareizticības vēstures pētnieka Aleksandra Gavriļina monogrāfija par Jāni Garklāvu (1898–1982) aplūko Kolkasraga draudzi galvenokārt šī priestera kalpošanas laikā, t.i., no 1936. līdz 1942. gadam.¹⁶ Pieskaroties Kolkasraga draudzei laika posmā līdz 30. gadu vidum, A. Gavriļins akcentējis tās nespēju uzturēt savu priesteri.

Citās publikācijās par Kolkasraga draudzi atrodamas tikai fragmentāras ziņas. Valda Trufanova un Sergeja Cojas rakstos par Rīgas Pareizticīgo Garīgo semināru starpkaru gados minēti

Kolkasraga draudzes priesteri, kuri tajā mācījušies.¹⁷ Kolkasraga draudze pieminēta arī Jeļenas Balunovas-Kuļevecas grāmatā par pareizticību Ventspilī.¹⁸ Informācija par 40. gados arestētajiem bijušajiem draudzes priesteriem P. Gredzenu un R. Bērziņu atrodama vairākos padomju režīma represiju upuriem veltītajos izdevumos: “Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs”,¹⁹ “No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986: Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs”,²⁰ kā arī Andreja Goļikova un Sergeja Fomina Ziemeļrietumu Krievijas un Baltijas represēto pareizticīgo garīdznieku martirologā.²¹ Līdzīgi kā B. Šuncānes pētījumā publicētajās 1935. gada tautas skaitīšanas datu tabulās,²² arī Somijas mācītāja Edgara Vālgamā (*Edgar Vaalgamaa*, 1912–2003) 30. gadu vidū sastādītajā libiešu sarakstā atzīmēta katra Kolkas iedzīvotāja ticība,²³ kas dod iespēju noteikt gandrīz visus pareizticībai piederošos.

LPB vēstures kopējo kontekstu labāk izprast palīdz vairāki jaunākie pētījumi, kuros analizēta pareizticības situācija Latvijā no 1918. līdz 1934. gadam. To skaitā jāmin Erfurtes Universitātes (Vācija) pētnieka Sebastiana Rimestada (*Sebastian Rimestad*, 1981) darbs par Igaunijas un Latvijas Pareizticīgās Baznīcas problēmām starpkaru periodā “The Challenges of Modernity to the Orthodox Church in Estonia and Latvia (1917–1940)”,²⁴ Ineses Runces monogrāfija “Mainīgās divspēles. Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā 1906–1940”,²⁵ Sergeja Cojas publikācijas par LPB 20.–30. gados,²⁶ kā arī Sergeja Mazura sastādītie dokumentu krājumi (almanahi) par pareizticību Latvijā laika posmā no 1918. līdz 1923. gadam.²⁷

Aplūkojamās tēmas ietvaros tāpat atzīmējams nesen klajā nākušais S. Cojas visaptverošais apcerējums par Latvijas pareizticības vēstures historiogrāfiju no 19. gadsimta līdz mūsdienām, kam pievienots apjomīgs bibliogrāfisks pielikums.²⁸ Pateicoties šai publikācijai, pētniekiem kļuvis vieglāk analizēt svarīgākos Pareizticīgās Baznīcas darbības aspektus Latvijas teritorijā.

Pētījuma ietvaros nav tikušas veiktas vietējo iedzīvotāju aptaujas par pareizticības izplatību Kolkā un tās tuvākajā apkārtnē, tāpēc autora rīcībā ir tikai divu personu atmiņu fragmenti, kas iegūti sarunās par dažādām novadpētnieciskām tēmām. Mūsdienās vairs nav izdzīvojušu aculiecinieku, kuri varētu dalīties atmiņās par notikumiem Kolkā laika posmā no 1918. līdz 1934. gadam. Jāpiebilst, ka etnogrāfs Saulvedis Cimermanis 90. gados paguva intervēt divus Kolkas iedzīvotājus, kuri sniedza interesantas ziņas par apskatāmo tēmu.²⁹

KOLKAS CIEMS UN KOLKASRAGA DRAUDZE

20. gadsimta 20.–30. gados Kolka ietilpa Ventspils apriņķa Dundagas pagastā un bija nomaļš Ziemeļkurzemes ciems. Pagasta centrs Dundaga atradās aptuveni 35 km, bet tuvākā dzelzceļa stacija Mazirbē – aptuveni 20 km attālumā no Kolkas. Bezseguma zemesceļi, kas veda uz Kolku, līdz pat 30. gadu vidum atradās transporta kustībai maz piemērotā stāvoklī, un tāpēc, kad vien laika apstākļi to atļāva, gājēji un braucēji ar pajūgiem un velosipēdiem maršrutu sakritības robežās izmantoja Rīgas liča un Baltijas jūras smilšaino liedagu. Vasaras sezonās jūras satiksmi ar Kolku uzturēja daži nelieli tvaikoņi un privāto uzņēmēju motorlaivas.

Ģeogrāfisku apstākļu dēļ nospiedošais vairums Kolkas ciema iedzīvotāju neatkarīgi no tautības un ticības nodarbojās gandrīz vienīgi ar zvejniecību un dzīvoja trūcīgos apstākļos. Pēc būtības līdzīga aina bija vērojama arī citviet Kurzemes piekrastē, kur zvejniekiem nebija papildus ienākumu avotu vai iespēju nodarboties ar spirta kontrabandu. Smilšainās un sausās augsnes dēļ lauksaimniecība Kolkā bija attīstīta vēl vājāk nekā tuvākajos zvejnieku ciemos Baltijas jūras piekrastē.³⁰ Protams, Kolkas zvejnieku saimniecības turības ziņā nekādi nebija salīdzināmas ar kaimiņos esošajām zemnieku saimniecībām Dundagas pagastā.

Kolka bija viens no 12 lībiešu apdzīvotajiem ciemiem. Aplūkojamā laika periodā lībiešu un viņu valodas zinātāju skaits Kolkā nemitīgi turpināja samazināties. Visās jauktajās ģimenēs un arī lielākajā daļā t.s. tiro lībiešu ģimeņu dominēja latviešu valoda. Jau 20. gadu sākumā vecāki ar bērniem Kolkā vairs lībiski nesarunājās.³¹ Vietējās kopienas ietvaros pastāvēja uzskats, ka praktisku iemeslu dēļ ģimenē izdevīgāk runāt latviski, nevis lībiski, lai bērniem nerastos izglītības iegūšanas problēmas.³² Kā tika novērots – lībiešu bērni Kolkā savā starpā sarunājās tikai latviešu valodā,³³ kā rezultātā neviens pēc 1930. gada dzimušais bērns lībiešu valodu vairs neprata.³⁴ Tomēr, pēc 1935. gada tautas skaitīšanas datiem, lībieši bija vēl gandrīz puse no 343 ciema iedzīvotājiem – 145 cilvēki (42%).³⁵ Reliģisko konfesiju izplatības ziņā Kolka, kurā atradās gan pareizticīgo, gan luterāņu baznīca, ļoti atšķīrās no citām lībiešu apdzīvotajām vietām. 1935. gadā vairākums Kolkas lībiešu bija pareizticīgie – 90 cilvēki (62%), bet luterāņi bija 55 cilvēki (38%).³⁶ Zīmīgi, ka Kolka bija vienīgais lībiešu ciems, kurā nebija neviena baptista, lai gan viņu kustība tuvākajā apkārtnē bija plaši izplatīta.³⁷

Kolkasraga pareizticīgo draudzi dibināja 1885. gadā, un jau 1892. gada 8. novembrī tika iesvētīta pāris gadu laikā uzceltā Kristus Piedzimšanas baznīca. Šī laukakmeņu mūra ēka ar sarkano ķieģeļu apdari un skārda jumtu bija vienīgais pareizticīgo dievnams lībiešu apdzīvotajā teritorijā. Baznīcas arhitekts bija Rīgas eparhijas galvenais arhitekts Apollons Edelsons (1827–1896). Līdzās baznīcai tika uzcelta arī priestera dzīvojamā ēka ar saimniecības būvēm un pareizticīgo skola, bet aptuveni 2 km attālumā no baznīcas ierīkota kapsēta.³⁸

Kolkasraga draudze Krievijas impērijas laikā ietilpa Rīgas eparhijas Jelgavas prāvesta iecirknī,³⁹ un 1914. gadā tajā bijuši 458 locekļi.⁴⁰ Jāpiebilst, ka kopš dibināšanas brīža Kolkasraga draudzē ietilpa ne tikai Kolkas, bet arī apkārtējo apdzīvoto

vietu, piemēram, Vaides, Melnsila, Dūmeles un citu ciemu iedzīvotāji.⁴¹ Pēdējais Kolkasraga draudzē kalpojošais priesteris Pirmā pasaules kara priekšvakarā bija P. Gredzens, kurš šajā amatā tika nozīmēts 1911. gada rudenī.⁴² 1915. gadā, tuvojoties iebrūkošajam vācu karaspēkam, P. Gredzens evakuējās uz Krieviju. Pirmais pasaules karš, daudzu vietējo iedzīvotāju došanās bēgļu gaitās, vācu okupācija un tai sekojošā visu ciema ļaužu padzišana no savām mājām militāru apsvērumu dēļ pēc krievu armijas desanta izcelšanas Kolkasraga tuvumā 1915. gada rudenī, kā arī juku laiki un baku epidēmija atnesa Kolkai un tās apkārtnē esošajiem jūrmalas ciemiem daudz posta un nelaimju. Pat pēc karadarbības noslēguma stāvoklis Kolkasraga pareizticīgo draudzē bija smags.⁴³

Raugoties uz Kolkasraga draudzes dzīvi starpkaru periodā, var tikai piekrist baznīcu vēsturnieces I. Runces viedoklim par LPB 20. gados: “Tās sastāvā jau kopš XIX gs. bija liels latviešu skaits, ko bieži vien valsts iestādes “aizmirsā” ievērot, uzskatot to par tīri krievisku un slavofilisku organizāciju. Toreizējā Latvijas sabiedrībā tas bija gan neapzināti radies, gan arī apzināti kultivēts mīts.”⁴⁴ Arī Kolkasraga pareizticīgo draudze pēc nacionālā sastāva nebija krievu, bet libiešu un latviešu draudze. 1935. gada tautas skaitīšanas datos redzams, ka Kolkas ciemā vispār tobrīd dzīvoja tikai divas krievu tautības sievietes, no kurām viena bija vecticībniiece.⁴⁵ Vismaz līdz šim ne arhīvu, ne mutvārdu avotos nav iegūti nekādi pierādījumi, ka personas piederība vienai vai otrai konfesijai Kolkā būtu bijis iemesls reliģiskiem konfliktiem. Abu konfesiju draudžu locekļu vidū bija kā libieši, tā latvieši, un pareizticīgo un luterāņu reliģiskās atšķirības nebija šķērslis visciešākajiem kontaktiem vietējo iedzīvotāju ģimeņu starpā. Jānorāda, ka uz pareizticīgo libiešu ģimeņu reliģiskajiem svētkiem Kolkā viņu luterticīgie latviešu draugi un paziņas brauca pat no attāliem ciemiem.⁴⁶ Luterāņi nereti apmeklēja arī pareizticīgo dievkalpojumus. Pat vietējie luterticīgie

pusaudži varēja kaitināt savus pareizticīgos skolasbiedrus, sakot: “Pareiža tičība ir viena īstena tičība!” – un būt apmierināti, ka par luterāņiem nav izdomāts līdzīgs pantiņš, bet tai pašā laikā viņi pareizticīgo Lieldienās parasti apmeklēja Kolkasraga pareizticīgo baznīcu, jo tur šajos svētkos brālīgi skūpstījās.⁴⁷ Padziļinātai šī jautājuma izpētei būtu nepieciešamas vairākas apskatāmā perioda liecinieku atmiņas, bet mūsu vidū vairs nav potenciālu respondentu, kuri pilnvērtīgi atcerētos laiku līdz 1934. gadam Kolkā.

KOLKASRAGA DRAUDZES PRIESTERI NO 1921. LĪDZ 1935. GADAM

Kolkasraga draudze līdz 30. gadu sākumam ietilpa LPB Kurzemes prāvesta iecirknī, bet pēc tam – Jelgavas prāvesta iecirknī.⁴⁸ Kurzemes iecirkņa prāvests šajā laika periodā bija Pāvels Jankovičs (1866–1954), bet Jelgavas – Nikolajs Pjatņickis (citots dokumentos arī Pjatnickis, 1866–?).⁴⁹ Kurzemes un Jelgavas prāvesta iecirkņi aptvēra visas astoņas Ziemeļkurzemē (t.i., Talsu un Ventspils apriņķi) esošās pareizticīgo draudzes: Dundagas Sv. Konstantīna un Helēnas, Kolkasraga Kristus Piedzimšanas, Ķūļciema Sv. Arsēnija, Piltenes Augšāmcelšanās, Sasmakas Jāņa Kristītāja, Talsu Sv. Trijādības, Ugāles Sv. Sergija un Ventspils Sv. Nikolaja.⁵⁰ Lielākās no tām bija Ventspils un Talsu draudzes ar aptuveni pustūkstoti locekļu, bet pārējās sešās draudzēs viņu skaits bija daži simti.⁵¹ Precīzs Kolkasraga draudzes locekļu skaits laika posmā no 1918. līdz 1934. gadam arhīvu dokumentos neparādās, bet tas varēja būt ap 150 cilvēkiem. Jelgavas iecirkņa prāvests N. Pjatņickis savā 1932. gada 7. augusta atskaitē Sinodei par 1932. gada 30. jūlijā veikto revīziju Kolkā norādīja, ka pareizticīgo draudze tobrīd sastāvēja no aptuveni 200 nabadzīgiem zvejniekiem.⁵² Kritiski vērtējamā informācija LPB draudžu sarakstos vēsta, ka Kolkasraga draudzē

1928. gadā bijis 300,⁵³ bet 1930.–1933. gadā – 150 draudzes locekļu.⁵⁴ Minētajos sarakstos skaitļi ir pārāk “apaļi”, turklāt tik krāsas izmaiņas draudzes locekļu skaitā pāris gadu laikā nebija iespējamās.

Priesteri, kuri darbojās Kolkasraga pareizticīgo draudzē no 1921. līdz 1935. gadam, pietiekami bieži minēti vēstures literatūrā, taču uz šīs informācijas pamata veidots personu uzskaitījums pilnīgi visos darbos ir nepilnīgs un kļūdainš kā viņu uzvārdos, tā kalpošanas laika posmos. Diemžēl šīs neprecīzās ziņas tiek nekritiski citētas un atkārtotas, tām pārceļojot no vienas publikācijas uz nākamo.

Laika posmā no 1921. līdz 1935. gadam Kolkasraga pareizticīgo draudzē kalpoja četri priesteri:

1. Toms Krāģis (1861–1936) – iecelts ar Sinodes lēmumu 1921. gada decembrī.⁵⁵ Kolkā dzīvoja aptuveni divus gadus un trīs mēnešus. No 1924. gada februāra līdz oktobrim turpināja kalpot Kolkasraga draudzē, uzturoties Ķūļciemā.

2. Pēteris Gredzens (1887–1942) – iecelts ar Sinodes lēmumu 1924. gada oktobrī.⁵⁶ Savus pienākumus veica, dzīvojot Talsos.

3. Romans Bērziņš (1900–1954) – iecelts ar Sinodes lēmumu 1930. gada septembrī.⁵⁷ Savus pienākumus veica, dzīvojot Valdemārpilī (Sasmakā).

4. Georgijs Varfolomejevs (1901–?) – iecelts ar Sinodes lēmumu 1931. gada decembrī.⁵⁸ Kolkā dzīvoja aptuveni gadu un piecus mēnešus. No 1933. gada aprīļa līdz 1935. gada augustam turpināja kalpot Kolkasraga draudzē, uzturoties Valdemārpilī (Sasmakā).

Laikā no 1921. līdz 1935. gadam no četriem Kolkasraga priesteriem uz vietas pastāvīgi dzīvoja tikai divi: T. Krāģis no 1921. gada decembra līdz 1924. gada februārim un G. Varfolomejevs – no 1931. gada decembra līdz 1933. gada aprīlim.

Šajā posmā bija tikai nepilni četri gadi (precīzāk – aptuveni trīs gadi un astoņi mēneši), kad priesteri pastāvīgi rezidēja uz vietas Kolkā. Šeit jāpiebilst, ka ne T. Krāģis, ne G. Varfolomejevs pēc viņu nozīmēšanas par priesteriem Kolkā neieradās tur uzreiz, tādēļ reāli šis laika periods bija vēl par dažiem mēnešiem īsāks. Finansiālā atbalsta trūkuma dēļ gan T. Krāģis, gan G. Varfolomejevs, neilgi nokalpojuši Kolkā, darīja visu iespējamo, lai ātrāk tiktu projām no turienes. Tieši šo pašu materiālo apstākļu dēļ P. Gredzens un R. Bērziņš Kolkā nedzīvoja un ieradās noturēt dievkalpojumus no Talsiem un Valdemārpils (Sasmakas). Arī T. Krāģis un G. Varfolomejevs pēc Kolkas atstāšanas līdz tam brīdim, kamēr tika aizstāti ar nākošajiem Kolkasraga priesteriem, apmeklēja šo draudzi no savām rezidences vietām: Kūļciema un Valdemārpils (Sasmakas).

T. Krāģim un G. Varfolomejevam Kolkasraga pareizticīgo draudze bija pirmā, bet R. Bērziņam – otrā dienesta vieta pēc iesvētīšanas priestera kārtā. Tādējādi viņi uzsāka savu garīdznieka karjeru mazā un mazturīgā draudzē, gūstot ļoti skarbu dzīves un darba pieredzi. Kā jau pieredzējis priesteris Kolkasraga draudzē ieradās tikai P. Gredzens, taču arī viņš savas garīdznieka gaitas 1911. gadā bija uzsācis tieši Kolkā.⁵⁹

Trīs no apskatāmā perioda Kolkasraga priesteriem pēc tautības bija latvieši (T. Krāģis, P. Gredzens un R. Bērziņš) un viens krievs (G. Varfolomejevs). Saprrotamu iemeslu dēļ lībiešu valodu neviens no viņiem neprata un tāpēc dievkalpojumu laikā pat gribēdami nevarēja to lietot paralēli latviešu valodai. Jāpiebilst, ka divi no viņiem gan agrāk kādu laiku bija dzīvojuši un darbojušies lībiešu apdzīvotā apvidū: T. Krāģis 1901.–1905. gadā kā baptistu draudžu pastāvīgs sludinātājs Lielirbē,⁶⁰ bet P. Gredzens 1911.–1915. gadā kā priesteris Kolkā.⁶¹ Cits jautājums, uz kuru nav iespējams atbildēt, vai abi kādus atsevišķus vārdus bija iemācījušies un saprata lībiešu valodā vai nē. Nav ziņu, ka pa-

reizticīgo dievkalpojumu tekstus vispār būtu mēģināts tulkot lībiešu valodā, un, ņemot vērā LBP ierobežotos resursus, jāšaubās, vai kāds to būtu uzņēmies darīt.

KOLKASRAGA DRAUDZE NO 1918. LĪDZ 1921. GADAM

No 1915. gada līdz 1921. gada decembrim Kolkā nebija sava pareizticīgo priesteru. Draudzi šajā laikā tikai dažas reizes apmeklēja kaimiņu draudžu priesteri – Andrejs Barbans (1873–1929) no Sasmakas, Pēteris Kļaviņš no Dundagas un Pēteris Gredzens no Talsiem.

Kolkasraga draudzes dievkalpojumus pāris reizes mēnesī palīdzēja noturēt psalmotājs un vietējais skolotājs Kirils (Kārlis) Sotskis (1888–1981). Viņa dzīvesstāsts bija šāds: 1904. gadā K. Sotskis pabeidza Rīgas Garīgā semināra 2. klasi un pēc tam strādāja par skolotāju Igaunijā. 1906. gadā viņš sāka kalpot par psalmotāju Umurgas draudzē, 1910.–1912. gadā bija psalmotājs Kalsnavas draudzē, bet 1913. gadā tika iecelts par psalmotāju Kolkasraga draudzē. No 1913. līdz 1915. gadam K. Sotskis Kolkasraga draudzē kalpoja kopā ar P. Gredzenu. Pēc Kurzemes atstāšanas K. Sotskis 1916. gadā tika nosūtīts par psalmotāju Mārcienas draudzē, bet 1917. gadā – iecelts par skolotāju Kostromas latviešu bēgļu skolā. 1918. gadā K. Sotskis atgriezās kā psalmotājs Kolkasraga draudzē, bet 1923. gada 23. novembrī tika iecelts par psalmotāju Ventpils draudzē.⁶²

No 1918. gada K. Sotskis Kolkā sākotnēji darbojās viens pats bez priesteru, bet, kad Sinode 1921. gada decembrī par priesteri iecēla T. Krāģi, iespējams, kalpoja kopā ar viņu. Jāpiebilst, ka N. Pjatņickis savā 1932. gada 7. augusta ziņojumā Sinodei minēja draudzes locekli Andreju Grintālu (citos dokumentos arī Grintālu, 1872–?), kurš no 1920. gada bez maksas esot pildījis psalmotāja pienākumus.⁶³ Visticamāk, ka A. Grintāls 1920. gadā

sāka apgūt psalmotāja pienākumus, lai vajadzības gadījumā varētu aizvietot K. Sotski. Pēc K. Sotska pārcelšanās 1923. gadā uz Ventspili A. Grintāls ilgstoši pildīja Kolkasraga draudzes psalmotāja pienākumus, bet oficiāli nekad nesaņēma Sinodes apstiprinājumu šādam amatam. Savukārt K. Sotskis ar pārtraukumiem turpināja pildīt psalmotāja pienākumus Ventspils draudzē līdz pat 1944. gada 1. martam.⁶⁴ Otrā pasaules kara beigās K. Sotskis un viņa sieva Alise Līza Sotska (1894–1988) nonāca Vācijā, bet vēlāk pārcēlās uz Austrāliju, kur abi nodzīvoja līdz sirmam vecumam.⁶⁵

1921. gada pavasarī P. Gredzens atgriezās Latvijā no bēgļu gaitām Petrogradā (Sanktpēterburgā), un 1921. gada 3. aprīlī Talsu draudzes pilnsapulce viņu ievēlēja par Talsu draudzes priesteri mirušā priestera Justina Grota (1874–1915) vietā.⁶⁶

Situāciju, kādā 1921. gada vasarā atradās Kolkasraga draudze un tās baznīca, precīzi raksturo P. Gredzena 1921. gada 25. augusta emocionālā vēstule Sinodei. P. Gredzens rakstīja, ka pie viņa Talsos ieradās Kolkasraga draudzes padomes priekšstāvis, lūdzot apmeklēt Kolku un noturēt liturģiju, kas tur nebija bijusi jau vairāk nekā gadu. P. Gredzens nevarēja atteikt savai bijušajai draudzei un apsolīja pie pirmās iespējas lūgumu izpildīt. 1921. gada 3. jūlijā P. Gredzens ieradās Kolkā un ļoti svinīgos apstākļos, valdot lielai sajūsmai, noturēju liturģiju.

P. Gredzens atzīmēja, ka viņam no šī brauciena palikuši divējādi iespaidi: draudzes smagais ekonomiskais stāvoklis un garīgais stiprums.

Kolkasraga baznīcas jumts bija izrūsējis un tecēja, tādēļ bojājās griesti un sienas. Klēra dzīvojamā māja nebija apdzīvojama, jo tai trūka logu, grīdas bija izlauztas, krāsnis nojauktas, sienas cauras. Skolas ēkai arī nebija ne grīdu, ne krāsns, ne logu, bet saimniecības ēkas bija nojauktas pavisam. Zemes bija tikai apmēram trīs desetīnas,⁶⁷ un tā bija derīga vienīgi pļavai vai kartupeļu audzēšanai. Draudzes saimnieciskais stāvoklis bija

ļoti bēdīgs, jo tai nebija nekādu līdzekļu, izņemot rentes naudu par minēto zemi. P. Gredzens uzskatīja, ka draudzei tādos apstākļos nebija izredžu dabūt savu priesteri, jo draudze viņam nespēja dot ne dzīvokli, ne algu.

Kolku vairāk nekā gadu nebija apmeklējis neviens priesteris. Tuvāko garīdznieku – P. Kļaviņu Dundagā – Kolkasraga draudze savstarpēju domstarpību dēļ nevēlējās. Otrs kaimiņš bija A. Barbans Sasmakā, bet pēc viņa vajadzēja braukt 45 verstis,⁶⁸ un tik garš ceļš bija par grūtu vājajiem kolcenienu zirgiem. Agrākais Kolkas psalmotājs K. Sotskis strādāja Kolkā par pamatskolas skolotāju, un draudzes padome ar viņu bija noslēgusi līgumu, lai viņš divas reizes mēnesī palīdzētu draudzei noturēt baznīcā dievlūgšanu, kā arī vajadzības gadījumos apdziedātu mirušos un kristītu bērnus. Ja K. Sotskim nebija laika, draudzes locekļi paši svētdienās sanāca baznīcā un, kā mācēdami, lasīja dievkalpojumu grāmatas un dziedāja.

P. Gredzens savā vēstulē Kolkasraga draudzē pieredzēto atēloja šādi:

“[...] Nebūtu jābrīnās un nevarētu pat pārmest, ja draudze pa to laiku būtu galīgi izklīdusi, pārgājusi luterticībā vai baptistos, kuri pēdējā laikā apkārtņē rīkojas ļoti enerģiski. Bet tā tas nav. Kolkas draudze vēl ir dzīva.

[...] Tā viņi man ar asarām acīs stāstīja un tēloja savu likteni. Daži gan esot mēģinājuši iet luterāņu baznīcā, bet tur nepatīkot, un labāk savā, kaut arī bez garīdznieka. Bērni, ja nav kristīti no Sockij kunga, tad stāv pavisam nekristīti, bet luterticībā vēl neviens nav kristīts, arī pieaugušie vēl nav sākuši pāriet luterticībā, par baptistiem pat runas nevar būt. 3. jūlijā, kad es tur turēju Liturģiju, svētku sajūta lidot lidoja pa gaisu. Es kristīju 2 bērnus un svaidīju ar mirrēm trīs no Sockij kunga kristītos. Dievgaldnieku bija daudz. Baznīcā raudāja pat vīrieši. Upura naudas savāca līdz 1500 rub.⁶⁹ Pēc dievkalpošanas draudze griezās pie manis ar lūgumu vēl kādreiz viņus

apmeklēt un rakstīt Sinodei par viņu stāvokli un likteni. Solījās gaidīt un cerēt, un luterticībā neiet, bet var jau katra pacietība trūkt, un tad, no kā rokām tad viņu asinis taps piemeklētas? Viņi neprasa daudz: par mēnesi, pat par 2 mēnešiem reizi dot viņiem iespēju būt pie Liturģijas un grāmatiņu, kādu lūgšanas vai dziesmu grāmatiņu, un kaut vai kādu laikrakstu kā “Pareizticīgo Latviešu Vēstnesis”, kur varētu izlasīt kādu pamācību, kādu garīgu rakstiņu. [...]”⁷⁰

Neskatoties uz visām Pirmā pasaules kara un pirmo pēckara gadu grūtībām, kā arī priesteru trūkumu, Kolkasraga draudze nebija izjukusi, bet saglabājusi savu uzticību pareizticībai un garīgo spēku.

PRIESTERA TOMA KRĀĢA DARBĪBA DRAUDZĒ NO 1921. LĪDZ 1924. GADAM

Reliģiskā dzīve Kolkas pareizticīgo kopienā sāka stabilizēties, kad 1921. gada decembrī draudze beidzot ieguva pati savu priesteri Tomu (pareizticībā – Fomu) Krāģi.

T. Krāģis, kurš tobrīd dzīvoja Talsu apriņķa Uguņciema Zibeņu mājās, savā 1921. gada 15. oktobra iesniegumā arhibīskapam Jānim lūdza uzņemt viņu garīdznieku kārtā.⁷¹ Sinodes loceklis Teodors (pareizticībā – Fjodors) Būcens (1869–1942) 1921. gada 9. decembrī deva Sinodei pozitīvu raksturojumu par T. Krāģi, ko noslēdza ar vārdiem: “[...] mana pārlicība ir, ka Krāģis ir un būs aizvien vērtīgs darbinieks Dieva Vīna Kalnā, Sv. Pareizticīgā draudzē. No savas puses varu tikai pēc labākās apziņas Krāģa lūgumu pēc mācītāja vietas pabalstīt.”⁷²

1921. gada 31. decembrī rakstītajā autobiogrāfijā T. Krāģis norādīja, ka viņš dzimis 1861. gada 12. jūlijā Talsu apriņķa Upesgrīvas pagastā, 18 gadu vecumā beidzis draudzes skolu un ticis iesvētīts pēc luterāņu konfesijas prasībām par pilntiesīgu draudzes locekli. Drīz pēc tam T. Krāģis kļuvis par tirdzniecī-

bas flotes jūrnieku un pabijis vairākās ārvalstīs. Aptuveni 20 gadu vecumā (tātad ap 1881. gadu) viņš Zviedrijā iepazinies ar baptistu kustības sludinātājiem un, atgriezies dzimtenē, pievienojies Talsu baptistu draudzei. Viņa 23. dzīves gadā (tātad ap 1884. gadu) baptistu draudžu vadība uzaicinājusi T. Krāģi pievērsties garīgam darbam. Viņš iesaistījies baptistu teoloģiskajās nodarbībās un darbojies kā baptistu ceļojošais sludinātājs, līdz 1901. gadā ticis iecelts par Ventspils apriņķa Puzes un Lielirbes baptistu draudžu pastāvīgu sludinātāju. 1905. gadā T. Krāģi pārcēla uz Simbirskas guberņas Sizraņas apriņķa Zaborovskas pagasta Trubačinas baptistu draudzi. 1910. gadā viņš atgriezās Kurzemē un ieņēma sludinātāja vietu Staldzenes baptistu draudzē netālu no Ventspils. Šo draudzi T. Krāģis pameta 1914. gadā un ar Rīgas un Jelgavas arhibīskapa Jāņa (Smirnova, 1844–1919, arhibīskaps no 1910. līdz 1917. gadam) svētību tika uzņemts pareizticībā. Drīz pēc tam T. Krāģis ar Rīgas Konsistorijas rīkojumu (ukazu) tika iecelts par psalmotāju un eparhijas misionāra palīgu, bet aptuveni pēc gada Pirmā pasaules kara apstākļu dēļ aizbrauca no Rīgas uz Novgorodu. 1917. gada vasarā pēc Konsistorijas rīkojuma T. Krāģis atgriezās Rīgā, kur pievērsās misionāra darbam. 1919. gadā viņš devās uz Talsu apriņķa Uguņciemu, kur dzīvoja līdz pat 1921. gada decembrim.⁷³

Žurnāls “Ticība un Dzīve” T. Krāģim veltīja šādus vārdus: “Pēc atgriešanās Latvijā, kad liela daļa no draudzēm nikuļoja bez garīgas vadības priesteram amata kandidātu trūkuma dēļ un arī izredzes nākotnē bij ļoti drūmas, jo Rīgas Garīgais Seminārs nedarbojās, tā kā kandidāti priesteram amatam bij grūti paredzami arī nākotnē, T. Krāģis paklausīja arhibīskapa Jāņa aicinājumam un pieņēma priesteram vietu.”⁷⁴ Jāpiezīmē, ka Rīgas Garīgais seminārs darbību atsāka tikai 1926. gada rudenī.⁷⁵

1921. gada 31. decembrī T. Krāģis deva reliģiskā kalpotāja zvērestu un Rīgas Kristus Piedzimšanas katedrālē 1922. gada

1. janvārī tika iesvētīts par diakonu, bet 6. janvārī – par priesteri.⁷⁶ Sinodes 1922. gada 20. februāra priekšrakstā T. Krāģim tika paziņots, ka ar Rīgas un visas Latvijas arhibīskapa Jāņa piekrišanu un svētību uz Sinodes un prāvestu plenārsēdes 1921. gada 28.–30. decembra protokola pamata viņš iecelts par Kolkasraga draudzes mācītāju ar uzdevumu pagaidām aprūpēt arī Dundagas draudzi.⁷⁷ 1922. gada 9. janvārī Rīgā T. Krāģis lūdza Sinodei avansā izsniegt viņam 3000 rubļus sakarā ar visas savas personīgās mantas zaudējumu Rīgā padomju varas laikā 1919. gadā.⁷⁸

Dundagas draudzi T. Krāģis gan apmeklēja tikai vienu reizi un garā ceļa dēļ lūdza tās aprūpēšanu uzņemties Talsu priesterim P. Gredzenam.⁷⁹ 1923. gada 28. janvārī Dundagas draudzes pilnsapulce lūdza Sinodi iecelt P. Gredzenu par Dundagas draudzes pagaidu pārzini, un Sinode savā 1923. gada 23. februāra sēdē šo lūgumu apstiprināja, vienlaikus atbrīvojot T. Krāģi no šī pienākuma.⁸⁰

Gadu nokalpojis Kolkā, T. Krāģis 1923. gada 11. janvārī lūdza arhibīskapam Jānim un Sinodei piešķirt viņam Galgauskas draudzi Valkas apriņķī, kā arī par to laiku, cik viņš vēl kalpos Kolkasraga draudzē, izsniegt pabalstu. T. Krāģa rīcībā esošie naudas līdzekļi bija ļoti mazi, un pie vislabākās gribas ar šādiem ienākumiem viņam nebija iespējams eksistēt, kādēļ viņš bija spiests lūgt pārcelšanu uz Galgausku.⁸¹ Sinode 1923. gada 12. janvārī atļāva T. Krāģim izvirzīt savu kandidatūru uz vakanto mācītāja vietu Galgauskas draudzē.⁸² Tomēr jau 20. februārī T. Krāģis atteicās pārcelties uz Galgauskas draudzi, jo tur vēl nebija nokārtots baznīcas zemes īpašuma jautājums, turklāt zeme atradās astoņas verstis no baznīcas, bet priesteram dzīvojamā ēka bija nodegusi. Vienlaikus T. Krāģis lūdza arhibīskapam Jānim piešķirt materiālu ikmēneša pabalstu, lai viņam nebūtu pret savu gribu jāpārtrauc iesāktais darbs Kolkā.⁸³ Sinode savā 1923. gada 28. februāra priekšrakstā paziņoja, ka, ievērojot

T. Krāģa lūgumu, tā nolēmusi izsniegt viņam no Sinodes līdzekļiem 3000 rubļu vienreizēju, nevis ikmēneša pabalstu.⁸⁴

1923. gada 7. augustā T. Krāģis rakstīja arhibīskapam Jānim un Sinodei par Kolkasraga baznīcai piederošo divas desetīnas lielo zemes gabalu, kas bija piešķirts kā papildinājums priestera algai. Šī zeme Pirmā pasaules kara laikā netika apstrādāta un vairākus gadus bija pamesta atmatā, līdz uz tās vairs neauga pat zāle. Lai zemes gabalu atkal varētu sākt izmantot, bija jāveic tā uzaršana, kas izmaksātu ap 6000 rubļu, bet šādas summas T. Krāģa rīcībā nebija. Tā kā Sinode bija baznīcas īpašumu likumīga pārvaldniece, T. Krāģis vērsās pie tās pēc padoma, kā rīkoties ar atmatā stāvošo baznīcas zemi.⁸⁵ Sinode 1923. gada 3. septembra priekšrakstā uzdeva Kolkasraga draudzes priesterim T. Krāģim racionāli apsaimniekot Kolkasraga baznīcai piederošo zemes gabalu, ar noteikumu, ka visi ienākumi no minētā zemes gabala nāk par labu viņam.⁸⁶

1923. gada 23. novembrī T. Krāģis atkal lūdza arhibīskapam Jānim un Sinodei piešķirt viņam citu draudzi, kurā būtu vairāk baznīcas zemes nekā Kolkā, jo uzskatīja, ka ne pie vienas lauku baznīcas neesot tik maz zemes kā Kolkā – nepilnas četras pūrvietas.⁸⁷ Tāpat T. Krāģis norādīja, ka Kolkasraga draudze ir visnabadzīgākā visā eparhijā. Lielākā daļa draudzes locekļu bija trūcīgi zvejnieki, kas kara gados bija zaudējuši visu iedzīvi un pats galvenais – zvejas inventāru. Turklāt 1923. gada vasarā bija meteoroloģiski ļoti neizdevīgs laiks zvejai, jo biežās vētras jūtami mazināja lomus un nodarīja zvejniekiem lielus zaudējumus. 1923. gada 10. un 11. novembrī izcēlās spēcīga vētra, kurā daži no viņiem zaudēja visus savus tīklus un iespēju pelnīt iztiku. T. Krāģis rakstīja: “Zvejas laiks beidzas. Ziema tuvojas. Zvejnieki ar rūpju pilnu sirdi lūkojas nākotnē, ko ēdīsim un ar ko ģērbsimies un kā iegādāsim jaunus zvejniecības rīkus – pats par sevi saprotams, ka Draudzes locekļi, paši ļoti trūcīgos apstākļos būdami, nespēj piedalīties mācītāja

algošanā.” T. Krāģis atgādināja, ka 1923. gadā viņa mācītāja alga bija tikai 1130 rbļ. mēnesī, bet visi pārtikas produkti Kolkā bija dārgāki nekā Rīgā, un tāpēc viņam pie līdzšinējiem ienākumiem nebija iespējams turpināt darbu Kolkā. T. Krāģis ļoti cerēja, ka viņa lūgums tiks ievērots, piešķirot ienesīgāku darba lauku.⁸⁸

Sinode 1923. gada 5. decembra priekšrakstā paziņoja T. Krāģim, ka, ievērojot viņa pašreizējo grūto materiālo stāvokli Kolkasraga draudzē, tā nolēmusi atļaut viņam izvirzīt parastā kārtā savu kandidatūru uz vakanto priesteru vietu vienā no trim sekojošām draudzēm: Ugāles, Ķūļciema vai Dundagas.⁸⁹ 1923. gada 14. decembrī T. Krāģis paziņoja, ka viņš uzstāda savu kandidatūru uz vakanto priesteru vietu Ķūļciema draudzē,⁹⁰ kas viņam arī 1924. gada 3. janvārī tika atļauts.⁹¹ 1924. gada 8. februāra sēdē Sinode nolēma atbrīvot līdzšinējo Ķūļciema draudzes pārzini Sasmakas virsmācītāju A. Barbanu un viņa vietā komandēt uz Ķūļciemu T. Krāģi, atstājot pēdējo par pastāvīgu Kolkasraga draudzes priesteri un uzdodot viņam Ķūļciema draudzes īpašumu aizstāvēšanas labā pārcelt savu sēdekli no Kolkas uz Ķūļciemu.⁹² Atbilstošu paziņojumu Sinode gan T. Krāģim nosūtīja tikai 1924. gada 4. jūnijā.⁹³

T. Krāģis jau 1924. gada 24. martā lūdza viņu atbrīvot no Kolkasraga draudzes uzraudzības, sākot ar 1924. gada 17. aprīli. Viņu neapmierināja Kolkasraga draudzes locekļu nevēlēšanās ievērot Sinodes lēmumu, ka priesterim jābūt padomes vadītājam. T. Krāģis uzsvēra draudzes locekļu teikto, ka, ja mācītājs dzīvo tik tālu no Kolkas, tad labāk būtu viņam uz turieni nebraukt vispār, un draudzes solījumu aicināt kādu tuvāk atrodošos mācītāju. T. Krāģis arī atzīmēja, ka draudzes padome izrentējusi gan baznīcas zemi, gan priesteru māju un, tā kā viņš drīz no Kolkas aizies, tad padome un daži draudzes locekļi esot sacījuši: “[..] mēs esam tie kungi un noteicēji, nevis Zinode [tā tekstā]”.⁹⁴ 1924. gada 31. marta sēdē Sinode no-

lēma: ņemot vērā ārkārtīgi grūtos apstākļus, kādi izveidotos Kolkasraga draudzē bez sava gana, atstāt piesteri T. Krāģi arī turpmāk par Kolkasraga draudzes garīgo aprūpētāju un pārzini. 1924. gada 5. aprīlī Sinode par to paziņoja T. Krāģim, pievienojot piebildi, ka par draudzes padomes locekļu nepārdomātiem izteicieniem nav jāuztraucas, jo Latvijas valdība reģistrējusi Baznīcas Saeimā izstrādātos pareizticīgo draudžu statūtus.⁹⁵ Šeit Sinode rakstīja par tās izstrādāto Baznīcas nolikuma tekstu, kuru 1924. gada 26. martā apstiprināja Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija.⁹⁶

1924. gada 13. aprīlī – Pūpolu svētdienā – T. Krāģis Kolkasraga baznīcā iesvētīja 13 jauniešus, nokristīja vienu bērnu un līdz ar to atvadījās no Kolkasraga draudzes, ar vietējās draudzes padomes piekrišanu pārstājot būt Kolkasraga draudzes pārzinis.⁹⁷ Par to T. Krāģis 1924. gada 18. oktobrī paziņoja Sinodei. Informācija par notikušo T. Krāģa pārcelšanos uz Ķūļciemu 1924. gadā tika publicēta mēnešrakstā “Ticība un Dzīve”, un tā kļuva par pirmo Kolkasraga draudzes pieminējumu šajā izdevumā.⁹⁸

Ņemot vērā neskaidro situāciju, 1924. gada 26. augustā Kolkasraga draudzes padome lūdza Sinodi atļaut tai pievienoties Talsu draudzei un tās priesterim noturēt izbraukuma dievkalpojumus Kolkā.⁹⁹ 1924. gada 24. oktobrī Sinode nolēma Kolkasraga draudzes padomes ierosinājumu pievienoties Talsu draudzei kā neatbilstošu vispārējām LPB interesēm atstāt bez ievērības. Vienlaikus Sinode atļāva Talsu draudzes priesterim P. Gredzenam uzņemt Kolkasraga draudzes aprūpi un atbrīvoja Kolkasraga priesteri T. Krāģi no iepriekšējā amata, atstājot viņu par pastāvīgu priesteri Ķūļciemā.¹⁰⁰

Līdz pat aiziešanai pensijā T. Krāģis kalpoja Ķūļciemā, kur atjaunoja galīgi izpostīto baznīcu, bet pēc tam dzīvoja pie Spāres stacijas. Miris 1936. gada 7. maijā Talsu aprinķa slimnīcā un apbedīts 17. maijā Talsos.¹⁰¹

Kolkasraga draudzei īsu laika posmu – tikai nedaudz vairāk kā divus gadus – bija savs priesteris. Tomēr T. Krāģis neizturēja smagos materiālos apstākļus Kolkā un tāpēc 1924. gadā panāca savu pārceļšanu uz citu draudzi. Sakarā ar pārceļšanos viņam radās nesaprašanās un konflikts ar draudzes padomi. Savukārt, nonācis Ķūļciema draudzē, kas arī nebija bagāta, T. Krāģis vairāk nelūdza Sinodei, lai tā viņam piešķir citu darbavietu.

PRIESTERU PĒTERA GREDZENA UN ROMANA
BĒRZIŅA DARBĪBA DRAUDZĒ NO 1924. LĪDZ
1931. GADAM

Priesteris P. Gredzens pietiekami labi pazina vietējos apstākļus jau kopš sava kalpošanas laika Kolkā pirms Pirmā pasaules kara. Pēc Rīgas Garīgā semināra beigšanas 1908. gadā viņš līdz 1911. gadam strādāja par psalmotāju un skolotāju Līderes un Limbažu draudzēs. 1911. gada 30. oktobrī Rīgas un Jelgavas bīskaps Jānis (Smirnovs) iesvētīja P. Gredzenu par garīdznieku. Ar Rīgas Konsistorijas rīkojumu (ukazu) 1911. gada 9. novembrī viņš tika nozīmēts par Kolkasraga baznīcas priesteri – pārzini. 12. novembrī sekoja rīkojums par viņa iecelšanu par Kolkasraga draudzes skolas pārzini un ticības mācības skolotāju.¹⁰² P. Gredzens pildīja savus dienesta pienākumus līdz 1915. gadam, kad kara dēļ kopā ar ģimeni evakuējās uz Mogiļevas gubernu.¹⁰³ 1916. gadā P. Gredzenu iecēla par priesteri – pārzini Petrogradas latviešu draudzē. Vienlaikus līdz 1921. gadam viņš strādāja par skolotāju dažādās Petrogradas skolās. Atgriežoties Latvijā, P. Gredzens 1921. gada aprīlī tika iecelts par Talsu draudzes priesteri, un šajā draudzē viņš kalpoja līdz pat savam arestam 1941. gadā.

P. Gredzens vadīja Kolkasraga draudzi no 1924. gada oktobra līdz 1930. gada septembrim, tāpat kādu laiku viņš bija arī Dundagas, Sasmakas un Ķūļciema draudzes pārzinis. 30. gados

viņš bija Sinodes loceklis, pildīja Jelgavas iecirkņa prāvesta palīga un no 1936. gada arī Jelgavas iecirkņa prāvesta pienākumus. 1933. gada 7. decembrī P. Gredzens tika apstiprināts par žurnāla “Ticība un Dzīve” izdevēju un atbildīgo redaktoru. Paralēli priesteram amatam viņš Talsos ilgstoši strādāja dažādās iestādēs par grāmatvedi, bet no 1934. līdz 1940. gadam bija arī Talsu pilsētas valdes un bāriņtiesas loceklis.¹⁰⁴

1941. gada 14. jūnija deportācijas laikā P. Gredzens un viņa sieva Marta Gredzena (1886–?) tika izsūtīti no Talsiem, Laidzes ielas 31. P. Gredzens miris 1942. gada 24. jūnijā Kirovas apgabalā Vjatlagā, bet M. Gredzena 1954. gada 29. oktobrī tika atbrīvota no Krasnojarskas novada Kazačinskas rajona un atgriezās Latvijā.¹⁰⁵

Par P. Gredzena darbības posmu Kolkasraga draudzē 1924.–1930. gadā ir salīdzinoši maz arhīvu materiālu, turklāt daļa no tiem atrodama nevis Kolkasraga, bet Talsu draudzes lietās.¹⁰⁶

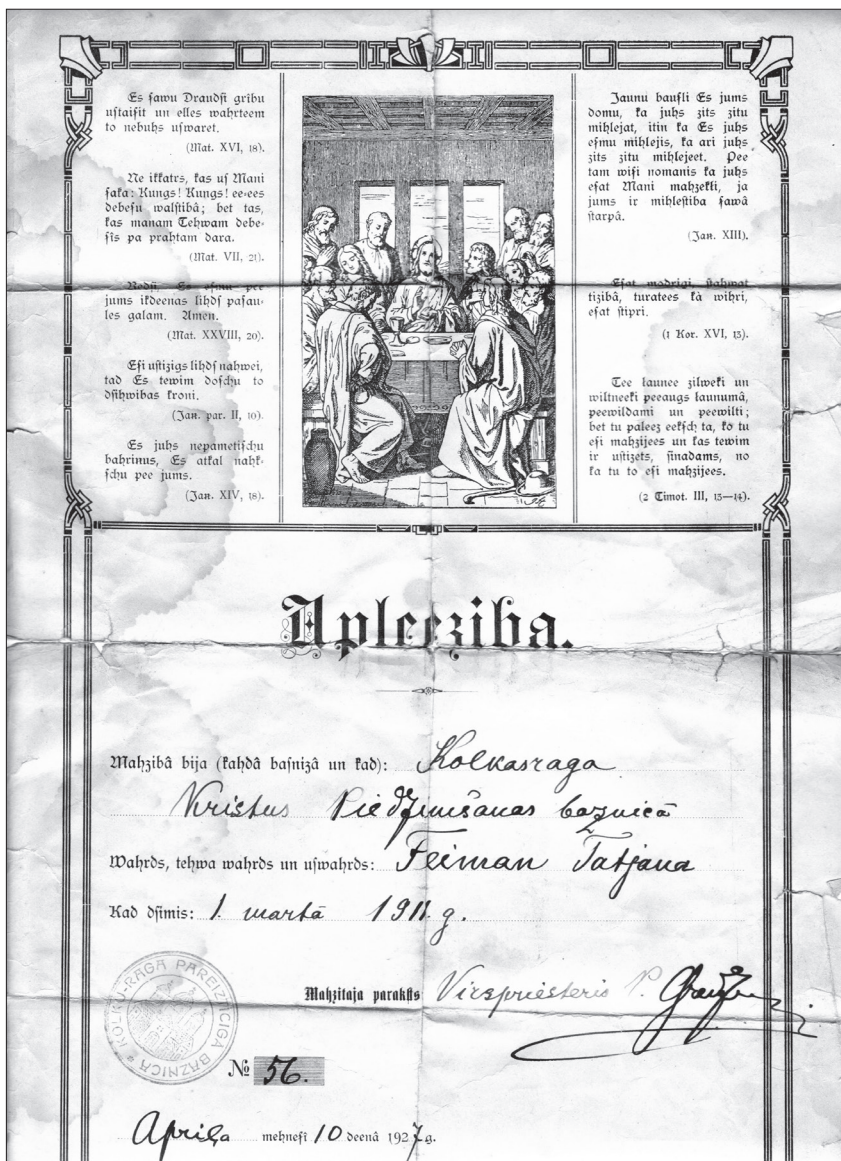
1924. gada 28. decembrī notikušās Kolkasraga draudzes padomes locekļu un baznīcas vecākā (stārasta) vēlēšanās par baznīcas stārastu ievēlēja Andreju Hausmani, kurš līdz tam bija pildījis attiecīgo amatu bez Sinodes apstiprinājuma. A. Hausmanis priesteram P. Gredzenam prombūtnē vadīja padomes darbību un sēdes. Kopumā ievēlēja deviņus draudzes padomes locekļus.¹⁰⁷ Turpmākajos gados draudzes padomes locekļu skaits tika samazināts.

Viens no nopietnākajiem jautājumiem P. Gredzena darbības laikā bija Kolkasraga baznīcas jumta remonts. Jau 1925. gada decembrī P. Gredzens ziņoja Sinodei, ka ir nepieciešams remontēt daļu Kolkasraga baznīcas jumta un šis darbs pēc iepriekšēja aprēķina izmaksātu ap 160 Ls.¹⁰⁸ Sinode piešķīra šim nolūkam 100 Ls, kas sākumā palika neizlietoti sakarā ar draudzes nespēju dot līdzekļus no savas puses. 1927. gada 8. februārī P. Gredzens lūdza Sinodi piešķirt naudu jauna skārda jumta uzlikšanai Kolkasraga baznīcai.¹⁰⁹ 1927. gada 23. martā Sinode

uz šo lūgumu sniedza atbildi, ka 1926./1927. budžeta gada valsts pabalsts jau sadalīts un pa daļai izsniegts vairākām draudzēm, tādēļ Kolkas baznīcas jumta remontu būs iespējams pabalstīt tikai nākamajā gadā.¹¹⁰ Līdz 1928. gada sākumam Kolkasraga draudzei bija izdevies sakrāt baznīcas remontam 400 Ls, un pavasarī daļai baznīcas beidzot tika uzlikts jauns cinkota skārda jumts. Pārējā jumta daļa līdzekļu trūkuma dēļ tika tikai salāpīta, lai pēc dažiem gadiem jumta atjaunošanas darbus varētu pilnībā pabeigt. Jumta remontdarbi bija neatliekami, jo pretējā gadījumā draudēja iebrukt griesti, savukārt par baznīcas iekšējo remontu līdzekļu trūkuma dēļ tobrīd nevarēja pat domāt. Remontdarbiem beidzoties, draudze palika parādā kādam uzņēmējam no Talsiem 320 Ls. Šai sakarā P. Gredzens sākumā lūdza Sinodei piešķirt 400 Ls, bet vēlāk – vismaz 200 Ls pabalstu, lai norēķinātos, kamēr draudzei izdosies sagādāt trūkstošo naudu.¹¹¹ Sinode 1928. gada 3. jūlijā atbildēja, ka tās rīcībā pašlaik nav līdzekļu, ar ko pabalstīt Kolkasraga draudzi baznīcas remontēšanā, taču līdzekļi tiks piešķirti, ja tos izdosies atrast.¹¹² Cik noprotams, problēmu tomēr izdevās atrisināt līdz ekonomiskās krīzes sākumam Latvijā.

Lai palīdzētu noturēt dievkalpojumus un apmācīt vietējo dziedātāju kori, P. Gredzenu kādu laiku uz Kolku pavadīja Jēkabs Ziemelis (1873–?), kuru Sinode 1925. gada 3. decembrī apstiprināja par Talsu draudzes psalmotāja vietas izpildītāju.¹¹³ 1926. gada 26. septembrī Kolkasraga draudzes pilnsapulce uz kārtējo LPB kongresu (koncilu) līdztekus savam laicīgajam priekšstāvim Kirilam Hausmanim par klēra delegātu ievēlēja J. Ziemeļi. Tomēr Sinode 1926. gada 9. oktobra priekšrakstā paziņoja, ka klēra priekšstāvis–delegāts var būt tikai priesteris un tādēļ psalmotāja J. Ziemeļa mandāts netiks atzīts par pilntiesīgu.¹¹⁴

Talsu draudzes virspriesteri P. Gredzenu atbrīvoja no Kolkasraga draudzes pārzināšanas ar Sinodes 1930. gada

1. att. Virspriestera Pētera Gredzena 1927. gada 10. aprīlī izsniegtā apliecība Tatjanai Feimanei par mācību apmeklēšanu Kolkasraga Kristus Piedzimšanas baznīcā (no Baibas Šuvcānes personiskā arhīva)

8./15. septembra sēdes lēmumu. Viņa vietā šo pienākumu uzņē-
mās priesteris Romans Bērziņš, kurš līdz tam strādāja Stāmerie-
nas draudzē. R. Bērziņš tika norīkots darbā vienlaikus Sasma-
kas, Kūļciema un Kolkasraga draudzē ar rezidences vietu
Valdemārpilī (Sasmakā).¹¹⁵

Vēl pirms Rīgas Garīgā semināra pabeigšanas 1930. gadā
R. Bērziņš 1929. gada 22. decembrī bija iesvētīts priesterā kārtā,
līdz tam gūstot bagātīgu un ar reliģiju nesaistītu dzīves pieredzi.
Pamatojoties uz Sinodes 1933. gada 3. maija priekšrakstu,
R. Bērziņu atbrīvoja no Sasmakas draudzes pārzināšanas un
pārcēla uz Daļičinas (citos dokumentos arī Daļičenas) draudzi
Jaunlatgales (Abrenes) apriņķa Kacēnu pagastā. Turpmāk viņš
mainīja savas kalpošanas vietas ar pareizticīgo garīdznie-
kam neraksturīgu biežumu.¹¹⁶ Padomju režīma laikā 1940.–
1941. gadā R. Bērziņš bija Rīgas pilsētas 2. slimnīcas feldšeris
un fabrikas “Lenta” melnstrādnieks.¹¹⁷ 1941.–1942. gadā viņš
kalpoja t.s. “Ārējā misijā” nacistu okupētajos Krievijas ziemeļ-
rietumu apgabalos.¹¹⁸ Pēdīgi 1943. gada 29. maijā Rīgas bīskaps
Jānis (Garklāvs) garīdzniecības prestižu graužošās uzvešanās dēļ
atbrīvoja R. Bērziņu no Kosas, Ežu un Bānužu draudžu pārzina
amata un atvaļināja ārstatā, ar aizliegumu ieņemt priesterā
vietu Latvijas eparhijas robežās.¹¹⁹ Pēc atvaļināšanas ārstatā
R. Bērziņš līdz 1944. gada augustam strādāja Rīgā par sargu
vācu firmas “Ostland Pressevertrieb” grāmatu noliktavā, pēc
tam tika mobilizēts vācu aizsardzības ierakumu rakšanas dar-
bos, no kuriem Bauskas apriņķī aizbēga. R. Bērziņš tika aizu-
rēts un īslaicīgi atradās ieslodzījumā vācu SD pagrabos Rīgā,
Reimersa ielā 1, un Salaspils nometnē. 1944. gada oktobra sā-
kumā viņš tika aizvests no Rīgas uz Vāciju, kur bija feldšeris
ārzemju strādnieku nometnē. 1945. gada maija sākumā vēl
pirms nacistiskās Vācijas kapitulācijas R. Bērziņš no Lībekas
aizbēga uz Dāniju, kur kalpoja par misionāru. 1946. gadā viņš
no Dānijas repatriējās uz PSRS un septembrī atgriezās Rīgā.¹²⁰

R. Bērziņš tika arestēts 1947. gada 21. martā, un Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas karaspēka Kara tribunāls 1947. gada 22. maijā Rīgā viņam piesprieda brīvības atņemšanu uz 10 gadiem labošanas darbu nometnēs.¹²¹ Miris ieslodzījumā Mordvijas APSR labošanas darbu nometnē “Dubravlags” 1954. gada 12. aprīlī.¹²²

Par R. Bērziņa sākotnējo darbību Kolkā varam spriest no viņa vadītās Kolkasraga draudzes 1931. gada 18. janvāra vispārējās sapulces protokola, kuru 1931. gada 27. janvārī viņš lūdza apstiprināt Jelgavas iecirkņa prāvestam. Protokolā minēts ne tikai ievēlētais baznīcas vecākais (stārasts) Kirils (Kārlis) Adamkovičs (1882–1945), pieci draudzes padomes locekļi (Aleksandrs Zvirgzdiņš (1900–1992), Georgijs Ešentāls, Aleksandrs Hausmanis (1899–?), Aleksejs Fridrihsons (arī Fridriksons, 1906–1942), Ernests Sīpols) un citas amatpersonas, bet arī uzskaitīti pilnīgi visi uz kopsapulci ieradušies draudzes locekļi. Kopsapulces laikā tika veikta līgumu pārreģistrācija ar visiem Kolkasraga draudzes nekustamā īpašuma nomniekiem. Kopumā dokuments liecina par jaunā priestera birokrātisko darba stilu un noslieci uz juridisku precizitāti.¹²³ Nezināmu iemeslu dēļ Jelgavas iecirkņa prāvests N. Pjatkickis tikai 1931. gada 16. aprīlī lūdza Sinodi apstiprināt šo Kolkasraga draudzes vispārējās sapulces protokolu. Sinode 1931. gada 5. maija priekšrakstā paziņoja, ka to izdarījusi savā 20. aprīļa sēdē.¹²⁴ Tādējādi 1931. gada 18. janvārī ievēlētās Kolkasraga draudzes amatpersonas tikai maijā uzzināja, ka viņas apstiprinātas savos amatos.

1931. gada 29. oktobrī R. Bērziņš bija spiests iesaistīt Sinodi draudzes konfliktā ar vietējo Kolkas ciema Ušu mājas saimnieku Kārli Andersonu (1887–1959), caur kura zemi gāja draudzes zemes novadgrāvis. K. Andersons grāvi bija aizbēris trijās vietās, atsacījās iztīrīt un neatļāva to savā īpašumā darīt arī draudzes locekļiem. Tā rezultātā baznīcas zeme regulāri tika applūdināta.¹²⁵ Savā 1931. gada 12. novembra atbildē Sinode

ieteica šajā jautājumā griezties pie vietējās, t.i., Dundagas, pagasta valdes.¹²⁶

Dzīvojot ilgstoši bez pastāvīga priestera, Kolkasraga draudze turpināja risināt neskaitāmas problēmas, no kurām visnopietnākā bija baznīcas jumta remonts, jo bez tā veikšanas draudēja aiziet bojā viss dievnams. Lai gan P. Gredzena un R. Bērziņa karjera bija ļoti atšķirīga, par viņu darbības laiku Kolkasraga draudzē saskatāmas vairākas līdzības. Abi priesteri Kolkā nedzīvoja, un par viņu darbību Kolkasraga draudzē ir maz arhīvu materiālu. Diemžēl vēlāk padomju režīma gados abu liktenis arī bija vienādi traģisks, jo gan P. Gredzens, gan R. Bērziņš tika arestēti un gāja bojā gulaga nometnēs.

PRIESTERA GEORGIJA VARFOLOMEJEVA DARBĪBA DRAUDZĒ NO 1931. LĪDZ 1934. GADAM

1931. gada decembrī R. Bērziņa vietā Kolkasraga priestera amatā tika iecelts G. Varfolomejevs, un draudze atkal ieguva savu priesteri.

G. Varfolomejevs 1914. gadā beidzis draudzes skolu Rīgā, bet 1919. gadā – pilsētas skolu Maskavā. 1926. gada decembrī viņš iestājās Rīgas Garīgajā seminārā un, apmeklējot to līdz 1928. gada augustam, pabeidza pilnu semināra kursu.¹²⁷ G. Varfolomejevs kalpoja Rīgas Kristus Apskaidrošanās baznīcā par psalmotāju.¹²⁸

1931. gada 25. oktobrī G. Varfolomejevs kopā ar toreizējo Kolkasraga draudzes pārzini R. Bērziņu personiski ieradās Kolkā, kur draudzes pilnsapulcē viņu vienbalsīgi ievēlēja par pārziņa kandidātu. 1931. gada 30. oktobrī G. Varfolomejevs iesniedza arhibīskapam Jānim lūgumu iesvētīt viņu priestera amatā Kolkasraga draudzē.¹²⁹ Kolkasraga draudzes locekļu 1931. gada 25. oktobra pilnsapulcē par jaunā priestera kandidāta G. Varfolomejeva pieņemšanu par draudzes priesteri un

2. att. Kolkasraga Kristus Piedzimšanas draudze savā baznīcā 20. gadsimta 30. gadu sākumā. No priestera Georgija Varfolomejeva pa labi psalmotāja vietas izpildītājs Andrejs Grintāls (no Baibas Šūvcānes personiskā arhīva)

viņa atalgojumu tika nolemts ierīkot priesterim dzīvokli bijušās skolas klasē un izremontēt to, bet priestera atalgošanai izmantot visus ienākumus no draudzes ēkām un draudzes nodokli, ko iemaksās paši ticīgie. Šai nolūkā draudze nolēma arī ieviest nodevu pašaplikšanu natūrā, lūdzot visus draudzes locekļus ziedot priesterim kartupeļus, zivis, gaļu, malku un citas nepieciešamākās lietas.¹³⁰ N. Pjatņickis 1931. gada 5. novembrī lūdza Sinodei apstiprināt Kolkasraga draudzes locekļu 1931. gada 25. oktobra pilnsapulces protokolu un pēc G. Varfolomejeva iesvētīšanas priestera kārtā iecelt viņu par priesteri Kolkasraga draudzē. Vēstulē tika norādīts, ka vietējiem iedzīvotājiem vēl saglabājušās labas atmiņas par bijušo Kolkasraga krievu tautības priesteri Aleksandru Makedonski (1867–1942) un tāpēc viņi saprotoši izturējās pret G. Varfolomejeva vārajām latviešu valodas zināšanām, piedodot viņam šo trūkumu un piecājoties, ka, būdams

pēc tautības krievs, viņš dos draudzei doktrināli pareizu pareizticību.¹³¹

Rīgas Garīgā semināra rektora vietas izpildītājs Jānis Jansons (1878–1954) 1931. gada 12. novembrī iesniedza Sinodei atskaiti, kurā atzīmēta semināra audzēkņa G. Varfolomejeva garīgi pareiza uzvedība un uzcītība uzlikto pienākumu izpildē. 1931. gada 11. novembrī Rīgas Garīgā semināra pedagogu komisija, pārbaudījusi G. Varfolomejeva spējas praktiski sarunāties latviski, atzina tās par apmierinošām.¹³² Dienu vēlāk – 1931. gada 12. novembrī – G. Varfolomejevs Jelgavas Sv. Simeona un Sv. Annas pareizticīgo katedrālē tika salaulāts ar Taisiju Rozīti (1903–?).¹³³

1931. gada 29. novembrī G. Varfolomejevu iesvētīja par diakonu, bet 6. decembrī – par priesteri. 18. decembrī Rīgas Kristus Piedzimšanas katedrāles pārzinis virspriesteris Kirils Zaics (1869–1948) atzina, ka G. Varfolomejevs ir pietiekami sagatavots, lai varētu patstāvīgi noturēt dievkalpojumu, un tāpēc var doties uz nozīmēto kalpošanas vietu.¹³⁴ Pamatojoties uz Sinodes 1931. gada 18. decembra priekšrakstu, G. Varfolomejevs tika iecelts Kolkas draudzes priesteram amatā.¹³⁵

Kalpojot Kolkā, G. Varfolomejevs, pamatojoties uz Sinodes 1932. gada 20. septembra priekšrakstu, uz laiku tika iecelts arī par Piltenes draudzes pārzini.¹³⁶ 1933. gada maijā viņš tika pārvietots draudzes priesteram amatā no Kolkas uz Valdemārpili (Sasmaku), bet 1937. gada sākumā – uz Daļičinas draudzi.¹³⁷ G. Varfolomejevs kalpoja Daļičinas draudzē līdz pat 1944. gada vasarai, kad karadarbības dēļ bija spiests bēgt uz Rīgu, kur 31. augustā uz laiku kļuva par Kristus Apskaidrošanās baznīcas otro garīdznieku Sarkandaugavā.¹³⁸ 1944. gada novembrī viņu pārcēla kalpot uz Novomuravejskas (Rodovojes) baznīcu Pleskavas apgabala Kačanovas rajonā.¹³⁹ Par G. Varfolomejeva tālāko likteni autora rīcībā diemžēl nav nekādas informācijas.

Gatavojoties doties uz savu pirmo kalpošanas vietu, G. Varfolomejevs lūdza Sinodei izsniegt pabalstu, lai viņš varētu pārcelties uz Kolkasraga draudzi un iegādāties sev garīdznieka tērpu. Savā 1931. gada 9. decembra sēdē Sinode viņa lūgumu līdzekļu trūkuma dēļ noraidīja, turklāt Sinodes kancelejas pārzinis virspriesteris A. Makedonskis viņam jau bija piešķīris 20 Ls.¹⁴⁰ G. Varfolomejevs kopā ar sievu Taisiju Varfolomejevu no viņu dzīvesvietas Rīgā, Sīmaņa ielā 3a–35, uz Kolku pārcēlās 1932. gada janvāra vidū.¹⁴¹ Kā liecina N. Pjatņicka 1932. gada 18. janvāra vēstule, R. Bērziņš tajā brīdī joprojām nebija liecinieku klātbūtnē nodevis baznīcas lietas savam pēcnācējam G. Varfolomejevam, jo R. Bērziņam tika uzdots nekavējoties izbraukt uz Kolku, nokārtot šo jautājumu un nosūtīt par to N. Pjatņickim attiecīgu aktu.¹⁴² 1932. gada 3. februāra Sinodes sēdē tika pieņemts zināšanai N. Pjatņicka ziņojums, ka Kolkasraga baznīca pēdīgi nodota G. Varfolomejevam.¹⁴³

1932. gada 30. jūlijā N. Pjatņickis ieradās Kolkā un veica draudzes revīziju. Tāpat 30. un 31. jūlijā N. Pjatņickis noturēja Kolkā dievkalpojumus, kuros piedalījās arī daudzi luterāņi. Dievkalpojumam sekoja ļoti izjūsts A. Grintāla vadīts draudzes locekļu dziedājums. N. Pjatņickis uzsvēra, ka aptuveni 200 cilvēku lielā Kolkasraga draudze ir dedzīga savas baznīcas aizstāve. N. Pjatņickis ļoti atzinīgi izteicās par G. Varfolomejevu un draudzes padomes sekretāru A. Grintālu. G. Varfolomejevs pusgada laikā bija daudz paveicis Kolkasraga baznīcas iekšienes labiekārtošanā un parūpējies, lai katra draudzes locekļa būdiņā būtu ikona (svētbilde), kas tika atvestas no Rīgas Kristus Apskaidrošanās baznīcas. Atskaitē arī tika norādīts, ka, ievērojot priesteri, draudzes locekļi bija solījuši dot viņam pienu, zivis un produktus. Tagad priesterim pārtiku deva tikai A. Grintāls, K. Adamkovičs un Pēteris Fridrihsons (arī Fridrihsons; 1879–1952), bet pārējie aizbildinājās, ka viņiem pašiem nepietiek iztikas. Arī pašam G. Varfolomejevam dažkārt nebija

līdzekļu, lai nopirktu pat rupju maizi. No atskaites izrietēja, ka G. Varfolomejevs saņēma no draudzes ienākumiem 170 Ls gadā un dzīvoja izremontētā dzīvoklī bijušajā draudzes skolas ēkā. 1932. gadā bija veikti baznīcas apkārtnes iekārtošanas darbi, uzceļot koka žogu. N. Pjatņickis ierosināja Sinodi apbalvot G. Varfolomejevu ar sānautu, bet A. Grintālu ar Biblii latviešu valodā ar arhibīskapa svētības vēlējumu un Sinodes ierakstu.¹⁴⁴

1932. gadā bez N. Pjatņicka minētā baznīcas žoga uzcelšanas, kas izmaksāja 82,06 Ls, tika veikts arī skolas ēkas jumta remonts, kam tika izdoti 157,69 Ls, un tādējādi kopējie izdevumi veidoja 239,75 Ls.¹⁴⁵ 1932. gada 16. augustā notika Sinodes plenārsēde, kura nolēma izsniegt psalmotāja vietas izpildītājam A. Grintālam pateicības rakstu par viņa ilggadējiem nesavtīgiem pūliņiem draudzes labā. G. Varfolomejam, kurš darbojās kā draudzes gans tikai īsu laiku, Sinode apbalvojumu vēl nepiešķīra.¹⁴⁶

1932. gada 8. novembrī apritēja 40 gadu kopš Kolkasraga baznīcas iesvētīšanas 1892. gadā. Šai sakarā draudzes padome un G. Varfolomejevs bija paredzējuši 1932. gada 25. decembrī rīkot svinības un lūdza Sinodi atsūtīt uz Kolku dievkalpojuma noturēšanai kādu no vadošajiem Rīgas garīdzniekiem: K. Zaicu, J. Jansonu vai Aleksandru Lismanu (1874–1953). Papildus tika izteikts arī lūgums N. Pjatņickim, lai viņš panāk, ka Sinode izsniegtu šim garīdzniekam 15–20 Ls ceļa izdevumiem. N. Pjatņickis 1932. gada 15. decembra vēstulē ierosināja Kolkasraga baznīcas 40 gadu jubilejas svinības atlikt uz 1933. gada 8. novembri, kam Sinode arī savā 1932. gada 19. decembra sēdē piekrita.¹⁴⁷

1932. gadā draudzei aizsākās ilgstošs materiāla rakstura konflikts ar īrnieku Andreju Andersinu, kurš, atstājot telpas, palika baznīcai parādā 120 Ls un pat vēl 1937. gadā nebija nomaksājis gandrīz pusi parāda.¹⁴⁸

Kolkasraga draudzes padome nosūtīja vēstuli bez datuma N. Pjatņickim, ko viņš saņēma 1933. gada 7. janvārī, ar paze-mīgu lūgumu atļaut vākt ziedojumus par labu G. Varfolomejevam. Norādot, ka līdzekļu trūkuma dēļ viņiem drīz vairs nebūs iespējams uzturēt priesteri, draudzes padomes locekļi gramatiskām kļūdām pārpilnā ļoti aizkustinošā vēstījumā savam prāvestam rakstīja: “[..] Ja mums, Augstais gans, tagad ir šis mūsu iemīļotais Varfolomejeva tēvs jāatlaiž, tad mēs līvi pareizticīgie Kolkuragas [tā tekstā] nabadzīga draudze paliekam bez garīgas maizes, tad mēs esam nomiruši, tad vairs mums nava cerības uz glābiņa, jeb, kā sacīt, uz cita gana, kas mūs vadītu par [tā tekstā] taisno ceļu. Mēs lūdzamies, lai Jūs mūs pabalsta [tā tekstā] ar to, ka Jūs, augstais gans, atļautu kādu svētdienu ar upuru [tā tekstā] no savas baznīcas priekš mūsu gana uzturēšanu, un arī caur Jums lūdzam, lai arī mūsu Eminence Bīskapa tēvs atļautu Katedrāli upurēt priekš mūsu gana uzturēšanu [tā tekstā], kā arī citos Rīgas Dievnamos [..]”¹⁴⁹ N. Pjatņickis 1933. gada 9. februāra vēstulē Sinodei savukārt izskaidroja ziedojumu vākšanas nepieciešamību: G. Varfolomejeva sievas slimošana, ģimenes pieaugums un neveiksmīgs saimnieciskais gads. N. Pjatņickis atzīmēja, ka provincē dzīvojošie vienkāršie un labsirdīgie lībieši naivi iedomājas, ka lielpilsētās (Rīgā un Jelgavā) ar ziedojumu vākšanu var nodrošināt viņu priesteru uzturēšanu, kuram viņi bija sirsnīgi pieķērušies un dalījās ar visu, kas vien pašiem bija.¹⁵⁰ 1933. gada 7. martā Sinode paziņoja par atļauju Kolkasraga draudzes padomei vākt ziedojumus sava garīgā tēva uzturam.¹⁵¹ Savukārt jau 1933. gada 6. februāra sēdē Sinode bija nolēmusi izsniegt G. Varfolomejevam viņa ārkārtīgi grūtā materiālā stāvokļa uzlabošanai 50 Ls kā vienreizēju pabalstu.¹⁵²

1933. gada 27. februārī G. Varfolomejevs rakstīja N. Pjatņickim par savu bēdīgo materiālo stāvokli Kolkā. Baznīcas kasē tobrīd bija 152,40 Ls, bet draudze viņam mēnesī maksāja 40 Ls.

Salīdzinājumam: šī nauda bija aptuveni puse no tā laika mazkvalificēta strādnieka algas. G. Varfolomejevs lūdza materiālu pabalstu vai pārceļšanu uz citu draudzi.¹⁵³ Savukārt 30. martā G. Varfolomejevs jau lūdza N. Pjatņicki pārceļt viņu uz Sasmakas draudzi. G. Varfolomejevs atgādināja, ka Kolkasraga baznīcas kase ir tukša, un uzsvēra, ka draudzes locekļi ir piekrituši braukt viņam bez maksas pretī uz 21 km attālo Mazirbes staciju, kad viņš no Valdemārpils (Sasmakas) brauks kalpot uz Kolku.¹⁵⁴ 1933. gada 31. martā N. Pjatņickis nosūtīja vēstuli Sinodei par G. Varfolomejeva pārceļšanu no Kolkas uz Sasmakas draudzi R. Bērziņa vietā, vienlaikus atstājot viņu par Kolkasraga draudzes pārzini.¹⁵⁵ 1933. gada 24. aprīļa sēdē Sinode šo lūgumu apstiprināja.¹⁵⁶

Pēc pārceļšanās uz Valdemārpili (Sasmaku) G. Varfolomejevs 1933. gada 7. jūnijā lūdza N. Pjatņickim ziņot Sinodei par nepieciešamību piešķirt līdzekļus turpmākam Kolkasraga baznīcas jumta remontam, jo ar Sinodes 1933. gada maijā izsniegtajiem 300 Ls šim nolūkam bija stipri par maz. Tika norādīts, ka remonts jāsāk vasarā, jo tad uz Kolku brauc tvaikoņi, ar kuriem jumta skārdu var atvest lētāk nekā pa dzelzceļu. Tāpat baznīcai bija nepieciešams arī iekšējais remonts, jo caurā jumta dēļ no griestiem un sienām krita nost apmetums.¹⁵⁷ N. Pjatņickis 1933. gada 8. jūnijā lūdza Sinodei piešķirt līdzekļus Kolkasraga baznīcas remontam.¹⁵⁸ Sinode 1933. gada 16. jūnijā atbildēja N. Pjatņickim, ka papildus līdzekļus Kolkas baznīcas remontam tā nevar piešķirt, jo visi valsts pabalsti jau pilnībā ir izdalīti.¹⁵⁹

Kolkasraga draudzes padome 1933. gada 19. jūnijā lūdza arhibīskapu Jāni apmeklēt viņu baznīcu 40 gadu pastāvēšanas svētkos 1933. gada 2. jūlijā. Taču Sinode šo ielūgumu nezināmu iemeslu dēļ saņēma tikai 10. jūlijā, kad arhibīskaps Jānis tam uzlika rezolūciju: "Nokavēts ielūgums. Arķibīskaps [tā tekstā] Jānis. 10/VII".¹⁶⁰

3. att. Kolkasraga Kristus Piedzimšanas baznīca 20. gadsimta 20.–30. gados. Labajā pusē aiz baznīcas redzama Priesteru māja ar saimniecības ēkām (no Baibas Šuvcānes personiskā arhīva)

1934. gada 29. janvārī Kolkasraga draudzes padome savā sēdē nolēma lūgt Sinodei izdalīt 10 Ls, lai varētu nodrukāt pateicības rakstu A. Grintālam par viņa pūliņiem un ilggadējo kalpošanu baznīcai.¹⁶¹ Šo lūgumu 1934. gada 5. martā N. Pjatiņickis, pievienojot Kolkasraga draudzes padomes minētās sēdes protokola kopiju, nosūtīja Sinodei.¹⁶²

G. Varfolomejeva vadītajā Kolkasraga draudzes 1934. gada 25. februāra pilnsapulcē uz trīs gadiem (1934., 1935. un 1936. gadu) tika ievēlēts agrākais baznīcas vecākais (stārasts) K. Adamkovičs, bet trīs izstājušos padomes locekļi: A. Fridrihsona, G. Ešentāla un A. Zvirgzdiņa vietā – trīs jauni locekļi: Ernests Kānbergs, Andrejs Štrantners (1874–?) un Tatjana Feimane (1911–?). Pilnsapulcē tika noslēgti līgumi ar draudzes nekustamā īpašuma īrniekiem: Augustu Ceriņu, Eleni Andersini

4. att. Kolkasraga Kristus Piedzimšanas baznīcas interjers 20. gadsimta 30. gados (no Baibas Šūvcānes personiskā arhīva)

un Aleksandru Brūkliņu. Parādniekiem Andrejam Andersinam un Pēterim Otomeram (1885–?) deva laiku nokārtot savus parādus 1934. gadā. Savukārt līgumu ar parādnieku Kārli Budiņu (1879–1941) draudzes pilnsapulce uzdeva nokārtot padomei.¹⁶³

Jau 1930. gadā Kolkas draudzei tika piešķirts zemes piegriezums.¹⁶⁴ Kolkasraga draudzes 1932. gada 31. jūlija pilnsapulce vienbalsīgi nolēma pieņemt Zemkopības ministrijas noteikto un atstāto neatsavināmo zemes daļu Ventspils apriņķa Dundagas pagastā 6,68 ha kopplatībā un uzdeva draudzes padomei nokārtot visas ar koroborēšanu saistītās formalitātes. Savukārt baznīcas stārasta K. Adamkoviča vadītā draudzes padomes sēdē tajā pašā dienā pilnvaroja veikt koroborēšanu draudzes padomes priekšsēdētāju priesteri G. Varfolomejevu.¹⁶⁵ Tomēr aplūkojamā laika periodā zemes gabalu neizdevās koroborēt.

Kolkasraga draudzei piešķirtais zemes gabals ar mežu atradās Dundagas pagasta Dūmeles ciema Riepaldū māju ap-

kārtņē.¹⁶⁶ Lielā attāluma dēļ mežs, kura vērtība tomēr bija diezgan liela, nebija ne saimnieciski izmantojams, ne arī nosargājams pret patvarīgiem koku cirtējiem. Draudzes padomē tāpēc 1934. gadā tika aktualizēts jautājums par meža pārdošanu, lai ar ieņemto naudu varētu veikt baznīcas un citu ēku kapitālo remontu. Draudzes locekļu vidū, domājot par nākotni, pastāvēja arī citādāks viedoklis – par meža pārdošanu ieņemto naudu noguldīt bankā ar noteikumu, ka draudzes brīvā lietošanā paliks tikai augļi, turpretī pats kapitāls vai daļa no tā izņemami no bankas vienīgi vislielākās nepieciešamības gadījumā un tikai ar Sinodes piekrišanu. Šī draudzes locekļu daļa uzskatīja, ka, izlietojot uzreiz visu iegūto naudu, nākošās paaudzes varētu palikt bez nekā.¹⁶⁷ Draudzes sapulce nolēma mežu pārdot nociršanai, bet ieņemto naudu noguldīt bankā kā baznīcas kapitālu, lietojot tikai tā augļus. Tā kā šādam lēmumam bija vajadzīga Sinodes piekrišana, tad attiecīgais lūgums arī tika iesniegts, bet Sinode vairākus mēnešus nedeva atbildi. Pa to laiku meža vērtība pastāvīgi mazinājās un draudzes zaudējumi pieauga, jo koku zagšana turpinājās. Problēma pat tika atspoguļota mēnešrakstā “Ticība un Dzīve”, kura redakcija ieteica draudzes padomei vērsties pie Sinodes ar lūgumu paātrināt jautājuma izlemšanu, bet vēl labāk – kādam no padomes locekļiem personīgi ierasties Rīgā, lai noskaidrotu Sinodē, kādu iemeslu dēļ lieta tik ilgi palikusi neizlemta.¹⁶⁸

Turpinājumā K. Adamkoviča vadītā Kolkasraga draudzes 1934. gada 30. augusta pilnsapulce un tai sekojošā piecu draudzes padomes locekļu sēde tajā pašā dienā nolēma pārdot 1 ha draudzei piederošā meža. Padome griezās pie Sinodes ar lūgumu atļaut pārdot mežu, kā arī ievēlēja divus padomes locekļus – E. Kānbergu un Augustinu Hausmanu (1875–1948) šī jautājuma nokārtošanai.¹⁶⁹ Nezināmu iemeslu dēļ abu sapulču protokolus G. Varfolomejevs tikai 1934. gada 29. novembrī nosūtīja N. Pjatņickim, kurš savukārt 1934. gada 2. decembrī

lūdza Sinodei atļaut Kolkasraga draudzei pārdot 1 ha lielo meža gabalu, jo tas atradās 16 km attālumā no baznīcas un tajā regulāri zaga kokus.¹⁷⁰ Sinode 1934. gada 19. decembra priekšrakstā pieprasīja Kolkasraga draudzes padomei sniegt sīkākas ziņas par pārdošanai plānoto mežu: kādi koki tur aug, cik ir baļķu koku, kādu cenu varētu dabūt par šiem kokiem, kādām vajadzībām no pārdošanas iegūtā nauda tiks izlietota un cik izmaksātu meža sarga atalgošana.¹⁷¹ Tādējādi draudzei piederošā meža pārdošanas problēma līdz 1934. gada beigām netika atrisināta.

1934. gada vasarā pa daļai ar vietējiem līdzekļiem Kolkasraga baznīcai pilnīgi tika atjaunots skārda jumts un veikts iekšējais remonts. Baznīca beidzot bija, draudzes locekļu vārdiem runājot, “savesta pieklājīgā kārtībā”.¹⁷² Remontdarbi noslēdzās ar svinīgu atjaunotās baznīcas iesvētīšanu un kapu svētkiem 1934. gada 26. augustā. Pēc agrāko gadu parauga draudze dziedot gāja krusta gājienā no baznīcas uz kapiem. Dievkalpojumus vadīja no Valdemārpils (Sasmakas) atbraukušais G. Varfolomejevs.¹⁷³

Blakus priekam par savas baznīcas atjaunošanu 1934. gadā daudzi draudzes locekļi vienlaikus sāpīgi pārdzīvoja pastāvīga priestera trūkumu, jo G. Varfolomejevs atbrauca no Valdemārpils (Sasmakas) uz Kolku noturēt dievkalpojumu tikai vidēji reizi mēnesī. Daudzos svētkos Kolkasraga baznīcas durvis bija slēgtas, tādēļ daļa cilvēku atradinājās no baznīcas apmeklēšanas, kļuva vienaldzīgi un pat nelabprāt arī reizi mēnesī brauca pretī priesterim uz Mazirbes staciju. Žurnāla “Ticība un Dzīve” redakcija kolcenieku rakstītajiem vārdiem piebilda: “Tādas draudzes, kaut gan gadiem ilgi cieš, kamēr vecie garīgie spēki izsīkst, tomēr ar laiku neatvairāmi slīd uz leju. Redzot, ka trūkst kārtīgas garīgas apkopšanas, arī paši draudzes locekļi paliek vienaldzīgi, sevišķi jaunā paaudze, kura skolā nav baudījusi pietiekošu reliģisku izglītību,”¹⁷⁴ – novēlot izturību un cerību, ka

kādreiz taču pienāks arī labāki laiki. Anonīms Kolkasraga draudzes loceklis mēnešraksta “Ticība un Dzīve” 1934. gada augusta numura lappusēs vēlreiz akcentēja šo aktuālo problēmu: “Galvenais, kas mums dara raizes, tomēr ir tas, ka mums arvien vēl nav sava priestera, kādēļ draudzes dzīve nevar pienācīgi attīstīties. Gribas cerēt uz labākiem laikiem, bet Dievs zin, kad tos sagaidīsim.”¹⁷⁵

G. Varfolomejevs, līdzīgi kā T. Krāģis, neizturēja drastiskos materiālos apstākļus Kolkā un lūdza Sinodi pārcelt viņu uz citu draudzi. G. Varfolomejeva vājās latviešu valodas zināšanas ne-traucēja viņam uzturēt sirsnīgas attiecības ar draudzes locekļiem. Arī pēc pārcelšanas uz Sasmakas draudzi G. Varfolomejevs savu iespēju robežās apmeklēja Kolku un viņam neradās konflikti ar Kolkasraga draudzi.

1934. gada 6. oktobrī J. Tonis, kurš dzīvoja Ventspilī, Ugāles ielā 28, nosūtīja arhibīskapam Jānim lūgumu uzņemt viņu garīdznieku kārtā. Lūgums Sinodē ienāca 8. oktobrī – tātad vēl pirms arhibīskapa noslepukavošanas. Tādējādi iesākās process, kas 1935. gadā deva Kolkasraga draudzei jaunu priesteri, bet tas tiks aplūkots pētījuma turpinājumā.

SECINĀJUMI

Kolkasraga pareizticīgo draudzes vēsturē periods no 1918. līdz 1934. gadam bija sarežģīts un neviennozīmīgi vērtējams laiks, ko raksturoja nopietnas saimnieciskas grūtības un samērā bieža priesteru nomaiņa.

Tā kā apskatāmajā laika posmā Kolkasraga draudzes locekļu vidū parasta parādība bija vispārēja mazturība, bet draudzes ienākumi no tās nekustamajiem īpašumiem bija niecīgi, tai nebija iespēju sniegt saviem priesteriem patstāvīgu finansiālu atbalstu. Ieceltie priesteri pastāvīgi uz vietas dzīvoja tikai nepilnus četrus gadus, jo nespēja Kolkā atrast pietiekamus iztikas līdzekļus.

Tam nebija nekāda sakara ar priesteru uzcītību, reliģisko pārliecību vai attieksmi pret draudzi, bet gan ar ļoti nopietnajām materiālajām grūtībām, kuras viņi piedzīvoja. Savukārt citur dzīvojošie priesteri, kuri tika nozīmēti par Kolkasraga draudzes pārziņiem, sakarā ar aizņemtību savās draudzēs un slikto satiksmi neregulāri ieradās Kolkā noturēt dievkalpojumus. Problemātiskā situācija radīja nesaprašanos starp atsevišķiem priesteriem un draudzes padomi, kurai arī līdzekļu trūkuma dēļ bija visai ierobežotas iespējas risināt sasāpējušās problēmas.

Kolkasraga pareizticīgo draudzes pastāvēšana bija grūta, un tās eksistences nodrošināšanai bija nepieciešams pastāvīgs LPB centrālo iestāžu atbalsts. Taču Sinode, īpaši jau 20. gadu sākumā un ekonomiskās krīzes laikā 30. gadu sākumā, visbiežāk nespēja sniegt finansiālu atbalstu pat nepieciešamākajiem Kolkasraga dievnama un klēra ēku remontdarbiem, nemaz nerunājot par citām neatliekamām vajadzībām.

Kolkasraga pareizticīgo draudzē, kurā bija gan latvieši, gan lībieši, etniskajai izcelsmei vai piederībai nebija nekādas nozīmes. Tā kā Kolkas ciemā šajā laikā latviešu valoda sabiedriskajā dzīvē aizvien vairāk aizstāja lībiešu valodu, izspiežot to no visām saziņas jomām, arī dievkalpojumos Kolkasraga draudzē lībiešu valoda netika izmantota.

Neraugoties uz visām problēmām, Kolkasraga pareizticīgie izturējās pret savu reliģijas piekopšanu ar lielu pašcieņu un nopietnību. Apskatāmā laika perioda hronoloģiskajos ietvaros Kolkā, tāpat kā visā pārējā Latvijas teritorijā, bija vērojama kristīgo konfesiju mierīga līdzāspastāvēšana. Personas piederība pareizticīgajiem vai luterāņiem nekļuva par iemeslu konfliktiem, jo gan latvieši, gan lībieši Kolkā reliģiskā ziņā bija toleranti.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Sergei Tsoia (2015). Latviiskaia pravoslavnaia tserkov' v 20–30 gody XX veka (istoricheskii ocherk). V kn.: Sergei Mazur (red.). *Arkhiiepiskop Rizhskii i Latviiskii Ioann (Pommer): zhizn' i sud'ba v epohe* (Seminarium Hortus Humanitatis. Al'manakh, vyp. XXXVIII). Rīga: Izdanie obshchestva Seminarium Hortus Humanitatis, s. 20.
- ² Latvijas Pareizticīgās Baznīcas Sinode. *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (Rīga, turpmāk: LNA-LVVA), 7469–1–653, 654, 655, 656, 657.
- ³ LNA-LVVA, 7469–1–657, 36. lp.
- ⁴ Sk., piemēram: LNA-LVVA, 7469–1–72, 83, 84, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 367, 368, 528, 942, 1046, 1049; 7469–2–109, 114, 167, 214, 341, 379, 462 u.c.
- ⁵ LNA-LVVA, 5770–3–4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69.
- ⁶ Gredzens Pēteris Andreja d. *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs* (Rīga, turpmāk: LNA-LVA), 1987–1–14418.
- ⁷ Bērziņš Romāns Gerarda d. LNA-LVA, 1986–1–418.
- ⁸ Ā. Brempele, Ē. Fligere, D. Ivbule, L. Lāce, M. Lazdiņa (1988). *Latviešu periodika. 3. sējums: 1920–1940. 1. daļa*. Rīga: Zinātne, 629.–630. lpp.
- ⁹ Sk.: [B. aut.] (1924). Draudžu dzīve. *Ticība un Dzīve*, 2, 15. lpp.; [B. aut.] (1934). Bēdīgas ziņas. *Ticība un Dzīve*, 2, 28. lpp.; [B. aut.] (1934). Kāds vārds par draudzes saimniekošanu. *Ticība un Dzīve*, 3, 45. lpp.; Dr[audzes] loc. (1934). No Kolkasraga. *Ticība un Dzīve*, 8, 127. lpp.; [B. aut.] (1934). Atjaunotas baznīcas iesvētīšana. *Ticība un Dzīve*, 9, 143. lpp.
- ¹⁰ Brempele, Fligere, Ivbule, Lāce, Lazdiņa. *Latviešu periodika. 3. sējums: 1920–1940. 1. daļa*, 630. lpp.
- ¹¹ Sk.: Aleksandr Gavrilin (1999). *Ocherki istorii Rizhskoi eparkhii. 19 vek.* Rīga: Filokaliia, 368 s.; Kristīne Ante (2011). *Kurzemes guberņas kristīgās draudzes 19. gs. otrajā pusē: konfesionalisma iezīmes*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 239 lp.; Kristīne Ante (2012). Pareizticīgo un ev. luteriskā baznīca cīņā par Ventspils apriņķa ticīgo dvēselēm: 19. gs. 80. gadu tiesu prāvas pret Dundagas, Irbes–Ģipkas un Puzes luterāņu mācītājiem. No: *Ventspils muzeja raksti*, VII. Ventspils: Ventspils muzejs, 94.–110. lpp.; Aleksandr Gavrilin (2014). Pravoslavnye prikholdy na territorii Kurliandskoi gubernii. *Nauchno-analiticheskii zhurnal Pravoslavie v Baltii*, 2 (11), s. 39–55; Virspriesteris Jānis Kalniņš (2015). *Process*. Rīga: Eikon, 103.–105., 114.–119., 150.–159., 168.–178., 206.–214., 218.–223. lpp.; Protoierei Ianis Kalniņš (2015). Protsess. V kn.: Sergei Mazur (red.). *Patent na blagorodstvo* (Seminarium Hortus Humanitatis. Al'manakh, vyp. XL). Rīga: Izdanie obshchestva Seminarium Hortus Humanitatis, s. 94–96, 108–118, 124–126, 128–129, 136–137; Elena Balunova-Kulevets (2015). Pervyi

- sviashchennik Ugal'skogo prikhoda – Aleksandr Kalniņš. V kn.: *Latviiskii pravoslavnyi khronograf*. Vyp. I. Rīga: Sinod Latviiskoi Pravoslavnoi Tserkvi, s. 100–109; Elena Balunova-Kulevets (2016). *Istoriia pravoslaviia v g. Ventspilse*. Rīga: [b. i.], 304 s.
- ¹² Kolka. Tserkov' v chest' Rozhdества Khistova. V kn.: Efim Shchenikov (sost.) (2017). *Pravoslavnye khramy i prikhody na territorii Latvii v XIII–XXI vekakh. Spravochnik*. Rīga: [b. i.], s. 171–173.
- ¹³ Baiba Šuvcāne (2010). *Senais lībiešu ciems Kolka*. Rīga: Jumava, 345.–349. lpp.
- ¹⁴ Turpat, 347. lpp.
- ¹⁵ Virspriesteris Jānis Kalniņš. *Process*, 150.–159. lpp.; Protoierei Ianis Kalniņš. *Protsess*, s. 108–112.
- ¹⁶ Aleksandr Gavrilin (2009). *Pod pokrovom Tikhvinskoj ikony. Arkhipastyrskii put' Ioanna (Garklavs)*. SPb.: Alaborg; Tikhvin: Izdatel'skaia sluzhba Tikhvinskogo monastyrja, s. 93–169; Aleksandrs Gavriļins (2015). *Jānis (Garklāvs): pareizticīgais latvietis*. Rīga: LU aģentūra “Filozofijas un socioloģijas institūts”, 49.–94. lpp.
- ¹⁷ [Valdis] Trufanov (1997). Iz istorii Rizhskoi Pravoslavnoi Dukhovnoi seminarii (1926–1936 g.g.). *Pravoslavie v Latvii. Istoricheskie ocherki*, 2, s. 5–12; Sergei Tsoia (2015). Rizhskaia Pravoslavnaia Dukhovnaia seminariia v mezhoennye gody (1926–1936). V kn.: *Latviiskii pravoslavnyi khronograf*. Vyp. I. Rīga: Sinod Latviiskoi Pravoslavnoi Tserkvi, s. 31–99.
- ¹⁸ Balunova-Kulevets. *Istoriia pravoslaviia v g. Ventspilse*, s. 174–175, 177–178.
- ¹⁹ Elmārs Pelkaus (red.) (2001 un 2007). *Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, Nordik, 591. lpp.
- ²⁰ Rudīte Viksne, Kārlis Kangeris (red.) (1999). *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986: Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 83. lpp.
- ²¹ Andrei Golikov, Sergei Fomin (1999). *Krov'iu ubelennye. Mucheniki i isповедniki Severo-Zapada Rossii i Pribaltiki (1940–1955). Martirolog Pravoslavnykh sviashchennosluzhitelei i tserkovnosluzhitelei Latvii, repressirovannykh v 1940–1952 gg. Zhizneopisaniia i materialy k nim*. Moskva: Palomnik, s. 78–79, 159–161.
- ²² Šuvcāne. *Senais lībiešu ciems Kolka*, 585.–596. lpp.
- ²³ Renāte Blumberga (2006). *Lībieši dokumentos un vēstulēs. Somijas zinātnieku ekspedīcijas pie lībiešiem*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 306.–313. lpp.
- ²⁴ Sebastian Rimestad (2012). *The Challenges of Modernity to the Orthodox Church in Estonia and Latvia (1917–1940)*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 334 p.
- ²⁵ Inese Runce (2013). *Mainīgās divspēles. Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā 1906–1940*. Rīga: LU aģentūra “Filozofijas un socioloģijas institūts”, 367 lpp.

- ²⁶ Tsoia. Latviiskaia pravoslavnaia tserkov' v 20–30 gody XX veka (istoricheskii ocherk), s. 20–27; Sergei Tsoia (2016). Pravovoe polozhenie Latviiskoi Pravoslavnoi Tserkvi v 20-kh – nachale 30-kh godov XX veka. V kn.: *Latviiskii pravoslavnyi khronograf*. Vyp. II. Riga: Sinod Latviiskoi Pravoslavnoi Tserkvi, s. 137–222; Sergei Tsoia (2017). Istoriografiia istorii pravoslaviia v Latvii (kratkii ocherk). *Zhurnal rossiiskikh i vostochnoevropeiskikh issledovaniĭ*, 4, s. 162–199.
- ²⁷ Sergei Mazur (red.) (2015). *Pravoslavie Latvii v dokumentakh epokhi: 1918–seredina 1921 goda. Sbornik dokumentov* (Seminarium Hortus Humanitatis. Al'manakh, vyp. XLI). Riga: Izdanie obshchestva Seminarium Hortus Humanitatis, 107 s.; Sergei Mazur (red.) (2016). *Pravoslavie Latvii v dokumentakh epokhi: Arkhiepiskop Ioann (Pommer) v Latvii – 1921 god. Sbornik dokumentov* (Seminarium Hortus Humanitatis. Al'manakh, vyp. 43). Riga: Izdanie obshchestva Seminarium Hortus Humanitatis, 90 s.; Sergei Mazur (red.) (2016). *Pravoslavie Latvii v dokumentakh epokhi. Vremia ispytania – 1922 god. Sbornik dokumentov* (Seminarium Hortus Humanitatis. Al'manakh, vyp. 45). Riga: Izdanie obshchestva Seminarium Hortus Humanitatis, 138 s.; Sergei Mazur (red.) (2017). *Pravoslavie Latvii v dokumentakh epokhi: 1923 god. Sbornik dokumentov* (Seminarium Hortus Humanitatis. Al'manakh, vyp. 50). Riga: Izdanie obshchestva Seminarium Hortus Humanitatis, 111 s.
- ²⁸ Tsoia. Istoriografiia istorii pravoslaviia v Latvii (kratkii ocherk), s. 162–199.
- ²⁹ Saulvedis Cimmermanis (1997). Augusts Adamkovičs par Kolku un savu dzimtu. *Līvli*, 4 (septembris–decembris), 20.–21. lpp.; Saulvedis Cimmermanis (1998). Kolka mūsu gadsimta 20.–30. gados libietes Irmas Fridrihsones skatījumā un daži vēsturiski dotumi par ciemu. No: *Livlist āigastrontōz. Lībiešu gadagrāmata 1998. gadam*. Mazirbe: Valsts īpaši aizsargājamā kultūrvēsturiskā teritorija “Līvōd rānda” un “Līvō kultūr sidān” (Lībiešu kultūras centrs), 33.–50. lpp.
- ³⁰ Cimmermanis. Augusts Adamkovičs par Kolku un savu dzimtu, 21. lpp.
- ³¹ Blumberga. *Lībieši dokumentos un vēstulēs. Somijas zinātnieku ekspedīcijas pie lībiešiem*, 226. lpp.
- ³² Cimmermanis. Kolka mūsu gadsimta 20.–30. gados libietes Irmas Fridrihsones skatījumā un daži vēsturiski dotumi par ciemu, 45. lpp.
- ³³ Cimmermanis. Augusts Adamkovičs par Kolku un savu dzimtu, 20. lpp.
- ³⁴ Šūvcāne. *Senais lībiešu ciems Kolka*, 196. lpp.
- ³⁵ Turpat, 195. lpp.
- ³⁶ Turpat, 195.–196., 585.–596. lpp.
- ³⁷ Cimmermanis. Kolka mūsu gadsimta 20.–30. gados libietes Irmas Fridrihsones skatījumā un daži vēsturiski dotumi par ciemu, 45. lpp.; Šūvcāne. *Senais lībiešu ciems Kolka*, 585.–596. lpp.
- ³⁸ Šūvcāne. *Senais lībiešu ciems Kolka*, 346.–347. lpp.; Gavrilin. Pravoslavnye prikhody na territorii Kurliandskoi gubernii, s. 51; Kolka. Tserkov' v chest' Rozhdestva Khristova, s. 171–172.

- ³⁹ Gavrilin. Pravoslavnye prikhody na territorii Kurliandskoi gubernii, s. 51.
- ⁴⁰ *LNA-LVVA*, 7469-1-1046, 90. lp.
- ⁴¹ Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Kārli Eltmani (1911-1994) 1989. gada 1. februārī, 1989. gada 2. februārī, 1989. gada 17. jūnijā, 1990. gada 6. aprīlī, 1991. gada 9. februārī un 1991. gada 23. novembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
- ⁴² *LNA-LVVA*, 7469-2-167, 2., 33. lp.; *LNA-LVA*, 1987-1-14418, 20. lp.
- ⁴³ Virspriesteris Jānis Kalniņš. *Process*, 152.-153. lpp.; Šuvcāne. *Senais lībiešu ciems Kolka*, 167.-169. lpp.
- ⁴⁴ Runce. *Mainīgās divspēles. Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā 1906-1940*, 33. lpp.
- ⁴⁵ Šuvcāne. *Senais lībiešu ciems Kolka*, 195., 586., 588. lpp.
- ⁴⁶ Dzintara Ērgļa intervija ar Gustavu Eltmani 1990. gada 6. aprīlī. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
- ⁴⁷ Dzintara Ērgļa intervija ar Emmu Langbergu 1994. gada 20. augustā. Pieejama Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
- ⁴⁸ Pēc LPB draudžu sarakstiem par 1928., 1929. un 1931. gadu Kolkasraga draudze vēl skaitījās Kurzemes prāvestībā. Sk.: *LNA-LVVA*, 7469-1-220, 4. lp.; 7469-1-221, 4., 18. lp.; 7469-1-222, 9. lp. Pēc LPB draudžu saraksta par 1932. gadu Kolkasraga draudze jau bija Jelgavas prāvestībā. Sk.: *LNA-LVVA*, 7469-1-222, 18. lp.; 7469-1-223, 3. lp.
- ⁴⁹ *LNA-LVVA*, 7469-1-219, 1. lp.; 7469-1-220, 2., 12. lp.; 7469-1-221, 2., 12., 38. lp.; 7469-1-222, 7. lp.; 7469-1-223, 1. lp.
- ⁵⁰ *LNA-LVVA*, 7469-1-219, 3. lp.; 7469-1-220, 4., 14. lp.; 7469-1-221, 4., 14.-15., 18., 23., 40. lp.; 7469-1-222, 1.-5., 9., 18.-19., 24.-25. lp.; 7469-1-223, 3.-4. lp.
- ⁵¹ *LNA-LVVA*, 7469-1-221, 18., 40. lp.; 7469-1-222, 9., 18.-19. lp.; 7469-1-223, 3.-4. lp.
- ⁵² *LNA-LVVA*, 7469-1-653, 40. lp.
- ⁵³ *LNA-LVVA*, 7469-1-222, 9. lp.
- ⁵⁴ *LNA-LVVA*, 7469-1-221, 18., 40. lp.; 7469-1-222, 18. lp.; 7469-1-223, 3. lp.
- ⁵⁵ *LNA-LVVA*, 7469-2-214, 10. lp.
- ⁵⁶ *LNA-LVVA*, 7469-2-167, 3., 33. lp.
- ⁵⁷ *LNA-LVVA*, 7469-2-114, 21., 32. lp.
- ⁵⁸ *LNA-LVVA*, 7469-2-379, 3., 8. lp.
- ⁵⁹ *LNA-LVVA*, 7469-2-167, 2., 28, 33. lp.; *LNA-LVA*, 1987-1-14418, 8., 20., 32. lp.
- ⁶⁰ *LNA-LVVA*, 7469-2-214, 5. lp.
- ⁶¹ *LNA-LVVA*, 7469-2-167, 2., 33. lp.; *LNA-LVA*, 1987-1-14418, 8., 20., 32. lp.
- ⁶² *LNA-LVVA*, 7469-2-341, 1.-2. lp.
- ⁶³ *LNA-LVVA*, 7469-1-653, 40. lp.
- ⁶⁴ *LNA-LVVA*, 7469-1-368, 44.-47., 77.-80. lp.

- ⁶⁵ Šuvcāne. *Senais lībiešu ciems Kolka*, 357. lpp.; *Austrālijas Latvietis*, 06.03.1981.; 13.03.1981.; 05.08.1988.
- ⁶⁶ LNA-LVVA, 7469-1-942, 10. lp.
- ⁶⁷ Desetīna – zemes laukuma mērvienība Krievijas impērijā, kas Latvijas teritorijā tika lietota līdz 1924. gadam. Viena desetīna ir 1,0925 ha.
- ⁶⁸ Versts – attāluma mērvienība Krievijas impērijā, kas Latvijas teritorijā tika lietota līdz 1924. gadam. Viena versts ir 1066,781 m.
- ⁶⁹ Latvijas rublis – Latvijas valsts oficiālā valūta no 1919. līdz 1922. gadam, kad to nomainīja lats. 1 lats tika pielīdzināts 50 Latvijas rubļiem.
- ⁷⁰ Virspriesteris Jānis Kalniņš. *Process*, 153.–157. lpp.
- ⁷¹ LNA-LVVA, 7469-2-214, 4. lp.
- ⁷² LNA-LVVA, 7469-2-214, 3. lp.
- ⁷³ LNA-LVVA, 7469-2-214, 5. lp.; Aleksandr Gavrilin (2016). Poslednii otchet mirnogo vremeni: otchet o sostoianii Rizhskoi eparkhii za 1914 god. *Nauchno-analiticheskii zhurnal Pravoslavie v Baltii*, 4 (13), s. 165–166.
- ⁷⁴ [B. aut.] (1936). Priesteris T. Krāģis.†. *Ticība un Dzīve*, 6, 94. lpp.
- ⁷⁵ Tsoia. Rizhskaia Pravoslavnaia Dukhovnaia seminariia v mezhvoennye gody (1926–1936), s. 35–36.
- ⁷⁶ LNA-LVVA, 7469-2-214, 1., 6. lp.
- ⁷⁷ LNA-LVVA, 7469-2-214, 10. lp.
- ⁷⁸ LNA-LVVA, 7469-2-214, 2. lp.
- ⁷⁹ LNA-LVVA, 7469-1-528, 10. lp.
- ⁸⁰ LNA-LVVA, 7469-1-528, 11.–12. lp.
- ⁸¹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 4. lp.
- ⁸² LNA-LVVA, 7469-1-653, 2.–3. lp.
- ⁸³ LNA-LVVA, 7469-1-653, 6. lp.
- ⁸⁴ LNA-LVVA, 7469-1-653, 5. lp.
- ⁸⁵ LNA-LVVA, 7469-1-653, 8. lp.
- ⁸⁶ LNA-LVVA, 7469-1-653, 7. lp.
- ⁸⁷ Pūrvieta – sena laukuma mērvienība. Viena pūrvieta ir 0,364962 ha.
- ⁸⁸ LNA-LVVA, 7469-1-653, 10.–11. lp.
- ⁸⁹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 9. lp.
- ⁹⁰ LNA-LVVA, 7469-1-653, 15. lp.
- ⁹¹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 14. lp.
- ⁹² LNA-LVVA, 7469-1-653, 13. lp.
- ⁹³ LNA-LVVA, 7469-1-653, 12. lp.
- ⁹⁴ LNA-LVVA, 7469-1-653, 17.–18. lp.
- ⁹⁵ LNA-LVVA, 7469-1-653, 16. lp.
- ⁹⁶ Tsoia. Pravoe polozenie Latviiskoi Pravoslavnoi Tserkvi v 20-kh – nachale 30-kh godov XX veka, s. 160.
- ⁹⁷ LNA-LVVA, 7469-1-653, 22. lp.
- ⁹⁸ [B. aut.] (1924). Draudžu dzīve. *Ticība un Dzīve*, 2, 15. lpp.
- ⁹⁹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 25. lp.
- ¹⁰⁰ LNA-LVVA, 7469-1-653, 21. lp.

- ¹⁰¹ [B. aut.] (1936). Priesteris T. Krāģis. †. *Ticība un Dzīve*, 6, 94.–95. lpp.
- ¹⁰² *LNA-LVVA*, 7469–2–167, 2., 24., 28.–29., 32.–33. lp.
- ¹⁰³ *LNA-LVA*, 1987–1–14418, 8., 20., 32. lp.
- ¹⁰⁴ *LNA-LVVA*, 7469–2–167, 1.–3., 32.–34. lp.; Golikov, Fomin. *Krov'iu ubelennyje. Mucheniki i isповedniki Severo-Zapada Rossii i Pribaltiki (1940–1955)*, s. 79.
- ¹⁰⁵ *Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs* (2007). Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, 591. lpp.; *LNA-LVA*, 1987–1–14418, 15., 17., 25., 45., 48.–49., 51.–52. lp.
- ¹⁰⁶ *LNA-LVVA*, 7469–1–942, 3., 68., 74., 82.–83., 99., 177. lp., u.c.
- ¹⁰⁷ *LNA-LVVA*, 7469–1–653, 26.–27. lp.
- ¹⁰⁸ *LNA-LVVA*, 7469–1–942, 68. lp.
- ¹⁰⁹ *LNA-LVVA*, 7469–1–653, 29. lp.
- ¹¹⁰ *LNA-LVVA*, 7469–1–653, 28. lp.
- ¹¹¹ *LNA-LVVA*, 7469–1–653, 31. lp.; 7469–1–942, 99. lp.
- ¹¹² *LNA-LVVA*, 7469–1–653, 30. lp.
- ¹¹³ *LNA-LVVA*, 7469–1–942, 66. lp.
- ¹¹⁴ *LNA-LVVA*, 7469–1–942, 82.–83. lp.
- ¹¹⁵ *LNA-LVVA*, 7469–2–114, 21., 32. lp.
- ¹¹⁶ *LNA-LVVA*, 7469–2–114, 4., 12., 31.–33., 35., 185., 201. lp.; *LNA-LVA*, 1986–1–418, 10.–11., 50–51. lp.; Tsoia. *Rizhskaia Pravoslavnaia Dukhovnaia seminariia v mezhvoennye gody (1926–1936)*, s. 75.
- ¹¹⁷ *LNA-LVVA*, 7469–2–114, 185. lp.; *LNA-LVA*, 1986–1–418, 11. lp.; uzraudzības lieta, 36.–37. lp.
- ¹¹⁸ *LNA-LVVA*, 7469–2–114, 99., 185. lp.; *LNA-LVA*, 1986–1–418, 13.–22., 67.–69., 74.–75., 90.–93., 95. lp.
- ¹¹⁹ *LNA-LVVA*, 7469–2–114, 195.–196. lp.; *LNA-LVA*, 1986–1–418, 12.–13. lp.
- ¹²⁰ *LNA-LVVA*, 7469–2–114, 185.–186., 190.–191. lp.; *LNA-LVA*, 1986–1–418, 12., 23.–26., 52. lp.; uzraudzības lieta, 36.–37. lp.; Golikov, Fomin. *Krov'iu ubelennyje. Mucheniki i isповedniki Severo-Zapada Rossii i Pribaltiki (1940–1955)*, s. 160.
- ¹²¹ *LNA-LVA*, 1986–1–418, 3., 5., 7., 74., 76., 88.–98., 102., 104., 106., 108., 112. lp.
- ¹²² *LNA-LVA*, 1986–1–418, 110., 112. lp.
- ¹²³ *LNA-LVVA*, 7469–1–653, 34.–35. lp.
- ¹²⁴ *LNA-LVVA*, 7469–1–653, 33., 36. lp.
- ¹²⁵ *LNA-LVVA*, 7469–1–83, 35. lp.; 7469–1–653, 37. lp.
- ¹²⁶ *LNA-LVVA*, 7469–1–72, 116. lp.; 7469–1–653, 38. lp.
- ¹²⁷ *LNA-LVVA*, 7469–2–379, 3., 13., 18. lp.; Tsoia. *Rizhskaia Pravoslavnaia Dukhovnaia seminariia v mezhvoennye gody (1926–1936)*, s. 76.
- ¹²⁸ *LNA-LVVA*, 7469–2–379, 17. lp.
- ¹²⁹ *LNA-LVVA*, 7469–2–379, 8.–9. lp.
- ¹³⁰ *LNA-LVVA*, 7469–2–379, 10. lp.
- ¹³¹ *LNA-LVVA*, 7469–2–379, 11. lp.
- ¹³² *LNA-LVVA*, 7469–2–379, 12. lp.

- ¹³³ LNA-LVVA, 7469-2-379, 15., 17. lp.
- ¹³⁴ LNA-LVVA, 7469-2-379, 8.-9., 20. lp.
- ¹³⁵ LNA-LVVA, 7469-2-379, 3., 8. lp.
- ¹³⁶ LNA-LVVA, 7469-2-379, 3., 21. lp.
- ¹³⁷ LNA-LVVA, 7469-2-379, 1., 3., 21. lp.
- ¹³⁸ LNA-LVVA, 7469-2-379, 30.-33. lp.
- ¹³⁹ LNA-LVVA, 7469-2-379, 34.-36. lp.; Iaunskudrene. Tserkov' v chest' Svia-toi Troitsy. V kn.: Efim Shchenikov (sost.) (2017). *Pravoslavnye khramy i prikhody na territorii Latvii v XIII-XXI vekakh. Spravochnik*. Rīga: [b. i.], s. 477.
- ¹⁴⁰ LNA-LVVA, 7469-1-72, 125. lp.; 7469-1-84, 44. lp.
- ¹⁴¹ Rīgas pilsētas un apriņķa mājas grāmatas (arhīva kolekcija). LNA-LVVA, 2942-1-12316, 72.-73., 119.-120. lp.
- ¹⁴² LNA-LVVA, 7469-1-653, 63. lp.
- ¹⁴³ LNA-LVVA, 7469-1-72, 137. lp.; 7469-1-84, 5. lp.
- ¹⁴⁴ LNA-LVVA, 7469-1-84, 34. lp.; 7469-1-653, 40. lp.
- ¹⁴⁵ LNA-LVVA, 7469-1-653, 69., 71. lp.
- ¹⁴⁶ LNA-LVVA, 7469-1-653, 41. lp.
- ¹⁴⁷ LNA-LVVA, 7469-1-84, 47. lp.; 7469-1-653, 56.-59. lp.
- ¹⁴⁸ LNA-LVVA, 7469-1-655, 2.-3. lp.
- ¹⁴⁹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 70. lp.
- ¹⁵⁰ LNA-LVVA, 7469-1-653, 69. lp.
- ¹⁵¹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 68. lp.
- ¹⁵² LNA-LVVA, 7469-1-653, 61. lp.
- ¹⁵³ LNA-LVVA, 7469-1-653, 74. lp.
- ¹⁵⁴ LNA-LVVA, 7469-1-653, 73. lp.
- ¹⁵⁵ LNA-LVVA, 7469-1-653, 72. lp.
- ¹⁵⁶ LNA-LVVA, 7469-2-379, 22. lp.
- ¹⁵⁷ LNA-LVVA, 7469-1-653, 77. lp.
- ¹⁵⁸ LNA-LVVA, 7469-1-653, 76. lp.
- ¹⁵⁹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 75. lp.
- ¹⁶⁰ LNA-LVVA, 7469-1-653, 78.-79. lp.
- ¹⁶¹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 86. lp.
- ¹⁶² LNA-LVVA, 7469-1-653, 85. lp.
- ¹⁶³ LNA-LVVA, 7469-1-653, 92. lp.
- ¹⁶⁴ LNA-LVVA, 7469-1-657, 47. lp.
- ¹⁶⁵ LNA-LVVA, 7469-1-653, 43.-45. lp.
- ¹⁶⁶ Dzintara Ērgļa intervijas ar Gustavu Eltmani 1989. gada 5. jūlijā, 1991. gada 19. oktobrī un 1991. gada 27. decembrī. Pieejamas Dzintara Ērgļa personiskajā arhīvā.
- ¹⁶⁷ [B. aut.] (1934). Kāds vārds par draudzes saimniekošanu. *Ticība un Dzīve*, 3, 45. lpp.
- ¹⁶⁸ Dr[audzes] loc. (1934). No Kolkasraga. *Ticība un Dzīve*, 8, 127. lpp.
- ¹⁶⁹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 82.-83. lp.

¹⁷⁰ LNA-LVVA, 7469-1-653, 81. lp.

¹⁷¹ LNA-LVVA, 7469-1-653, 80. lp.

¹⁷² Dr[audzes] loc. (1934). No Kolkasraga. *Ticība un Dzīve*, 8, 127. lpp.

¹⁷³ [B. aut.] (1934). Atjaunotas baznīcas iesvētīšana. *Ticība un Dzīve*, 9, 143. lpp.

¹⁷⁴ [B. aut.] (1934). Bēdīgas ziņas. *Ticība un Dzīve*, 2, 28. lpp.

¹⁷⁵ Dr[audzes] loc. (1934). No Kolkasraga. *Ticība un Dzīve*, 8, 127. lpp.

THE ORTHODOXY IN THE NORTHERN COURLAND: THE KOLKASRAGS PARISH (1918–1934)

Dzintars Ērglis

Dr. hist., Institute of Latvian History, University of Latvia, researcher.
Research interests: repressive policies of the Soviet and Nazi regimes in Latvia, the national resistance movement organisation “The Central Council of Latvia”, Holocaust, the history of Dundaga church parish.

This article, through a broader context of the history of the Latvian Orthodox Church, presents an outlook of the history and general activities of the Birth of Our Savior Orthodox church parish in Kolkasrags (Northern Courland) from 1918 till 1934. For the parish itself this was a difficult and controversial period, characterised by economic difficulties and many replacements of the parish priests after a short stay. The very existence of a religious community in one of the poorest Northern Courland regions was inevitably problematic, and to keep the parish going a continuous support by the central general authorities of the Latvian Orthodox Church was needed. The study is based on many previously unused archive sources of documents from the central offices of the Latvian Orthodox church. The article is intended as part of a larger research.

Keywords: Latvian Orthodox Church, Birth of Our Savior parish in Kolkasrags, the District of Dundaga, Livs.

Summary

The article about the history of the Orthodox parish in Kolka from 1918 till 1934 is the first one in a series of studies dealing with the Orthodox faith in Northern Courland (the former territories of Ventspils and Talsi districts) during the times of the Republic of

Latvia (1918–1940), the first year of the Soviet regime (1940–1941), and the period of the Nazi occupation. The research is based on a large amount of documents of the Latvian Orthodox Church, never having been in scientific use before, from different branches of the National Archives of Latvia.

During the 1920s–1930s, Kolka territorially was a part of the civil parish (*pagasts*) of Dundaga in Ventspils District. Kolka was one of the 12 villages populated by Livs (Livonians). From 1918 till 1934, the number of people knowing and publicly speaking the Liv language was constantly shrinking and the Latvian language was more and more replacing the Liv language in all aspects of social communication.

No matter what their ethnicity or origins, most of the population of Kolka were fishermen and fisheries workers and had very poor living conditions. In the religious – denominational aspect, Kolka was very different from other villages populated by Livs. There were only Orthodox and Lutheran churches and a majority of Orthodox believers. No problem of coexistence between Christian denominations appeared among Lutherans and Orthodox believers of Kolka, similarly as there was never any religious or ethnic enmity between Latvians and Livs.

The Orthodox parish of Kolkasrags was founded in 1885 and the church of Birth of Our Savior was consecrated on 8 November 1892, after two-years long construction work. This was the only Orthodox place of worship in the Liv-populated region. Near the church a priest's house was built with some additional buildings, and an Orthodox school, and a cemetery was established approximately 2 kilometers from the church. The First World War and the following hard times brought much sufferings and destruction for the parish of Kolkasrags, the village of Kolka and the whole nearby coastal region. Even after the peace treaty of 1920, the situation was still very gloomy and unpromising. Most of the parish members were low-income people, and thus the parish community was very poor. The parish membership in 1918–1934 was no larger than 150.

During this period, the parish of Kolkasrags was serviced by four priests – Toms Krāģis (1861–1936), Pēteris Gredzens (1887–1942), Romans Bērziņš (1900–1954), and Georgijs Varfolomejevs (1901–?). No one of these priests conducted the service in Liv language, since they had no knowledge of it. Two of the priests – P. Gredzens and

R. Bērziņš – were arrested by the Soviet repressive organs, after Latvia lost her independence, and both died in prison.

In the history of the Orthodox parish of Kolkasrags, the period from 1918 till 1934 was difficult and controversial, with considerable financial difficulties and priests coming and going. Until December 1921, there was no Orthodox priest in Kolka. Typically, priests did not reside in Kolka, they were kept busy in other parishes, and due to the very poor condition of roads, arrived to conduct services in Kolka very irregularly. The existence of such a small parish was complicated, and to support its activities constant additional financing from the central offices of the Latvian Orthodox Church was required. It is to be mentioned that these offices, especially in the 1920s, had no capacity for such financial support.

Despite all problems and difficulties, the Orthodox population of Kolkasrags treated their religion with great respect and seriousness.

The history of Kolkasrags parish from 1935 till 1945 will be described in the next article.

ZINĀTNES DZĪVE

PĀRSKATS PAR LATVIJAS UNIVERSITĀTES LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA DARBĪBU 2017. GADĀ¹

2017. gads Latvijas zinātnē bija plašu diskusiju laiks, kas aizvadīts mēģinājumos pārliecināt Izglītības un zinātnes ministrijas ierēdņus par valsts pētījumu programmu (VPP) pagarinājumu un debatēs par Latvijas Zinātnes padomes (LZP) fundamentālo un lietišķo projektu konkursa nolikumu. Tas skāra arī Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta (LU LVI) darbību. 2018. gadā draudošais zinātnes finansējuma pārrāvums un iespējamā darbības stratēģija tika apspriesta trijās institūta darbinieku pilnsapulcēs un vairākās Zinātniskās padomes (ZP) sēdēs.

Pārskata periodā LU LVI ZP priekšsēdētājs Guntis Gerhards sauca sešas sēdes, kurās līdzās minētajiem jautājumiem tika analizēta institūtā realizēto projektu gaita, apspriesti institūta direktora priekšlikumi akadēmisko amatu konkursu izsludināšanai un darba uzdevumi pretendentiem,² kā arī apspriesta darbinieku atskaišu iesniegšanas kārtība. Gada sākumā ZP sēdēs tika izskatīts un ieteikts publicēšanai Anetes Karlsones sagatavotais avota un zinātnisko komentāru krājums “Vācbaltiete Marta Bilenšteina un latviešu nemateriālais kultūras mantojums” (30. janvāra sēde) un Ērika Jēkabsona zinātniskā monogrāfija “Latvijas un ASV attiecības un amerikāņu palīdzības organizāciju darbība Latvijā. 1918–1922” (29. marta sēde). Šie darbi bija pēdējie, kas ieteikti publicēšanai ar LU LVI ZP lēmumu. Saskaņā ar LU rīkojumu turpmāk šīs funkcijas nodotas LU Humanitāro zinātņu padomei (HZZP) prorektores Inas Druvietes vadībā.

---

¹ Pārskats sagatavots LU LVI realizētā bāzes un snieguma finansējuma projekta “Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām” (Nr. ZD2015/AZ85, vad. G. Gerhards) ietvaros.

² LU LVI ZP sēdēs tika ievēlēti – pētniece Elīna Pētersone-Gordina (24. maijs), pētnieks Muntis Auns (14. jūnijs) un zinātniskā asistente Tatjana Bogdanoviča (14. jūnijs).

2017. gadā LU HZP ieteikti publicēšanai šādi LU LVI darbinieku sagatavotie zinātniskie darbi: Aijas Jansones monogrāfija “Rucavnieku apgērbs cauri laikiem (19. gs. – 20. gs. sākums)”, Ievas Oses sastādītais rakstu krājums “Senā Rīga, 9”, Līgas Lapas monogrāfija “Kaujinieki un mežabrāļi 1905. gada revolūcijā Latvijā: terorisma un vardarbības aspekti” un Ievas Pīgoznes monogrāfija “Krāsas un to nozīme baltu 3.–13. gadsimta apgērbā mūsdienu Latvijas teritorijā”.

2017. gadā LU LVI darbiniekiem iznākušas 140 publikācijas, četras no tām izdevumos, kas indeksēti *Scopus* un *WoS*;³ 34 – *Erih Plus* un *EBSCO*. Bez jau iepriekš minētajiem institūtā sagatavoti un izdoti četri “Latvijas Vēstures Institūta Žurnāla” numuri (red. Ineta Lipša), divi krājumi “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi” (red. Viktorija Bebre), LU Repoitorijā ievietoti trīs tēžu krājumi.⁴ Pārskata periodā pie lasītājiem nonāca divas LU LVI darbinieku sagatavotās monogrāfijas.⁵

Lielākā tiesa no publicētajiem zinātniskajiem rakstiem, krājumiem

³ (1) I. Boldāne-Zeļenkova. Mārciena – between Legacy and Nostalgia. *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, Vol. 70, 2017, pp. 149–170; (2) G. Gerhards, E. Pētersone-Gordina, Z. Krūmiņa. Palaeopathological Evidence of Infectious Disease in a Skeletal Population from Late Medieval Riga, Latvia (15th–17th Centuries AD). *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences. Section B: Natural, Exact, and Applied Sciences*, Vol. 71, No. 1/2, 2017, pp. 1–7; (3) R. J. Eppie, G. Zarina, V. Moiseyev, E. Lightfoot, P. R. Nigst, M. Manica, R. Pinhasi, and D. G. Bradley. The Neolithic Transition in the Baltic Was Not Driven by Admixture with Early European Farmers. *Current Biology*, Vol. 27, No. 4, 2017, pp. 576–582; (4) G. Zariņa, A. Andrejeva a.o. The Neolithic Transition in the Baltic Was Not Driven by Admixture with Early European Farmers. *Current Biology*, Vol. 27, No. 4, 2017, pp. 581–582.

⁴ A. Vilcāne (sast.). *Latvijas Universitātes 75. konferences LU LVI Arheoloģijas un etnogrāfijas sekcija “Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija”. Referātu tēzes*. Rīga: LU Latvijas vēstures institūts, 2017; E. Evarts (sast.). *Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija: Latvijas Universitātes 75. konference, 20. februāris, 2017, Rīga: referātu tēžu krājums*. Latvijas Universitātes 75. konference. LU LVI Latvijas vēstures sekcija. Rīga: Latvijas Universitāte, 2017; I. Boldāne-Zeļenkova (sast.). *Sociālpolitiskās norises Latvijas kultūrtelpā: VPP Letonika projekta Nr. 2 “Latvijas vēsture: kultūrvēsturiskā vide un sociālpolitiskās norises Baltijas jūras reģiona kontekstā” sekcija, 30.–31. oktobris, 2017*. Rīga: LU Latvijas vēstures institūts, 2017.

⁵ I. Zagorska. *Senā Burtnieka noslēpumi*. Rīga: Zinātne, 2017; A. Jansone. *Rucavnieku apgērbs cauri laikiem (19. gs. – 20. gs. sākums)*. Rīga: Zinātne, 2017.

un monogrāfijām tapuši divu institūtā realizēto projektu ietvaros – LU bāzes un snieguma finansējuma projekta “Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija” apakšprojektā “*Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām*” un VPP Letonika (Latvijas vēsture, valoda, kultūra, vērtības) apakšprojektā Nr. 2 “*Latvijas vēsture: Kultūrvēsturiskā vide un sociālpolitiskās norises Baltijas jūras reģiona kontekstā*”. 2017. gadā institūtā bez jau minētajiem realizēti vēl vairāki projekti (sk. 1. tabulu), t.sk. uzsākts ERAF projekts “Apbedījuma vides mikrobioma nozīme biomolekulārajā arheoloģijā un senās tuberkulozes izpētes procesos” (vad. G. Gerhards).

1. tabula

2017. GADĀ LU LVI ĪSTENOTIE PROJEKTI

Projekta Nr.	Nosaukums	Vadītājs
ZD2015/AZ85	LU bāzes un snieguma finansējuma projekts “Letonika, diaspora un starpkultūru komunikācija”, apakšprojekts “Latvijas teritorija kā dažādu kultūrtelpu, reliģiju, politisko, sociālo un ekonomisko interešu saskarsmes zona no aizvēstures līdz mūsdienām”	<i>Dr. hist.</i> Guntis Gerhards
AAP2016/B060	LU Latvijas vēstures institūta administrācijas atlidzības un kārtējie izdevumi (bāzes finansējums)	<i>Dr. h.c.</i> Ivars Ločmelis
2.1.2(VPP Letonika) 10-4/VPP-14/10 ZD2015/201353	VPP Letonika (Latvijas vēsture, valoda, kultūra, vērtības) apakšprojekts “Latvijas vēsture: Kultūrvēsturiskā vide un sociālpolitiskās norises Baltijas jūras reģiona kontekstā”	<i>Dr. hist.</i> Guntis Zemītis
NFI/R/2014/062 NORV2015/032	Eiropas Ekonomikas zonas un Norvēģijas finanšu instrumenta programmas “Pētniecība un stipendijas” līdzfinansētais projekts <i>Technology transfer in the processing of mineral resources in earlier times</i> (“Tehnoloģiju pārnese minerālo resursu izmantošanā senākos laikos” (II))	<i>Dr. hist.</i> Valdis Bērziņš

Projekta Nr.	Nosaukums	Vadītājs
ERAF 1.1.1.1/16/A/101	Apbedījuma vides mikrobioma nozīme biomolekulārajā arheoloģijā un senās tuberkulozes izpētes procesos	<i>Dr. hist.</i> Guntis Gerhards
Nr. 660/2014 ZD2015/6245	LZP sadarbības projekta “Kultūru migrācija Latvijā” apakšprojekts “Iedzīvotāju grupu etnokultūras izpausmju izmaiņas un ideoloģisko strāvojumu skatījums”	<i>Dr. hist.</i> Gunita Zariņa
ZD2015/6240	LZP “Latvijas Republikas diplomātiskā dienesta loma un Baltijas jautājums”	<i>Dr. hist.</i> Ainārs Lerhis
VDKKOM	Vienošānās par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu zinātnisko izpēti	<i>Dr. hist.</i> Kārlis Kangeris
AAP2017/B17	Arheoloģiskā izpēte Kurzemes hercogistes “Vecmuižas” dzelzs manufaktūrā (LU efektīvas sadarbības projekts)	<i>Dr. hist.</i> Mārite Jakovļeva
AAP2017/05	Dalība Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes starptautiskajā zinātniskajā konferencē “XXVII Zinātniskie lasījumi”	<i>Dr. hist.</i> Anete Karlsonē
AAP2017/09	Latgales kultūrvēsturiskā apgabala etnogrāfiskā izpēte (Starptautiska etnogrāfiskā ekspedīcija uz Preiļu, Riebiņu, Līvānu un Aglonas novadiem)	<i>Dr. hist.</i> Aija Jansone
AAP2017/18	Grāmatas “Vācbaltiete Marta Bilenšteina un latviešu nemateriālais kultūras mantojums” izdošana: I posms	<i>Dr. hist.</i> Anete Karlsonē
AAP2017/19	Dalība konferencē “ <i>The Narrative Power of Clothes</i> ” ar referātu “Apģērba piegriezuma un rotājuma maiņa Latvijā 19. gs. uz Eiropas kultūras vēstures fona”	<i>Dr. hist.</i> Aija Jansone
AAP2017/20	LU LVI Etnogrāfisko materiālu krātuves 20. gs. 50.–70. gadu ekspedīciju neidentificēto fotonegatīvu sakārtošana ilgstošai glabāšanai, inventarizēšana, digitalizācija	<i>Dr. h.c.</i> Lilita Vanaga

Projekta Nr.	Nosaukums	Vadītājs
AAP2017/21	Talsu Vilkmuižas ezera skenēšana	<i>Mg. hist.</i> Inga Doniņa
AAP2017/22	Latvijas vēsturiskās koksnes gadskārtu mērījumu un ilggadējo hronoloģiju datu bankas izveidošana	<i>Dr. hist.</i> Māris Zunde
AAP2017/23	Rīgas pilsētas arheoloģiskajos izrakumos iegūtā antropoloģiskā materiāla saglabāšanas pakāpes noteikšana LU LVI BMK	<i>Dr. hist.</i> Gunita Zariņa
AAP2017/24	Pļaviņu un Rīgas HES zonas arheoloģisko objektu zīmēto plānu un fotonegatīvu sakārtošana ilgstošai glabāšanai, inventarizācija un digitalizācija LU LVI AMK	<i>Mg. hist.</i> Silvija Tilko
AAP2017/55	Arheoloģiskie izrakumi un vēstures skolotāju lauka seminārs Popē	<i>Dr. hist.</i> Rūdolfs Brūzis
AAP2017/64	Monogrāfijas "Rucavnieku apgērbs cauri laikiem (19. gs. beigas – 20. gs. sākums)" izdošana	<i>Dr. hist.</i> Aija Jansone
AAP2017/101	Zinātnisko izdevumu "Arheoloģija un etnogrāfija" virzība iekļaušanai starptautiskajās datubāzēs: I posms	<i>Dr. hist.</i> Antonija Vilcāne
AAP2017/106	Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta žurnāla "Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls" 4 numuru izdošana 2017. gadā	<i>Dr. hist.</i> Ineta Lipša
AAP2017/119	Baltijas jūras somu-vendu apbedīšanas tradīcijas vēļajā dzelzs laikmetā un viduslaiku sākumā	<i>Mg. hist.</i> Eduards Plankājs
AAP2017/B121	"Hibrīdkarš un vēstures politizācija Krievijas un Baltijas valstu attiecību kontekstā"	<i>Dr. hist.</i> Ainārs Lerhis
ZD2017/20331	Latvijas Arheoloģijas rokasgrāmata	<i>Dr. hist.</i> Gunita Zariņa
ZD/2017/20353	Arheoloģiskie izrakumi un skolotāju seminārs Popē	<i>Mg. hist.</i> Inga Doniņa

Projekta Nr.	Nosaukums	Vadītājs
ZD2017/20401	Ģeoarheoloģiskie pētījumi Grobiņas arheoloģiskajā ansambli 2017	<i>Mg. hist.</i> Elīna Guščika
ZD2017/20410	Jaunākajos pilskalnu pētījumos iegūtā arheoloģiskā materiāla datēšana	<i>Mg. hist.</i> Elīna Guščika
ZD2017/20402	Rakstu krājuma "Baltijas mākslas un kultūrvēsturisko kolekciju vēsture un proveniencē 19. un 20. gadsimtā" sagatavošana	<i>Dr. hist.</i> Guntis Zemītis

2017. gadā LU LVI realizēto projektu ietvaros rikoja vairākus pasākumus, kas veltīti pētījumu rezultātu komunikācijai, – konferences, seminārus, zinātniskās sesijas un zinātniskos lasījumus. Institūts pirmo reizi organizēja sekcijas LU konferencē. LU 75. konferencē Vēsturnieku un Arheologu un etnologu sekcijās tika prezentēti bāzes un snieguma finansējuma projekta ietvaros veikto pētījumu rezultāti. Dabībai Letonikas kongresā institūts pieteica četras sesijas, kas divas dienas notika LU Humanitāro un sociālo zinātņu pētījumu centrā. Nozares vēstures jautājumi aktualizēti semināros, kas veltīti etnogrāfes Ainas Alsupes (1926–2015) piemiņai, arheologa Andra Caunes 80. jubilejai, un diskusijā par vēsturnieku iespējām radīt pasaules līmenī konkurētspējīgus zinātniskus rakstus, kas bija pieskaņota "Latvijas Vēstures Institūta Žurnāla" 80. gadskārtai. Sadarbībā ar Latvijas Kara muzeju un LU Vēstures un filozofijas fakultāti tika rīkota konference "Demokrātiskie procesi Austrumu un Centrālajā Eiropā 1917. gadā: politiskie, militārie, sociālie un kultūras aspekti", bet kopā ar Valmieras muzeju nu jau trešo reizi noturēti "Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi". Kolēģu iepazīstināšanai ar jauno darbinieku – doktorantu un doktora grādu pretendentu – veikumu gada nogalē tika rīkots īpašs seminārs.

2017. gadā LU LVI darbinieki sagatavojuši un nolasījuši 127 referātus, 57 no tiem – starptautiskās konferencēs. Pārskata periodā notika vairāki nozīmīgi humanitāro un sociālo zinātņu kongresi – Eiropas Arheologu asociācijas (*European Association of Archaeologists* – EAA) ikgadējā (23.) konference Māstrihtā, Starptautiskās Etnologu un etnogrāfu biedrības (SIEF) kongress Getingenē, Baltijas studiju konference

1. att. Arheoloģiskie pētījumi Nurmuižas pili (Talsu novads, Lauciene). Brūga attīrīšana pie pils rietumu korpusa. 2017. gada 26. jūlijs. R. Brūža foto

Rīgā, “EuroDendro 2017” Tartu u.c., kuros ar ziņojumiem piedalījās un LU pārstāvēja institūta zinātnieki. Zinātnisko notikumu ģeogrāfija visai plaša – ASV, Austrija, Dānija, Igaunija, Krievija, Lietuva, Lielbritānija, Nīderlande, Polija, Vācija un Zviedrija. Starptautiskajās konferencēs nolasītie ziņojumi tēžu (kongresu mājaslapas, atsevišķi drukas izdevumi) vai konferenču apskata (LVIŽ) veidolā jau nonākuši pie lasītājiem.

Piesaistot papildu finansējumu LU Akadēmiskās attīstības un efektīvās sadarbības projektu, kā arī Valsts kultūrkapitāla fonda (VKKF) u.c. projektu veidolā, LU LVI darbinieki veica lauka pētījumus – vasaras sezonā notika gan arheoloģiskā izpēte un izrakumi,⁶ gan etnogrāfiskā ekspedīcija.⁷ Lauka pētījumi realizēti, piesaistot gan LU studentus, gan kaimiņvalsts kolēģus. Pateicoties LU un Baltijas un Skandināvijas arheoloģijas institūtu (Šlēsviga, Vācija) noslēgtajam savstarpējās sadarbības līgumam, izrakumos Riņņukalna arheoloģiskajā kompleksā bija iespēja piedalīties arī LU studentiem. Izrakumu pārskati un etnogrāfiskās ekspedīcijas materiāli tiks iesniegti attiecīgi Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijā, LU LVI Arheoloģisko materiālu krātuvē un Etnogrāfisko materiālu krātuvē. Pēc materiālu inventarizēšanas tie būs pieejami LU zinātniekiem un studentiem, kā arī citiem interesentiem.

Pārskata periodā trīs institūta darbinieki aizstāvēja studiju noslēguma darbus un viņiem tika piešķirts zinātniskais grāds: Dita Auziņa – *MAarch* (Leidenes Universitāte, Nīderlande), Eduards Plančajs – *Mg. hist.* (LU), Elīna Pētersone-Gordina – *PhD* (Daremas Universitāte, Lielbritānija).

2017. gadā institūtā strādāja 56⁸ darbinieki, starp viņiem – 17 vadošie pētnieki, 13 pētnieki un 12 zinātniskie asistenti. 33 no LU LVI darbiniekiem bija ar doktora grādu.

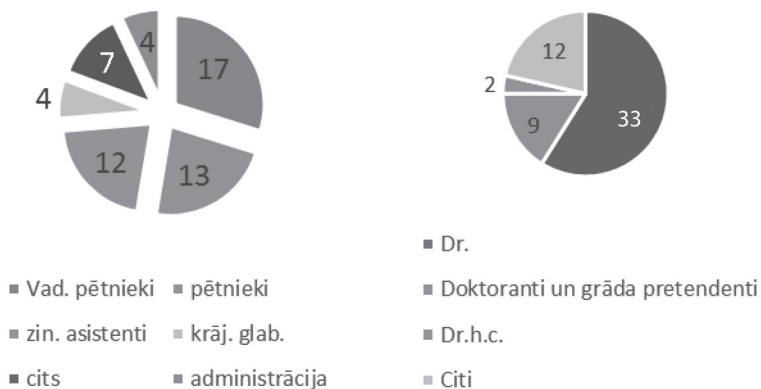
⁶ Vecumnieku manufaktūra, vad. I. Doniņa, D. Auziņa, M. Jakovļeva; Grobiņas pilskalns, vad. E. Guščika (jūnijs); Nurmuižas pils (Talsu novads, Lauciene), vad. R. Brūzis (jūlijs); Popes kapulauks, vad. I. Doniņa (jūlijs); Riņņukalna arheoloģiskais komplekss, vad. V. Bērziņš (augusts).

⁷ Starptautiskā etnogrāfiskā ekspedīcija “Latgales kultūrvēsturiskā apgabala etnogrāfiskā izpēte”, vad. Aija Jansone (5.–15. jūnijs).

⁸ Darbinieku uzskaitījumā neietilpst VDK izpētes komisijas viespētnieki un Latvijas vēstures institūta apgāda darbinieki.

2. tabula

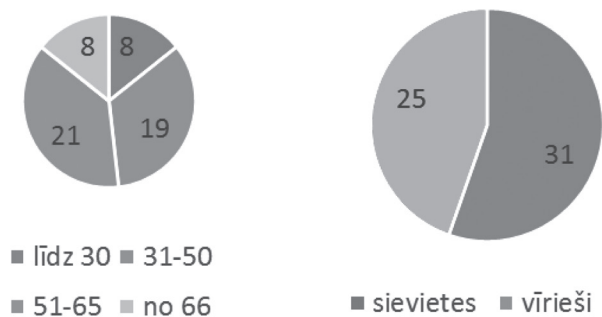
LU LVI DARBINIEKU STRUKTŪRA

Institūta darbinieku vecuma un dzimuma struktūra redzama 3. tabulā.

3. tabula

LU LVI DARBINIEKU VECUMA UN DZIMUMA STRUKTŪRA

2. att. Etnogrāfiskā ekspedīcija Ciskādos. No kreisās Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja direktore Tekla Bekeša, LU LVI zinātniskā asistente Ieva Pigozne un Ciskādu Sv. Jāņa Kristītāja draudzes prāvests Imants Petrovskis. 2017. gada 14. jūnijs. A. Jansones foto

2017. gadā četriem pētniekiem beidzās amatā ievēlēšanas termiņš. Izvērtējot darbinieku līdzšinējā darba kvalitāti, institūta izaugsmes un finansiālās iespējas, LU LVI Zinātniskā padome izsludināja trīs konkursus uz akadēmisko amatu vietām. To rezultātā, atbilstoši LU apstiprinātajai vēlēšanu procedūrai, akadēmiskajos amatos institūtā tika ievēlēti divi pētnieki – Muntis Auns (bāzes finansējums, VPP Letonika) un Elīna Pētersone-Gordina (ERAF 1.1.1.1/16/A/101) – un viena zinātniskā asistente – Tatjana Bogdanoviča (snieguma finansējums). 2017. gadā darbu uzsāka pieci 2016. gada decembrī ievēlētie zinātniskie asistenti (3 – snieguma, 2 – bāzes finansējums).

2018. gadā, ņemot vērā jau iepriekš minētos kritērijus, plānots izsludināt akadēmisko amatu konkursu uz vienu pētnieka vietu un divām zinātniskā asistenta vietām. Izsludināto vakanču skaits var mainīties atkarībā no piesaistīto līdzekļu apjoma LZP grantu, VPP un citu projektu veidā.

3. att. Zinātniskie lasījumi "Arheologam un vēsturniekam LZA īstenajam loceklim, Dr. habil. hist. Andrim Caunem – 80".
Gaviļnieks Andris Caune. 2017. gada 29. jūnijs. G. Zemīša foto

4. att. “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi” Valmieras muzejā.
Konferenci atklāj LU LVI direktors Guntis Zemītis. 2017. gada
20. oktobris. A. Rozītes foto

Pārskata periodā LU Akadēmiskās attīstības projektu rāmjos nozīmīgs darbs veikts institūta krātuvēs un Dendrohronoloģijas laboratorijā. Arheoloģisko materiālu krātuvē (AMK) tika veikta dažādos laikposmos (1945–2016) ienākušo fotonegatīvu ar kultūrvēsturisku nozīmi skenēšana, nozīmības izvērtējums un inventarizācija (200 filmas jeb 7200 kadri no 10 kolekcijām). Digitalizēti zīmētie lielformāta (A2, A1 un A0 izmērā) vienā eksemplārā esošie plāni uz lielformāta skenera (3000 vienības). 2017. gadā krātuvē uzsākta pārskatu krājuma digitalizācija (ieskenēti 102 pārskati), tika turpināta LVI arheologu veikto izrakumu zīmēto plānu saraksta veidošana pa kolekcijām *Ms Access* programmā (kopējais skaits 27 600 vienības).

Bioarheoloģisko materiālu krātuvē (BMK) veikta “Rīgas Sv. Pētera baznīcas”, “Doma baznīcas un Doma dārza”, “Doma laukuma”, “Reformatoru baznīcas”, “Jura baznīcas”, “Melngalvju nama”, “Jaunielas”, “Brīvības ielas 42/44”, “Mazās Pils ielas” antropoloģisko kolekciju pār-

5. att. “Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi” Valmieras muzejā. Priekšplānā konferences rīcības komitejas pārstāvji – LU LVI pētnieks Rūdolfs Brūzis un pētnieka p.i. Viktorija Bebre. 2017. gada 20. oktobris. A. Rokpeļņa foto

inventarizācija, materiālu saglabātības un to izmantošanas novērtēšana stabilo izotopu un DNS analīzēm. Kopumā apstrādāts 1350 apbedījumu antropoloģiskais materiāls. Inventarizēts Doma baznīcas kapsētas uzraudzības izrakumos atsegtais paleozooloģiskais materiāls, 160 vienības.

Etnogrāfisko materiālu krātuvē (EMK) apstrādāta ilgstošai glabāšanai emeritētās zinātnieces *Dr. habil. hist. A. Alsupes* etnogrāfisko materiālu kolekcija. Apstrādāti 240 audumu paraugi un apraksti. Ieskenēti 197 audumu paraugi, no tiem 81 aprakstīts. Veikta tehniskā pirmapstrāde Alsupes kolekcijas apdraudētajām (ap 110) fotofilmām – no tām 89 ir sākotnējais apraksts, 48 filmas ir ieskenētas. Ieskenēti un digitāli aprakstīti 250 E 20 audumu paraugi (47 no tiem no jauna sagatavoti ilgstošai glabāšanai). Inventarizēti un apstrādāti EMK krājuma jaunieguvumi – A. Jansones un I. Pigoznes ekspedīcijas materiāli (350 vienības). Apstrādāti ap 1650 20. gs. 50.–70. gadu

ekspedīciju fotonegatīvu ieskenētie kadri (45 fotofilmas); veikta apstrādāto lietderīgo negatīvu inventarizēšana; skenēšanai sagatavotas 60 neapstrādāto, neidentificēto fotonegatīvu filmas; ilgstošai glabāšanai sagatavotas 35 apstrādātās un inventarizētās filmas.

Dendrochronoloģijas laboratorijā veikts patstāvīgs pētījums par apļievas un kodolkoksnes gadskārtu skaita attiecību no dažādiem rajoniem piegādātu un dažāda vecuma priedes vēsturisko kokmateriālu koksnes paraugos, kuri iegūti Latvijā. Tas ir realizēts, lai noskaidrotu priedes vēsturisko būvelementu datējuma noteikšanas iespējas un precizitāti gadījumos, kad šie būvelementi ir bez attiecīgo koku ārējām gadskārtām. Jaunveidotā Latvijas ilggadējo dendrochronoloģisko datu banka ir papildināta ar vēl vairāku citu tieši uzskaites periodā absolūti datētu vēsturisko koka būvelementu atbilstoši sagatavotajiem gadskārtu platuma datiem un to metadatiem. Tie attiecas uz šādiem Latvijas vēsturiskajiem objektiem: Rīgas upes labā krasta divu relatīvi senāko koka nostiprinājumu posmi, atsegti jaunās apbūves gabalā Rīgā, starp Minsterejas, Mārstaļu ielu un 11. novembra krastmalu; pie Rīgas pils austrumu piebūves atklāto mūra ēkas pamatu apakšā atsegtais koka pālis; blakus Aronas pilskalnam (Madonas novada Bērzaunes pagasts) esošā avota iztekā saglabāties, domājams, vēsturiskas koka konstrukcijas būvelementa posms.

Pārskata periodā institūta darbinieki līdztekus zinātniskiem rakstiem un rīkotajām publiski pieejamām konferencēm dažādos veidos informēja sabiedrību par pētījumu rezultātiem un sadarbojās ar to – lauka semināri skolotājiem,⁹ kopīgi projekti ar pašvaldībām,¹⁰ konsultācijas novadu muzeju darbiniekiem un LU LVI krātuvju (EMK, AMK) materiālu pieejamība, palīdzība novadu vēstures grāmatu sagatavošanā un izdošanā.¹¹ Vēsturnieki, arheologi un etnologi uzru-

⁹ LU LVI jauno arheologu projekts – vēstures skolotāja lauka seminārs “Arheoloģija un tās metodes” (2017. gada 10.–14. jūlijs, Ventspils novada Popes pag.; vad. R. Brūzis, atbalsts gūts LU AA proj. konkursā un VKKF).

¹⁰ Saziņā ar pašvaldību veicot lauka pētījumus tās teritorijā un informējot vietējo sabiedrību par rezultātiem (t.sk. tūrisma informācijas sagatavošana – Vecumnieki, Burtņieki).

¹¹ J. Liniņš, K. Zaltāns. *Ļaviņām – 90. Pilsētas un tuvākās apkārtnes vēsture no aizvēstures līdz 20. gs.* Ļaviņas: Ļaviņu novada dome, 2017 (zinātniskā redaktore – I. Boldāne-Zeļenkova).

nāja sabiedrību, lasot publiskās lekcijas,¹² sniedzot viedokļrakstus, populārzinātniskus rakstus, intervijas Latvijas medijiem un konsultējot tos.¹³

Institūta darbinieki piedalījās dokumentālo filmu sižetos un konsultēja to tapšanu.¹⁴

2017. gadā noslēdzās LZP granti, VPP Letonikas rezultātu komunikācijai atvēlēti vien daži 2018. gada mēneši. Zinātniekus sagaida projektu gatavošanas un pieteikšanas gads – pēc Izglītības un zinātnes ministrijas ieceres 2018. gadā jānotiek diviem LZP Fundamentālo un lietišķo projektu konkursiem, vienam Valsts pētījumu programmu konkursam, pēcdoktorantūras grantu konkursam u.c. Šajos apstākļos nozīmīga ne vien prasme uzrakstīt kvalitatīvu projekta pieteikumu, bet arī konkurētspēja, kas mērāma ar *WoS*, *Scopus* un *ErihPlus* datubāzēs esošu publikāciju īpatsvaru. Konkurētspējas celšana – nozīmīgākais mērķis 2018. gadam gan katram darbiniekam, gan institūtam kopumā.

Ilze Boldāne-Zeļenkova

¹² Zinātnisku biedrību, muzeju un Latvijas Valsts vēstures arhīva rīkotos pasākumos (D. Bleiere, I. Lipša, I. Gile, M. Jakovļeva, E. Plankājs – Cēsis, Rīga, Jelgava, Ventspils, Dobeles, Vecumnieki, Lutriņi, Saldus); Nacionālā kultūras centra u.c. projektu ietvaros organizētos lekcijuursos Latvijas apdzīvotās vietās (A. Jansone, A. Karlsona – Alsunga, Blome, Jelgava, Liepāja, Madona, Malderi, Piebalga, Piņķi, Preiļi, Rīga, Salaspils, Smelteri, Smiltene, Talsi, Ventspils).

¹³ Dalība LR1 raidījumos “Šīs dienas acīm” (G. Zemītis, E. Evarts), “Zināmais nezināmajā” (M. Jakovļeva); radio “NABA” raidījumā “Vēstures ķīlis” (I. Lipša); intervijas drukātajiem medijiem un interneta portālos – “Latvijas Avīze” (D. Bleiere, G. Zemītis), TVNet (D. Bleiere, U. Krēsliņš), Delfi (G. Zemītis); konsultācijas un iesaiste LTV1 raidījumā “Gudrs, vēl gudrāks” (G. Zemītis, A. Karlsona), “Cytaidi latviskais” (I. Lipša); dalība TV24 11. novembrim veltītajā tiešraidē (U. Krēsliņš); LTV7 raidījumā “Točki nad i” (I. Lipša), TV3 Ziņas (Z. Turčinskis); populārzinātniskas publikācijas (recenzijas, raksti) Latvijas izdevumos (“Rīgas Laiks” (I. Lipša), “Domuzīme” (D. Bleiere, U. Krēsliņš), “Ilustrētā Pasaules Vēsture” (M. Jakovļeva), www.lsm.lv (Z. Turčinskis)).

¹⁴ “Bunkurs” (rež. Jānis Krēvics, producete Arta Ģīga), 07.05.2017. (Z. Turčinskis); “Forest Brathers” NATO TV īsfilma, 11.07.2017. (Z. Turčinskis); “Astoņas zvaigznes” (rež. A. Saulītis), pirmizrāde 11.11.2017. (I. Gile, I. Lipša); “Valka 1917” (rež. O. Okonovs), pirmizrāde LTV1, 01.12.2017. (I. Lipša); “Dubultā dzīve. Sekss un PSRS” (rež. I. Kolmane; Latvijas, Francijas un Ukrainas kopražojums), pirmizrāde Francijas televīzijas kanālā (I. Lipša).

IOV 14. STARPTAUTISKĀ ZINĀTNISKĀ KONFERENCE ANDORFĀ (AUSTRIJA)

Starptautiskās tautas mākslas organizācijas (IOV – *International Organization of Folk Art*) Centrālās un Austrumeiropas Starptautiskā zinātnes un pētniecības komisija, kuras vadītāja ir Marijas Kirī-Skłodovskas Universitātes profesore **Anna Bžozovska-Krajka** (*Anna Brzozowska-Krajka*), 2017. gada 23.–26. novembrī Andorfā (Austrija) rīkoja IOV 14. zinātnisko konferenci, kuras tēma bija “Tradicionālā un laikmetīgā kultūra mūsdienu Eiropā” (*Between Folk Culture and Global Culture in Contemporary Europe*).

Konference tika rīkota par godu IOV 30. gadadienai, kā arī lai pieminētu tās dibinātāju un ilggadējo vadītāju Aleksandru Veiglu (*Alexander Veigl*), kurš jau 10 gadus nav starp mums. Konferencē piedalījās zinātnieki no astoņām valstīm: Austrijas, Baltkrievijas, Itālijas, Krievijas, Latvijas, Lietuvas, Polijas, Ukrainas. Konference noritēja angļu valodā.

Konferences tēma ietvēra divus atslēgas jēdzienus: tradicionālā kultūra (*folk culture*) un globālā kultūra (*global culture*), kas arī noteica zinātnisko lasījumu saturu. Referātos tika akcentēts dažādu zemju kultūras procesu dinamiskais raksturs, kas ar dažādu komunikācijas līdzekļu starpniecību palīdz veidot izpratni starp tautām ar atšķirīgu politiku, ekonomiku, reliģisko pārliecību un dzīves pieredzi. Visi ziņojumi bija balstīti uz jaunākajiem pētījumiem.

Konferences darbs tika organizēts sešās sekcijās (Mutvārdu vēsture un rituāli; Kultūrpolitika; Tautas mūzika un tautas dejas; Etniskā minoritātes; Tautas tērps; Mūsdienu netradicionālās folkloras formas), kurās tika nolasīti 27 referāti. Līdz konferences sākumam bija nopublicētas pieteikto referātu tēzes.

Zinātniskie lasījumi sākās ar plenārsēdi, kuru atklāja emeritētā profesore **Violeta Kravčika-Vasiļevska** (*Violetta Krawczyk-Wasiłewska*; Lodzas Universitāte, Polija) ar referātu “*European Intangible Cultural Heritage and the Information Society*”. Referente uzsvēra, ka mūsdienās mutvārdu un nemateriālais kultūras mantojums caur kultūras identitāti, radošumu un dažādību pasaulē kļūst daudz atpazīsta-

māks un tas veicina tolerantu kultūru integrācijas procesu. Tas ir iemesls, kāpēc UNESCO nemateriālās kultūras definīcijā īpaši uzsvērta kultūras saglabāšana un aizsardzība. Tā kā mūsdienās kultūras identitātes saglabāšanā liela loma ir masu saziņas līdzekļiem, kultūras mantojumu vajag digitalizēt, jo tas ir veids, kā šo mantojumu saglabāt nākamajām paaudzēm, kā arī veiksmīgāk iekļauties Eiropas integrācijas procesā. Jau digitalizētie materiāli ir pasaules mantojuma daļa, kas pieejami visai pasaulei, līdz ar to aktuāls ir jautājums par materiālu atlasī šai digitalizācijai. Zinātniece minēja piemērus, kā tādās valstīs kā Dānijā, Somijā, Holandē, Polijā un Latvijā (“Dainu skapis”) tiek glabāts un digitalizēts folkloras materiāls.

Sekcijā “Mutvārdu vēsture un rituāli” referentes prof. **Valentīna Novaka** (F. Skorinas Gomeļas Valsts universitāte, Baltkrievija) un prof. **Ina Šveda** (A. Puškina Brestas Valsts universitāte, Baltkrievija), Ph.D. **Agņeška Moņesa-Mizera** (*Agnieszka Monies-Mizera*; Marijas Kirī-Sklodovskas Universitāte, Ļubļina, Polija), prof. **Oksana Mikitenko** (Ukrainas Zinātņu akadēmija, Kijeva), balstoties uz jaunākajiem lauka pētījumu materiāliem, detalizēti analizēja konkrētās vietas dažādas senās tradīcijas un iezīmēja to transformāciju mūsdienās, kā arī norādīja, ko tas nozīmē tradīciju nesējiem (lietotājiem) un kas tiek darīts, lai saglabātu savu etnisko identitāti.

Ļoti interesanti ziņojumi bija sekcijā “Kultūrpolitika”. Piemēram, prof. **Letīcija Bindi** (*Letizia Bindi*; Molises Universitāte, Itālija) referēja par tradīcijas pārmantojamības procesu mūsdienās Itālijā, kas saskaņā ar pašreizējo UNESCO politiku iezīmē divus virzienus:

- pētniecisko, materiālu vākšanu par tradicionālo dzīvesveidu (etnogrāfu ekspedīcijās),
- grupu (deju kopu, folkloras ansambļu, tradicionālās virtuves utt.) sacensību organizēšanu.

Saskaņā ar Letīcijas Bindi teikto pašreiz kultūras mantojums atrodas uz robežas starp tradīciju un mainību. Kā piemēru viņa minēja tradicionālo aitkopību un aitu ganu dzīvesveidu, kas mūsdienās Itālijas kalnos speciāli tiek praktizēts, lai būtu ko parādīt visiem interesentiem. Šai sakarā tūristu vajadzībām internetā tiek ievietotas īpašas aplikācijas ar ganāmpulku atrašanās vietām, lai uz turieni ikviens var

aizbraukt un apskatīt ganāmpulkus, kā arī iepazīt aitkopju dzīvi. Tai pašā laikā ir sabiedrības daļa – dzīvnieku aizstāvji, kas cīnās par dzīvnieku labturību un daudz komfortablākiem aitkopju dzīves apstākļiem, kas krasi atšķiras no daudzu paaudžu laikā praktizētās aitkopības. Līdzīga problēma pastāv arī Polijā, kur sabiedrība nevar izšķirties, vai saglabāt tradīciju (tradicionālo aitu audzēšanu) vai arī nodarboties ar mūsdienu mārketingu.

Marija Ohaba (*Maria Ochab*; Marijas Kiri-Sklodovskas Universitāte, Ļubļina, Polija), risinot jautājumu par kultūru, uzsvēra, ka tā ir cilvēku sabiedrības pamatā, tā saglabā zināšanas, palīdz tās apgūt un nodot tālāk no paaudzes paaudzē. Kultūra nosaka arī mūsu dzīvesveidu, uzvedību, morāles principus un vērtības. Kultūra regulē sociālās grupas dzīves modeli, kā arī attiecības starp dažādām tautām. Zinātniece runāja par kultūras diplomātiju, kurā mēs visi esam iesaistīti, jo mums ir svarīga kultūras loma politikā, mums ir svarīgi personīgie sakari utt. Te liela loma ir nacionālajām valdībām, kas materiāli atbalsta tradicionālās kultūras saglabāšanu un tālāku attīstību. Šī atbalsta ietvaros rodas aizvien jauni izpildītāji (radoši cilvēki, mākslinieki), kuri ietekmējas no tradicionālās kultūras un jaunrada darbus, ar kuriem ir iespēja iepazīties aizvien plašākai auditorijai un iemīlēt to. Referente rādīja dažus mākslinieciskās jaunrades piemērus, kas apvieno tradicionālo ar mūsdienīgo (seno amatu apmācību un suvenīru darināšanu pēc etnodizaina utt.), tādā kārtā vismaz dažus tautas mākslas elementus un vērtības saglabājot mūsdienās.

Sekcijā “Tautas mūzika un tautas dejas” prof. **Urzula Hemeteka** (*Ursula Hemetek*; Vīnes Mūzikas un aktiermākslas universitāte, Austrija) referēja par Austrijas čigānu dažādu kopienu atšķirīgo muzicēšanu, ko zinātniece skaidro ar čigānu lielo izkaisītību pasaulē, kā rezultātā tiem nav izveidojušās stingras nacionālās identitātes jūtas un līdz ar to arī tradīcijas. Lauka pētījumos apzinot muzicēšanu piecās mūsdienu Austrijas čigānu kopienās, zinātniece konstatējusi, ka viņi runā dažādos no 16. gs. saglabātos dialektos un ka vienu un to pašu dziesmu dzied dažādos stilos: gan kā galda dziesmu, gan deju mūziku (dziesmu), vai izpilda mūsdienu ritmos, maksimāli pietuvinot šodienas klausītāju vēlmēm. Ziņojuma nobeigumā ilustrācijai tika atskaņota viena čigānu dziesma vairākās versijās.

Prof. **Rimants Astrausks** (*Rimantas Astrauskas*; Lietuvas Mūzikas un teātra akadēmija, Viļņa), strādājot pie problemātikas par tradicionālās mūzikas kultūras maiņu mūsdienās, konkrēti, pētot stabuļu spēli, kā galveno avotu izmantojis Čurļona muzeja (Kauņa) fondos saglabātās 20. gs. 30. gadu fotogrāfijas, kurās vēl redzam spēli savam priekam vai kā pavadījumu kāzās mūziķu kapelas sastāvā, bet mūsdienās tas vairs netiek praktizēts.

Emeritētais prof. **Viktors Kitovs** (Orenburga, Krievija) referēja par Orenburgas mūziķiem mūsdienās. Viņš uzsvēra, ka mūsdienās mainās sabiedrība, mainās cilvēku domāšana, mainās laiks. Krievijā pie kultūras namiem beidz darboties folkloras kopas, jo mazinās interese par to. Orenburgā tautas mūziku izpilda tikai Valsts akadēmiskais koris, kas vienlaikus ir galvenais vietējās tradicionālās muzicēšanas vācējs, saglabātājs un izpildītājs (tradīcijas nesējs). Mācību iestādēs tiek sagatavoti tikai akadēmiskās mūzikas izpildītāji, netiek mācīta tautas muzicēšana. Daži interesenti pašmācības ceļā tomēr pievēršas tautas mūzikai, kas izpildījumā rada lielu stilistisku raibumu un jaunu muzicēšanas filozofiju. Rezultātā vērojamas dinamiskas izmaiņas pagātnes mūzikas vai tradicionālo mūzikas instrumentu pielietojumā. Konkrēti Orenburgas Valsts akadēmiskā kora koncertos netiek izpildīta tradicionālā mūzika, bet gan populāru komponistu skaņdarbi, kas tiek pavadīti ar tādiem tradicionāliem mūzikas instrumentiem kā bajāns un balalaika.

Jautājums par etniskās minoritātes saglabāšanu mūsdienās ir aktuāls praktiski visām tautām, kurām rūp identitātes saglabāšana. Konferencē šai tēmai sekcijā “Etniskās minoritātes” pieskārs prof. **Larisa Vahņina** (Ukrainas ZA, Kijeva), kura ziņoja par saviem pētījumiem Ukrainas–Polijas–Baltkrievijas pierobežā. Pētniece uzsvēra, ka etniskie un kultūras procesi nevar saglabāties bez pašas kopienas klātesamības, tā saglabājas vispirms “vietējā” mentalitātē, kas ir Eiropas kultūras daļa.

Par Silēzijas minoritātēm referēja Ph.D. **Katažina Marcola** (*Katarzyna Marcol*; Silēzijas Universitāte Cešinā, Polija), kura, pētot poļu izcelsmes salpetra racēju vēsturi, pievērsās silēziešiem Serbijā (Ostojičevā), kas uz turieni emigrēja 19. gadsimtā. Balstoties uz etnogrāfiskajās ekspedīcijās savāktajiem materiāliem, viņa analizēja

identitātes, valodas, reliģisko priekšstatu, tradicionālā dzīvesveida, ģērbšanās, muzicēšanas utt. saglabāšanas centienus mūsdienās kopienas ietvaros.

Secijā “Tautas tērps” bija tikai divi ziņojumi: Ph.D. **Kinga Červiņska** (*Kinga Czerwińska*; Silēzijas Universitāte Cešinā, Polija), runājot par Dienvidpolijas – Silēzijas Cešinas (*Cieszyn Silesia*), Beskidu Živecas (*Żywiec Beskids*) un Podhales (*Podhale*) – tradicionālajiem tautas tērpiem, kas ir lokālās identitātes izpausme, analizēja tos no tradīcijas izpratnes viedokļa (izejmateriāls, piegriezums, komplektējums, rotājums un valkāšanas tradīcijas), norādot uz to nepārtraukto maiņu, kā arī iezīmēja to attīstības perspektīvas.

Dr. hist. **Aija Jansone** (Latvijas Universitāte, Rīga), referējot par tēmu “Autentiskuma un jauninājumu proporcijas mūsdienās darinātajos latviešu tautas tērpos”, ieskicēja apģērba attīstības vēsturi Latvijas teritorijā, atjaunotā tautas tērpa rašanās priekšnosacījumus un mūsdienu tendences, darinot tautas tērpus. Noslēgumā tika secināts, ka mūsdienās tautas tērpi, ko velk nacionāli orientētos pasākumos, dziesmu svētkos u.c., kļūst aizvien zinošāk komplektēti, tai pašā laikā liela daļa dzīvo ar veco (20. gs. sākuma) zināšanu bāzi un lieto atjaunoto latviešu tautas tērpu, kas ir tāls no vēsturiskās patiesības. Taču, lai arī kādu no tērpu variantiem cilvēki izvēlas darināt, iegādāties vai valkāt, tas nemazina viņu nacionālo pašapziņu un piederību savai tautai.

Secijā “Mūsdienu netradicionālās folkloras formas” prof. **Aleksandrs Morozovs** (Baltkrievijas Valsts universitāte, Minska) referēja par folkloras lomu mūsdienās, kas baltkrievu sabiedrībā eksistē dažādos izpildījumos. Kā piemēru viņš minēja vienu dziesmu, kuru demonstrēja četrās izpildītāju interpretācijās, no kurām vispopulārākā ir mūsdienu roka versija.

Prof. **Anna Bžozovska-Krajka**, runājot par kultūras globalizāciju, uzsvēra, ka globalizācija rada jaunu folkloru un šai procesā milzīga loma ir masu saziņas līdzekļiem, īpaši interneta piedāvājumam. Zinātniece runāja par Lieldienu tradīcijas komercializāciju, kurā reliģija aizvien mazāk tiek praktizēta, tās vietā nāk mūsdienu sabiedrībai daudz interesantākas lietas, kā dažādas apsveikumu kartiņas, izdevumi, publiskie pasākumi.

Konferences laikā tika sasaukta arī IOV Centrālās un Austrumeiropas Starptautiskās zinātnes un pētniecības komisijas sēde, kuru vadīja prof. Anna Bžozovska-Krajka. Sēdē piedalījās un uzrunu teica IOV Pasaules (*IOV – World*) Zinātnes komisijas priekšsēdis prof. Muhameds Nuiiri (*Mohammed Nouiri*) no Tunisijas. Sēdē tika runāts par paveikto un iezīmētas turpmākās darbības perspektīvas.

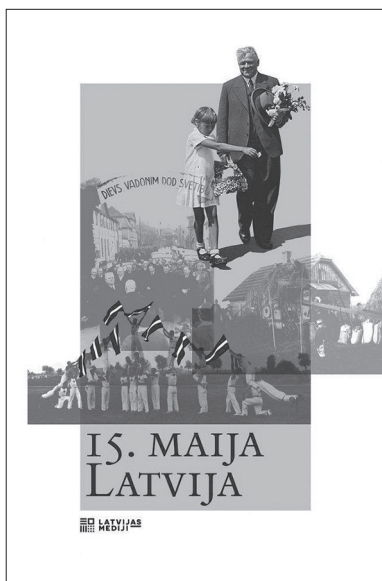
13. IOV zinātniskās konferences “*Roots and Routes of Traditional European Cultures in the XXIst Century*” (2013. g. Sevastopole) kuratore prof. Larisa Vahņina prezentēja konferences rakstu krājumu, kuru 2017. gadā izdeva Ukrainas Zinātņu akadēmija.

Nākamā – 15. IOV zinātniskā konference par tēmu “*Folk Handicraft in European Social Space: Artistry and Cultural Practices*” tiek plānota Rīgā, Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā, 2019. gada 1.–2. jūnijā gadskārtējā daiļamatniecības gadatirgus laikā.

Aija Jansone

RECENZIJAS

Inesis Feldmanis (zin. red.).
15. maija Latvija. Rīga: AS
Latvijas Mediji, 2017.
504 lpp., il.
ISBN 9789934154096

Latvijā pēdējā laikā parādijusies tendence pievērsties Latvijas autoritārā režīma laika izpētei un apzināšanai, kurai iepriekš bija vairāk fragmentārs raksturs, kas vairāk izpaudies dažādos Kārļa Ulmaņa jubilejas gados, kad tika rīkotas konferences un izdoti šo konferenču referāti. Virkne Latvijas vēsturnieku prof. Ineša Feldmaņa vadībā ir radījusi saturiski

apjomīgu darbu “15. maija Latvija”. Kā ievadā norāda I. Feldmanis, grāmatā mēģināts iespējami objektīvi atspoguļot un izvērtēt situāciju 15. maija Latvijā, dziļi un vispusīgi izanalizēt K. Ulmaņa autoritārās valdības veiktos pasākumus un gūtos sasniegumus dažādās jomās (14. lpp.).

Grāmatas saturs iedalīts deviņās nodaļās, kuru struktūra veidota pēc “problēmu principa”. Man personīgi gribētos ievadā ieraudzīt pamatojumu izvēlētajai struktūrai, nevis aprobežoties ar vienkāršu grāmatas nodaļu autoru nosaukšanu, kas ir redzams arī satura rādītājā. Izskatot “15. maija Latviju”, rodas priekšstats, ka tas ir rakstu krājums, nevis konceptualizēts darbs ar vienotu teorētisku un metodoloģisku pamatojumu.

Darba pirmā nodaļa “Teorija, vēsturiskā atmiņa, historiogrāfija” rada dažus jautājumus. Lai gan ir uzteicams prof. I. Feldmaņa sniegtais teorētisko jautājumu apskats (17.–24. lpp.), tomēr pašā darbā tas nav izmantots. Domāju, ka vajadzētu pieturēties pie kāda no autora

aprakstītā teorētiskā modeļa vai arī veidot grāmatu kā dažādu teorētisko pieeju diskursīvo platformu. Apšaubāma ir apakšnodaļas “Autoritārā režīma paštēls” iekļaušana šajā nodaļā, jo tā faktiski pārklājas ar IV nodaļā “Ideoloģija un propaganda” apskatāmo tematiku, jo režīma paštēla radīšana ir viens no propagandas uzdevumiem.

Jautājumus rada arī pirmajā nodaļā ievietotā apakšnodaļa par “ulmaņlaikiem” tautas vēsturiskajā atmiņā”. Tautas jeb sabiedrības kolektīvā atmiņa tomēr ir jāuztver kā kaut kas plašāks par vienu mazu segmentu vēsturiskajā atmiņā, kas piedevām atrodas pastāvīgā attīstībā. Tvert atmiņas konceptu, vadoties no tikai pēdējo desmitgažu laikā izskanējušajiem, galvenokārt politiķu izteikumiem vai darbībām, labākajā gadījumā ļauj runāt par Ulmaņa laika politisko atmiņu pēc neatkarības atjaunošanas un ne vairāk. Vai loģiskāk šai apakšnodaļai nebūtu bijis ierādīt vietu grāmatas noslēdzošajā daļā, kad autoram nāktos runāt par dažādo “ulmaņlaiku” mītu (39. lpp.) atspēkojumu, kas nolasās no grāmatā analizētā materiāla? Diemžēl šajā apakšnodaļā nav izskaidrots, ne kas tiek saprasts ar mītiem, ne kas – ar vēsturisko atmiņu.

Vācu kulturoloģe Aleida Asmane (*Aleida Assmann*) atzīmē, ka vārdam “mīts” ir divas nozīmes. Viena ir vēsturisko faktu izkropļota uztvere, ko var apgāzt ar pētījumu palīdzību, savukārt “mīts” var nozīmēt arī skatu uz vēsturi caur identitātes prizmu, ko nevar apgāzt ar vēstures zinātnes palīdzību, jo to nemitīgi papildina ar skaidrojumiem, saglabājot pagātnei sabiedrībai tagadnē un orientējot sabiedrību uz nākotni. Vēsture šādos gadījumus nereti tiek falsificēta, bet ne vienmēr. Autore uzsver, ka šajā gadījumā ir jāmaina pētniecības paradigma, ideoloģiju pētniecību nomainot ar nacionālās atmiņas pētniecību. Jautājumus “kas noticis?” un “kā noticis?” nomainot ar jautājumu “kā mēs uzzinām par vēstures notikumiem un kā tos atceramies?”¹ Iespējams, autora – prof. Antonija Zundas skaidrojums un visai slavinošais “ulmaņlaiku” vērtējums šajā apakšnodaļā ļauj domāt par šo otro pieeju autoritārisma pagātnes mītu pētniecībai. Varbūt arī tādēļ nodaļā ievietotais historiogrāfijas apskats seko “vēsturiskās atmiņas” apakšnodaļai.

¹ Adelaida Assmann (2006). *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. München: C. H. Beck, S. 40–41.

Grāmatas II nodaļa veltīta pašam 1934. gada 15. maija apvērsumam un tā norisēm. Vispirms Jānis Taurēns analizējis iekšējo un starptautisko situāciju pirms apvērsuma, atzīstot, ka iekšēji tā bijusi galvenokārt balstīta uz nacionālo attiecību saasināšanos, kā arī uz radikālo organizāciju darbību, kurām vēlāk varēja uzvelt atbildību par notikušo (67.–69. lpp.). Savukārt viņš noraida ārējo faktoru – tādu kā starptautiskais stāvoklis un t.s. “diktatūru laikmets” Eiropā – ietekmi uz apvērsuma sagatavošanu. Taču, ja jau ārpolitiskā situācija nebija tik trausmaina kā citos vēstures periodos un visas problēmas bija atrisināmas parlamentārā ceļā (72. lpp.), tad tomēr rodas jautājums, kāpēc “Latvijas valdošā elite” (vai visa? – K. Z.) izvēlējās autoritārisma ceļu. Varbūt būtu jāanalizē arī citi faktori – personiskie, ekonomiskie, sociālie u.c., lai apvērsuma iemesli atklātos pilnīgāk?

II nodaļas 3. un 4. apakšnodaļa veltītas apvērsuma norisei un reakcijai uz to ārzemēs. Būtībā tas ir konspektīvs izklāsts tam, ko apakšnodaļas autors Ēriks Jēkabsons kopā ar Valteru Ščerbinski bija sniedzis apjomīgajā dokumentu un pētījumu sakopojumā “Apvērsums”.²

III nodaļa “Politiskā sistēma “15. maija Latvijā”” sastāv no piecām apakšnodaļām. 1. apakšnodaļā “Vadonības principa īstenošana” izklāstīti galvenie jaunās politiskās iekārtas principi, atzīstot, ka Latvijā tika radīta “centralizēta, birokrātiska un policejiska valsts, kas uzraudzīja, kontrolēja un stingri regulēja visas dzīves jomas” (114. lpp.). 2. apakšnodaļā “Kameru sistēma un Satversmes reformu jautājums” prof. Aivars Stranga raksta, ka kameras bija nepieciešamas, lai panāktu pilnīgu sabiedrības kontroli un ideoloģisku ietekmēšanu. Vienīgi mācītāji palika neapvienoti kamerās, kaut arī tika plānots viņiem radīt Audzināšanas kameru, kas gan tā arī netika īstenots. Kameras un to sadalīšana padomēs esot bijis jaunās Satversmes centrālais elements (115.–116. lpp.).

Tāpat 3. apakšnodaļa “Opozīcija režīmam” īsti neiederas politiskās sistēmas aprakstā. Par to, protams, būtu jāraksta, bet vai nodaļā, kuras mērķis ir atsegt autoritārā režīma politisko iekārtu? 4. apakšnodaļa veltīta ierēdniecībai, atzīmējot gan “tīrīšanas”, ko režīms veica pret po-

² Valters Ščerbinskis, Ēriks Jēkabsons (sast.) (2012). *Apvērsums. 1934. gada 15. maija notikumi avotos un pētījumos*. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs.

litiski neuzticamiem ierēdņiem, gan ierēdniecības skaita ievērojamu pieaugumu autoritārisma gados.

Nozīmīga apakšnodaļa, kuru, manuprāt, būtu bijis iesakāms izvērst līdz nodaļas apjomam, ir “Latviskošanas pasākumi un minoritātes”. Apskatītas ir tikai lielākās Latvijas nacionālās mazākumtautības – krievi, vācbaltieši, ebreji, poļi, lietuvieši un baltkrievi. Manuprāt, trūkst detalizēta apskata par Ulmaņa režīma asimilācijas politiku attiecībā pret lībiešiem un lībiešu pretošanos šai politikai, izmantojot pat ārvalstu – Igaunijas un Somijas – atbalstu savas identitātes noturēšanai.³

Diskutabls ir jautājums arī par krievu kopienas pasivitāti attiecībā pret skolu autonomijas ierobežošanu, biedrību un preses izdevumu skaita samazināšanu (135. lpp.). Kā piemēru var minēt 1939. gadā krievu sabiedrisko organizāciju memorandu K. Ulmanim, kurā tika lūgts gan saglabāt krievu skolas, gan nodrošināt klasēs, kur bija ne mazāk par 10 krievu tautības skolēniem, mācības arī dzimtajā valodā. Tāpat tika lūgts nodrošināt ar mācību grāmatām krievu skolas un bibliotēkas krievu apdzīvotajos rajonos, atvieglot dažādu kultūras pasākumu rīkošanu krievu valodā.⁴

Grāmatas IV nodaļas “Ideoloģija un propagandā” autors prof. Ilgvars Butulis norāda, ka autoritārā ideoloģija balstījās uz trim pamatvērtībām – 15. maija Latviju, vienoto latviešu tautu un vadonību. No šīm vērtībām izrietējuši arī propagandas pamatuzdevumi – pamatot apvērsuma nepieciešamību, audzināt iedzīvotājus nacionālisma un vienotības garā, pamatot un propagandēt autoritāro režīmu un vadonību, kā arī mobilizēt iedzīvotājus “jaunās Latvijas” celtniecībai (156. lpp.). Autors labi parāda, kā Latvijas propagandisti ietekmējās no Itālijas un Vācijas propagandas institūcijām (158. lpp.), tomēr jāatzīmē, ka Latvijas propagandas mašīnērijas uzbūvē nopietni tika studēta arī Igaunijas pieredze.⁵

Nodaļā visai sīki tiek analizētas galvenās propagandas tēmas, īpašu uzmanību pievēršot arī Latvijas vēsturisko sižetu transformācijai

³ Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk *LNA-LVVA*), 3235-1/22-2001, 101. lpp.

⁴ *LNA-LVVA*, 3724-1-2662, 1. lpp.

⁵ *LNA-LVVA*, 3724-1-37, 14.-15. lpp.

un izmantošanai propagandā. Tomēr maz ir informācijas par pašu propagandas institucionālo uzbūvi, cenzūru un propagandas kanāliem, no kuriem ievēribu izpelnījusies tikai prese, aizmirstot par tādiem nozīmīgiem propagandas kanāliem kā radio, plakātiem, grāmatām un dažādiem kultūras pasākumiem.

Darba V nodaļa veltīta Ulmaņa režīma ārējai politikai. Nodaļā analizēti vairāki Latvijas ārpolitikas virzieni – attiecības ar Baltijas valstīm, Tautu Savienību un lielvalstīm, tāpat analizējot svarīgo Kārļa Ulmaņa un viņa ārlietu ministra Vilhelma Muntera ietekmi uz Latvijas ārpolitiku.

VI nodaļu “Iekšējā drošības politika un spēka struktūras” veido četras apakšnodaļas, kas veltītas Iekšlietu un Tieslietu ministrijām, kā arī armijai un aizsargu organizācijai. Nodaļā atrodam vispārēju apskatu par šīm spēka struktūrām, kurās analizētas pārmaiņas, kas skāra šīs institūcijas pēc apvērsuma. Nodaļa ir samērā konspektīva, un to būtu bijis vēlams papildināt ar analītisku informāciju arī par, piemēram, koncentrācijas nometņu darbību, politisko procesu sagatavošanu un norisi un citām problēmām. Respektīvi, šai nodaļai vajadzēja analizēt režīma represīvo un aizsardzības politiku, tādējādi saglabājot iepriekšējās un turpmākajās nodaļās īstenoto politikas, nevis tikai to institucionālo ietvaru.

VII nodaļa veltīta Ulmaņa režīma saimnieciskajai un sociālajai politikai. Saimnieciskās politikas apakšnodaļas autors Aivars Stranga ir apskatījis gan valsts intervenci saimnieciskajā dzīvē, gan saimniecības latviskošanas pasākumus, kā arī mēģinājumus pāriet uz pilnīgu plānveida saimniecību un darba dienesta ieviešanu. Jāsaka, ka vairākus mēnešus iepriekš izdotā A. Strangas monogrāfija “Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika (1934–1940)”⁶ ir šīs nodaļas nozīmi padarījusi mazāk nozīmīgu, jo, protams, detalizētāk un sīkāk saimnieciskās politikas jautājumi ir skatīti monogrāfijā. Nodaļas pēdējā apakšnodaļa veltīta demogrāfijas jautājumiem, un tās autore Ineta Lipša skatījusi gan jautājumus, kas skar dzimstības kontroli, gan valsts īstenoto eigēnikas politiku.

⁶ Aivars Stranga (2017). *Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika (1934–1940)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

VIII nodaļas “Izglītība, kultūra, māksla” autori I. Butulis un A. Stranga pievērsušies izglītības un kultūras politikas analīzei. Norādot uz šīs politikas ideoloģizāciju un izmantošanu autoritārā režīma slavināšanā, autori iezīmējuši arī ievērojamākos sasniegumus literatūrā, mākslā, teātrī, mūzikā, arhitektūrā. Nodaļa būtu iederējusies kā loģisks “Ideoloģijas un propagandas” nodaļas paplašinājums, jo autoru atsegtā kultūrpolitika labi rāda t.s. integrācijas propagandas iezīmes. Kā trūkumus šajā nodaļā gribētu nosaukt divus aspektus: 1) ārpus apraksta ir palicis kino un tā izmantošana autoritārā režīma stiprināšanā; 2) runājot par daudziem kultūras faktiem, lieti noderētu arī vizuālais materiāls, kas padarītu šo nodaļu saprotamāku lasītājiem, kuri īpaši neorientējas šī perioda mākslas un kultūras norisēs. Grāmatas nobeigumā gan ir ievietots arī ilustratīvais materiāls un daži dokumenti, bet šādiem pielikumiem nav īpašas nozīmes, ja uz tiem nav atrodamas norādes pamattekstā, kas liktu pievērst uzmanību kādam attēlam vai dokumentam.

Pēdējo – IX nodaļu “Patērētāju kultūra un sociālā kontrole” sarakstījusi Ineta Lipša. Autore ir pieņēmusi, ka viena no galvenajām patērētāju kultūras iezīmēm ir aicinājums baudīt un tērēt līdzekļus brīvajā laikā (375. lpp.). Izejot no tā, veidota arī nodaļas struktūra, kurā autore apskata gan situāciju ar viesnīcām un iebraucamajām vietām, dažādu šķiru traktieriem, kafejnīcām, kinoteātriem un dejām, tāpat analizēts alkoholisko dzērienu patēriņš. Bez šo izklaižu vietu problemātikas apskata tiek analizēti arī sabiedriskie diskursi par tēmām un valsts politika, kas bija tendēta sociālo kontroli ieviest arī šajās sfērās.

Grāmatu noslēdz Ineša Feldmaņa sarakstītais nobeigums. Jāsaka, ka tā lielāko daļu veido Ulmaņa politikas raksturojums Latvijai liktenīgajās 1940. gada jūnija dienās, nevis grāmatā pausto ideju kopsavilkums. I. Feldmanis uzsver, ka K. Ulmanis, paliekot amatā pēc 17. jūnija un parakstot vairāk nekā 50 likumu, gan stiprināja okupācijas varu, gan deva ieganstu vēlāk dažiem apšaubīt okupācijas faktu (420. lpp.).

I. Feldmanis atzīst, ka režīmam ir bijušas gan negatīvās, gan pozitīvās iezīmes. Pie negatīvajām viņš nosauc demokrātiskās tradīcijas pārtraukšanu, bet pie pozitīvajām – izglītības, kultūras veicināšanu,

strauju celtniecības attīstību un krasu latviešu tautas nacionālās pašapziņas celšanu (419. lpp.). Tomēr negribētos saukt par pozitīviem tos pasākumus, kas faktiski tika īstenoti ar vienu mērķi – stiprināt režīmu. Un apšaubāma, respektīvi, spekulatīva, ir arī uz grāmatas aizmugurējā vāka uzliktā profesora atziņa, ka tieši šie 6 autoritārisma gadi ir ļāvuši saglabāt Latvijas valstiskuma idejas dzīvotspēju un latvietību, jo ar “Ulmaņlaikiem” Latvijas kolektīvā atmiņa saprata ne tikai autoritārisma gadus, bet visu 22 gadus ilgušo neatkarīgās Latvijas Republikas pastāvēšanas periodu.⁷ Drīzāk gribas piekrist Edgara Dunsdorfa vērtējumam, ka 15. maijs sašķēla tautu vairāk nekā jebkurš cits notikums Latvijas starpkaru vēsturē.⁸ To pierādīja daudzi fakti – minoritāšu un kreisi noskaņoto slāņu noskaņošana pret režīmu, kas vēlāk daudzus apzināti vai neapzināti ievilkā kolaborācijas lamatās ar padomju režīmu. Saprotams, šo diskusiju var un vajag turpināt, iespējams, ka grāmata šādas diskusijas veicinās.

Kaspars Zellis

David J. Smith (ed.). *Latvia – A Work in Progress?: 100 years of state- and nation-building*. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2017. 320 p.: ill. ISBN 978-3-8382-0648-6
[Deivids Dž. Smits (red.). *Latvija – turpinošs projekts?: Valsts un nācijas veidošanas 100 gadi*]

2017. gada sākumā klajā nāca grāmata, kuras autori bija satikušies tāda paša nosaukuma konferencē Upsalas Universitātē 2013. gadā, un zināmā mērā grāmata ir šīs konferences rezultāts, tomēr tā ir kas daudz vairāk nekā tradicionāla konferences referātu publikācija.

Lai arī grāmata hronoloģiski aptver visu Latvijas valsts veidošanas simtgadi un pieskaras arī nācijas veidošanas problemātikai, tā tomēr

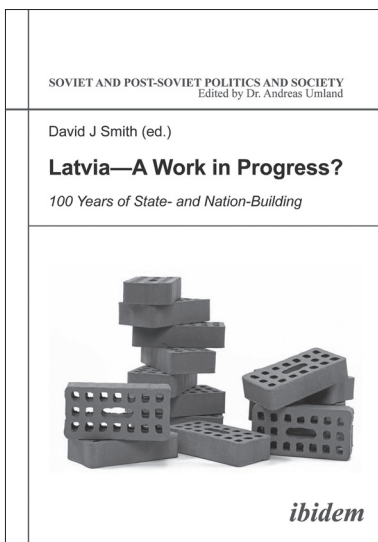
⁷ Ilze Boldāne (2006). “Labo Ulmaņlaiku” mīta vitalitāte Latvijas iedzīvotāju apziņā. No: Kaspars Zellis (sast.). *Mīti Latvijas vēsturē*. Rīga: žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 66. lpp.

⁸ Edgars Dunsdorfs (1992). *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politikāis. Diktators. Mocekļis*. Rīga: Zinātne, 266. lpp.

nav vērtējama kā klasisks Latvijas vēstures vēstījums un pat ne kā skatījums no malas (gan no ārpus Latvijas, gan no citu zinātņu perspektīvas) uz Latvijas vēsturi. Grāmatas autori ir labi zināmi Latvijas un ārzemju pētnieki, kas pārstāv plašu paaudžu un akadēmiskās piederības spektru. Ne visi autori ir vēsturnieki – tomēr tas nav uzskatāms par grāmatas trūkumu, bet tieši pretēji – dažādo zinātņu metodoloģiju savīšanās darbā, atklājot atsevišķus, tomēr savstarpēji saistītus problēmjautājumus, padara to starpdisciplināru un bagātina kopējo vēstījumu – ka Latvijas vēs-

ture ir daudznozīmīgāka un pretrunīgāka, nekā parasti mēdz rakstīt līdzīga nosaukuma grāmatās. Tajā ir iekļauti 15 autoru raksti, kas sakopoti piecās daļās, lai arī jāatzīst, ka grāmatas strukturējums neatsezd nedz atsevišķu nodaļu hronoloģisko, nedz tematisko nošķirumu un ir drīzāk vērtējams kā mākslīgs. Atsevišķo nodaļu autori katrs sava ieguldījuma ietvaros ir atklājuši kādu mazāk apzinātu, pretrunīgāku Latvijas vēstures problēmjautājumu, kas kopumā parāda Latvijas vēstures daudzšķautņainību un neviennozīmību. Ir skaidrs, ka šis darbs ir paredzēts lasītājiem ar vēstures priekšzināšanām, tomēr grāmatas koncepts ļauj tai pacelties pāri ierastajam konferenču referātu publikāciju formātam, kur atsevišķu autoru devums parasti nav savstarpēji papildinošs.

Neapšaubāmi ļoti būtisks grāmatas devums Latvijas vēsturiskajai apziņai ir tas, ka autori ir pievērsušies mūsu nesējai vēsturei – pat aptverot laiku pēc 2010. gada. Vēsturnieku aprindās un sabiedrībā kopumā tiek aktualizēts jautājums par vēstures beigām – kurš laiks un kuras tēmas pienāktos vēsturniekiem pētīt un kuras būtu atstājamas politologu, sociologu, antropologu vai kādu citu sociālo zinātņu kompetencē. Man ir prieks, ka darba autori ir pierādījuši, ka pētīt un

analizēt procesus, kas ir dzīvā atmiņā, var (un vajag) arī, domājot par valsts vēsturi plašākā hronoloģiskā ietvarā. Likumsakarīgi, ka laika periodam pēc 1991. gada ir pievērsušies autori, kas nenāk no vēstures zinātnes, – antropologi, ekonomisti, politologi, sociologi; viņu devums būtiski papildina vēstures pētījumu trūkumu šī perioda apzināšanā, un citu sociālo zinātņu metodoloģijās balstītas atziņas padara daudzšķautņaināku arī skatījumu uz visu Latvijas vēstures kopainu.

Grāmatas autori atkal un atkal izceļ to, ka Latvijas vēsture nav lineāra cēloņsakarību virkne. Jau grāmatas ievadā Andrejs Plakans pamato, ka Latvijas valsts proklamēšanas apstākļi, kā arī nenoteiktība, kas iestājās 1918. gada rudenī, ir grūti savienojami ar ideju, ka valsts dibināšana ir likumsakarīgs 19. gadsimta beigu nacionālās atmodas iznākums. A. Plakans formulē domu, ka Latvijas Republikas veidošana iestiepās pagājušā gadsimta 20. gados un valsts proklamēšana un *de jure* atzīšana bija nevis valsts izveides rezultāts, bet gan šī procesa sākums. Iezīmējot arī Latvijas historiogrāfijas kopainu, viņš pievēršas 1918. gada 18. novembra ietekmei uz turpmāko vēstures gaitu, nacionālo identitāti un lielajiem vēstures stāstiem (*grand narratives*), parādot arī 1918. gada rudens politisko procesu sarežģītību un neviennozīmīgumu.

Pacelšanos pār šauri etnisku vēstures gaitas skaidrojumu turpina Marina Germane, pievēršoties pilsoniskajam nacionālismam kā valsts ideoloģiskā pamata elementam, kas, zināmā mērā pateicoties K. Ulmaņa diktatūras periodā notikušajam pavērsienam etniskā nacionālisma virzienā un tā ietekmētajam mūsdienu sabiedrības skatam uz pagātņi caur etniski nacionālu kategoriju prizmu, ir aktuāls arī mūsdienu sabiedrības veidošanās procesā. M. Germane pievērsusi uzmanību arī mūsdienās aktuālo valodas un pilsonības jautājumu risināšanai 20. gados, kas, protams, ir tikai daži atsevišķi Latvijas pilsoniskās nācijas veidošanas elementi, tomēr šo jautājumu izcelšana no plašā starpkaru perioda sabiedrības veidošanas vēstures tēmu klāsta iezīmē būtisku cēloņsakarību starp mūsdienu un starpkaru Latvijas politiskajām problēmām. Jāatzīst gan, ka nodaļa būtu vēl vērtīgāka, ja autore būtu izmantojusi arī jaunākos pētījumus, kas skar aplūkojamās jautājumus, un būtu pievērsusies arī bezpavalstniecības problemātikai,

kas pēc Pirmā pasaules kara bija samērā akūta. Atzīstot to, ka Latvijas pilsoniskā nācija līdz pat mūsdienām nav izveidojusies, M. Germane uzsver, ka nācijas veidošanas process ir ilgstošs un turpinošs, tādēļ ir pārāgri spriest par tā sekmīgumu. Atziņa, ka Satversmes 2. pantā minētā “Latvijas tauta” ir apzināta, no “latviešu tautas” jēdziena atšķirīga konstrukcija, lai arī ir vispārzināma, tomēr, saistībā ar dažādās historiogrāfijas tradīcijās balstīto vēstures diskursu veidošanos un šo diskursu iezīmētām diskusijām Latvijas sabiedrībā, ir uzsverama atkārtoti.

Deivids Dž. Smits (*David J. Smith*) atklāj dzižā Latvijas patriota un mazākumtautību aizstāvja Paula Šīmaņa (*Paul Schiemann*, 1876–1944) darba atsevišķas dimensijas, kas papildina 2004. gadā iznākušo Džona Heidenā (*John Haiden*) sarakstīto vācbaltiešu politiķa un Eiropas mēroga domātāja biogrāfiju.¹ Paula Šīmaņa izcelšana šajā Latvijas vēsturei veltītā darbā neliekas nejauša – viņa domas un darbi, kas tiek atspoguļoti nodaļā, lieliski papildina citās nodaļās iezīmēto starpetnisko attiecību problemātiku, vienlaikus dodot arī vielu salīdzinājumam par mazākumtautību pārstāvju valstisko nostāju cauri laikiem. Paula Šīmaņa personība, tāpat kā starpkaru Latvijas laiks kopumā, nav tik tālu atrauts no mūsdienām, kā lasītājiem varētu šķist – viņš ne vien bija saistīts ar Latvijas demokrātijas veidošanu 20. gados, bet arī, piemēram, Otrā pasaules kara laikā slēpa no nacistiem nākamo izcilo teātra zinātnieci Valentīnu Freimani (1922–2018).

Zināmā mērā mēģinājums iezīmēt atbildi uz to, kas ir *latvietība* un *tradicionālās vērtības*, meklējams Denisa Hanova un Valda Tēraudkalna nodaļā, kur autori aplūko K. Ulmaņa autoritārā režīma attieksmi pret *Dievturu* kustību, kas zināmā mērā iezīmēja arī reliģiju lomas pārmaiņas un režīma politiku savas valstiskās identitātes un *tradicionālo vērtību* izpratnē. Dievturi ar E. Brastiņu priekšgalā bija sev uzzīmējuši nākotnes Latvijas ainu, kurā viņiem kā patiesajiem *latviskās dzīvesziņas* glabātājiem un sargātājiem būtu vadošā loma, kas nesakrita nedz ar K. Ulmaņa plāniem, nedz viņa izpratni par *latviskuma* esenci.

¹ J. Haiden (2004). *Defender of Minorities. Paul Schiemann, 1876–1944*. London: Hurst.

Neskatoties uz to, ka tradicionālās Baznīcas atbalstīja K. Ulmaņa režīmu, tas, ka vairāki redzami reliģiskie līderi bija atlaistās Saeimas locekļi, būtiski sarežģīja režīma un Baznīcas attiecības. Savukārt Dievturu kustības vadītājs Ernests Brastiņš (1892–1942) centās izveidot labas attiecības ar autoritāro režīmu, tomēr bez sekmēm. Dievturu sludinātās idejas nonāca pretrunā ar Latvijas sabiedrības piederību kristietībai un bija pārāk radikālas, lai gūtu režīma atbalstu.² Nozīmīgu lomu režīma negatīvajā nostājā pret dievturiem ieņēma arī fakts, ka E. Brastiņš bija “Pērkonkrusta” loceklis, bet nacionālistiskās, režīmam tomēr pārāk radikālās kustības proponētais ne vien radīja draudus Latvijas sabiedrības turpmākai harmoniskai pastāvēšanai, bet arī apdraudēja K. Ulmaņa režīma veidoto tradicionālās kultūras un latviskuma izpratni sabiedrībā. Autori atklāj Latvijas sabiedrības tradicionālisma saikni ar sabiedrības struktūru un vēsturiskām politiskām reformām, kas ne vien atstāja ietekmi uz K. Ulmaņa režīma propagandas rīku izvēli un to saikni ar pirms demokrātijas laika kultūru, bet arī ietekmē sabiedrības vērtīborientācijas, tradicionālisma un latviskuma izpratni mūsdienās. Lai arī raksts šķietami ir par ļoti specifisku Dievturu organizācijas problemātiku, tas sniedz ieskatu gan autoritārā režīma sabiedrības veidošanas politikā, gan dažādu tradicionālisma izpratņu veidošanās cēloņos, tādā veidā metot nozīmīgu tiltu uz mūsdienās ne mazāk aktuālo *latvietības* formas un satura diskursu.

Džefrija Sveina (*Geoffrey Swain*) veiktajā nacionālkomunisma perioda analizē ir izcelts ideoloģiskais konflikts starp padomiskajām reālijām un sabiedrības vēstures mantojumu, kas izpaužas smagos, tam laikam neizdzēšamos ierakstos biogrāfijās. Viens no nacionālkomunistu reformu virzieniem bija latviešu iesaistīšana padomju varas struktūrās – kompartijā, komjaunatnē, arodbiedrībās –, pieverot acis uz viņu darbībām pirms padomju varas iedibināšanas, kas savijās ar latviešu valodas lietošanas paplašināšanu un kadru politikas izmaiņām, veicinot latviešu nonākšanu vadošos amatos. Konflikts starp pa-

² D. Hanovs, V. Tēraudkalns (2017). The return of the Gods? Authoritarian culture and neo-paganism in interwar Latvia, 1934–1940. In: D. J. Smith (ed.). *Latvia – a work in Progress? 100 years of state- and nation-building*, p. 104.

domisko utopisko ideālismu un faktu, ka komunistiskās idejas Latvijas sabiedrībai bija mākslīgi uzspiestas, personificējās I. Pinkša un E. Berklava un A. Pelšes un P. Piņģeļa ideoloģiskajā pretstāvēšanā. Nodaļā ir aplūkots, kā 1959. gada vasarā mainījās politiskā dienaskārtība Latvijas Komunistiskās partijas Centrālkomitejā (LKP CK), kādu lomu ieņēma Arvīds Pelše nacionālkomunistu sagrāvē un kā šie notikumi ietekmēja Ņ. Hruščova turpmākās valdīšanas ideoloģiskās nostādnes. Nodaļā ir aplūkota LKP kadru politika, Latvijas PSR darbaļaužu atbalsts nacionālkomunistu darbībai, parādīta 1959. gada vasaras LKP CK plēnumu lēmumu saikne ar Hruščova vizīti Latvijas PSR un PSKP CK brigādes republikas vadības darba izvērtēšanai atziņām. Iezīmēta arī LKP iekšējo procesu saikne ar Hruščova “lielo” politiku, kas nereti tiek atstāta novārtā, bet ir nozīmīgs posms izpratnes veidošanā, ka padomju Latvijas vēsture – šajā gadījumā nacionālkomunistu sagrāvē, bet arī kopumā kā disciplīna – nav atraujama no PSRS vēstures un mijiedarbība starp republikāniskās pārvaldes struktūrām un “centru” bija daudz ciešāka, nekā tas atspoguļojas nacionālās robežās iegrozītos vēstures naratīvos, turklāt šī mijiedarbība bija visaptveroša – Latvijas PSR vadītāji atsevišķos jautājumos un atsevišķos brīžos ļoti būtiski iespaidoja lēmumu pieņēmējus Maskavā, “centrā”, kura varas struktūrās viņi bija ieauguši.

Irēna Saleniece, balstoties uz mutvārdu vēstures avotiem, analizē 20. gs. 20. un 30. gados dzimušo cilvēku attieksmi pret Latvijas valsti un padomju varas ienākšanu. Nozīmīgs autores devums vēsturiskās apziņas veidošanā ir atziņa, ka arī starpkaru perioda Latvijas etnisko minoritāšu pārstāvji starpkaru Latviju uzskatīja par savu valsti, bet tās neatkarības zaudēšanu un turpmāko sovjetizāciju vērtējuši negatīvi.³ Šī atziņa ir nozīmīga arī mūsdienās, ņemot vērā diskursu par etnisko minoritāšu lomu nacionālajā politikā un to priekšstāvju pašmarginalizāciju un atsvešināšanos no valsts. Šī atziņa arī iezīmē būtisku vēsturisko etnisko minoritāro grupu identitātes iezīmi – tās arī pēc neatkarības zaudēšanas un atjaunošanas sevi identificē ar starpkaru perioda

³ I. Saleniece (2017). Attitudes towards the Latvian state during the soviet period. In: D. J. Smith (ed.). *Latvia – a Work in Progress? 100 years of state- and nation-building*, p. 139.

valstiskumu. Šīs paaudzes nozīme Latvijas politiskās vēstures veidošanā ir lielāka nekā jebkuras citas, jo tā nodrošināja pozitīvā priekšstata par savas, neatkarīgas valsts pastāvēšanu nodošanu nākamajām paaudzēm padomju okupācijas apstākļos, kas bija galvenais priekšnosacījums neatkarības atjaunošanas iespējamībai, sabrūkot PSRS.

Daudzpusīgā latviešu trimdas portretējumā Ieva Zaķe iezīmē ne vien atšķirības starp “vecu” un “jauno” trimdu, bet arī latviešu boļševiku un liberālākās pēckara paaudzes problemātiku, parādot latviešu trimdas daudzveidību pilnā spektrā. Analizējot trimdinieku priekšstatus par Latviju un Latvijas kā nacionālas valsts idejas attīstību trimdinieku diskursos, autore secina, ka trimdas pieredze kā tāda un neskaidrība par viņu pašu nākotni ir atstājušas tik lielu iespaidu uz viņu priekšstatiem par Latviju, ka tie ir vērtējami ne kā priekšstati par Latviju “tur”, bet kā pašrefleksija un trimdas reāliju retrospecēšana uz iedomāto Latviju. Šo ideju attīstību būtiski ietekmēja trimdas sabiedrības pašsaglabāšanās dziņas, un līdz ar to tā fokusējās uz konservatīvas aizsargāšanās un kultūru saglabāšanas doktrīnām un noliedza atvērtību un iekļaušanos. Nodaļā aplūkotais ne vien sniedz trimdas portretējumu, bet arī izskaidro domāšanas modeļu atšķirību starp trimdas un Latvijas latviešiem, kas būtiski papildina citu autoru iezīmēto trimdas latviešu lomas atspoguļojumu Latvijas neatkarības atjaunošanas un pēcpadomju pārejas perioda posmā.

Viens no interesantākajiem jautājumiem, kas saistās ar Latvijas neatkarības atjaunošanu, ir – kā to uztvēra Rietumvalstīs. Una Bergmane ne vien spilgti attēlo sākotnējo Francijas negatīvo attieksmi pret Baltijas valstu neatkarības atjaunošanas centieniem, bet arī izskaidro tās cēloņus un likumsakarības, ieskaitot Francijas iekšpolitiskās cīņas un Krievijas demokrātu uzvaras Krievijā nozīmi šīs attieksmes izmaiņās. Rietumvalstu bažas par haotisku PSRS sabrukumu un neskaidrība par kodolarsenāla likteni bija galvenais iemesls, kādēļ Francija tik cieši atbalstīja Gorbačova reformu kursu. Francijas atbalsts Latvijas neatkarības atjaunošanai un tās starptautiskajai atzīšanai bija cieši saistīts ar puču Maskavā, citu Rietumeiropas valstu politiku, iekšpolitisku opozīcijas spiedienu uz Francijas prezidentu un ar Gorbačova centrālās varas mehānisma sabrukumu. Neatkarības atjaunošanas vēstures pētniecībā un izklāstā tas ir ārkārtīgi svarīgs aspekts, jo atklāj,

cik ļoti šo procesu ir ietekmējušas norises Krievijā un PSRS kopumā, no kurām Latvijas un pat visu trīs Baltijas valstu neatkarības atjaunošana nav atraujama un izskaidrojama atrauti kā tikai Trešās Atmodas sasniegums.

Grāmatas neapšaubāmā novitāte ir Latvijas jaunākās vēstures procesu aplūkošana saistībā ar agrākiem notikumiem. Li Bennika-Bjorkmane (*Li Bennich-Björkman*) pievēršas nepilsonības institūta izveidei pēc neatkarības atjaunošanas, salīdzinot to ar padomju migrantu pilsonības problemātikas risināšanu citās postpadomju republikās. Interesants ir Latvijas situācijas salīdzinājums ar Kazahstānu, kur padomju politikas rezultātā pamatiedzīvotāju īpatsvars samazinājās vēl krasāk nekā Latvijā, tomēr tur padomju migrantiem netika likti šķēršļi pilsonības iegūšanai. Jāatzīmē gan, ka arī šajā gadījumā ir nepieciešama plašāka diskusija par visas postpadomju telpas transformāciju, tās kultūrvēsturiskajiem cēloņiem, kā arī dažādo pieeju izraisītajām sekām. Lai arī “krievvalodīgo” minoritātes jēdziena lietošana šķiet samērā diskutabla,⁴ var piekrist autores atziņai, ka lielā mērā *ius sanguinis* principa noteikšanu par pilsonības iegūšanas pamatu noteica ģeopolitiskā situācija un sabiedrības vairākuma bažas par padomju laika migrantu lojalitāti neatkarīgai valstij. Autores izvirzītais “nacionālistu” un “pragmatiku” pretnostatījums ir interesants pieteikums plašākai, tostarp vairāk avotos balstītai akadēmiskai diskusijai par pilsonības likumā ietverto formulējumu cēloņiem un mērķiem, tomēr šķiet, ka šis jautājums ir daudz ietilpīgāks, nekā to ļauj iezīmēt raksta formāts, un arī daudz sarežģītāks un daudzšķautņaināks, nekā tas atspoguļojas publiskajā diskursā.

Ne mazāk sarežģītam jautājumam, tiesa, ar daudz teorētiskāku ievirzi, ir pievērsies Džefrijs Pridhams (*Geoffrey Pridham*), analizējot demokrātijas konsolidāciju Latvijā mūsdienās. Nozīmīgs viņa

⁴ Parasti par nacionālajām minoritātēm apzīmē etniskas, nevis lingvistiskas grupas. Runājot par kādas minoritātes vietu nacionālajā politikā, tiek prezumēts, ka tā ir vairāk vai mazāk vienota, tomēr krievvalodīgo lingvistiskā grupa sevī ietver gan krievus, gan ukraiņus, gan gruzīnus, gan citu bijušās PSRS tautu pārstāvjus, kas politiski, sevišķi pēc Krievijas–Gruzijas kara un Krievijas–Ukrainas konflikta iespaidā ir ārkārtīgi atšķirīgi noskaņoti politiskos jautājumos.

secinājums ir, ka mūsdienu Latvijas demokrātijai ir zināmi defekti, tomēr tā ir nesalīdzināmi ilgtspējīgāka kā starpkaru periodā pastāvošā, turklāt būtisks faktors šīs demokrātijas ilgtspējas veidošanā ir bijusi iestāšanās Eiropas Savienībā.⁵ Salīdzinādams Latvijas demokrātijas modeli ne vien ar atsevišķām valstīm postpadomju telpā, bet arī Austrumeiropā kopumā, Pridhams atzīst, ka Latvijas demokrātija ir vērtējama pozitīvi. Kā demokrātijas konsolidāciju viņš analizē demokrātijas nostiprināšanos caur demokrātiskas uzvedības institucionālizāciju, stabilizāciju un legitimāciju. Raksts ir ieturēts politoloģijas zinātnes teorijas un metodoloģijas rāmjos un kā tāds sniedz pieešanu, ne vien piedāvājot faktoloģiski svaigu skatījumu uz Latvijas vēstures posmu, kas līdz šim nav bijis vēsturnieku redzeslokā, bet arī metodoloģiski atšķirīgu tēmas izvērsumu, kas, ņemot vērā tēmas hronoloģisko tuvumu mūsdienu politiskajiem procesiem, kā arī politoloģiskus pētījumus nesena pagātnē, ir nozīmīgs papildinājums vēsturnieku tradicionāli izmantotajai pieejai. Vienlaikus gan jāatceras, ka viņa piedāvātie secinājumi ir jāvērtē kontekstā ar laiku, kad nodaļa tika rakstīta,⁶ un šobrīd atsevišķas Pridhama izceltās demokrātijas vājuma izpausmes ir mazinājušās. Kā būtiskākos demokrātijas trūkumus Pridhams min sabiedrības saliedētības trūkumu, oligarhu ietekmi uz politiskajām partijām, politiskā spektra īpatnības un pastāvošās paralēlās latviešu/krievu informācijas telpas. Tomēr arī ir jāatzīst, ka Pridhama izdarītie politoloģiskie novērojumi ne vienmēr sniedz atbildes par novēroto fenomenu cēloņiem, tai skaitā par sabiedrības sašķeltības kultūrvēsturiskajiem cēloņiem, kas iesniedzas tālu aiz aplūkojamā perioda hronoloģiskā sākuma robežas.

Politoloģisku skatu uz Latvijas jaunāko vēsturi turpina Pēteris Timofejevs Henriksens (Pēteris Timofejevs Henriksson), kurš analizē Latvijas ieguldījumu trešo valstu atbalstam pēc iestāšanās Eiropas Savienībā. Tas, pretēji daudzām prognozēm, ir pieaudzis, kas izskaidrojams ar plašāku iesaistīšanos Eiropas Savienības kolektīvo politiku īstenošanā, un vienlaikus ir arī ieguldījums Latvijas drošībā – pat ja šī

⁵ G. Pridham (2017). Post-soviet Latvia: a consolidated democracy in the third decade of independence? In: D. J. Smith (ed.). *Latvia – a Work in Progress? 100 years of state- and nation-building*, p. 202.

⁶ Autors norāda, ka nodaļa ir sarakstīta 2014. gadā.

iesaistīšanās ir vairāk simboliska.⁷ Lai arī aplūkots jautājums ir šķietami šaurs, tas, principā esot pretrunā ar plaši izplatīto naratīvu par Latviju kā vienu no nabadzīgākajām Eiropas Savienības dalībvalstīm un “labumu” saņēmēju (kas papildina t.s. bārenītes sindromā ietvertu mitoloģiju), parāda Latvijas mūsdienu politiku plašākā kontekstā. Šāda salīdzināmo lielumu maiņa ļauj palūkoties uz Latviju salīdzinājumā nevis ar Rietumeiropas demokrātijām, kas savu ekonomisko labklājību ir attīstījušas gadsimtu garumā, bet salīdzinājumā ar citām postpadomju valstīm – Moldovu, Gruziju un Ukrainu, kuru attīstībai Latvija sniedz palīdzību. Turklāt jāatzīst, ka šis prāta treniņš ļauj analizēt arī citu izplatītu naratīvu (viss ir slikti, *failed state*, Latvija izmirst) veidošanos.

Daina S. Eglitis iezīmē vīrietības sociālo krīzi mūsdienu Latvijā, kas, neskatoties uz vīriešu dominanci valstiski nozīmīgos amatos, sabiedriski marginalizētās pozīcijās ir acīmredzama. Vīrieši, sevišķi lauku reģionos dzīvojošie, esošie bez darba un ar zemu izglītības līmeni iezīmē apdraudētu sabiedrības grupu, kas ne vien visaktīvāk piedalās darbaspēka (e)migrācijas procesā, bet arī veido sociālās krīzes priekšnosacījumus. Viens no šīs krīzes rezultātiem ir arī lielais vientuļo māšu un ārļaulībā dzimušo bērnu īpatsvars Latvijā – samērā plašas bezatbildīgas sociālās grupas veidošanās un pastāvēšana ir ne vien drauds makroekonomiskajiem vai demogrāfiskajiem rādītājiem, bet arī morāli ētiskajām vērtībām sabiedrībā. Latvijā viena vecāka ģimenē aug trešā daļa bērnu, teju puse no visiem dzimušajiem ir dzimuši ārļaulībā – skaidrs, ka liela daļa atbildības par to gulstas tieši uz šīs sociālās grupas vīriešu pleciem.⁸ Jāatzīst, ka šāds skatījums ir ne vien interesants, bet arī ļoti saskan ar daudzu cilvēku vērojumiem gan sociāli mazāk labvēlīgos reģionos, gan arī Rīgā un liek uzdot

⁷ P. Timofejevs Henriksson (2017). The europeanisation of Latvia's public policy: the case of foreign aid policy, 2004–2010. In: D. J. Smith (ed.). *Latvia – a Work in Progress? 100 years of state- and nation-building*, pp. 222–223.

⁸ D. S. Eglitis (2017). Paradoxes of power: gender, work and family in the new Europe. In: D. J. Smith (ed.). *Latvia – a Work in Progress? 100 years of state- and nation-building*, pp. 225–242.

jautājumus arī politikas veidotājiem – kas tiek/tiks darīts, lai šī sabiedrības grupa neizraisītu sociālu un kriminogēnu sprādzienu.

Journal of Baltic Studies publicētajā grāmatas recenzijā⁹ Juris Dreifelds uzsver, ka Alfa Vanaga raksts būtu jāizlasa ikvienam Latvijas politisko un administratīvo lēmumu pieņēmējam, jo tas sevi ietver ne vien atskatu uz Latvijas ekonomisko attīstību pēc neatkarības atgūšanas, par atskaites punktiem ņemot ārpolitiski nosprausto mērķu sasniegšanu, bet arī iezīmē mūsdienu ekonomikas izaicinājumus – laikmetā, kad visi šķietamie lielie mērķi jau ir sasniegti, kam būtībā var piekrist. Vanags kā būtiskākos izceļ nabadzības, ekonomiskās nevienlīdzības un ēnu ekonomikas mazināšanu, kā arī augstākās izglītības sistēmas stiprināšanu, atzīstot, ka mazas valsts, kam nav lielu dabas resursu krājumu, vienīgais attīstību veicinošais kapitāls ir cilvēki. Vanags atzīmē gan konkrētus sistēmiskus trūkumus, piemēram, ierobežojumus ārvalstu pētnieku un mācībspēku ienākšanai Latvijas augstākās izglītības sistēmā, gan arī atsevišķus risinājumus, kas varētu atdzīvināt Latvijas ekonomikas politiku, tostarp vēlēšanu sistēmas maiņu, panākot politisko lēmumu pieņēmēju ciešāku saikni ar vēlētājiem arī ārpus vēlēšanu procedūras.

Aldis Purs precīzi atzīmē, ka vēstures rakstīšanā notikumi pārāk bieži tiek analizēti caur to sekām, piemēram, procesos pirms 1918. gada 18. novembra vērtējot norises, kas noveda pie neatkarīgas valsts izveides, bet atstājot novārtā pārējos. Pieskaroties ārkārtīgi plašam Latvijas ekonomiskās vēstures hronoloģiskajam un tematiskajam ietvaram, viņš vērs uzmanību uz politiķu kārotā Eiropas Savienības vidējo ekonomisko rādītāju līmeņa sasniegšanas utopiskumu, norādot, ka šādas vēlmes sakņojas mītā par Latvijas ekonomikas sovjetizācijas sekām un to ātru pārvarēšanu. Lai arī var piekrist viņa atziņai, ka t.s. Ulmaņa laika ekonomiskais uzplaukums bija vairāk propagandas nekā reālas ekonomiskās izaugsmes auglis, Pura secinājums, ka transformācijas process, kas noveda pie Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, radīja lielas ekonomiskās sāpes un korupciju, šķiet, prasa vismaz

⁹ J. Dreifelds (2017). (Book review) Latvia – a work in progress? 100 years of state- and nation-building. Ed. by David J. Smith. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2017. *Journal of Baltic Studies*, 48 (4), pp. 546–549.

plašākas ekonomiskās vēstures speciālistu diskusijas. Ne līdz galam atbildēts ir arī jautājums, vai Pura izvirzītais un viņa paša apgāztais apgalvojums par Latvijas spēju sasniegt Eiropas Savienības vidējo līmeni ir ņemams par kritēriju ekonomiskās attīstības un tās prognožu pamatojumam, tomēr ir skaidrs, ka ne vien ekonomikas vēsturē salīdzinājums ar mazāka un plašāka reģiona valstīm ir klātesošs, bet arī ikdienā vērtējot kā mūsdienīgu, tā arī vēsturiskos ekonomiskos procesus, ir jāņem vērā daudz plašāks faktoru klāsts, nevis jāaprobežojas ar politiski jūtīgiem paziņojumiem, kas nereti var aizvest neauglīgā “viss ir slikti” naratīvā.

Noslēdzošajā nodaļā Metjū Kots (*Matthew Kott*) trāpīgi atzīmē, ka pēdējo 100 gadu Latvijas vēsture ir pamats pastāvīgās latviešu apdraudētības apziņas konstrukcijai nacionālās identitātes sastāvā. Pamatā pievērstoties šķirisko un starpetnisko attiecību problemātikai kā radikālisma (jeb revolucionārā gara) attīstības cēloņa analīzei, viņš atzīmē, ka sociālpolitisko attiecību problēmu pārveidošana par starpetniskām attiecībām un starpetnisko attiecību ievirzīšana drošības naratīvu gultnē (drošībošanās)¹⁰ kopš laika gala ir bijusi neefektīvs problēmu risināšanas mehānisms. Kots sniedz plašu ieskatu Latvijas starpetnisko attiecību problemātikā, sākot ar 19. gadsimta beigām, atsevišķi izceļot nacionālas valsts tapšanas un konstituēšanās posmu, kurā pievērsas jautājumam par Latvijas valsts būtību – vai tā ir latviešu vai Latvijas tautas valsts. Plašā pārskata periodā parādītā etniskā politika ļauj runāt par nācīgas veidošanos kā pastāvīgā attīstībā esošu procesu, nevis fiksētu laiktelpā. Kots parāda konceptuālās pretrunas starp etniskā un pilsoniskā nacionālismā balstītām politikām, kuras nosaka ne vien atšķirīgas *latvietības* izpratnes, bet arī etnisko minoritāšu politiku valstī. Arī Kots pievērsas nepilsoņu problemātikai, precīzi atzīmējot tās drošībošanās problēmas. Tomēr arī šajā kontekstā griebtos papildināt nepilsoņu jautājuma polemiku ar salīdzinājumu ar bezpavalstniecības problemātiku pēc Pirmā pasaules kara – Tautu

¹⁰ Angļu – *securitization*. Pirms termina atbilstmes apstiprināšanas latviešu valodā lietots arī “drošībiskošana”. <http://www.lai.lv/viedokli/drosibosana-termina-securitisation-apstiprinata-atbilsme-latviesu-valoda-504>. Drošībošana – jautājuma padarīšana par *sine qua non* (valsts drošības) jautājumiem, valsts pastāvēšanas eksistenciāls priekšnosacījums.

Savienības Bēgļu un karagūstekņu lietu komisijas (t.s. Nansena komisijas) izdoto pasu¹¹ turētāju tiesisko statusu un iekļaušanos pilsoniskajā sabiedrībā, kas tajā laikā bija visas Eiropas problēma. Lai arī nevar līdz galam piekrist (sevišķi pēc Krievijas–Ukrainas konflikta izcelšanās un pret Putina režīmu kritiski noskaņoto krievu imigrantu parādīšanās Latvijā) Kota vienkāršojumam, jēdzienus “krievi”, “krievvalodīgie” un “padomju migranti” lietojot ar vienu un to pašu nozīmi,¹² viņa iezīmētā sociālpolitiskā problēmsitācija un saspilējuma etnicizācija un tai sekojoša drošībošana noved pie saspilējuma saasināšanās un iesaistīto pušu radikalizācijas. Tā vietā, metot skatu nākotnē, Kots uzsver nepieciešamību, risinot pastāvošās sociālpolitiskās problēmas, nodalīt tās no etnisko attiecību kārtošanas un drošības naratīviem, saistot cilvēkdrošības līmeni ar iekļaujošas un labklājīgas sabiedrības veidošanu.

Kopējā grāmatas koncepcija izceļ Latvijas vēstures problēmjuautājumus, kas parāda valsts veidošanas ērkšķaino ceļu ārpus vispārzināmiem un ierastiem varoņu un upurstāstiem, tomēr tā iezīmē pragmatisku skatījumu uz šiem problēmjuautājumiem. Vienaļķus autori ir izvēlējušies kopējo Latvijas vēstures stāstu neveidot kā skaidru cēloņsakarību plūsmu, bet caur starpdisciplināritāti un daudzveidīgu problemātiku parādīt, ka pagātne ir daudz sarežģītāka un arīdzan sniedz daudz vairāk ieskata mūsdienu problēmu attīstībā, nekā tas šķiet no pirmā acu skata. Grāmata ir kā protests pret sabiedrības pieprasījumu

¹¹ Tautu Savienības Bēgļu un karagūstekņu lietu komisijas izdots bēgļu – bezvalstnieku ceļošanas dokuments, tika izsniegts 1922.–1938. gadā, plaši izsniegts Krievijas pilsoņu kara bēgļiem. Latvijas gadījumā Nansena pases saņēma lielākoties Krievijas pilsoņu kara bēgļi, kas atradās Latvijā, bet nevarēja optēt Latvijas pilsonību. 1925. gada tautas skaitīšana Latvijā uzrādīja 33 544 šādus bezpavalstniekus.

¹² Jēdziens “krievvalodīgie” ir ievērojami plašāks nekā “krievi”, bet tā lietošanu publiskajā telpā, attiecinot uz Latvijas nacionālajām minoritātēm, veicināja Krievijas “tautiešu” politikas aktivizēšanās un etnisko krievu skaita samazināšanās Latvijā. Etniski sociālpolitisku problēmu drošībošanas kontekstā nevar piekrist, ka visas krieviski runājošās etniskās grupas veidotu vienotu sociālo grupu ar vienotu politisku dienaskārtību. Jēdziena “krievvalodīgie” izmantošana, lai apzīmētu pro-Krievijas noskaņotu sabiedrības daļu, ir aplama, jo piederība lingvistiskai grupai, tāpat kā piederība kādai konkrētai tautībai, nenosaka politisko uzskatu kopumu.

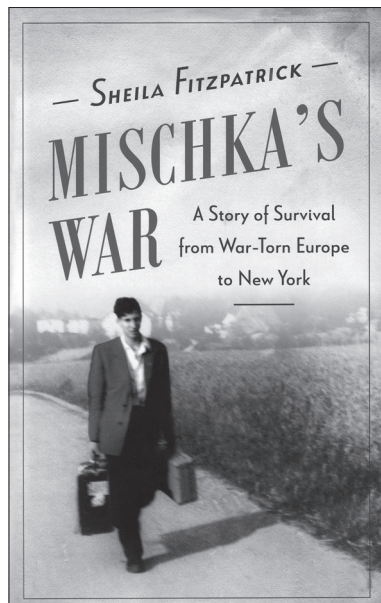
pēc vienkāršiem skaidrojumiem, lineāras vēstures, pēc patriotisma pārcukurotiem varoņstāstiem un svešu varu represiju upuru tēlojumiem. Pavisam noteikti tā ir netradicionāla – šī vārda labākajā nozīmē.

Dažādās zinātņu nozares pārstāvošo autoru izmantotās metodoloģijas ir atšķirīgas, kas prasa no lasītāja papildus piepūli iedziļināties dažādu zinātņu teorijās un metodoloģiskajās īpatnībās un kas neļauj grāmatu uztvert kā vienotu, monolītu vēstījumu, tomēr tas netraucē saskatīt kopīgo vienojošo – skatu uz Latvijas vēstures problēmjautājumiem ārpus ierastā lielā vēstures stāsta. Lielākā grāmatas vērtība ir tā, ka tajā atklātā problemātika un starpdisciplinārā metodoloģija rosina domāt – ne tikai par atsevišķās nodaļās aplūkotajiem tematiem, bet arī kopumā – domāt par Latvijas vēsturi kā daudzšķautņainu dārgakmeni, atklājot arvien jaunas un jaunas savstarpēji mijiedarbojošos faktoru šķautnes, domāt par pagātnes uztveres un šodienas caurvišanos un savstarpēju papildināšanos, domāt ārpus rāmja.

Edgars Engīzers

Sheila Fitzpatrick. *Mischka's War: A Story of Survival from War-Torn Europe to New York*. London; New York: I. B. Tauris, 2017. 313 pp.: ill. ISBN 978-1-78831-022-2

Sheila Fitzpatrick is one of those figures that loom larger than life in the historiography of the Soviet Union. Her works have inspired and shaped the perceptions of the Soviet past for a generation of historians, myself included. As an undergraduate, her standard

text on the *Russian Revolution*¹ was as influential for shaping my understanding of the events of 1917 and had as great an impact on me as the much more extensive monograph by Richard Pipes on the same subject.² Her works on the NEP period and Stalinism were also important for informing my understanding of how the Soviet system functioned and developed. Thus, it was with a mix of anticipation and apprehension that I approached her most recent book, *Mischka's War*, a biography of her late husband, the Riga-born physicist Michael Danos, also known as "Mischka" *alias* Miķelis Danos(s).

The anticipation stemmed from the fact that here Fitzpatrick was entering into my own professional territory, namely the history of twentieth century Latvia and how this country's people struggled to cope with the catastrophic events during the Second World War. I was very interested to see how she would apply her proven skills as a critical historian to such a story. At the same time, I was uneasy, as I also know she has no previous deeper knowledge of Latvia's society and history, nor does she have proficiency in Latvian, an essential local language. This did not bode well for even a capable and respected historian like Fitzpatrick to be able to negotiate the twists and turns of Latvia's wartime history – especially about the Holocaust – based mainly on sources in English, Russian, or German.

Almost immediately, my worst fears were confirmed. Fitzpatrick not only admits that she generally did not consult the sources – whether primary, or secondary – in Latvian, she makes a virtue of this. Out of hand, she repeatedly dismisses Latvian historical literature as ideologically subjective or otherwise unreliable. Information derived from the book, *History of Latvia: The 20th Century*,³ an English translation of the collective monograph on recent Latvian history by a team of prominent historians from Latvia, is qualified as being "according to Latvian nationalist sources" (p. 12). In quoting demo-

---

¹ Sheila Fitzpatrick (1994). *The Russian Revolution*, 2nd rev. ed. Oxford; New York: Oxford University Press.

² Richard Pipes (1990). *The Russian Revolution*. New York: Knopf.

³ Daina Bleiere et al. (2006). *History of Latvia: The 20th Century*. Riga: Jumava.

graphic statistics on the ethnic composition of the territory of Latvia in the early twentieth century, she says the figures of 8% Russians, 7% Germans, and 6% Jews, being “from Latvian sources, may err on the low side” (p. 7), suggesting an attempt by historians in Latvia to make the country more ethnically homogenous than was actually the case. In fact, these figures correspond to the official data for the 1897 Census for the Russian Empire, and there is little reason to accuse the tsarist authorities of falsifying statistics to favour Latvian ethnonationalism.

A similar dismissal of the state of research occurs when Fitzpatrick is discussing the Soviet mass deportations of 13–14 June 1941. Fitzpatrick first presents the “official” version that the deportations were planned in advance, and that they targeted particular social groups and categories. Many years after the fact, however, Michael Danos recalled for Fitzpatrick that the victims of the deportations seemed to be chosen quite arbitrarily, in that all groups were hit, even Communist Party members; “democratic to the hilt” was his assessment (pp. 44–45). Fitzpatrick, an historian of Stalinism of the revisionist school, warns readers that “Historians should never be too trusting of bureaucratic documents, which in general tend to say that what happened was supposed to happen” (p. 46). The reason for her scepticism is that she refers to the fact that some of the published documents regarding the June 1941 deportations may be dubious as proof – apparently referring to the draft decree by Merkulov from mid-May 1941, but perhaps also confusing it with the more problematic so-called “Serov Instruction”, since she refers to issues of dating. Falling victim to her own preconceived notions of what types of sources to trust, she dismisses the “official record” (i.e. the central planning documents produced by the upper levels of the state security and Communist Party apparatus) that set out target groups, and wants to believe more in the speculative description of events offered by Danos. In fact, the Latvian State Archives have compiled detailed lists and statistics about the deportations, based on the thousands of case files of the deportees, and the results actually confirm the “official version” which Fitzpatrick is so keen to

reject.⁴ Had she not been eager to dismiss recent historical research from Latvia as nationalistic rubbish, she may have avoided giving too much credence to the memories of Danos in cases such as this.

Indeed, one of the main problems with the book is the heavy reliance on the memories of Danos, collected by the author over many years, as a substitute for delving into the increasingly rich and varied historiography of Latvia before and during the Second World War. Had Fitzpatrick done so, she would not need to speculate whether the Swedish intelligence services had contacts in Soviet-controlled Latvia in the immediate post-war years (p. 147), since it is long established that they did, already during the war, in fact.⁵ Nor would she make such a terrible gaffe as to take at face value the recollection that “in contrast to the Soviets, they [the Germans] didn’t change the street names or even write them in German” (p. 57). A familiarity with either of the recent books by Jānis Šiliņš⁶ or Mark Hatlie⁷ would also have raised critical questions about whether it was possible to celebrate a Catholic wedding in the style of an “enemy of the people” (sic) in Riga on 19 May 1919 (p. 15) – that is, during the raging battle to wrest the city from the control of Stučka’s Bolsheviks and during an intense phase of the so-called Red Terror.

Fitzpatrick repeatedly demonstrates a lack of critical distance, not only in her reliance on information from sources originating with Michael Danos or his mother, Olga (whose letters and diaries are also used extensively). This attitude is also expressed in how Fitzpatrick nearly always gives Michael and Olga the benefit of the doubt, while other people often receive harsh, judgemental treatment. That Olga and Michael’s father, Arpad, did well for themselves out of the Bolshevik period in 1919, by taking over a vacated apartment and speculating with the moveable goods left by gentry fearing repressions, is

⁴ See: Ainārs Bambals et al. (2001). *Aizvestie: 1941. gada 14. jūnijs*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs; Nordik.

⁵ See, for example: Dzintars Ērglis (2003). *Latvijas Centrālās padomes vēstures nezināmās lappuses*. Rīga: Latvijas vēstures institūts.

⁶ Jānis Šiliņš (2013). *Padomju Latvija 1918–1919*. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība.

⁷ Mark R. Hatlie (2014). *Riga at War: War and Wartime Experience in a Multi-Ethnic Metropolis*. Marburg: Herder-Institut.

presented quite matter-of-factly (p. 15). That Latvians in interwar Latvia got swept up with nationalism – something to which Michael's brother, Arpad Jr., was also not immune – is portrayed negatively by Fitzpatrick. Yet, when Michael joins a Baltic German sporting club in the 1930s, the admission by Michael in this context that, "I learnt to understand comradeship and became more and more German" (p. 24) raises no warning flags at all for Fitzpatrick. At this time, Baltic German youth organisations were increasingly under the sway of pro-Nazi groups like Erhard Kroeger's *Bewegung*, such that it should come as no surprise that joining a Baltic German sports club would lead to a greater sense of German identity and masculine camaraderie. In Fitzpatrick's account of interwar Latvia, however, the siren's song of fascism only affects ethnic Latvians.

Similar indulgence is shown toward Michael's mother, Olga Danos, *née* Viksne. Olga was first a singer (which is how she met Michael's father), then a clothier and owner of a fashion boutique, and finally an artist. During the Nazi occupation, Olga tried to keep her sewing workshop going. She did so by fulfilling contracts for the Germans using Jewish labourers. She also cultivated a close friendship with Paul Seeliger, presented by Michael, Olga, and thus Fitzpatrick as a low-ranking German bureaucrat who was also an anti-Nazi that tried to save as many Jews as he could (pp. 64–66). This is not the picture of Seeliger one can find in the scholarship on the Holocaust in Latvia, where Seeliger figures as a leading, and pro-active, official of the Labour Office with responsibility for the deployment of Jewish workers from the Riga Ghetto.⁸ Did Olga Danos, through her actions, save Jews during the Holocaust? The answer may not be as clear-cut as Fitzpatrick makes it seem. Furthermore, Olga was not a completely marginalised player in the fashion scene of German-controlled Latvia, as she published in the main women's magazine of the time, *Mana Māja*, writing about how to keep fashionable during war-time conditions.⁹ It should also be noted that Olga Danos was the

⁸ For example in: Andrej Angrick and Peter Klein (2006). *Die "Endlösung" in Riga: Ausbeutung und Vernichtung, 1941–1944*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

⁹ *Mana Māja*, No. 22 (1942) and No. 1 (1943).

head of the fashion artel “Modeļu centrāle” during the Soviet period in 1940–41, when she is quoted as striving to “shake off the blind imitation of foreign designs and create fashions suited to the interests and demands of the citizens of a socialist state”.¹⁰ This suggests more of an ideological and moral pliability than the disinterested, apolitical figure sketched out in Fitzpatrick’s book.

One might think that the foregoing critique is overly harsh. After all, most people who write biographical works on persons to whom they have a close relationship have difficulties keeping critical distance. It is natural to give the benefit of the doubt to someone you know and love when presenting their story. Indeed, if Fitzpatrick had simply stated that this is a biography based primarily on Michael’s and Olga’s own words, with all the subjectivity that this entails, then the reader could also indulge her the inevitable distortions of facts that such writing includes by its nature.

Yet from the outset, Fitzpatrick wants us to read this book differently. In the introduction, she clearly explains:

“This is a *historian’s book*, not a memoir, but it’s also a wife’s book about her husband. There are tensions between those two purposes, sometimes commented upon. I hope they turn out to be the kind of tensions that make thing more interesting, rather than the spoiling kind. Appropriately for a wife’s book, I draw on my own memories, and with the things Misha told me about his life, but *I behave like a historian* in dealing with documents and the memories of those who knew him in the 1940s.” (Emphasis mine – M.K.)

Thus, if she insists that this is a book written by a historian, the readers must hold her to the standards of historical writing. And in her lack of corroboration of the statements and facts presented in the egodocuments she consults, and well as her very unscholarly dismissal of the historiography of Latvia for its presumed nationalist bias, Fitzpatrick fails significantly as an historian.

This is a pity, because the story of Michael Danos – a DP physicist and amateur athlete of mixed Latvian–Hungarian (perhaps also Jewish) heritage, who drifted with relative ease between the German,

¹⁰ I. L. (1941). “Kā ģērbsimies pavasarī”. *Darba Sieviete*, 1941. g. 15. marts.

Latvian, Russian, and Anglophone cultural worlds – is a fascinating one that deserved to be told. Once one has caught sight of him, one can see the traces he has left in the historical records, for example, in Latvia's press from the 1930s and '40s, and in the postwar Latvian émigré press. However, as with Mark Kurzem's treatment of his father's story in *The Mascot*,¹¹ the glaring historical errors, which could have been avoided with relatively simple background research, degrade both the value of the story and the reputation of its author. It is an act of hubris to not only embark on writing a book about Latvia without having a sufficient grasp of the language and history, but, as Fitzpatrick does, to actually make a virtue of rejecting what fellow historians from Latvia (and elsewhere) have written on the relevant subjects. Unfortunately, with *Mischka's War*, my confidence in Fitzpatrick as a scholar has been irreparably undermined. The sloppiness as a researcher that she displayed here will affect negatively the way in which I read her other publications from now on.

Matthew Kott

---

¹¹ Mark Kurzem (2007). *The Mascot: The Extraordinary Story of a Young Jewish Boy and an SS Extermination Squad*. London: Rider.

AUTORI

Ilze Boldāne-Zeļenkova – etnoloģe, Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
ilze.boldane@gmail.com

Anita Čerpinska – vēsturniece, Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
anita.cerpinska@gmail.com

Edgars Engīzers – vēsturnieks, Mg. hist., Baltijas Starptautiskā akadēmija, Lomonosova iela 4, Rīga, LV-1019
edgars.engizers@gmail.com

Dzintars Ērglis – vēsturnieks, Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
dzintars@lza.lv

Aija Jansone – etnogrāfe, Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs, Etnogrāfijas nodaļas vadītāja, Bonaventuras iela 10, Rīga, LV-1024
jansone.a@gmail.com

Metjū Kots (*Matthew Kott*) – pētnieks, D. Phil., Upsalas Universitātes Krievijas un Eirāzijas studiju institūts. Pasta adrese: Box 514, 751 20 Uppsala, Zviedrija
matthew.kott@ires.uu.se

Dangirs Mačulis (*Dangiras Mačiulis*) – vēsturnieks, Dr. hist., Lietuvas vēstures institūts, Kražių g. 5, Viļņa, LT-01108, Lietuva
dangirasmaciulis@yahoo.com

Andrejs Vasks – arheologs, Dr. habil. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
andrejs.vasks@lu.lv

Kaspars Zellis – vēsturnieks, Dr. hist., Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050
kaspars.zellis@gmail.com

AUTHORS

Ilze Boldāne-Zeļenkova – ethnologist, Dr. hist., researcher, Institute of Latvian History, University of Latvia, 4 Kalpaka Blvd., Riga, LV-1050, Latvia
ilze.boldane@gmail.com

Anita Čerpinska – historian, Dr. hist., researcher, Institute of Latvian History, University of Latvia, 4 Kalpaka Blvd., Riga, LV-1050, Latvia
anita.cerpinska@gmail.com

Edgars Engīzers – historian, Mg. hist., lecturer, Baltic International Academy, 4 Lomonosova Street, Riga, LV-1019, Latvia
edgars.engizers@gmail.com

Dzintars Ērglis – historian, Dr. hist., researcher, Institute of Latvian History, University of Latvia, 4 Kalpaka Blvd., Riga, LV-1050, Latvia
dzintars@lza.lv

Aija Jansone – ethnographer, Dr. hist., senior researcher, Institute of Latvian History, University of Latvia, The Ethnographic Open-Air Museum of Latvia, Head of Ethnography Department, 10 Bonaventuras Street, Riga, LV-1024, Latvia
jansone.a@gmail.com

Matthew Kott – researcher, D. Phil., Institute for Russian and Eurasian Studies, Uppsala University. Postal address: Box 514, 751 20 Uppsala, Sweden
matthew.kott@ires.uu.se

Dangiras Mačiulis – historian, Dr. hist., Lithuanian History Institute, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108, Lithuania
dangirasmaciulis@yahoo.com

Andrejs Vasks – archaeologist, Dr. habil. hist., senior researcher, Institute of Latvian History, University of Latvia, 4 Kalpaka Blvd., Riga, LV-1050, Latvia
andrejs.vasks@lu.lv

Kaspars Zellis – historian, Dr. hist., senior researcher, Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia, 4 Kalpaka Blvd., Riga, LV-1050, Latvia
kaspars.zellis@gmail.com

- Franciska no Moliano izmeklēšanas protokols 1312. gadā = Franciscus de Moliano Conscriptio inquisitionis testium 1312.** No latīņu val. tulk., priekšvārdu un komentārus sarakst. Ēvalds Mugurēvičs. Rīga: LVI apgāds, 2010. 455 lpp.: il. EUR 9,56.
- Ieva Ose (sast.). **Latvijas viduslaiku pils, VI. Pētījumi par Vidzemes un Zemgales pilīm.** Rīga: LVI apgāds, 2010. 439 lpp.: il. + 16 lpp. krāsu il. EUR 9,56.
- Andris Caune (sast.). **Regina in castro Wenda.** Rakstu krājums – veltījums Cēsu ordeņpils pētniecei arheoloģei Dr. hist. h. c. Zigrīdai Āpalai 75 gadu dzīves jubilejā. Rīga: LVI apgāds, 2011. 182 lpp.: il. EUR 6,37.
- Antonija Vilcāne (sast.). **Arheoloģija un etnogrāfija, XXV.** Veltījums akmens laikmeta pētniecei arheoloģei Dr. hist. Ilgai Zagorskai 70. dzīves gadskārtā. Rīga: Zinātne, 2011. 295 lpp.: il.
- Ieva Ose (atb. red.). **Senā Rīga 7: Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē.** Rīga: LVI apgāds, 2012. 535 lpp.: il. EUR 9,56.
- Ēvalds Mugurēvičs. **Mana dzīve – no ganu zēna līdz akadēmiķim.** Rīga: LVI apgāds, 2013. 591 lpp.: il. EUR 9,56.
- Ieva Ose (sast.). **Latvijas viduslaiku pils, VIII. Pētījumi un avoti par ordeņa un bīskapu pilīm Latvijā.** Rīga: LVI apgāds, 2014. 432 lpp.: il. EUR 9,52.
- Andris Caune (sast.). **Ģenerāļa Jāņa Baloža pēdējie mūža gadi Latvijā, 1956–1965: Laikabiedru atmiņas un liecības.** Rīga: LVI apgāds, 2014. 335 lpp.: il. EUR 11,20.
- Jānis Balodis. **Atmiņu burtnīcas, 1918.–1939. gads.** Rīga: LVI apgāds, 2015. 303 lpp.: il. EUR 8,00.
- Ieva Ose (zin. red.). **Senā Rīga 8: Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē.** Rīga: LVI apgāds, 2015. 319 lpp.: il. EUR 6,00.
- Andris Caune (sast.). **Ģenerālis Jānis Balodis Krievijas izsūtījumā un cietumā, 1940–1959.** Rīga: LVI apgāds, 2016. 271 lpp.: il. EUR 8,00.
- Ieva Ose (sast.). **Latvijas viduslaiku pils, IX. Pētījumi par Vidzemes, Kurzemes un Zemgales pilīm.** Rīga: LVI apgāds, 2016. 383 lpp.: il. EUR 8,00.
- Ainārs Lerhiss (sast.). **Latvijas Republikas oficiālā nostāja Latvijas diplomātiskā dienesta dokumentos 1940.–1991. gadā:** Dokumentu krājums. Rīga: LVI apgāds, 2015. 399 lpp. EUR 8,00.
- Rūdolfs Brūzis. **Tuvciņas ieroči Latvijā 14.–16. gadsimtā.** Rīga: LVI apgāds, 2016. 383 lpp.: il. EUR 16,00.
- Gunārs Alfrēds Jansons. **Savas dzīves piemiņai.** Rīga: LVI apgāds, 2017. 479 lpp.: il. EUR 6,00.
- Ēriks Jēkabsons. **Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918.–1922. gadā.** Rīga: LVI apgāds, 2018. 831 lpp.; 32 lpp. il. EUR 15,00.
- Ieva Ose (zin. red.). **Senā Rīga 9: Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē.** Rīga: LVI apgāds, 2018. 343 lpp.: il. EUR 10,00.
- Andris Caune. **Rīga laikmetu griežos, 1901–1918.** Rīga: LVI apgāds, 2018. 287 lpp.: il. EUR 11,20.

Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls: 2000. g. 3., 4. nr. • 2001. g. 1.–4. nr. • 2002. g. 1., 2. nr. • 2003. g. 2., 3. nr. • 2004. g. 2. nr. • 2005. g. 1.–4. nr. • 2006. g. 1.–3. nr. • 2007. g. 1.–4. nr. Cena: EUR 1,00 • 2008. g. 1.–4. nr. • 2009. g. 1.–4. nr. • 2010. g. 1.–4. nr. • 2011. g. 1.–4. nr. • 2012. g. 1.–4. nr. • 2013. g. 1.–4. nr. • 2014. g. 1.–4. nr. • 2015. g. 1.–4. nr. • 2016. g. 1.–4. nr. • 2017. g. 1.–4. nr. Cena: EUR 2,50.

Grāmatas, kurām norādīta cena, un žurnālus var iegādāties Latvijas vēstures institūtā Kalpaka bulv. 4, 2. stāvā, 208. ist., Rīgā, LV-1050, tālr. 67034869.

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA ŽURNĀLS. 2018. – Nr. 1. – 1.–192.

ISSN 1025-8906

9 771025 890006

01